

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΑΘΗΝΑ
26 ΙΟΥΝΙΟΥ 2013

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία με τίτλο:

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ ΣΤΟΝ ΑΣΤΙΚΟ ΚΑΙ
ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ

Μαρία Σφυράκη

Επιβλέπων: Κωστής Δάλλας
Επιτροπή: Γ.Σκαρπέλος, Π.Ζέρη

Ιούνιος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ Πρός έναν απελευθερωτικό Λόγο της Πόλης.....	04
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α Εκκρεμή Αστικά Γεγονοτα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα	
A. 01 Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα	10
A. 01.B ΝΨΤ & Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός: Ένα θεωρητικό πλαίσιο	16
A. 02 Περιγραφή - Δ Ο Μ Η Εργασίας	20
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική	
B. 01 Εισαγωγή στον θεωρητικό λόγο της πόλης & για την πόλη.....	30
B. 02 Ανάγκη «επαν-εφεύρεσης» της Πόλης, με την ίδια ως συνθήκη, να θεωρείται περριτή και να ορίζεται ως «μια παλιά λέξη»;	33
B. 03 Πληροφορία: Νέα συνθήκη, ικανή για την παραγωγή έτερου αστικού χώρου;	37
B. 04 ΜΟΝΟΠΟΛΕΙΣ	41
B. 05 Γνώση Χώρου εναντίον Εκλογίκευσης χώρου. Επιθυμία εναντίον Κατοχής. Παραγωγή Χώρου εναντίον Επένδυσης στον Χώρο	44
B. 06 Όλη η Δυναμική της Ζωής ακινητοποιημένη στον όρο «παγκόσμιο»	49
B. 07 Meta-? Ο Χώρος απο επικοινωνιακός τρόπος σε μετα-επικοινωνιακή πληροφορία	52
B. 08 Αναζήτηση «σκεπτόμενου χώρου» έναντι «ιδεολογικού χώρου»	57
B. 09 Μύθος εναντίον Μυθικής Επένδυσης	59
B. 10 Finale: Νέες Αστικές Συνθήκες που δεν αναζητούν Νέες Πόλεις, αλλά την απώλειά του	61

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Γ. 01 Ανάγκη για ένα ενεργό ψηφιακό παρόν ως «Επικοινωνιακό Τρόπο»	81
Γ. 02 Ο αστικός χώρος και η πολιτική των πάντα νέων τεχνολογιών ως χωρική μορφή και μέσο κοινωνικής συμμετοχής (;).....	84
Γ. 03 Ο αστικός πολεοδομικός στοχασμός ως ικανότητα κοινωνικής ενσωμάτωσης	89
Γ. 04 Οι ΤΠΕ ως μέσα σχεδιασμού πόλεων & κοινωνικών σχέσεων βασισμένων στην καινοτομία (;).....	93
Γ. 04.I Τέχνηματα διαλόγου, σκέψης, έρευνας, σχεδιασμού και παραγωγής	95
Γ. 04.II Smart Citizen Project	99
Γ.05 Living Labs	102
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	113-154

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ| Το ενεργό ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Δ.01 Πρός έναν απελευθερωτικό λόγο του Άστεως	155
Δ.02 Το ψηφιακό ενεργό παρόν των ΤΠΕ μέσα από τις Μελέτης Περίπτωσης	157
Δ.03 Αντί επιλόγου	161
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	170

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | Προς έναν απελευθερωτικό του Άστεως

«Αυτό το κείμενο θα έχει μορφή επιθετική, που ορισμένοι ίσως θεωρήσουν προσβλητική. Γιατί; Κάθε αναγνώστης έχει κιάλας στο μυαλό του κάποιο σύνολο ιδεών που είναι συστηματοποιημένες (ή τείνουν να συστηματοποιηθούν). Πιθανότατα, ο κάθε αναγνώστης αναζητεί ένα «σύστημα». Το σύστημα είναι της μόδας, τείνει όμως να βραχυκυκλώνει τη σκέψη, να κλείνει τους ορίζοντες»

Αυτός είναι ο εναρκτήριο λόγος του Henri Lefebvre, στο έργο του *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*. Αυτός επιλέγεται να είναι και ο εναρκτήριο λόγος και στην εν λόγω εργασία, στόχος της οποίας είναι να ανοίξει δυνατότητες στη σκέψη και στην πράξη των *εσαεί* αστικών ζητημάτων, ιδίως όταν αναφερόμαστε σε *αναγνώστες* που καταπιάνονται με την επίμονη διαδικασία ανάγνωσης του αστικού χώρου.

Και το κείμενο τούτο ίσως ξεφεύγει. Άλλοτε θα συμπεριφέρεται σαν ντοκουμέντο, άλλοτε θα στήνει πυκνό θεωρητικό διάλογο και αντίλογο, κι άλλοτε θα παρουσιάζεται ως έκθεμα. Γιατί; Γιατί κανείς δεν ζει πλέον την ιστορικά διαμορφωμένη πόλη. Γιατί φορές είναι δύσκολο να την συλλάβεις πρακτικά. «Με άλλα λόγια, όσον αφορά την πόλη, το αντικείμενο της επιστήμης δεν είναι δοσμένο»¹ και οφείλουμε να ενεργοποιήσουμε μια σκέψη που μελετά ένα *δυνάμει* αντικείμενο.

Οι μετασχηματισμοί των πόλεων καταγράφουν (ή τουλάχιστον οφείλουν) την ανθρώπινη ιστορία ως χώρο μέσα στον οποίο δημιουργούνται τα νοήματα και οι σημασίες. Ο Henri Lefebvre², υποστηρίζει πως ο θεωρητικός στοχασμός του άστεως, για να είναι ικανός να μετατρέπεται και σε εγχάρακτη βιωματική εμπειρία, «είναι υποχρεωμένος να επαναπροσδιορίζει τις μορφές, τις λειτουργίες, τις δομές της πόλης καθώς και τις εγγενείς στην κοινωνία πόλης ανάγκες». Βέβαια ο λόγος του Κορνήλιου Καστοριάδη³ έρχεται να κεντρίσει την τοποθέτηση του Lefebvre, όταν χαμηλόφωνα τονίζει πως «το να λέει κανείς ότι η ανθρώπινη «χωρική» ιστορία έχει σημασία, είναι σαν να λέει ότι ένας βαρυτικός χώρος έχει βάρος. Βάρος έχουν τα σώματα μέσα στον βαρυτικό χώρο, ο χώρος ο ίδιος δεν έχει βάρος».

(Άραγε) οι μετασχηματισμοί των πόλεων: από τον 19^ο αιώνα και τη γέννηση της σύγχρονης πολεοδομίας, από τη μνημειακή πόλη και τις σχέσεις κράτους-πολιτικής-δημόσιου χώρου, από την κηπούπολη και το πρόβλημα της σχέσης πόλης-υπαίθρου, από τη βιομηχανική πόλη του Tony Garnier, από την πόλη της μαζικής βιομηχανικής παραγωγής, από τη λειτουργική πόλη και την οργάνωση της αστικής ζωής σε μεγάλη κλίμακα, από το μεταμοντερνισμό και την εμφάνιση των πλέον περιφραστικών όρων «πράσινες πόλεις», «βιώσιμη αστική ανάπτυξη», «πόλεις γνώσης και καινοτομίας» και «ευφυείς πόλεις», αναγνωρίζουν το *βάρος* στην αστική εμπειρία στον χώρο ή στο δρών υποκείμενο του χώρου ή στον συνδυασμό τους; Και αν κάτι επιλέγει η εργασία να επαναλάβει από το λόγο του Κορνήλιου Καστοριάδη, ως βασική αρχή κατανόησης του αστικού στοχασμού, είναι η ανάγκη διαδικασιών ανάγνωσης εμπειριών «όχι με την έννοια της εμπειρικής παρατήρησης, αλλά συνολική εμπειρία, δηλαδή εμπειρία του φυσικού κόσμου, του κοινωνικού κόσμου, του έρωτα, της τέχνης κλπ»⁴

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | Προς έναν απελευθερωτικό του Άστεως

Η συγγραφή αυτής της εργασίας πραγματοποιείται σε μια χρονική στιγμή όπου αφενός η πόλη και οι αστικές συνθήκες επαναπροσδιορίζονται και επανεξετάζονται μέσα από τις τεχνολογίες επικοινωνίας, την ψηφιακή δικτύωση και αναπαράστασή της ως περιβάλλοντα που βελτιώνουν τις ανθρώπινες ικανότητες δημιουργικότητας, μάθησης και ενεργής συμμετοχής και αφετέρου ο χρήστης μέσω των δυνατοτήτων των ψηφιακών εργαλείων διαχείρισης γνώσεων και καινοτομίας έχει πρόσβαση και λόγο σε ζητήματα του φυσικού, θεσμικού και ψηφιακού χώρου της σύγχρονης πόλης.

Η εργασία είχε ως πρώιμο σημείο ενεργοποίησής της την κριτική στάση απέναντι στο φαινομενικά παγιωμένο ρόλο των αρχιτεκτόνων και των πολεοδόμων σε ζητήματα του άστεως. Ένας ρόλος, που λειτουργούσε μέχρι πρόσφατα, σαν κλειστό δοχείο με τις λέξεις «λειτουργία», «μορφή», «δομή» ή διαφορετικά φονξιοναλισμός, φορμαλισμός, στρουκτουραλισμός, να λειτουργούν όχι ως σημασίες αντιληπτές και βιωμένες από εκείνους που κατοικούν στο άστυ, αλλά ως βοηθητικές σημασίες για να ερμηνεύουν οι ίδιοι το κατοικείν. Η εργασία αντιτίθεται σε έναν ρόλο του αρχιτέκτονα ή του πολεοδόμου που νομίζει ακόμα, πως αρκεί να υλοποιήσει τη σκέψη του και τις συλλήψεις του στο σχεδιαστήριο, να κάνει ορατά και βιώσιμα εκεί πάνω τα πράγματα (ανάγκες, λειτουργίες, μορφές) απλά προβάλλοντάς τα. Η εργασία αντιτίθεται και σε μια αρχιτεκτονική παραγωγή που ακόμα συγχέει την προβολή με τη μελέτη. Σε ένα δεύτερο στάδιο η εργασία αφουγκράζεται πως η αντιμετώπιση των αστικών ζητημάτων αναζητά την ενεργοποίηση της πόλης ως πεδίου διαμεσολάβησης, συνάρθρωσης και συνεργασίας της φυσικής, θεσμικής και ψηφιακής της δομής. Αναγνωρίζει τη μετεξέλιξη των πόλεων σε πολυεπίπεδα αστικά συστήματα μέσα στα οποία ανθρώπινες ικανότητες και υποδομές, θεσμοί διαχείρισης πληροφορίας και γνώσεων και ψηφιακά δίκτυα προσπαθούν να αλληλοσυμπληρώνονται με στόχο τη βελτίωση της συλλογικής ικανότητας της πόλης να επιλύει τα προβλήματά της. Βασικός οδηγός σε αυτήν την προσέγγιση των νέων διαδικασιών σκέψης, καταγραφής, ανάλυσης, ανάγνωσης και παραγωγής του αστικού περιβάλλοντος, όσο και του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού ως συνεπικούρου στην πραγμάτωση της αστικής εμπειρίας, είναι η κριτική χωρική θεωρία του Henri Lefebvre. Ενός θεωρητικού που ξεκινάει έχοντας ως δεδομένο πως ο Αστικός Πολιτισμός δεν αφορά την *άνεση*. Πως οφείλει να είναι τρόπος ξεβολέματος.

Στόχος της εργασίας, σε μια περίοδο που βλέπουμε τη γνώση να διστάζει λίγο μπροστά στη *δημιουργία*, είναι η μελέτη των ψηφιακών τεχνολογιών, των τεχνολογιών πληροφορικής & επικοινωνίας [ΤΠΕ] και των συνεργατικών διαδικασιών στον αστικό και αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, μέσα από το πρίσμα πως τόσο οι ψηφιακές τεχνολογίες όσο και οι συνεργατικές διαδικασίες οφείλουν να ανα-τροφοδοτούν ένα «Αστικό Δίκτυο»⁵ που δεν περιορίζεται στη μορφολογία του αλλά αποτελεί το υπόβαθρο ενός *τρόπου ζωής*. Στόχος της εργασίας, είναι η καταγραφή της αξίας της αρχιτεκτονικής και του πολεοδομικού σχεδιασμού, ως μέσων κοινωνικής συνάθροισης και όχι συσσώρευσης, αξία που αναδύεται μέσα από ένα κοινό που αντιλαμβάνεται και τις δυο επιστήμες ως ζωντανό υλικό παρά ως μια κατηγορία της σκέψης. Ως μεσολαβητές, δημιουργούς στιγμιαίων διαμορφώσεων που «συμπαγοποιούν το χώρο των σχέσεων»⁶

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | Προς έναν απελευθερωτικό του Άστεως

Η εργασία αυτή θα επιχειρήσει συστηματικά να ανασύρει ή να διακρίνει κατά πόσο οι πάντα νέες ψηφιακές τεχνολογίες [ΝΨΤ] ως μέσα σχεδιασμού και εμπειρίας της αστικής και αρχιτεκτονικής παραγωγής ακυρώνουν ή όχι την αντίσταση του Λόγου. Στα πλαίσια αυτής της εργασίας υποστηρίζω πως ο αρχιτέκτονας ή ο πολεοδόμος δεν είναι παρά η προκαταρκτική συνθήκη του αστικού δομημένου έργου. Η μήτρα, το έδαφος, καμιά φορά η κοπρία και το λίπασμα απ' όπου φυτρώνει η μορφή της αρχιτεκτονικής πρακτικής είναι ο χρήστης του χώρου. Και ενώ ενεργοποιούμαστε σε μια χρονική περίοδο που έχουμε στη διάθεσή μας πληθώρα νέων τεχνολογιών, τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά, η εργασία θεωρεί πως οφείλει να ξεκινήσει έχοντας ένα δεδομένο: αυτό επιλέγεται να είναι πως η αρχιτεκτονική ως τόπος κατανομής της ορατότητας και της αδιαφάνειας συνιστά συγκριτικό παράγοντα της διαμόρφωσης υποκειμένων, και όχι απλή μορφή υλικών. Θέση που βρίσκει συνεπίκουρο και είναι ικανή να στήσει ουσιαστικό διάλογο με την άποψη του Marc Weiser⁷ πως: «Οι πιο βαθιές, ριζικές και θεμελιώδεις τεχνολογίες είναι εκείνες που εξαφανίζονται. Διαπλέκονται στον ιστό της καθημερινής ζωής σε βαθμό που είναι αδιαχώριστες από αυτήν».

Η εργασία κατανοεί την αρχιτεκτονική ως μια σημαντική μορφή γνώσης, ως μέσο ανάδειξης του βιωματικού χώρου στη συνθετότητά του και ως επικοινωνιακό τρόπο που οφείλει να υποστηρίξει το *ενεργό υποκείμενο* μέσα από την αναγκαιότητα της χωρικής σκέψης. Και ένα από τα δομικά ερωτήματα που θέτει η εργασία, και επιλέγεται να εισαχθεί στον εναρκτήριο λόγο της, είναι: «Ποιά μορφή θέλησης επικροτεί η αρχιτεκτονική σήμερα; Θέληση για δύναμη, περιχαράκωση χώρου και ελέγχου με βασικό της όπλο τις νέες τεχνολογίες όχι σαν «δημοκρατικό» όχημα πρόσβασης αλλά ως ηλεκτρονικό περιδέραιο; Ή θέληση που αναγνωρίζεται ως χωρική συνειδηση και όχι σαν πολιτιστική είδηση;»

«Τα εργαλεία γραφής συνδιαμορφώνουν τις σκέψεις μας», τονίζει ο Nietzsche⁸. Και ευθύς αμέσως θέτουμε μια πρόσθετη παράμετρο κριτικής σκέψης πάνω στην οποία θα περπατήσει η εργασία. Το γεγονός πως τα ισχυρά σημεία του ανθρώπου βρίσκονται στον πόλο της *δράσης*. Ενώ τα ισχυρά σημεία των ψηφιακών τεχνολογιών βρίσκονται στον πόλο του *υπολογισμού*.

Και βρισκόμαστε σε μια χρονική συγκυρία όπου η επικράτηση, η ένταξη, η ενσωμάτωση, η αφομοίωση ή όχι των νέων ψηφιακών τεχνολογικών μέσων και διεργασιών ως σχεδιαστικά εργαλεία του αρχιτέκτονα αλλά συνάμα και ως μέσα βιωματικής εμπειρίας του αστικού χρήστη, ενέχουν τον κίνδυνο να φαντάζουν ωςάν κατάλογος των αρνητικών χαρακτηριστικών που έχει επιφορτιστεί η πόλη. Και στιγμές αυθόρμητα νιώθεις να σου υποδεικνύουν το τί οφείλεις να κάνεις: επαναξιολόγηση όλων των αξιών και του «τρόπου ζωής στη Μεγαλούπολη». Η επαναξιολόγηση όμως, ως πράξη, απαιτεί από εμάς μια δράση: την εξέταση της πόλης υπό όλες τις μεταμφιέσεις της – την Πόλη ως «γιατρικό», ως «αρρώστια», ως «αναστολή», ως «αίτιο», ως «αποτέλεσμα»⁹ και όχι ως «ασκητικό ιδεώδες», μηχανική δραστηριότητα ή μέσο προσωπικής λύτρωσης.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | Προς έναν απελευθερωτικό του Άστεως

Βρισκόμαστε σε μια χρονική συγκυρία που η εργασία οφείλει παράλληλα με την αναγνώριση και καταγραφή των ευεργετικών χαρακτηριστικών και ιδιοτήτων των νέων ψηφιακών τεχνολογιών, να κατανοήσει το κατά πόσο είναι ικανά να αντιστρέψουν μια τάση που πάντα ήθελε τις «... αρχιτεκτονικές ουτοπίες [...] να ανήκουν στο μέλλον γιατί απλά δεν απαντούν στο παρόν. Είναι αμφίβολο κατά πόσο θέλουν να αλλάξουν το παρόν [...] Η αναζήτηση της Δυνητικότητας, όμοια με το κυνήγι της μάγισσας, ήταν, είναι και θα είναι πάντα το επόμενο αποτύπωμα του ανθρώπινου βήματος σε μια διαδρομή που ακόμα δεν έχει χαραχθεί»¹⁰

Η εργασία κατανοεί την δυνατότητα που έχει η πόλη να εκγυμνάζει τη συλλογική κοινωνική αντίληψη. Κατανοεί το λόγο του Mark Taylor¹¹ σύμφωνα με τον οποίο «στην επερχόμενη δικτυακή και ψηφιακή κουλτούρα, η υποκειμενικότητα είναι κομβική. Συνδέομαι με άλλα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο που προσδιορίζομαι μέσα από αυτά, και αυτά μέσα από εμένα». Κατανοεί πως σε μια εποχή όπου το μεγαλύτερο προσόν της πόλης διαφημίζεται να είναι αυτό της διάδρασης, για πρώτη φορά όσοι σκέφτονται – αναλύουν – σχεδιάζουν – χειρίζονται – οργανώνουν – κατασκευάζουν την πόλη και για την πόλη, και όσοι κατοικούν – εργάζονται – δρουν – διασκεδάζουν – παράγουν με την πόλη, είναι εφοδιασμένοι με όμοια τεχνολογικά μέσα επεξεργασίας της πόλης.

Το ζήτημα σαφώς είναι στο κατά πόσο κατανοούμε αυτό που έχουμε και από που προήλθε. Τα νέα ψηφιακά εργαλεία επιτρέπουν στον μελετητή ή στο σύνολο των εμπλεκόμενων στον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό να τροφοδοτούνται διαρκώς και σε πραγματικό χρόνο με μια σωρεία πληροφοριών και δεδομένων ενεργά συσχετισμένων με το σχέδιο εμπλουτίζοντας κατ'αυτόν τον τρόπο τη μελέτη με περισσότερους παράγοντας αλλά και στόχους. Ταυτόχρονα μελετάται και η εφαρμογή αυτών των τεχνολογιών στην καθημερινότητα του ατόμου, η εμπέδωσή της στην πόλη μετατρέποντας, έτσι, την ίδια την πόλη σε ένα διαδραστικό περιβάλλον κατοίκησης. Από την παθητική αντίδραση του περιβάλλοντος στην δράση των ατόμων, υποστηρίζεται πως περνάμε σε μια νέα φάση ενεργητικής συμμετοχής της πόλης, αποκτώντας την ικανότητα δράσης απέναντι στο άτομο, περνάμε, δηλαδή από το δίπολο ενεργητική –παθητική επικοινωνία, σε μια κατάσταση αμφίπλευρα ενεργητική. Λέγεται πως ένα νέο εμπλουτισμένο περιβάλλον αναπτύσσεται, αναθεωρώντας την πόλη, τη φύση της και τη δομή της και ως εκ τούτου αναζητά νέες προσεγγίσεις και μεθοδολογίες σχεδιασμού. Η εργασία κατανοεί επίσης, πως ο σχεδιασμός με συνεργάτες τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες [ΝΨΤ] *κοιτάζει* την πόλη με την κοινωνική της έννοια περισσότερο, ως σύνολο των στοιχείων που την συγκροτούν, ανθρώπους, ομάδες, δομές, θεσμούς, ανάγκες και επιθυμίες – προσπερνώντας θα λέγαμε τον σχεδιασμό. Και ίσως οφείλουμε να αναρωτηθούμε αν το κοινό έδαφος που οι νέες ψηφιακές τεχνολογίες [ΝΨΤ] εδραιώνουν για το σύνολο των αστικών εταίρων, έχει να κάνει με το ότι μοιραζόμαστε τις ίδιες ιδέες ή με το ότι τις μοιραζόμαστε.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ | Προς έναν απελευθερωτικό του Άστεως

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα
Ο τρόπος γραφής του Lefebvre, στο εν λόγω έργο, αυτο-συστήνεται στην εισαγωγή ως μέσο προς μια «Απελευθερωτική προοπτική της πόλης-έργο». Και αν κάτι τον οδήγησε σε αυτό το ύφος γραφής και επικοινωνίας είναι η πολλαπλά διατυπωμένη στα κείμενα αυτού του βιβλίου όσο και των άλλων έργων του, αποτίμηση της αστικής ζωής ως «μετασχηματισμού που ...ξέπεσε από έργο συλλογικό σε εμπόρευμα». Για τον Lefebvre η «επιστήμη της πόλης» οφείλει να απελευθερώνει ανάγκες της πόλης που «...δεν είναι τάχα ανάγκες χαρακτηριστικών τόπων, τόπων συγχρονικότητας και συναντήσεων, όπου η ανταλλαγή δεν γίνεται μέσω της ανταλλακτικής αξίας, του εμπορίου και του κέρδους; Δεν είναι αλήθεια η ανάγκη κάποιου χρόνου για τέτοιες συναντήσεις και ανταλλαγές;» (σ. 7-14, 137)

² Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα (βλέπε σελ. 51-55)

³ Συνέντευξη: Φιλοσοφία και Επιστήμη, Ιανουάριος / Φεβρουάριος 1996. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης μιλά στο ελληνικό *Quantum*, (βλέπε σελ.29)
⁴ Ως άνω (βλέπε σελ.30)

⁵ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (σ.31-34)

⁶ Nicola Bourriaud, *Esthétique relationnelle*, Les Presses du réel, Dijon, 1998 (σ. 14)

⁷ Mark Weiser, September 1991. *The Computer for the 21st Century*, Scientific American, (σ.94)

⁸ Φρίντριχ Νίτσε, 2010. *Γενεαλογία της Ηθικής*, Εκδόσεις Πανόπτικον(μτφρ. Ζήσης Σαρίκας), Αθήνα (σ.164-175)

⁹ Φρίντριχ Νίτσε, 2010. *Γενεαλογία της Ηθικής*, Εκδόσεις Πανόπτικον(μτφρ. Ζήσης Σαρίκας), Αθήνα
Ο τρόπος γραφής και επικοινωνίας του Νίτσε, στο εν λόγω έργο, κρίνεται ο πλέον ιδανικός σε ένα παρόν που η επικοινωνία όπως διαμορφώνεται, καταποντίζει και εγκλείει τις ανθρώπινες σχέσεις σε χώρους ελέγχου που τεμαχίζουν τον κοινωνικό δεσμό σε διακριτά προϊόντα. Και η επαναξιολόγηση των κοινωνικών αξιών πρέπει να γίνει με οδηγό ένα «είδος γνώσης» ικανό να «εξετάσει την ηθική υπό όλες τις μεταμφιέσεις της – ως «ταρτουφισμό», ως «αρρώστια», ως «αιτία», ως «γιατρικό», ως «αναστολή»...» (σ. 11-15)

¹⁰ Mark Taylor, 1994. *Imagologies: Media Philosophy*, Boston MA, Routledge Publishing

¹¹ Teymur Necdet, 1982. *Environmental Discourse*, Question Press, London, (σ. 105-106)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 01 | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα

«Η ερώτηση του τί είδους Πόλη θέλουμε δε μπορεί να διασπαστεί, να διαχωριστεί από τί είδους κοινωνικούς δεσμούς, φυσικούς δεσμούς, τρόπους ζωής, τεχνολογίες και αισθητικές αξίες επιθυμούμε. Το δικαίωμα στην Πόλη είναι κάτι πολύ περισσότερο από την ατομική ελευθερία για πρόσβαση σε αστικούς πόρους: είναι το δικαίωμα να αναμορφώνεις τον εαυτό σου αναμορφώνοντας την Πόλη. Η ελευθερία να δημιουργούμε και να επανα-δημιουργούμε τις πόλεις μας και τους εαυτού μας, είναι ένα από τα θεμελιώδη και όμως περισσότερο παραμελημένα ανθρώπινα δικαιώματα»¹ [D. Harvey, 2008]

Με την είσοδο της νέας χιλιετίας, ο αστικός προβληματισμός, επανεμφανίζεται ως θεματική και αποτελεί κύριο πεδίο έρευνας που συνεχώς επεκτείνεται και φορτίζεται από ποικίλες ιδέες, προσεγγίσεις και ορισμούς με στόχο την αναζήτηση των μορφών των Νέων Πόλεων, των Νέων Αστικών Συνθηκών² καθώς και των έτερων τρόπων συμπαραγωγής Αστικών Εμπειριών-Περιβαλλόντων αλλά και συμμετοχής του συνόλου των εταίρων για την επίλυση ζητημάτων του άστεως. Σε αυτή την νέα χιλιετία ο Patrick Schumacher³ ενσωματώνει την αντίληψη που θέλει την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία να είναι σαφείς αντανakλάσεις του τεχνολογικού δυναμικού της εποχής τους. Για τον ίδιο η διαφοροποίηση από τις παραδοσιακές πρακτικές πολεοδομικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού (masterplan) εντοπίζεται κυρίως στην άρνηση των σταθερών τυπολογιών και της τελεολογικής αντιμετώπισης της μορφής της πόλης που αντικαθίστανται από μια ζωντανή, προσαρμοστική, εξελισσόμενη πόλη που αντικατοπτρίζει άλλωστε τόσο την αστάθεια της παγκόσμιας αστικοποίησης όσο και την ροϊκή πραγματικότητα των τεχνολογιών επικοινωνίας και πληροφοριών [ΤΠΕ] και των δικτύων τους. Επιμένει ότι το εγχείρημα ενσωμάτωσης των νέων ψηφιακών τεχνολογιών [ΝΨΤ] στον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό είναι κάτι παραπάνω από την αναζήτηση ενός στυλ, είναι μια βαθιά αλλαγή παραδείγματος, όπου πια το δημιουργικό αστικό εγχείρημα δεν έγκειται τόσο στην ατομική χειρονομία (ή ευφυΐα) του σχεδιαστή, αλλά στην αποσταθεροποίηση της παραδοσιακής διαδικασίας αστικού σχεδιασμού, στην απομάκρυνση από την εμμονή του ελέγχου του τελικού αστικού αντικειμένου και στην ενεργοποίηση ενός δρώντος υποκειμένου ως παράγοντα ικανού να αναγνωρίζει την πόλη «να είναι η προβολή της κοινωνίας πάνω στο έδαφος»⁴

Πάνω σε αυτές τις προ-αποφασισμένες ευεργετικές αστικές ιδιότητες των νέων ψηφιακών τεχνολογιών [ΝΨΤ], ο Σταύρος Σταυρίδης⁵ αναγνωρίζει ρωγμές, μέσα από τις οποίες αναδύεται και η βασική για τον ίδιο μετεξέλιξη στο γενικό αστικό στοχασμό. Μετεξέλιξη που αφορά τη δυναμική σχέση μας με το χρόνο της ζωής, της αστικής καθημερινής πρακτικής και ιστορίας, που έχει συνέπειες στον τρόπο που οι άνθρωποι αφενός μπορούν να φαντάζονται το αστικό μέλλον και αφετέρου να έχουν λόγο στο συσχετισμό και την υλοποίηση του αστικού παρόντος. Τονίζει πως η νέα χιλιετία υποτίθεται πως απαντά στην αστοχία της *Μητρόπολης*, ως αποτύπωμα και προϋπόθεση

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

της ίδιας της βιομηχανικής καπιταλιστικής κοινωνίας, όταν συστήθηκε ως «πεδίο όπου μπορούσαν να διαγνωστούν αλλά και να θεραπευτούν όλες οι ασθένειες των κοινωνικών και αστικών σχέσεων»⁶ Παράλληλα θεωρεί πως η νέα χιλιετία απαντά (ή τουλάχιστον επιθυμεί να απαντήσει) στις θεωρήσεις των διακηρύξεων της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής που θεωρούσε την πόλη ως σύστημα που όφειλε πάνω απ' όλα να εξασφαλίζει τις ζωτικές λειτουργίες της κοινωνικής ζωής (κατοίκηση, εργασία, αναψυχή και κυκλοφορία). Μια πόλη πρότυπο της Μοντέρνας Αρχιτεκτονικής που όφειλε να συνδυάζει την εξυπηρέτηση των παραπάνω λειτουργιών αποδίδοντας (όμως) σε καθεμιά από αυτές την ξεχωριστή επικράτειά της. Και ίσως ο Σταυρίδης, να αναγνωρίζει πως ο αστισμός της νέας χιλιετίας προσπαθεί να βρει εκείνα τα μέσα με τα οποία θα είναι ικανός να αντιδράσει σε αυτήν ακριβώς την κατάσταση που κατανοούσε την πόλη ως «ουδέτερο τοπίο χωροθέτησης λειτουργικών ζωνών και δραστηριοτήτων», ως «πόλη των θυλάκων».

Ο Σταυρίδης παράλληλα σκιαγραφεί και μια έτερου τύπου φαντασία ως εργαλείο προς την αντιμετώπιση της αστικής παθογένειας του μοντερνισμού που νοούσε την πόλη ως «πόλη των θυλάκων». Και κάνει αναφορά σε μια φαντασία έτσι εννοημένη, που διακόπτει την ανάγκη ολοκλήρωσης, «που αναγνωρίζει σταυροδρόμια και όχι τέρματα (...) που σε τούτη τη φαντασία επικρατούν τα περάσματα, οι γέφυρες, τα ανοίγματα που εξασφαλίζουν επικοινωνία και επιτρέπουν οσμώσεις»⁷ Και στο διάλογο εισάγει τον Henri Lefebvre και μας παρουσιάζει την δική του ουτοπία στην οποία εμφανίζεται μια πόλη που πλάθεται ως συλλογικό έργο από τους κατοίκους της, στην παιγνιώδη ελεύθερη δημιουργικότητα της καθημερινής ζωής τους. [Lefebvre 1977:163] Η ιδέα της πόλης για τον Lefebvre είναι μια αναπαράσταση της φαντασίας ως διαδεδομένες συμμετοχής και επικοινωνίας, ως εκδηλώσεις του «δικαιώματος στο έργο» και του «δικαιώματος στην προσοικείωση». [Lefebvre 1977:167] Και αν η εργασία επιλέγει να κρατήσει κάτι από το συλλογισμό του Σταυρίδη για τις ευκαιρίες της νέας χιλιετίας επί του αστικού στοχασμού, είναι η μετατόπιση ενδιαφέροντος που οι [ΝΨΤ] έχουν επιφέρει, να καταγράφονται όχι στον χώρο μα στον «τρόπο να γεννιούνται χώροι»

Η εργασία σαφώς δε φιλοδοξεί να περιοριστεί σε ορισμούς νέων τρόπων παραγωγής αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Αντ'αυτού μέσα από τη διαλεκτική (ή μη) παράθεση απόψεων, θέσεων και πεποιθήσεων ως παραδείγματα ενός έτερου τρόπου αντιμετώπισης των ζητημάτων του άστεως, επιθυμεί να αναδείξει μια διαδικασία μετασχηματισμού στον τρόπο έρευνας και παραγωγής του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Θεωρούμε πως η προσέγγιση των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και των επικοινωνιών [ΤΠΕ] οφείλει να βασίζεται στη χωρική διαλεκτική και στους πρωτότυπους αφανείς μορφικούς κώδικες που προκύπτουν μέσα από την αξία της χρήσης. Όλοι μας έχουμε αυτή τη βαθιά εμπειρία της κοινωνικής διάστασης χώρου, ζώντας και σκεπτόμενοι καθημερινά μέσα από αυτόν (κατοικία, εργασία, πόλη) για άλλους. Την εμπειρία ενός ανεπίκαιρου αλλά και αυτόματου, αδιάστατου, φυσικού τρόπου, όπου η επικοινωνία δεν αποτελεί δεδομένο, ούτε ατομικό-συλλογικό δικαίωμα, αλλά υλοποιείται ως άσκηση. Βέβαια στο σημείο αυτό χαρακτηριστική είναι και η ειρωνική τοποθέτηση του Benjamin Bratton⁸ που αντικαθιστά το μότο του μοντερνισμού πόλη-μηχανή κατοίκησης με το δίπολο πόλη-iPhone

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

τονίζοντας την αμφιλεγόμενη διαδραστική επίδραση των τεχνολογιών της πληροφορίας στον τρόπο με τον οποίον αντιλαμβανόμαστε και βιώνουμε τον αστικό χώρο.

Από την απαρχή της ψηφιακής επανάστασης των δικτύων μέχρι σήμερα η αρχιτεκτονική έχει μπει σε μια διαδικασία (εν εξελίξει) μετάβασης. Τα νέα μέσα προ-δηλώνουν ως βασικά χαρακτηριστικά τους τα στοιχεία έντασης του διαλόγου, του αυτοσχεδιασμού, της δράσης και των γενεσιουργών αλληλεπιδράσεων. Ο William J. Mitchell ⁹ ήδη από το 1996 υποστηρίζει πως «με τη συνεχή μετάβαση από περιφραγμένα σε δικτυακά συστήματα, υπερβαίνουμε τις χωροχρονικές συνθήκες του μοντερνισμού και μπαίνουμε σε μια υβριδική κατάσταση παγκόσμιας υπερσυνδεσιμότητας». Ο ίδιος αναφέρεται σε μια ελαστικοποίηση των σχέσεων σε επίπεδο χρόνου και χώρου, και σε μια διευκόλυνση των συνεργατικών προσεγγίσεων που φαίνεται να διαμορφώνουν σταδιακά τις συνθήκες εκείνες για την ανάδυση ενός νέου προτύπου σχεδιασμού (σκέψης και πράξης), ο οποίος θα βασίζεται σε λιγότερο στατικές, και περισσότερο δυναμικές αρχές, ώστε ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός να συνδεθεί με τις μεταβαλλόμενες απαιτήσεις του δομημένου περιβάλλοντος και των χρηστών του. Και επιμένει πως οι [ΝΨΤ] έχουν τη δυνατότητα να επαναπροσδιορίσουν την αρχιτεκτονική ως μια « [...] νέα αρχιτεκτονική που θα πρέπει να αφορά σε συνεχώς επαναπροσδιοριζόμενους πυρήνες χωρικών δραστηριοτήτων, που θα χαρακτηρίζονται από την ένταση, τη διάρκεια, την «πιπιτικότητα», και τις χωρικές τους συντεταγμένες. Θα εκμεταλλευτούμε, έτσι, τα πλεονεκτήματα των χαλαρών σχέσεων χρήστη-χώρου. Όσο η συνδεσιμότητα αποκτά μεγαλύτερη σημασία, τόσο η εγγύτητα υποβαθμίζεται –παύει να επηρεάζει το σχεδιασμό»¹⁰

Η εργασία επιλέγει να σταθεί κριτικά απέναντι στην άποψη αφενός πως «η εγγύτητα υποβαθμίζεται –παύει να επηρεάζει το σχεδιασμό» και αφετέρου πως «η χαλαρότητα των σχέσεων χρήστη-χώρου» θεωρείται πλεονέκτημα. Με την είσοδο νέων μέσων κατανόησης της αστικής χωρικότητας, η ανάπτυξη του πεδίου δράσης κριτικής σκέψης για τις πόλεις εμφανίζεται ως κυρίαρχο αντικείμενο των καιρών μας, ως επιθυμία και στόχος. Αν μπορούμε να υποστηρίξουμε κάτι με σιγουριά είναι, πως η θέσπιση του όρου «κτήριο-μηχανή» του Le Corbusier, που απαντούσε σε ένα κέλυφος το οποίο εξυπηρετούσε με το βέλτιστο τρόπο τη χρήση για την οποία προοριζόταν συνδέοντας με μηχανικό τρόπο τη λειτουργική ανάγκη με το σχεδιασμένο χώρο, δεν υφίσταται πλέον ή τουλάχιστον δεν γίνεται πια κατανοητή. Το δομημένο αστικό περιβάλλον σήμερα αντιδρά στην κατανόησή του ως ένα αυτόνομο αντικείμενο, ενώ παράλληλα πιέζει, μέσω των χρηστών του, να γίνει αντιληπτό ως ένας τόπος στον οποίο συνυπάρχουν και αλληλεπιδρούν πολλαπλά συστήματα, όχι απαραίτητα όλα αρχιτεκτονικά. Συνεπίκουρος σε αυτή την πίεση είναι και ο λόγος του Gordon Pask που θεωρεί ως επιτακτική χωρική και κοινωνική ανάγκη την ενεργοποίηση μιας αρχιτεκτονικής « [...] που θα θεωρείται ως ένα δίκτυο σχέσεων μεταξύ ενεργών συστημάτων»¹¹ Ο ίδιος αντιτίθεται στη σύλληψη του δομημένου αστικού περιβάλλοντος «ως στατικού υλικού αντικειμένου μηδενικής αλληλεπίδρασης με το χρήστη» και προβάλλει μέσα από το λόγο του μια αρχιτεκτονική πρακτική ως «πλέγμα περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συστημάτων». Πέραν όμως του τί οφείλει να θεωρείται η αρχιτεκτονική και το δομημένο αστικό μας περιβάλλον, ο Kelly Kevin φωτίζει και μια ξεχασμένη παράμετρο πως « [...] όσο οι εφευρέσεις μας ξεφεύγουν από το

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

γραμμικό, προβλέψιμο τρόπο λειτουργίας μιας μηχανής, προς απρόβλεπτες, αλληλοτεμνόμενες και δυσνόητες κατευθύνσεις, τόσο θα πρέπει να αναθεωρούμε τις απαιτήσεις μας αλλά και το ρόλο μας ως χρήστες»¹²

Βέβαια η ολοένα μειούμενη εξάρτησή μας από αντικείμενα που βρίσκονται σε καθορισμένες θέσεις σε καθορισμένες χρονικές στιγμές, θα πίστευε κανείς πως αντίστοιχα μας απελευθερώνει από την ανάγκη να σχεδιάζουμε χώρους με περίπλοκα λειτουργικά διαγράμματα ή από την ανάγκη να εφευρίσκουμε περίπλοκους αρχιτεκτονικούς και αστικούς ορισμούς για να χαρακτηρίσουμε τις συνθήκες του παρόντος. Η παρούσα εποχή θεωρείται πάνω από όλα ως η *εποχή του χώρου*, παίρνοντας τα σκήπτρα από την μέχρι πρότεινος επικρατούσα *εποχή του χρόνου*, όπως αυτό φαίνεται μέσα από τα κείμενα και μανιφέστα αρχιτεκτόνων, θεωρητικών, κοινωνιολόγων, εταιρειών κοινωνικής δικτύωσης και ψηφιακών τεχνολογιών, οργανισμών αστικής έρευνας, πανεπιστημιακών ερευνητικών κέντρων και ενεργών πολιτών (που ασχολούνται με θέματα πόλης), πχ, *“urban sprawl”*, *“cities in world economies”*, *“the rise of the Network Society”*, *“Whose City is it?”*, *“edge city”*, *“landscape of power”*, *“cosmopolis”*, *“anti – cities”*, *“open metacity”*, *“policies for managing urban space”*, *“smart cities”*, *“smart citizens”*, *“inclusive cities”*, *“why cities matter”*, *“networked society”*, *“appmycity”*, *“creative cities”*, *“urban governance”*, *“the data society”*, *“open city infrastructure”*, *“participatory planning”*, *“modulated cities”*, *“ICT urban investment”*...¹³ κλπ.

Το σίγουρο λοιπόν είναι, πως στη διαδικασία εξέλιξης των πόλεων όταν τα νέα τεχνολογικά μέσα αναλαμβάνουν την ηγεσία στη διαμόρφωση του χώρου, τη χειραγωγή του χρονικού άξονα αλλά και την ενεργοποίηση των κοινωνικών συνθηκών, αντίστοιχα επιφέρουν μια αλλαγή και στην χρήση των λέξεων. Μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, οι αντιλήψεις που συνέθεταν την εγγενή χωρικότητα της ανθρώπινης ζωής, εντοπιζόνταν σε λέξεις όπως, «τόπος, τοποθεσία, τοπικότητα, τοπίο, περιβάλλον, σπίτι, πόλη, περιοχή, έδαφος, χώρα, χώρος, γεωγραφία, μορφολογία, φύση».¹⁴

Σήμερα, ενώ ο χώρος έχει μετατραπεί ξανά σε κύριο στόχο κατευθυνόμενων δράσεων, αποκτώντας ένα ρόλο δεξαμενής πόρων και αναψυχής, θέασης και επισκεψιμότητας, η συζήτηση για νέες και διαφορετικές χωρικές πιθανότητες, χαρακτηρίζεται από μια σειρά νέων εννοιών και φράσεων κατά κανόνα γενικευμένων και αφηρημένων, φράσεις που βαθμιαία έρχονται να αντικαταστήσουν την εννοιακή οικονομία και δύναμη των παλαιότερων όρων και λέξεων: «όλα είναι πιθανά, παγκόσμια πόλη, υπερκινητικότητα, υπεραφθονία γεγονότων, υπεραφθονία χώρων, η δύναμη της πληροφορίας ως εμπειρία, ελαστικοί χώροι παγκόσμιας ανάπτυξης, εξουδετέρωση χώρων και αποστάσεων, παγκόσμιο οικονομικό δίκτυο, παγκόσμιος πολιτισμός, πόλη της πληροφορίας, δικτυωμένος χρόνος, δικτυωμένος χώρος, δικτυωμένη κοινωνία, το τέλος της γεωγραφίας, ευφυείς πόλεις, συμμετοχικός αστικός σχεδιασμός, πληροφοριακά δεδομένα πόλης ...».

Ο Francois Roche (R&Sie(n))¹⁵ σε ένα από τα πιο δημοφιλή ερευνητικά έργα της ομάδας του, στο *Who is Who* του *New Territories*, προσπερνώντας το συνονθύλευμα των παραπάνω φράσεων που πάντα γεννιούνται όταν οξύνεται η ανάγκη για κάτι «άλλο», αναγνωρίζει ένα βασικό ιδίωμα που οι [ΤΠΕ] έχουν την ικανότητα να αποδώσουν στις διαδικασίες πρόσληψης, μελέτης, σχεδιασμού και παραγωγής του αστικού χώρου: το ότι «αυτή η μεταλλασσόμενη

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

και συνεχώς ατελής διάστασή τους μας επιτρέπει μια ματιά στην τεχνολογία όχι σαν τη φαντασίωση μιας πιο προοδευτικής επιβεβαίωσης [...] δεν πρόκειται πια για μια αλληλεπίθεση του έργου και του περιβάλλοντός του, σα δυο διακριτές υποθέσεις, αλλά μια ένωσή τους εντός της ίδιας της διαδικασίας μεταβολής τους. Το έργο δεν προκύπτει πια από μία αφηρημένη αφαίρεση, αλλά από μία παραμόρφωση».

Ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον κόσμο είναι άμεσα συνδεδεμένος με τις μεταλλάξεις τις οποίες διέρχονται οι κοινωνίες. Χωρίς αμφιβολία σήμερα ζούμε σε πόλεις που οι ιδέες και τα πρόσωπα έχουν υποκατασταθεί από δρώσες εικόνες. Και αν η παραδοσιακή (προφορική) επικοινωνία ήταν άλλοτε χαρακτηριστικό της μάζας ιδωμένου ως ενεργού υποκειμένου, η σύγχρονη παραγωγή χωρικής επικοινωνίας εν-έχει τον κίνδυνο να μεταβάλει τη μάζα σε παθητικό κοινό. Κοινό του τύπου, της πολιτικής, της τέχνης, της αρχιτεκτονικής, των πάντα νέων ψηφιακών μέσων. Επομένως μιλάμε για πόλεις που νοούν τη χωρική αρχιτεκτονική παραγωγή και το παραγόμενο αστικό δίκτυο ως πλαίσιο περιορισμού των απρόσμενων και απρόοπτων δυνατοτήτων των διανθρώπινων επαφών; Με μια αρχιτεκτονική-αστική παραγωγή να περιορίζεται στην οργάνωση και κατασκευή χώρων που ευνοούν τη συρρίκνωση κάθε είδους επαφής;

Στις μέρες μας κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος η πεποίθηση πως ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται και διαμεσολαβείται η αισθητηριακή αντίληψη του ανθρώπου δεν καθορίζεται μόνον από φυσικούς και ιστορικούς, αλλά πρωτίστως από τεχνολογικούς παράγοντες. Σε μια εποχή όπου οι ψηφιακές τεχνολογίες εδραιώνουν σταδιακά την κυριαρχία τους, διαμορφώνεται μια τάση γενικευμένης δυναμικής της *δυναμητικοποίησης* που εγγίζει πέραν του τρόπου πληροφόρησης και επικοινωνίας, τους τρόπους κοινωνικής συνύπαρξης, καθώς το ενεργό ψηφιακό παρόν των τεχνολογιών οδηγεί στη σταδιακή ανάδυση συνθηκών υπερ-συνδεσιμότητας. Οι σχέσεις ελαστικοποιούνται σε επίπεδο χώρου και χρόνου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, προκύπτει μία γενικότερη προβληματική αναφορικά με την επίδραση των νέων ψηφιακών μέσων στις διαδικασίες της δημιουργικότητας, της συνεργασίας, της σύνθεσης, της παραγωγής και του αυτοσχεδιασμού ως εργαλείων της πολιτισμικής και χωρικής παραγωγής. Επομένως, αν οι τεχνολογίες μας είναι τα πλαίσια της σκέψης μας και οι ορίζοντες της συνειδήσής μας, ίσως την ίδια στιγμή να είναι και οι τοίχοι της φυλακής μας όταν τρέφουν μια ευφυΐα που επαυξάνεται τεχνητά, μια συν-εργασία ιδωμένη πλέον μέσω της δημιουργίας ad hoc σχέσεων και μια μνήμη που εξελίσσεται όσο εξελίσσονται οι τράπεζες δεδομένων στις οποίες έχουμε πρόσβαση.

«Η σύγχρονη πόλη μεταμορφώνεται ριζικά από τη χρήση των νέων τεχνολογιών», είναι μια φράση που συνόδευε και συνοδεύει εναρκτήριοις λόγους, παρουσιάσεις, συνέδρια και ερευνητικά κείμενα με τέτοια επαναληπτική συχνότητα που πλέον την καθιστούν να είναι μια κοινότυπη παρατήρηση, που βρίσκεται στην βάση μιας γενικευμένης συζήτησης γύρω από τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, την αρχιτεκτονική παραγωγή και την πόλη τις τελευταίες δεκαετίες. Μια φράση, που στόχο της είχε να παρουσιάσει, να ερμηνεύσει, να κατανοήσει και να αφομοιώσει το γεγονός ότι το σύνολο των εργαλείων που περιγράφονται με τον γενικό όρο *νέες τεχνολογίες*, κατάφεραν (ή όχι) να

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

προσδώσουν στο αστικό περιβάλλον μια αόρατη ψηφιακή, δικτυακή διάσταση συμπληρώνοντας τα υφιστάμενα (αλλά κουρασμένα) ορατά, φυσικά δίκτυα. Μια φράση που κατέγραφε το γεγονός ότι η πόλη μπαίνει σε έναν καινούργιο κύκλο ζωής με πρωτόγνωρα εξελικτικά μοτίβα, αλλά δεν παρουσίαζε το κατά πόσο ήταν ικανή να συνδιαλλαγεί με αυτά, να αναμορφωθεί μέσα από αυτά και να τα μετεξελίξει αντίστοιχα σε περιβαλλοντικούς και κοινωνικούς φορείς, ικανούς να μετατρέψουν το υφιστάμενο ζεύγος πόλη-πολίτης από δίπολο ενεργητικής – παθητικής επικοινωνίας σε κατάσταση αμφίπλευρα ενεργητική. Μια φράση που αν επιθυμούμε να την επαναλαμβάνουμε, ακόμα και σήμερα, ίσως η δυναμικής της να κρύβεται στο ότι η πόλη, η καταγεγραμμένη ανάγκη για επαναπροσδιορισμό του αστικού περιβάλλοντός της και ο ρόλος όσων μετέχουν στο σχεδιασμό των επεμβάσεών της, οφείλουν να αναγνωρίσουν ότι η μετάλλαξη του αστικού δομημένου περιβάλλοντος μέσω των νέων ψηφιακών τεχνολογιών είναι η πόλη που προσπέρασε τον στατικό σχεδιασμό ως αποκλειστικό παράγωγο του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου.

Ταυτόχρονα, μετά από δεκαετίες προσκόλλησης στο στατικό, εμβληματικό και αυτο-αναφερόμενο αρχιτεκτονικό αντικείμενο, αρχίζει να εμφανίζεται ένα αυξανόμενο ενδιαφέρον για την πόλη και μια επαναπροσέγγισή της με ένα νέο οπλοστάσιο *έξυπνων* εργαλείων που αναλαμβάνουν και πάλι το εγκαταλελειμμένο εγχείρημα του να σταθούν απέναντι στην κλίμακα, τη πολυπλοκότητα, τις εντάσεις, τις αντιφάσεις και τις επιθυμίες της. Και αυτό που κάποτε ονομάζαμε *Πόλη* και που αποτελούσε μέσο αποθήκευσης και ανταλλαγής αγαθών, ιδεών και μνημών αναδείχθηκε σε εξαρτημένη μεταβλητή των συγκοινωνιακών, επικοινωνιακών και πληροφοριακών δικτύων που τη συγκροτούν. Η εργασία ως στατικό, εμβληματικό και αυτο-αναφερόμενο αρχιτεκτονικό αντικείμενο προσδιορίζει έναν « [...] σχεδιασμό του μοντερνισμού που αναγνωριζόταν ως μια διαδικασία επινόησης της μορφής»¹⁶ Με την Πόλη να «είναι η μορφή ενός όλου που συντίθεται από επιμέρους τμήματα, από διαφορές, μα πάνω απ' όλα είναι μορφές και τύποι που διαρκούν κατα-καθίζοντας μέσα στην τύρβη της ιστορίας»¹⁷ Με την πόλη, ως τον κατεξοχήν τόπο εγγραφής της αρχιτεκτονικής, να έχει σκοπό τον εαυτό της, την αέναη, δηλαδή, αναπαραγωγή της δομής της. Με την αρχιτεκτονική να δίνει « [...] μια συγκεκριμένη μορφή στην κοινωνία»¹⁸ και την « [...] ατομικότητα του κτηρίου να εξαρτάται από το γεγονός ότι είναι μια πολύπλοκη μορφή που εξελίχθηκε στο χώρο και στο χρόνο»¹⁹ Η ανάγκη προσκόλλησης σε ένα αυτο-αναφερόμενο αρχιτεκτονικό αντικείμενο, που χαρακτήρισε την περίοδο της μοντέρνας αρχιτεκτονικής, εγγράφεται και μέσα από την διαπίστωση του Aldo Rossi σύμφωνα με την οποία, «φαίνεται ότι στις πιο κρίσιμες στιγμές της ιστορίας, η αρχιτεκτονική νιώθει την ανάγκη να είναι «σύμβολο» και «γεγονός», για να μπορέσει να σταθεροποιηθεί και να κατασκευάσει μια καινούργια εποχή»²⁰ Μόνο που τώρα η καινούργια εποχή φαίνεται να διαμορφώνεται μέσω άλλων συνεργατικών διαδικασιών με οδηγό τις [ΤΠΕ], με την πόλη ως πεδίο ανάδρασης και την αρχιτεκτονική να ψάχνει να βρει τον ρόλο της. Αυτή η αμφιβολία της αρχιτεκτονικής για το ποιά είναι πλέον η φύσης της και ο ρόλος της, εντοπίζεται και στην άποψη του Kester Rattenbury: « Η αρχιτεκτονική ωθείται από την πίστη στη φύση του πραγματικού, του υλικού, τις συγκεκριμένες ποιότητες ενός αντικειμένου –το υλικό του, τη μορφή, τη διάταξη, τη λεπτομέρεια – σε σχέση με ένα άλλο. Είναι απόλυτα ριζωμένη στην ιδέα του «αυτού καθαυτού αντικειμένου». Παρ' όλα αυτά συζητιέται, απεικονίζεται, εξηγείται –ακόμα και ορίζεται- σχεδόν ολοκληρωτικά μέσα από ένα πλέγμα διαμεσολαβήσεων, μέσα από ένα πλέγμα αναπαραστατικών και επικοινωνιακών μέσων».²¹

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Μένει να δούμε όμως (και) το κατά πόσο η αντιμετώπιση - χρήση, εφαρμογή και αφομοίωση των νέων αυτών μέσων, ανα-μορφώνουν αντίστοιχα και τις πόλεις σε εργαλειοθήκες ή οπλοστάσια από τα οποία διαλέγει κανείς ότι χρειάζεται για τους στρατηγικούς του ελιγμούς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 01Β | [ΝΨΤ] & Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός: Ένα θεωρητικό πλαίσιο

Η μετάβαση των ψηφιακών τεχνολογιών στην κλίμακα του αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού δε νοείται πλέον ως μια πρόσφατη *επανάσταση*. Τα ψηφιακά εργαλεία έρχονται πια αντιμετώπιζοντας με πολύ μεγαλύτερης κλίμακας και πολυπλοκότητας συστήματα προς μοντελοποίηση, έρευνα, σχεδιασμό ή διακυβέρνηση, και για αυτό το λόγο οφείλουν να ενσωματώνουν ζητήματα που ξεπερνούν τη μορφογένεση και εντοπίζονται στην ίδια τη διαδικασία της λήψης αποφάσεων που οδηγούν σε αυτήν. Η εργασία καλείται να εντοπίσει και το κατά πόσο η ενσωμάτωσή τους στη μεθοδολογία του αστικού σχεδιασμού και της αρχιτεκτονικής παραγωγής, κατορθώνει να απεμπλακεί από τη τάση αναζήτησης μιας μοναδικής βέλτιστης λύσης, και αντ'αυτού να αναδεικνύει μια χωρική δυναμική, όπου όμοια με τα ψηφιακά μέσα, το περιβάλλον της καθημερινής μας πρακτικής αναγνωρίζεται να είναι το πλέον τεχνολογικά ισχυρό και διαδραστικό πολυμέσο διακίνησης πληροφοριών.

Η συνεργασία των πάντα νέων τεχνολογιών τόσο με τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό όσο και με τον αστικό στοχασμό, υλοποιούταν και υλοποιείται βάση της πεποίθησης πως η αρχιτεκτονική έχει τη δυνατότητα επίδρασης, ως αυτούσια έννοια, στα κοινωνικά φαινόμενα της κάθε εποχής. Με την εμφάνιση των υπολογιστών και των ψηφιακών μεθόδων σχεδιασμού τη δεκαετία του 1960, ο Nicholas Negroponte²², ένας από τους βασικούς υποστηρικτές της ψηφιακής ενίσχυσης του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, έθεσε για πρώτη φορά το ζήτημα της σχέσης μεταξύ του σχεδιαστή, του υπολογιστή και των μέσων εισαγωγής, ανατροφοδότησης και πληροφορίας που τους συνδέουν. Ο Negroponte προτείνει τη μετάλλαξη του ηλεκτρονικού υπολογιστή από «υποτακτική μηχανή σε ευφυές περιβάλλον» και τονίζει πως « [...] εάν θέλουμε να αποδώσουμε νοημοσύνη σε ένα αντικείμενο –φυσικό ή τεχνητό, η σχέση που αναπτύσσεται δεν είναι αυτή μεταξύ «αρχηγού» και «σκλάβου», αλλά η σχέση μεταξύ δυο ευφυών συνεργατών που έχουν τη δυνατότητα να αυτοβελτιώνονται»²³ Για τον Negroponte, η διαλεκτική της μηχανικής ευφυΐας δε μπορεί να είναι ανεξάρτητη από την ανθρωπίνη.

Κάνοντας ένα άλμα χρονικά στο 2003, ο Antoine Picon παρατηρεί πως « [...] η αρχιτεκτονική διαδικασία συνήθως εμφανιζόταν ως το απώτατο αποτέλεσμα μιας διαδικασίας έρευνας. Η ομορφιά της ήταν η ομορφιά του τέλους, του σημείου της ισορροπίας. Η ισορροπία ήταν πολλές φορές δυναμική, αλλά η μορφή φαινόταν να κυριαρχεί της κίνησης, να την παγιδεύει. Η ομορφιά της αρχιτεκτονικής μπορούσε να είναι κατά κάποιο τρόπο ανάλογη με την ικανοποίηση που απορρέει από το θέαμα ενός χορού ή μιας ροής. Αλλά ήταν η υποβόσκουσα δομή του χορού ή της ροής, η χορογραφία της μηχανικής, η οποία γινόταν ορατή μέσω του τελικού αρχιτεκτονικού αντικειμένου.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Μια αρχιτεκτονική που παράγεται από τον ηλεκτρονικό υπολογιστή δεν μπορεί πλέον να υποκρίνεται ότι μπορεί να επιτύχει τέτοιο κύρος. Ακόμα και αν εμφανίζεται ως η πιο ικανοποιητική σύνθεση για τους σχεδιαστές, παραμένει το αποτέλεσμα ενός αυθαίρετου σταματήματος σε μια αέναη διαδικασία γεωμετρικών μετασχηματισμών. [...] Ενώ η παραδοσιακή αρχιτεκτονική προτείνει μια σύγκριση με το ανθρώπινο σώμα, η σύγχρονη αποδίδεται παρόμοια με ένα στιγμιότυπο ενός βίντεο»²⁴

Η επίδραση αυτή της θεώρησης είναι αναγνώσιμη και σε κοινωνικό επίπεδο με τον Manuel Castells να υποστηρίζει πως «Ο χώρος της ζωή μας, της άμεσης εμπειρίας μας, δεν είναι ο χώρος της οικονομίας, ούτε ο χώρος της πληροφορίας, ούτε ο χώρος της επιστήμης, ούτε ο χώρος της τέχνης, αλλά είναι όλα τα πεδία δραστηριότητας που τελικά πλαισιώνουν και επηρεάζουν τις ζωές μας»²⁵

Ο Κώστας Τερζίδης²⁶ αντίστοιχα υποστηρίζει πως η συνεχής εξέλιξη των υπολογιστικών-ψηφιακών μέσων έχει έντονη επίδραση στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και σχεδιάζουμε την αρχιτεκτονική μορφή, το αστικό δομικό σύστημα και τον χώρο εν γένει. Η αρχιτεκτονική μορφή γίνεται πλέον αντιληπτή ως συνιστώσα του περιβάλλοντος και το περιβάλλον ως ένα σύνθετο πλέγμα ενεργειών και δυναμικών σχέσεων αλληλεπίδρασης. Η σύλληψη της αστικής πραγματικότητας ως γραμμικής πορείας προς ένα στόχο δεν κρίνεται πλέον ικανή να συνδιαλλαγεί με τη διαχείριση του σχεδιασμού και των κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων. Πάνω σε αυτό το δεδομένο ενεργοποιήθηκε και μια ανάγκη να μην αντιμετωπίζεται ο σχεδιασμός ως η αναπαράσταση του αντικείμενου που θα κατασκευαστεί. Και πάνω σε αυτή την ανάγκη οι θεωρίες «δικτυώθηκαν» προερχόμενες από ένα πλήθος πεδίων γνώσης: λογική συστημάτων, κυβερνητική, μαθηματικά, βιομηχανική, χημεία και τεχνική νοημοσύνη, και υπό το φως αυτής της διεπιστημονικής προσέγγισης είμαστε σε θέση (επιγραμματικά και μόνο) να καταγράψουμε έναν κεντρικό πυρήνα σχεδιασμού μέσα από τον οποίο διακρίθηκαν τρεις βασικές κατηγορίες ως σημαντικά εργαλεία αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού και ως μέσα διαχείρισης σχέσεων.

«Computational» Σχεδιασμός. Η αρχική επιδίωξη του computational σχεδιασμού ήταν να ερμηνεύσει τους καθιερωμένους σχεδιαστικούς κανόνες σε «διαδικασίες»²⁷, που δέχονται συγκεκριμένα δεδομένα ως εισαγωγή (input) και παράγουν συγκεκριμένα αποτελέσματα ως εξαγωγή (output). Ο William Mitchell στο βιβλίο του *The Electronic Design Studio*, ορίζει τον «computational» σχεδιασμό ως την επεξεργασία των χαρακτηριστικών ενός σχήματος ώστε να εξαχθούν οι απαραίτητες πληροφορίες για την κατασκευή του. Στο σχεδιασμό, το computation αφορά την επεξεργασία πληροφοριών και σχέσεων μεταξύ των στοιχείων που δομούν ένα περιβάλλον –η κομβική έννοια είναι αυτή των σχέσεων. Η μεθοδολογία του computation έχει να κάνει με τη «διατύπωση του συγκεκριμένου». Εκεί που ο συμβατικός ψηφιακός σχεδιασμός ξεκινά από το «συγκεκριμένο» και καταλήγει στο «αντικείμενο», οι υπολογιστικές διαδικασίες ξεκινούν με ιδιότητες στοιχείων και γενεσιουργούς κανόνες για να καταλήξουν σε «πληροφορίες» που εκφράζουν τη μορφή ως ένα δυναμικό σύστημα. Ο Mitchell μας επισημαίνει όμως ότι «με αυτή την έννοια, η computational προσέγγιση του σχεδιασμού θα μπορούσε να είναι βαθιά αντιδημιουργική».²⁸ Μέσα από αυτόν τον σχεδιαστικό πυρήνα, βιβλιογραφικά και πρακτικά, θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες computational σχεδιασμού, καθεμία με διαφορετικά χαρακτηριστικά:

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Η Αλγοριθμική παραγωγή μορφών [Algorithmic Design], είναι μια διαδικασία «ανοιχτού κώδικα»²⁹ καθώς ο σχεδιαστής μπορεί να παρέμβει στη διαμόρφωση των ιδιοτήτων του εργαλείου του. Η αρχιτεκτονική φόρμα που προκύπτει είναι « [...] το αποτέλεσμα υπολογιστικών αλληλεπιδράσεων μεταξύ ενδογενών κανόνων και εξωγενών μορφογενετικών πιέσεων, οι οποίες μπορεί να έχουν ρίζες σε άλλες σχετικές φόρμες. Οι ενδογενείς κανόνες περιέχονται σε μια σειρά διαδικασιών, που περιγράφεται με τον όρο αλγόριθμος»³⁰

Στον Παραμετρικό Σχεδιασμό [Parametric Design], παρατηρείται μια μετάβαση από την διαχείριση του αρχιτεκτονικού αντικειμένου ως στατικής οντότητας ικανής να αναλυθεί, στη διαχείριση των πιθανών και αναπόφευκτων μεταβολών. « [...] Ο παραμετρικός σχεδιασμός ξεφεύγει από την μονομέρεια της αντιστοιχίας και της άκαμπτης λογικής αφού δεν μιλάει για προσδιορισμένα σχήματα αλλά για δίκτυα συσχετίσεων και διασυνδέσεων σημείων και δυνάμεων»³¹ Η αρχιτεκτονική διαδικασία και το τελικό αντικείμενο –κτήριο, αντιμετωπίζονται ως μαθηματικές συναρτήσεις προγραμματισμού, όπου ο αρχιτέκτονας καλείται να ορίσει τις σταθερές και τις μεταβλητές. «Ο παραμετρικός σχεδιασμός προχωράει σε συμφωνία με τη διαδικασία δημιουργίας ενός σχεδιασμού. Στο τέλος της διαδικασίας υπάρχει ένα διάγραμμα που εκφράζει τη δομή και ένα συγκεκριμένο αντικείμενο το οποίο αντιπροσωπεύει ένα παγιωμένο αποτέλεσμα [...]»³² Εξισώσεις και συναρτήσεις χρησιμοποιούνται για να ορίσουν τις σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα, δημιουργώντας έτσι μια συσχετιστική γεωμετρία, «μια ιδρυτική γεωμετρία που συνδέεται αμοιβαία» [Mark Burry 1999]. Με αυτόν τον τρόπο μπορούν να εδραιωθούν αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στα αντικείμενα και να οριστεί η συμπεριφορά του κάθε αντικειμένου που βρίσκεται υπό μετασχηματισμό. Όπως παρατηρεί ο Mark Burry, «[...] η δυνατότητα να οριστούν, να καθοριστούν και να μετατραπούν οι γεωμετρικές σχέσεις έχει ιδιαίτερη σημασία»

Στον Γενεσιουργό Σχεδιασμό [Generic Design], η σχεδιαστική δραστηριότητα επικεντρώνεται περισσότερο στο σύστημα κανόνων και τη διαδικασία της μορφογένεσης, παρά στη μορφή που προκύπτει. Ο Γενεσιουργός Σχεδιασμός αντλεί αρχές από την εξελικτική βιολογία. Στο συγκεκριμένο πεδίο η σκέψη μετατοπίζεται από την ντετερμινιστική διαδικασία σε μια διαδικασία στην οποία το περιβάλλον επιδρά στην μορφογενετική ικανότητα και εξέλιξη των οργανισμών. Όπως περιγράφει ο Michael Weinstock « [...] δεν είναι η μορφή του οργανισμού η οποία είναι γενετικά κωδικοποιημένη, αλλά η διαδικασία της αυτο-παραγωγής της μορφής μέσα από το περιβάλλον. Η γεωμετρία έχει σημαντικό ρόλο στη μορφογένεση. Είναι απαραίτητο να σκεφτόμαστε την γεωμετρία μιας βιολογικής ή υπολογιστικής μορφής όχι μόνο ως την περιγραφή της πλήρους ανεπτυγμένης φόρμας, αλλά ως το σύνολο των οριακών δεσμεύσεων οι οποίες δρουν ως τοπικές οργανωτικές αρχές για την αυτο-οργάνωση κατά τη διάρκεια της μορφογένεσης»³³

Η επιγραμματική και μόνο παράθεση ορισμένων από τους *τρόπους* αρχιτεκτονικού σχεδιασμού που η ψηφιακή τεχνολογία σε συνδυασμό με τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές ανάγκες παρήγαγε, καθιστούν έκδηλη τη μετατόπιση του ενδιαφέροντος από το αντικείμενο στις σχέσεις των αντικειμένων.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Έκδηλο είναι και το γεγονός πως δε ξεφεύγουν από τα στενά πλαίσια του σχεδιασμού ως αυτόνομη πρακτική, ανεπηρέαστης από κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες. Βέβαια, καταφέρνουν να ξεφύγουν από την μονομέρεια της αντιστοιχίας και της άκαμπτης καρτεσιανής λογικής αφού δεν κάνουν λόγο για προσδιορισμένα σχήματα αλλά για συσχετίσεις και διασυνδέσεις σημείων και δυνάμεων. Μια από τις σημαντικότερες περιγραφές είναι αυτή του Gilles Deleuze η οποία εντοπίζει τη σημαντική επίδραση του έργου του Leibniz στον σημερινό τρόπο σκέψης, « [...] Ο Leibniz προσπάθησε να ερμηνεύσει την καμπυλότητα του σύμπαντος σύμφωνα με τη ρευστότητα της ύλης, την ελαστικότητα των σωμάτων και του κινήτρου του μηχανισμού. Αυτό που βλέπει με τον τρόπο αυτό προσέγγισης είναι όχι σταθερά, ακλόνητα σώματα συγκεκριμένης και αμετάβλητης δομής, αλλά σώματα τα οποία αν διαιρεθούν σε μικρότερα τμήματα θα φτάσουμε σε ένα επίπεδο όπου η ύλη αποτελείται από μικρές «δύνες», που κινούνται συνέχεια [...]»³⁴

Το σίγουρο είναι ότι οι παραπάνω πρακτικές αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, κατανοούν πως η αρχιτεκτονική δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται πια ως μια αλληλοδιαδοχή πράξεων οι οποίες θα φέρουν το επιθυμητό, μοναδικό και τελικό αποτέλεσμα, αλλά ως μια διαδικασία σχηματοποίησης διάφορων δυνατοτήτων. Ο τελικός στόχος, το τελικό δομημένο αντικείμενο ως αυτόνομη αξία και αυτοαναφερόμενο στοιχείο δεν μπορεί πλέον να αποτελεί χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής δημιουργίας και του αστικού σχεδιασμού. Κι ενώ ο Le Corbusier³⁵ προσπαθούσε να οδηγήσει την αρχιτεκτονική σκέψη προς μια ομοιογένεια η οποία θα προσέφερε και μια πιο δημοκρατική αρχιτεκτονική, η αλγοριθμική παραγωγή μορφών, ο παραμετρικός και γενεσιουργός σχεδιασμός προσπάθησε να αντιμετωπίσει τον κτισμένο χώρο ως δυναμικά μεταβαλλόμενο.

Ο Malcolm McCullough από το 2005³⁶ τονίζει και την υπαρκτή και έντονη συνθήκη της «ηλεκτρονικής νομαδικότητας» να μη θεμελιώνεται μόνο στον φυσικό χώρο που μας περιβάλλει, αλλά και στην ασύρματη υποδομή υψηλής τεχνολογίας. Η βασική ιδέα των αναζητήσεων του εντοπίζεται στο γεγονός ότι με τις νέες [ΤΠΕ] η πόλη αποκτά ένα πρόσθετο επίπεδο [layer] αυτό των πληροφοριών, που επικάθονται πάνω από το φυσικό της διάγραμμα και αποτελούν ένα αόρατο αντίστοιχο διάγραμμα συνδέσεων, αλληλεπίδρασης και κόμβων με πρωτίστως ένα αόρατο διάγραμμα στο οποίο συσσωρεύονται πληροφορίες καθημερινών αστικών πρακτικών των χρηστών του άστεως.

Το γεγονός ότι η πόλη υλοποιείται μέσω συνεργατικών διαδικασιών (συνειδητών ή ασυνείδητων, τυπικών ή άτυπων) και πως ο τελικός αρχιτεκτονικός ή πολεοδομικός σχεδιασμός αποτελεί την τελευταία πράξη των εν λόγω διαδικασιών, αποτελεί μια βασική υπόθεση της εργασίας. Συνεπίκουροι αυτής της υπόθεσης είναι και τα μεγάλα ερευνητικά κέντρα της Ευρώπης και της Αμερικής (Media Lab – MIT, MIT –SENSE able City, IAAC – Institute of Advanced Architecture of Catalonia, Ericsson – Thinking Cities, Networked Society, κ.α.) που αναζητούν το μέλλον της τεχνολογίας αναφορικά με την ικανότητα ή όχι των εφαρμογών τους να αλλάζουν ριζικά την σχέση μας με την πόλη, τον τρόπο παραγωγής και αναπαράστασης αυτής καθώς και την χάραξη και υλοποίηση αστικών πολιτικών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο υλοποιήθηκε και παρουσιάστηκε στην 10^η Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας το εργαστήριο «Connections» από το MIT SENSEable City Laboratory.³⁷ Το εργαστήριο έθεσε σαν πειραματικό στόχο την καταγραφή σε πραγματικό χρόνο της χρήσης κινητών τηλεφώνων στην ρώμη και την υπέρθεση των δεδομένων σε έναν ενιαίο χάρτη που περιλαμβάνει γεωγραφικές, πολεοδομικές και άλλες πληροφορίες μέσα από GIS και άλλα συστήματα. Έγινε καταγραφή των μετακινήσεων και των ροών ανθρώπων στην πόλη, κατά την διάρκεια του εικοσιτετράωρου και «υπερθέτοντας τις πληροφορίες της κινητικότητας πάνω σε γεωγραφικά και κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά της ρώμης, αποκαλύπτουμε τις σχέσεις ανάμεσα σε σταθερά και ελεύθερα αστικά στοιχεία». Όπως υποστήριξαν χαρακτηριστικά οι ερευνητές, η παρατήρηση της πόλης σε πραγματικό χρόνο, γίνεται ένα εργαλείο κατανόησης του παρόντος και προετοιμασίας του μέλλοντος. Η καταμέτρηση και καταγραφή των ανθρώπινων δραστηριοτήτων καθώς συμβαίνουν, θα επιτρέψει την διαχείριση των αστικών «πόρων» σε πραγματικό χρόνο.

Βέβαια η σύζευξη πολεοδομίας (urbanism) και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού και νέων [ΤΠΕ] είναι ακόμα σε πρωταρχικό στάδιο. Οι βασικές κατευθύνσεις της επιστημονικής έρευνας αφορούν την σημασία τους στην κοινωνική και χωρική οργάνωση. Στόχος είναι να οργανωθεί ένα σύνολο τεχνολογικών εργαλείων που να επιτρέπουν στους κατοίκους και τους πολίτες να παρατηρούν συλλογικά το μέλλον της πόλης τους, να συντονίζουν τις μελλοντικές ενέργειες (ανάπτυξη, ανοικοδόμηση, αναζωογόνηση), να ανακαλύπτουν –δηλαδή να έχουν πρόσβαση- το παρελθόν και το μέλλον του τόπου³⁸. Η επικοινωνία μεταξύ των ποικίλων συμμετεχόντων μιας συλλογικής διαδικασίας όπως είναι η παραγωγή του χώρου ήταν –και είναι- μια αδήριτη ανάγκη, που καθορίστηκε –και καθορίζεται- από τα εργαλεία κάθε εποχής. Το σημαντικό όμως είναι πως τα νέα αυτά εργαλεία [ΤΠΕ] επιτρέπουν μεγαλύτερη αλληλεπίδραση και δυνατότητες συνεργασίες ανάμεσα στους ειδικούς και τους μη-ειδικούς, δηλαδή ανάμεσα στους αρχιτέκτονες και τους πολεοδόμους και τους κατοίκους. Η μεγάλη ωστόσο αύξηση ενδιαφέροντος για συμμετοχή των πολιτών στα θέματα διοίκησης και σχεδιασμού των πόλεων συνέβη με την εκρηκτική επέκταση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 02 | Περιγραφή – Δ Ο Μ Η Εργασίας

The insertion of telecommunications into the city makes the development of spaces more complex and introduces today a third dimension into urban and regional planning [after space and time]: that is the factor of real-time.

(Lille Metropolitan Development Agency
(ADUML) 1991)

Η εργασία πιστεύει στην επανατοποθέτηση της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ως τέχνης που οφείλει να έχει αντίκτυπο. Η πρόθεση υλοποίησης της πραγματοποιείται σε μια εποχή όπου οι ψηφιακές τεχνολογίες εμπεδώνουν σταδιακά την κυριαρχία τους στο σχεδιασμό αποσταθεροποιώντας παραδοσιακά σχήματα και πρακτικές και

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

δημιουργώντας την αίσθηση μιας ευρείας αλλαγής παραδείγματος στον τρόπο αναπαράστασης, σχεδιασμού, παραγωγής, επικοινωνίας, κατασκευής, χρήσης, βίωσης και ρόλου του αστικού περιβάλλοντος.

Η εργασία επιθυμεί να ανοίξει ένα διάλογο μεταξύ των νέων *τρόπων* αρχιτεκτονικής παραγωγής, σχέσης δομημένου αστικού περιβάλλοντος και υποκειμένου έχοντας ως μέσον, ως μεσάζοντα τη ψηφιακή τεχνολογία. Προσπαθεί να ανακαλύψει αν μέσα από τη διαχείριση και χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως εργαλείων τόσο των αρχιτεκτόνων όσο και των πολιτών, το δομημένο περιβάλλον, το αρχιτεκτονικό έργο και ο χώρος στον οποίο ενσωματώνονται, νοούνται από το δρών υποκείμενο ως αληθοφανή περιβάλλοντα στα οποία μετέχει ενεργά ή άυλα δρώμενα που ακόμα χειρίζονται ως κλειστά επιστημονικά πεδία. Προσπαθεί να διακρίνει αν ο αστικός σχεδιασμός εκμεταλλεύεται έτσι τις [ΤΠΕ] ώστε να απαντήσει σε μια έντονη κοινωνική απαίτηση που θέλει την πολεοδομία να αναμορφώνεται από μια τυπική διαδικασία αποφάσεων «από τα πάνω» σε μια εν εξελίξει διάδραση «από τα κάτω» συμμετοχής όπου οι αποφάσεις για ζητήματα του άστεως συνδιαμορφώνονται και εμπλουτίζονται από τη συλλογική κοινωνική ευφυΐα και γνώση. Ας θυμηθούμε στο σημείο αυτό πως για τον Manuel Castells [Castells, 1999: 85], τα δίκτυα δεν είναι παρά παλιές μορφές ανθρώπινης ανάγκης και πρακτικής που ξαναζωντάνεψαν στην εποχή μας μετατρέπόμενα σε δίκτυα διασύνδεσης που ενεργοποιούνται από το διαδίκτυο και από τις νέου τύπου [ΤΠΕ].

Οι Haythornthwaite & Wellman [2002:4-5] τονίζουν πως η « [...] η αναζήτηση της εγχάρacterης πραγματικότητας του διαδικτύου είναι πολύ πιο σημαντική από τις εκθαμβωτικές αναπαραστάσεις του». Αυτή τους η τοποθέτηση δίνει πάτημα στην εργασία να δημιουργήσει εξ αρχής ένα πλαίσιο ανάγνωσης, μελέτης και έρευνας των [ΤΠΕ] σύμφωνα με το οποίο:

1. Οι [ΤΠΕ] ως βασικός πρωταγωνιστής της επονομαζόμενης «Information Age / Εποχής της Πληροφορίας» δεν γίνονται αντιληπτές ως μια « [...] επανάσταση αλλά ως ένα πολυσύνθετο και πολυκυτταρικό κράμα νέων τεχνολογιών και ΜΜΕ που συντήκονται, αποκαθιστώντας παράλληλα και τον ρόλο των πιο παραδοσιακών μέσων [Bolter & Grusin 1999:183]
2. Οι [ΤΠΕ] νοούνται ως η φυσική αστική προοπτική που εξελίσσεται παράλληλα και προσαρμόζεται ανάλογα με τις αντίστοιχες μετεξελίξεις του αστικού γιγαντισμού.
3. Οι [ΤΠΕ] μελετώνται όχι ως άυλο δρώμενο ή εικονική πραγματικότητα του κυβερνοχώρου, αλλά ως έντονη υλική πραγματικότητα με ηλεκτρόνια, οπτικές ίνες, αγωγούς, καλώδια, δορυφορικούς σταθμούς, πύργους κινητικής τηλεφωνίας, web servers, ηλεκτρονικά συστήματα κ.α.
4. Η εργασία θεωρεί πως η ουσιαστική εκμετάλλευση των [ΤΠΕ] στην έρευνα, μελέτη, το σχεδιασμό και τη διακυβέρνηση αστικών δομημένων περιβαλλόντων πραγματοποιείται μέσω της κατανόησης τους όχι ως παράγοντες που μορφοποιούν την πόλη, μα αντ'αυτού ως το συνεργατικό δίκτυο που «διαμορφώνεται» και προσαρμόζεται από τις εκάστοτε σύνθετες κοινωνικές διαδικασίες και πρακτικές.
5. Το ότι οι [ΤΠΕ] δρουν ως «προσθετικά» επεκτείνοντας τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τις ταυτότητες και τις κοινωνίες σε χρόνο και χώρο είναι μια συνθήκη που η εργασία λαμβάνει ως δεδομένο.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Αυτό όμως που η εργασία διακρίνει, ακολουθώντας τη σκέψη των Amin & Thrift [2002:103], είναι το γεγονός πως οι αλληλεπιδράσεις των [ΤΠΕ] έχουν μετατοπιστεί από την κατάσταση της «καινοτομίας» σε αυτή της άμεσης ενσωμάτωσης τους στον ιστό των καθημερινών αστικών πρακτικών με τέτοιο τρόπο ώστε να αγνοούνται.³⁹

Η εργασία μέσω των επιλεγμένων θεωρητικών πεδίων και παραδειγμάτων μελέτης στόχο της έχει, να αναδείξει το κατά πόσο οι ψηφιακές τεχνολογίες ιδωμένες ως τα σημερινά *εκφραστικά μέσα* του ανθρώπου, και ενίοτε ως το βλέμμα τους και η μορφή τους, καλούνται να ξαναδιαβαστούν όχι σαν άποψη για το χώρο (εκλαμβανομένου ως περιβάλλον, αντικείμενο ή φύση) αλλά σαν ένα είδος σκεπτόμενου χώρου, σαν πληθυντική εμπειρία.

Βασιζόμενοι στα αστικά προβλήματα ή στις ευκαιρίες, στους αστικούς τρόπους συμπεριφοράς ή βίωσης, στα δεδομένα ή στα ερωτηματικά που είδαμε παραπάνω πως οι [ΝΨΤ] θέτουν στο γίνεσθαι της πόλης, της αρχιτεκτονικής πράξης, του πολεοδομικού στοχασμού, των ανθρωπίνων σχέσεων και των κοινωνικών δεσμών, η εργασία επέλεξε ως εναρκτήριο βήμα ανάλυσης έναν πυκνό θεωρητικό διάλογο στον οποίο αναγνωρίζει ως δυνατότητα, από την μια να καταστήσει έκδηλο το γεγονός της «φιλοσοφικής κουβέρτας» που με μεγάλη ευκολία καλύπτει τα ζητήματα του άστεως και από την άλλη να ανασύρει τις συσσωρευμένες αστικές παθογένειες, τις ακινητοποιημένες γύρω από έναν καταυλισμό βεβαιοτήτων, στις οποίες η δυναμική των [ΝΨΤ] έχει (ή υπόσχεται πως έχει) την ικανότητα μέσω συνεργατικών διαδικασιών να απαντήσει. Ο λόγος που η εργασία συστήνει μια έντονη παράθεση θεωρητικών απόψεων που στο σύνολό τους προσπαθούν να αναδείξουν τις συσσωρευμένες αστικές αρρώστειες, έγινε μέσω της αναγνώρισης του κινδύνου να υπερτονιστούν οι ευεργετικές ιδιότητες των [ΤΠΕ] αγνοώντας ή υποτιμώντας τις χωρικές συνθήκες που τις ενεργοποιούν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο λοιπόν, με βάση τα θεμελιώδη έργα της κριτικής θεωρίας του χώρου των Henri Lefebvre και Edward Soja, εντοπίζουμε και αναλύουμε την ερμητική γλώσσα των θεωρήσεων που επικεντρώνονται γύρω από την συνθήκη της πόλης. Η κριτική γλώσσα και των δυο θεωρητικών προσεγγίσεων, θέτει και διερευνά καίρια ερωτήματα με παράθεση των αρνητικών χαρακτηριστικών που έχει επιφορτιστεί η πόλη και με αντίστοιχη επαναφορά στο προσκήνιο της ξεχασμένης συνθήκης του «δικαιώματος» στην πόλη, μέσα από την ανάγκη ενοποίησης-συνεργασίας των διεσπαρμένων πεδίων γνώσης και στοχασμού που αναφέρονται στο χώρο και την κοινωνική του σημασία. Πρωτίστως όμως, στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η καταγραφή της ουσιοδέστερης «αστικής παθογένειας» την οποία οι *νέες ψηφιακές συνεργατικές διαδικασίες* έχουν προκαταλάβει ότι επιλύουν: την απώλεια πίστης στον «Αστικό Λόγο» και την τάση διάλυσης του αστικού πολιτισμού με την υποκατάστασή του από μια μετα-αστική κουλτούρα, που δεν είναι καν αστική, καθώς δεν έχει ανάγκη την ενεργή συμμετοχή της γεωγραφίας, αλλά την αναπαράστασή της ως κινηματογραφικό ή εικονικό στιγμιότυπο.

Οι Henri Lefebvre & Edward Soja είναι δυο στοχαστές που δεν σταμάτησαν να γεννάνε και να μετασχηματίζουν τις έννοιες που δίνουν μορφή σε έναν ανοικτό προβληματισμό για την πόλη και την κοινωνία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Μέσα από τις κατά καιρούς επαναστατικές αστικές ουτοπίες αναζητούν όχι το ιδανικό αλλά τη διάγνωση των δυνατοτήτων για την αλλαγή της κοινωνίας, με κοινή βάση σκέψης πως το μέλλον της αστικής ζωής είναι από τα πλέον διαδραστικά έργα τέχνης που υλοποιείται καθημερινά. Η κριτική χωρική συζήτηση του δεύτερου κεφαλαίου επικεντρώνεται ακριβώς στην αναζήτηση μιας προοπτικής της «πράξης» πίσω από τις συσσωρευμένες αστικές «θεωρήσεις» και ο στόχος του μέσα από την πυκνή καταγραφή των πλέον διαδεδομένων απόψεων για την πόλη, είναι να εισάγει την αμφιβολία. Αμφιβολία για το κατά πόσο η πληθώρα των νέων ορισμών και εννοιών που συνοδεύουν ιστορικά τη συνθήκη της πόλης στοχεύουν στην ανάδειξη των χωρικών δυνατοτήτων τους ή εγκλωβίζονται σε μια θεωρία που αφενός δε στοχεύει στην πράξη και αφετέρου περιορίζεται στην εικονική αναγωγή του χώρου.

Στο τρίτο κεφάλαιο, και εφόσον έχει προηγηθεί η εισαγωγή της «αμφιβολίας», μελετώνται οι τεχνολογίες της πληροφορικής και των επικοινωνιών [ΤΠΕ], κάτω από το πρίσμα που τις θέλει να δρουν ως το μέσο, ως ο μεσολαβητής, που ανασύρει μια ξεχασμένη αστική συνθήκη η οποία έχει ως πυλώνα ενεργοποίησής της τον άνθρωπο: το γεγονός πως η πόλη αναπνέει μέσα από βαθιές οργανικές σχέσεις που ενέχουν κάθε στιγμή το απρόβλεπτο. Οι ευεργετικές τους ιδιότητες, αυτές της διάδρασης, της ενεργοποίησης της συμμετοχής, της εντατικοποίησης της γνώσης δεν θεωρούνται από την εργασία ως δεδομένες αλλά υπό αμφισβήτηση. Το τρίτο κεφάλαιο προσπαθεί να ανακαλύψει το κατά πόσο οι εφαρμογές των ραγδαία εξελισσόμενων εφαρμογών των [ΤΠΕ] συμβάλλουν στην αστική εμπειρία με ριζικά διαφορετικούς τρόπους, επιτρέποντας αφενός την αναδιάρθρωση της κοινωνικής ζωής και πιθανόν της ίδιας της πόλης και αφετέρου την αναμόρφωση των τρόπων αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού και παραγωγής. Ως βασικό οδηγό μελέτης, αναφορικά με την επιτυχημένη (ή όχι) ενσωμάτωση των [ΤΠΕ] στις διαδικασίες ζητημάτων του άστεως, η έρευνα επιλέγει να παρουσιάσει δυο εν εξελίξει ερευνητικές πρακτικές ως μελέτες περίπτωσης. Η επιλογή και η απομόνωση των συγκεκριμένων περιπτώσεων μελέτης, μέσα από μια υπερπροσφορά αντίστοιχων, έγινε με βάση την εκτενή προβολή αυτών, στον ακαδημαϊκό-ερευνητικό κόσμο, στον τύπο, στο internet, ενώ παράλληλα αποτελούν στις μέρες μας βιβλιογραφικές αναφορές, οπτικοακουστικό υλικό παρουσίασης ή πλατφόρμα διεξαγωγής παγκόσμιων συνεδρίων, εκθέσεων και ημερίδων με θέμα την Πόλη. Δύο περιπτώσεις μελέτης που επιπρόσθετα καταδεικνύουν και την ανάγκη σύζευξης ουσιαστικών συνεργατικών διαδικασιών μεταξύ πανεπιστημιακού-ερευνητικού κόσμου και της επαγγελματικής πρακτικής στο πεδίο της αρχιτεκτονικής και του αστικού σχεδιασμού.

Η πρώτη επιλογή προέρχεται από τον ακαδημαϊκό-ερευνητικό κόσμο του IAAC-Institute of Advanced Architecture of Catalonia. Επικεντρώνεται στο μεταπτυχιακό πρόγραμμα «Emergent Territories 2011-2013: Urban Metabolisms - From Data to Architecture» με υπεύθυνους καθηγητές τους Willy Müller, Maite Bravo. Η δεύτερη αποτελεί τη σύμπραξη του ακαδημαϊκού-ερευνητικού κόσμου του IAAC, των εταιριών τηλεπικοινωνίας και [ΤΠΕ], των θεσμικών δημοτικών φορέων της Βαρκελώνης και του συνόλου των πολιτών για την παραγωγή του τεχνολογικού-εμπορικού

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

προϊόντος «Smart Citizen». Ενός προϊόντος που ενεργοποιεί τις αστικές πληροφορίες που οι ίδιοι οι χρήστες γεννάνε καθημερινά ως συνεργατικά εργαλεία αστικής πολιτικής και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Ως συνεργατικά μέσα έρευνας ενεργοποιήθηκαν οι συνεντεύξεις-διάλογοι ανοιχτού τύπου, η φωτογραφική καταγραφή καθόσον και η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας. Η έρευνα, παρουσίαση και τεκμηρίωση των εν λόγω πρακτικών μελέτης, γίνεται μέσω «in situ» παρατήρησης των τρόπων-μεθόδων εργασίας και λειτουργίας τόσο της ερευνητικής ομάδας και του συνόλου καθηγητών-φοιτητών-πολιτών που ενεργοποιούνται στο IAAC όσο και στα εργαστήρια του «Smart Citizen Project». Οι συγκεκριμένες μελέτες περίπτωσης παρουσιάζουν τις παράλληλες διεργασίες που υλοποιούνται από τον ακαδημαϊκό όσο και από τον ιδιωτικό τομέα, και που εργάζονται πάνω στην επιτακτική ανάγκη ανάδειξης των ευεργετικών δυνατοτήτων συμμετοχής στην ψηφιακή λειτουργία των πόλεων, καθώς κάθε χρήστης δεν είναι μόνο καταναλωτής, αλλά και συν-παραγωγός συλλογικής ευφυΐας. Το ινστιτούτο IAAC επιχειρεί να αναδείξει έναν έτερο τρόπο πολεοδομικού στοχασμού και πράξης που από τη μια αναγνωρίζει την πόλη ως κοινό χώρο διαπραγμάτευσης και από την άλλη ενεργοποιεί τις [ΤΠΕ] σε συνεργατικά εργαλεία σκέψης, διαλόγου, σχεδίασης και υλοποίησης στα χέρια όχι μόνο των ειδικών (εννοώντας αρχιτέκτονες, πολεοδόμους ή θεσμικούς φορείς) αλλά και του συνόλου των εταίρων του αστικού συστήματος.

Στο κεφάλαιο αυτό, σε κάθε τι που παρουσιάζεται ως δεδομένο ή επιτυχημένο, το ρόλο της *σωκρατικής αλογόμυγας* θα κληθούν να αναλάβουν οι William Mitchell, Mark Taylor, Malcolm McCullough, Gordon Pask, Karen Barad, Manuel Castells, Marshall McLuhan, Jeremy Rifkin, για να αναφέρουμε μερικούς. Και ίσως το εν λόγω κεφάλαιο καταφέρει να θέσει τις βάσεις για να σκιαγραφήσουμε μια απάντηση στην επίμονη ερώτηση του Malcolm McCullough, «Must “media” mean remoteness?»

Τέλος, ο ρόλος του επιλόγου της εργασίας είναι να εγείρει δομικά ερωτήματα σε σχέση με τον αστικό σχεδιασμό και κατ'επέκταση τον αστικό πολιτισμό, παρά να δώσει πεπερασμένες απαντήσεις. Είναι να αφουγκραστεί, μέσα από τα πεδία μελέτης που η εργασία επέλεξε, τη μορφή του διαλόγου σήμερα, όταν όλες οι διεργασίες του προσομοιάζουν τις λειτουργίες της πληροφορικής –λήψη, ψηφιοποίηση, μνήμη, επεξεργασία, προβολή. Ο ρόλος του είναι να αναγνωρίσει το κατά πόσο είμαστε ικανοί να κατανοήσουμε τα ψηφιακά μέσα όχι ως αυτοσκοπό ή κλειστό σύστημα αναφοράς ή πλοήγησης, αλλά ως αδιαχώριστους παράγοντες δημιουργίας όλων των εκφάνσεων της σύγχρονης πραγματικότητας, είτε αυτή αφορά ανθρώπινες σχέσεις, είτε την παραγωγή και διαχείριση του αστικού περιβάλλοντος και υλικού πολιτισμού. Άραγε η πολιτιστική παραγωγή εν γένει –αρχιτεκτονική, πολεοδομία, τέχνη, εκπαίδευση, οικονομία, υιοθετώντας ως μέσο εδραίωσης της τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες [ΝΨΤ], σκέφτεται μέσα από *εμάς* ή *εμείς* μέσα από αυτήν;

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

Η ευκαιρία των καιρών μας λέγεται πως είναι η επανάκτηση του Λόγου από τον συνηθισμένο άνθρωπο και η επαναδιαπραγμάτευση μιας χρόνιας κοινωνικής καμπούρας βασιζόμενης στην άρνηση της επικοινωνίας που ήταν κρυμμένη στην καρδιά της ίδιας της επικοινωνίας.

Οι Πόλεις δεν αποτελούν τομέα δοκιμής αρχιτεκτονικών προσχεδίων. Σίγουρα ενεργούν σε μια χρονική περίοδο όπου οι [ΝΨΤ] *ξεκλειδώνουν* ογκώδη ρεύματα πληροφοριών για τις αστικές τους λειτουργίες και τις δράσεις των χρηστών τους. Αλλά εάν ψάχνουμε την καινοτόμο αντίληψη πίσω από τους νέους αστικούς όρους «Smart Citizen», «Participatory Urban Planning», «Networked Societies» με τις [ΝΨΤ] στο ρόλο των *αστικών συντελεστών*, οφείλουμε να επαναφέρουμε στα στρώματα της μνήμης το γεγονός πως «the city heightened the tempo of human intercourse».⁴⁰

Ίσως παραμείνει ανοιχτό το ερώτημα, κατά πόσον οι εφαρμογές των νέων τεχνολογιών θα εμπλουτίσουν, επαυξήσουν και βελτιώσουν την αστική εμπειρία, ή αν σταδιακά θα την καταργήσουν. Σίγουρα πάντως προμηνύουν ριζικές ανανεώσεις σε κάθε πεδίο της πόλης και της αστικής πραγματικότητας, από την αντίληψη, το βίωμα ως τον σχεδιασμό και την παραγωγή της. Ίσως το μεγαλύτερο δώρο για μια πόλη που χαρακτηρίζεται από τους παραπάνω αστικούς όρους, είναι η παραγωγή χωρικών συνθηκών όπου η τεχνολογία μετασχηματίζεται από ποιητικό αίτιο σε κοινωνικό εργαλείο, με στόχο να συναντήσει τις εγχάρακτες επιθυμίες των χρηστών ανα-μορφώνοντας την πόλη σε *αστικό-κοινωνικό εργαστήρι*.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.01 | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα

¹ David Harvey, December 2003, 2008. *Debates and Developments. The Right to the City*, International Journal of Urban and Regional Research, Volume 27.4, 939-41

² Νέες Αστικές Συνθήκες, είναι ο τίτλος και η φράση που ακούγεται σε κάθε συνέδριο με θέμα την Πόλη και την μορφή της σήμερα. Φράση που χρησιμοποιήθηκε και στο εισαγωγικό σημείωμα του Richard Burdett, διευθυντή της Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας του 2006

³ Ο Patrick Schumacher στο άρθρο του «Parametricism_A new global Style for Architecture and Urban Design» ξεκινά με τη δήλωση ότι η σύγκλιση της παγκόσμιας αρχιτεκτονικής «πρωτοπορίας» στη χρήση τόσο του "παραμετρισμού" όσο και των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας [ΤΠΕ] αποτελούν το επόμενο μακρύ κύμα συστηματικής καινοτομίας. [Schumacher, P., *Parametricism: A new Global Style for Architecture and Urban Design*, op.cit.3, σ. 14-23]

⁴ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα (βλέπε σελ. 83)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

⁵ Σταύρος Σταυρίδης, 2007. *Αναπαραστάσεις χώρων, αναπαραστάσεις ελευθερίας*. [Συμμετοχή σε συλλογικό τόμο: Κριτική Διεπιστημονικότητα, τόμος 3, επιμ. Σ. Δημητρίου, Αθήνα, εκδ. Σαββάλα]

Επίσης ο Σταύρος Σταυρίδης ανοίγει διάλογο και με τον Frampton, Κ. 1999, *Μοντέρνα αρχιτεκτονική. Ιστορία και Κριτική*, Αθήνα: Θεμέλιο

⁶ Σταύρος Σταυρίδης, 2005. *Ελεύθερος χρόνος και εμπειρία μητροπολιτικού δημόσιου χώρου*. [Συμμετοχή σε συλλογικό τόμο: Εργασία, σχόλη, κουλτούρα, επιμ. Δ.Λεβεντάκος, Αθήνα, Κέντρο Πολιτιστικών Μελετών /ΓΣΕΕ]

⁷ Σταύρος Σταυρίδης, 2007. *Αναπαραστάσεις χώρων, αναπαραστάσεις ελευθερίας*. [Συμμετοχή σε συλλογικό τόμο: Κριτική Διεπιστημονικότητα, τόμος 3, επιμ. Σ. Δημητρίου, Αθήνα, εκδ. Σαββάλα]

⁸ Benjamin H. Bratton, v.2008. *iPhone*. See *Digital Cities; AD: Architectural Design*, edited by Neil Leach. 2009 John Wiley & Sons Ltd. [Benjamin H. Bratton is sociological, media, and design theorist. He is Associate Professor of Visual Arts at the University of California, San Diego, and Director of the Center for Design & Geopolitics at the California Institute of Telecommunications and Information Technology]
Για περισσότερες πληροφορίες: <http://bratton.info/projects/texts/>

⁹ Mitchell W., 1996. *City of Bits: Space, place and the Infobahn*, Boston MA, MIT Press

¹⁰ Mitchell W., 2004. *Me++: The Cyborg Self and the Networked City*, Boston MA, MIT Press

¹¹ Pask Gordon, September / October 1969. *AD The Architectural Relevance of Cybernetics*, West Essex, John Wiley & Sons Ltd

¹² Kelly Kevin, 1994. *Out of Control: The New Biology of Machines, Social Systems and the Economic World*, Cambridge MA, Perseus Books

¹³ Φράσεις και έννοιες που ακούγονται σε συνέδρια και forums, που καταγράφονται σε μανιφέστα αρχιτεκτόνων και νέων οργανισμών που ασχολούνται με θέματα πόλης, και τέλος που αποτελούν την προβληματική σύγχρονων συγγραμμάτων που ασχολούνται με θέματα χώρου.
Τα πιο αντιπροσωπευτικά κείμενα είναι τα εξής:

- Saskia Sassen, *Cities in a World Economy*.1994
- Saskia Sassen, *The Global City*.1991
- Manuel Castells, *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring*.1996
- O' Brien, *Global Financial Integration: The End of Geography*.1995
- Mike Davis, *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles, London and New York*. 1990

Αντίστοιχα μερικές από τις πιο αντιπροσωπευτικές οργανώσεις, από όπου και αντλείται η συγκεκριμένη φρασεολογία είναι οι κάτωθι:

- Urban Age Net. www.urban-age.net , *Cities at the Intersection of New Histories*. Berlin 2006
- World Information Organization, www.world-information.org , *Open Lecture: Cyborg Citizen, Free Flows of Information and the Politics of Common, Free Networks: An Alternative Communication Model*
- www.netbase.org

¹⁴ Edward W. Soja, *THIRDSPACE*, Introduction (pag.01). Blackwell Publishing, UK 1996.

¹⁵ <http://www.new-territories.com/Default2.htm>

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

¹⁶ G.Grassi, 1977. *La Licenza dell'Onvio: The licence of obviousness*, Lotus, 15

¹⁷ Fr. Dal co. *Ora questo e perduto, Now this is lost*, Lotus, 25 (βλέπτε σελ.63)

¹⁸ Aldo Rossi, 1991. *Η αρχιτεκτονική της Πόλης*, University Studio Press ,Θεσσαλονίκη. (βλέπτε σελ. 31)

¹⁹ Ως άνω (βλέπτε σελ.32)

²⁰ Ως άνω (βλέπτε σελ.164)

²¹ Rattenbury, Kester. 2002, *This is not architecture*, Εισαγωγή. Routledge, London

////////////////////////////////////

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 01B | [ΝΨΤ] & Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός: Ένα θεωρητικό πλαίσιο

²² Negroponte Nicholas, 1975. *Reflection of Computer Aids to Design and Architecture*, New York NY, Detropcelli-Charter

²³ Negroponte Nicholas, 1995. *Being Digital*, New York NY, Random Houn Inc

²⁴ Antoine Picon, 2003. *Architecture, Science, Technology and the Virtual Realm*, στο *Architecture and the Sciences*, Princeton Architectural Press, (βλέπτε σελ.303)

²⁵ Manuel Castells & Martin Ince, 2003. *Conversations with Manuel*, Polity,Λονδίνο (βλέπτε σελ.56)

²⁶ Kostas Terzidis, 2003. *Expressive Form*, Abingdon, Spon Press

²⁷ Menges Achim & Ahlquist Saen, 2011. *Computational Design Thinking (AD Reader)*, West Sussex, John Willey & Sons Ltd

²⁸ William Mitchell, 1990. *The Electronic Design Studio*, Cambridge Ma, MIT Press

²⁹ Sanford Kwinter, 2008. *Far from Equilibrium: Essays on technology and design culture*, Barcelona, Actar

³⁰ Σύμφωνα με τον Νορβηγό μαθηματικό Axel Thue : «Μια σειρά διαδικασιών που διέπεται από πεπερασμένο αριθμό κανόνων και ορίζει αλληλουχίες ενεργειών για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων. Περιλαμβάνει διαδικασίες μείωσης, επαγωγής, αφαίρεσης, γενίκευσης, και δομημένης λογικής. Είναι η συστηματική εξαγωγή λογικών αρχών, και η ανάπτυξη ενός γενικού πλάνου επίλυσης»

³¹ De Landa Manuel, 2011. *Deleuze and the Use of the Genetic Algorithm in Architecture*, Art & technology Lecture Series, Columbia University.

³² Robert Aish & Robert Woodbury, 2005. *Multi – Level Interaction in Parametric Design*

[από την ιστοσελίδα <http://ifgi.uni-muenster.de/~kruegera/sg05/148.pdf>]

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Α | Εκκρεμή Αστικά Γεγονότα & οι Νέες Ψηφιακές Τεχνολογίες ως Δυναμική Συνιστώσα

³³ Michael Weinstock, May / June 2004. *AD. Morphogenesis and the Mathematics of Emergence*, West Sussex, John Willey & Sons,

³⁴ Gilles Deleuze, 1993. *The Fold – Leibniz and the Baroque: The Pleats of Matter*, Architectural Design: Folding Architecture, (βλέπε σελ.17)

³⁵ Jeffrey Kipnis, 1993. *Towards a new Architecture*, Architectural Design: Folding Architecture, (βλέπε σελ.43)

³⁶ McCullough Malcolm, 2005. *Digital Ground*, Cambridge MA, MIT Press

³⁷ “Connections”, MIT SENSEable City Laboratory, Cities Architecture and Society Vol.1, 10th Venice Biennale, 2006 (βλέπε σελ.300-305)

³⁸ *Hyperurbain, Technologies de l'Information et de la Communication en milieu urbain quel impact sur la ville sociale?*. 2007 Transformations des outils pour la ville: TIC et réalité augmentée (à partir du projet IP City), Maria BASILE, Alain Bourdin, Jean-Jacques Terrin
<http://europia.org/HyperUrbain1/HU1/>

////////////////////////////////////

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 02 | Περιγραφή – Δ Ο Μ Η Εργασίας

³⁹ Graham, S. (2003) (ed.) *The Cybercities Reader: Handbook for an Urban Digital World*, London: Routledge

⁴⁰ See also, Mumford L., *The City in History: Its Origins, its Transformations, and its Prospects*, New York, 1961, pp.569. & Mumford L., *Megalopolis: Gesicht und Seele der Grosstadt*, Wiesbaden, 1951

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.01 | Εισαγωγή στον θεωρητικό λόγο της πόλης & για την πόλη

Στα πλαίσια του συνεδρίου Mediacity Conference 2010¹ που διεξήχθη στο Πανεπιστήμιο Bauhaus University-Weimar, ακούστηκαν και ειπώθηκαν πολλές ευχές και προσδοκίες για «νέες στρατηγικές πόλης» ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν πολλές θεωρητικές αναφορές με κάπως αποσπασματικό τρόπο. Η πόλη χαρακτηρίστηκε ως «σώμα χωρίς όργανα» μια έκφραση δανεισμένη από τους Deleuze & Guattari². Και για τον αστικό χώρο διατυπώθηκε ότι «εισέρχεται σε νεο-οργανικές αντιλήψεις, σύμφωνα με τις οποίες η πόλη εκλαμβάνεται ως μια νευρολογική πληροφορία ή ως οργανισμός πληροφόρησης», μια φράση που χρησιμοποιήθηκε έχοντας ως αναφορά τον Neil Leach [Leach, 2002]

Η αρχιτεκτονική, αυτόν τον αιώνα, βρίσκεται αντιμέτωπη με τον ψηφιακό φορμαλισμό προσπαθώντας αφενός να εκφράσει την πολυπλοκότητα και την αστάθεια που χαρακτηρίζει την σύγχρονη πραγματικότητα, και αφετέρου να κατανοήσει το κατά πόσο η πόλη νοείται ως μια μορφή εν τω γίνεσθαι έχοντας ως νέα ιδιότητά της τον χαρακτηρισμό του αστικού της χώρου ως ένα εκτεταμένο δίκτυο. Με την αστικότητα να μην είναι πια η αστικότητα ενός άστεως, αλλά η αστικότητα της άπειρης δυνατότητας. Μια δυναμική αστικότητα, που παίζουμε με το πληκτρολόγιο της πόλης σαν να ήταν ένα είδος οθόνης. Το θέμα είναι ποιοί μετέχουν στο παιχνίδι και με ποιά μέσα. Η εργασία επιλέγει να ενσωματώσει στο θεωρητικό διάλογο που ακολουθεί, την αντίληψη που θέλει την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία να είναι σαφείς αντανakλάσεις του εκάστοτε τεχνολογικού δυναμικού της εποχής τους. Ενώ παράλληλα εισάγεται από την αρχή η ανάγκη για [Schumacher 2012] άμεση μετάθεση της συζήτησης για το ρόλο των ψηφιακών τεχνολογιών στον αστικό σχεδιασμό, από το πεδίο της μορφογένεσης στο πεδίο της μοντελοποίησης των επιθυμιών, των προθέσεων και των αποφάσεων τοποθετώντας έτσι την τοπική διάδραση σε αλληλεπιδράμενες κλίμακες στο κέντρο της σκέψης για την ανάπτυξη των πόλεων.

Σύμφωνα με τον Simmel, η μεγαλούπολη πάντα απαιτούσε από τον άνθρωπο να «μπορεί να κάνει λεπτές διακρίσεις», να «αναπτύσσει την προσωπικότητά του μέσω της ιδιότητας της πόλης για εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης»³. Πάντα απαιτούσε από τον άνθρωπο να αντιδρά με το νου. Πάντα καλλιεργούσε τη διαδικασία της αυξημένης επίγνωσης. Και πολλές φορές συνειδητά ή μη, καταργούσε τα προνόμια της ψυχής.

Σήμερα καταγράφεται έντονα η έκδηλη επιθυμία και προσπάθεια του ανθρώπου να συνδιαλαγεί με την πόλη του, να έχει λόγο στη μορφή της, στις πράξεις της, στις αποφάσεις της, στην παραγωγή της. Σίγουρα επιθυμεί μια πόλη όχι ως τεχνικό μέσο συνεχούς διέγερσης και σχηματοποίησης όλων των αισθήσεων ή «ως μεγαμηχανής μετάφρασης των αισθητηρίων οργάνων»⁴

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Η εργασία κατανοεί πως η πόλη –σύγχρονη ή μη- εντείνει, οργανώνοντάς την, την εκμετάλλευση ολόκληρης της κοινωνίας. Και η αρχιτεκτονική ως μορφή της πολιτιστικής δραστηριότητας νοείται, στα πλαίσια αυτής της εργασίας, ως μεταβλητή ουσία. Νοείται ως κοινωνικό παιχνίδι που οι τρόποι, οι λειτουργίες, οι κανόνες και οι παραγόμενες μορφές του μεταβάλλονται και αναμορφώνονται ανάλογα με το εκάστοτε συγκείμενο. Στα πλαίσια αυτά θεωρούμε πως το βασικό πεδίο διαπραγμάτευσης του συνόλου των νέων εργαλείων σχεδιασμού, παραγωγής, ανάγνωσης και εμπειρίας του δομημένου χώρου των πόλεων, εντοπίζεται στην μετάβαση της ενεργής εμπλοκής και μετοχής του κοινού, από ιδεολογικό slogan σε επικοινωνιακό τρόπο.

Η «κρίση της Πόλης»⁵ είναι διττή. Είναι μια κρίση θεωρητική και πρακτική. Ο Henri Lefebvre καταγράφει πως στη θεωρία η έννοια της πόλης –της αστικής πραγματικότητας, «αποτελείται από γεγονότα, παραστάσεις και εικόνες [...] που βρίσκονται όμως στο δρόμο του μετασχηματισμού τους και της νέας επεξεργασίας». Στην πρακτική, ο ίδιος θεωρεί, πως ο αστικός πυρήνας πάντα δέχεται νέα ραγίσματα, πάντα ξεχειλίζει, συχνά εκφυλίζεται μα ποτέ δεν εξαφανίζεται. Ήδη από το 1970, καταλογίζει στον όρο «κρίση της πόλης» τη διαδικασία αποσύνθεσης των παλιών κέντρων και την αντίστοιχη αντιμετώπιση της πόλης, με πρωτεργάτη τις πάντα έντονες τεχνολογικές εξελίξεις, ως κέντρου αποφάσεων. Ο πολεοδομικός στοχασμός ξαναγεννιέται όταν νέα μέσα έρχονται στο προσκήνιο ως η απάντηση των παρόντων αστικών ζητημάτων.

Για τον Lefebvre αν κάτι λείπει από τον ιστορικά επαναλαμβανόμενο πολεοδομικό στοχασμό είναι η κοινωνική συνθήκη του άστεως ότι δηλαδή «κάθε πολίτης είχε, ή υποτίθεται πως είχε, μια λογική γνώμη για κάθε γεγονός και κάθε πρόβλημα που τον αφορούσε. Αυτή η σωφροσύνη απωθούσε το παράλογο. Από την αναμέτρηση ιδεών και γνώμων όφειλε να προκύψει ένας ανώτερος αστικός λόγος, μια γενική σωφροσύνη που να υποκινεί τη γενική βούληση»⁶ Και αν με κάποιους υπήρξε περισσότερο αυστηρός, ήταν με όσους επίσημα καταπιάνονταν με ζητήματα πόλης. Κατέγραφε μια γενική τάση που ήθελε «εκείνους που ασχολούνται με την πολεοδομία, τον αστικό σχεδιασμό και την αρχιτεκτονική να μην καταλαβαίνουν κάτι άλλο πέραν από αυτό που μπορούσαν να μεταφράσουν σε όρους γραφικών εργασιών». Και μέσα από αυτούς διέκρινε τρεις κατηγορίες αστικού σχεδιασμού:

1. Την πολεοδομία των ανθρώπων καλής θέλησης (αρχιτεκτόνων, συγγραφέων). Που αν και θέλουν να χτίσουν στην «ανθρώπινη κλίμακα» και για τους «ανθρώπους», είναι φορές που ο φορμαλισμός κερδίζει.
2. Την πολεοδομία των διοικητικών στελεχών που συνδέονται με το δημόσιο κρατικό τομέα. Μια πολεοδομία που θέλει να είναι επιστημονική μα που έως τώρα επεξεργάζεται και παράγει μοντέλα «που δεν μπορούν να μπουν στην πράξη, παρά μόνο εξαλείφοντας από την κοινωνική ύπαρξη ακόμη και τα ερείπια εκείνου που ήταν κάποτε η Πόλη»
3. Την πολεοδομία των εργολάβων. Όπου με ή χωρίς ιδεολογία, η πολεοδομία γίνεται ανταλλακτική αξία.

Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση του αστικού σχεδιασμού, ήταν και ο λόγος που χαμηλόφωνα αναγνώριζε μια δυνατότητα στις εκάστοτε νέες τεχνολογίες ιδωμένες ως εργαλεία καθημερινής πρακτικής του πολίτη, σύμφωνα με την οποία ίσως «[...] φτάσουμε στο σημείο που θα αρχίσουμε να συλλαμβάνουμε μια αστική πραγματικότητα

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ξεκινώντας από τις πληροφορίες πάνω στην κοινωνία, παρά να κατανοούμε μόνο μια αστική κεντρικότητα, η οποία διαθέτει τις πληροφορίες που παρέχουν οι κοινωνικές επιστήμες⁷

Έχουμε ήδη καταγράψει το γεγονός πως οι πάντα [ΝΨΤ] αφενός επιφέρουν αλλαγές στην αστική και κοινωνική συνθήκη και αφετέρου διαμορφώνονται από αυτές. Το νόημα των λέξεων αναμορφώνεται. Είναι φορές που αισθανόμαστε πως μια φιλοσοφική κουβέρτα έρχεται να καλύψει τα δομικά αστικά ζητήματα. Σε αυτή την αίσθηση συμβάλλουν και οι ποικίλες θεωρήσεις του άστεως και επιλέγουμε να απομονώσουμε στο σημείο αυτό το λόγο της Saskia Sassen όταν τονίζει πως: «Για να καταλάβουμε καλύτερα τον αντίκτυπο της πληροφοριακής, ψηφιακής τεχνολογίας και της παγκοσμιοποίησης, πρέπει να σταματήσουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «πόλη». Αντ' αυτού, θα έπρεπε μάλλον να δημιουργήσουμε μία πιο αφηρημένη κατηγορία κεντρικότητας και χώρο συσπείρωσης, που θα μας οδηγήσουν ειρωνικά στο να ανακαλύψουμε εκ νέου την πόλη, όμως ως μία εγκατάσταση μέσα σε ένα πολύ ευρύτερο περιβάλλον».⁸ Σε τέτοιες πεπιοθήσεις, απόψεις και φράσεις η εργασία επιλέγει να θέτει ερωτηματικά και να εγείρει προβληματισμούς: Ο πλούτος των [ΝΨΤ] να περιορίζεται άραγε στη ανάγκη επανεφεύρεσης της πόλης, με την ίδια ως συνθήκη, να θεωρείται περριτή και να ορίζεται ως παλιά λέξη;

Σε αυτό το δεύτερο κεφάλαιο η εργασία επιλέγει να στήσει έναν πυκνό διάλογο μεταξύ των Henri Lefebvre, Edward W. Soja, Michel de Certeau, Richard Sennett, Neil Leach, George Simmel –μεταξύ άλλων, με στόχο να ξανασυζητηθεί η κριτική ανάλυση του άστεως αλλά και να αναδειχθούν τα συσσωρευμένα από την αρχή του 20^{ου} αιώνα αστικά ζητήματα στα οποία οι [ΝΨΤ] καλούνται να απαντήσουν ή να συνδιαλλαγούν. Ο θεωρητικός διάλογος στήνεται με γνώμονα μια κοινή προς όλους αστική αρρώστια, που θέλει η κρίσιμη λειτουργία της πόλης συνήθως να αποφεύγεται. Με κοινή θεώρηση πως ίσως να μην έχει γίνει κατανητό, πως η αρχιτεκτονική και η πόλη ως διαμεσολάβηση της σύνθετης σχέσης του ανθρώπου με τον χώρο, έχει φτάσει στο σημείο να διαμορφώνει σχέσεις φόβου, σχέσεις ασφάλειας ή ανασφάλειας, κυριαρχίας ή μη κυριαρχίας, ικανοποίησης ή μη ικανοποίησης. Μια θεωρητική τοποθέτηση που αναδεικνύει ως μείζον κοινωνικό θέμα του πολεοδομικού στοχασμού την «υποχώρηση της αστικής ευθύνης».

Οι επιλεγμένοι προς ανάλυση θεωρητικοί, δεν ξεχνούν με τη σειρά τους, πως αυτό που πάντα κινδύνευε, κινδυνεύει και θα κινδυνεύει στην ιστορία του αστικού στοχασμού και σχεδιασμού, είναι ο «Λόγος του Άστεως». Ένας Λόγος που σήμαινε ταυτόχρονα: «θέτω, συγκεντρώνω και συλλέγω, έπειτα ανασυλλέγω και περισυλλέγομαι, μιλώ και λέω, εκθέτω».⁹ Ένας Λόγος που θα αναζητήσουμε το κατά πόσο μπορεί να ανακτηθεί μέσω της ενσωμάτωσης των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ] στον αστικό-αρχιτεκτονικό σχεδιασμό από τη μια, και στην καθημερινή κοινωνική πρακτική συνεργατικών διαδικασιών από την άλλη. Ένας «Λόγος του Άστεως» που οφείλει να προκαλεί εντάσεις ερεθισμάτων, εναλλακτικές σχέσεις με το χρήστη, χωρική πολλαπλότητα, δημιουργικές φυγές. Να προκαλεί μια συνεχή χωρική δόνηση. Και αυτή με την σειρά της, να τροφοδοτεί έτερες αστικές συνθήκες, που να παρέχουν ένα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

πεδίο στο οποίο να βρίσκει ανταπόκριση μια κυρίαρχη βιωματική κατάσταση, που στηρίζεται στην αναζήτηση, την εξερεύνηση, την ανακάλυψη, την περιέργεια.

Για μια ακόμη φορά, η εργασία τονίζει πως ο λόγος που συστήνουμε στο δεύτερο τμήμα της εργασίας έναν έντονο θεωρητικό διάλογο σχετικά με τις τρέχουσες «modus operandi» της πόλης, πηγάζει από τη πεποίθησή μας πως είναι ακόμα αμφίβολο το κατά πόσο οι ευρέως χρησιμοποιημένοι όροι: interaction, participation, plurality, virtuality, hybridity, multiplicity, interdisciplinarity, είναι ικανοί να λειτουργήσουν ως ίαση στις συσσωρευμένες αστικές αρρώστειες, οι οποίες τροφοδοτούν πόλεις που επαναπαύονται στην ευκολία του αστικού διπλού «περικλείω-αποκλείω» αγνοώντας επιδεικτικά το βασικό τους γνώρισμα να «ενσωματώνουν».

Το σίγουρο είναι πως η πόλη έχει τη μοναδική ικανότητα να προσεταιριστεί όλες τις σημασίες για τις πεί, να τις γράψει, να τις διατυπώσει, να τις σημασιοδοτήσει. Όπως υποστηρίζει ο Henri Lefebvre, η πόλη «διαβάζεται επειδή γράφεται».¹⁰ Οπότε απομένει να αναγνώσουμε τους νέους τρόπους γραφής της.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.02 | Ανάγκη «επανεφεύρεσης» της Πόλης, με την ίδια ως συνθήκη, να θεωρείται περριτή και να ορίζεται ως «μια παλιά λέξη»;

«Η πόλη δεν είναι μόνο ο χώρος για να δουλεύεις, να ζεις, να κοιμάσαι, να έχεις ένα σπίτι, ένα αυτοκίνητο, να αγοράζεις, να διασκεδάζεις και να κάνεις παιδιά. Είναι και ο χώρος που συνεπάγεται το πως κανείς παράγει και αντλεί την ηθική του. Το πως κανείς αναπτύσσει την αίσθηση δικαιοσύνης και κοινωνικότητας, δηλαδή το πώς κάποιος ενεργεί στον χώρο της πόλης ως πολίτης»¹¹

Ο Nicholas Bourriaud μας τονίζει πως η επικοινωνία όπως αυτή διαμορφώνεται στην εποχή μας, «[...] καταποντίζει και εγκλείει ανθρώπινες σχέσεις σε χώρους ελέγχου που τεμαχίζουν τον κοινωνικό δεσμό σε διακριτά προϊόντα»¹²

Ο Henri Lefebvre εξαπολύει δριμή κατηγορώ στην τάση που θέλει τους «[...] ιδεολόγους να φλυαρούν για τις αστικές δομές»¹³ Ενώ παράλληλα καταγράφεται μια αγωνιώδης προσπάθεια, ένα διεθνές και παγκόσμιο κάλεσμα (μέσω συνεδρίων, εκθέσεων και διαγωνισμών αρχιτεκτονικής, μανιφέστων αρχιτεκτόνων, και εξαγγελιών αστικής αναγέννησης από τα στόματα κυβερνητικών παραγόντων) για «Αναζήτηση Νέων Αστικών παγκόσμιων Συνθηκών», για «ανάγκη επανεφεύρεσης και επαναπροσδιορισμού της πόλης», για «Ανάγκη Έξυπνων Πόλεων και Έξυπνων Πολιτών». Βέβαια όλες αυτές οι τάσεις που κάνουν την εμφάνισή τους κάτω από την πιεστική συνθήκη της ανάγκης δεν αφορούν τις ιδιότυπες ανάγκες πόλης που δεν είναι τάχα ανάγκες χαρακτηριστικών τόπων, «[...] τόπων συγχρονικότητας και συναντήσεων, όπου η ανταλλαγή δεν γίνεται μέσω της ανταλλακτικής αξίας, του εμπορίου και του κέρδους;»¹⁴

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Αραγε, η συγκεκριμένη ανάγκη για νέα μορφή και τρόπους παραγωγής του αστικού χώρου θα συντελέσει αντίστοιχα και στην διαμόρφωση μιας νέας μορφής αστικής κοινωνικής ζωής; Στην μετατροπή του *καθημερινού ανθρώπου* σε κάτι άλλο ή νέο;

Η επιστήμη του χώρου ψάχνει τον εαυτό της εδώ και χρόνια. Άλλες φορές συνομιλεί με τα στοιχεία του χώρου της και άλλες χάνεται σε ποικίλες θεωρήσεις πάνω σε αυτά. Ο Lefebvre έχει υποστηρίξει πως « [...] ούτε ο αρχιτέκτονας, ούτε ο πολεοδόμος, ούτε ο κοινωνιολόγος, ούτε ο οικονομολόγος, ούτε ο φιλόσοφος ή ο πολιτικός μπορούν με διατάγματα να δημιουργήσουν εκ του μηδενός νέες αστικές μορφές και κοινωνικές σχέσεις»¹⁵, και επισήμανε πως όταν η πόλη μέσω της κοινωνίας της αλλάζει στο σύνολό της πρέπει να βρούμε ξανά απαντήσεις στο ερώτημα «Ποιός αφορά η Πόλη;» Σε ένα αντίστοιχο ερώτημα -«Why Cities Matter?»- κλήθηκε να απαντήσει η Saskia Sassen το 2006 στα πλαίσια της 10^{ης} Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας με τίτλο «Πόλεις. Αρχιτεκτονική και Κοινωνία» και στον επίλογο της παρουσίασής της επέλεξε να δώσει έναν νέο ορισμό της πόλης: «Ενώ η μητρόπολη απαντούσε σε μηχανισμούς παραγωγής προϊόντων γύρω από ένα πολικό κέντρο, η Μετάπολη αναφέρεται σε μια περισσότερο πολυεδρική μήτρα, που την χαρακτηρίζει η ελαστική ανάπτυξη που ελαχιστοποιεί τη σύνδεσή της με την παραδοσιακή γεωγραφική ανάπτυξη [...] Η Μετάπολη δεν εκφράζεται πλέον με όρους επέκτασης, αλλά υπαινίσσεται το προφανές μιας πληροφοριακής, δυναμικής και αβέβαιης διαδικασίας [...] Η Μετάπολη βασίζεται στην επεξεργασία και τον συνδυασμό τεμαχίων πληροφοριών [...] Η Μετάπολη είναι μια κατασκευή, όχι ως μοναδικού τύπου συγκεκριμένης μορφής, αλλά πολλαπλών επιπέδων πληροφοριακών εμπειριών. Πέραν από τη μητρόπολη, η πρόσφατη Μετάπολη, εμφανίζεται ως ένα ελαστικό σύστημα, οριζόμενο από σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ κινήσεων και γεγονότων τα οποία ταυτόχρονα συγχέονται αλλά και υπάρχουν αυτόνομα [...] Η Μετάπολη είναι η πληροφοριακή διάσταση της σύγχρονης πόλης...»¹⁶

Παράλληλα, ο Richard Burdett διευθυντής της 10^{ης} Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας, τόνιζε πως η κληρονομιά του 20^{ου} αιώνα, που τροφοδοτεί την «αναγκαιότητα» για νέες αστικές συνθήκες και τρόπους αστισμού, είναι «μια πόλη που έχει απολέσει το γεωγραφικό της κέντρο και την ικανότητά της να διοικεί, να οργανώνει και να επενδύει στον χώρο»¹⁷. Όμως η ίδια «αναγκαιότητα» για νέες αστικές συνθήκες, για τον Francois Roche, τροφοδοτείται από «μια πόλη που η ιστορία της περιορίζεται σε ανθρώπινες δραστηριότητες χωρίς αρχή και τέλος, χωρίς κέντρο και απόκεντρο. Σε εταιρίες κατοίκησης. Σε απατηλές ζώνες πρασίνου και σε κάποια πανύψηλα totems».¹⁸

Η κριτική χωρική θεωρία του Henri Lefebvre προεικάζει το γεγονός πως η «Νέα Αστική Παγκόσμια Κουλτούρα» είναι μια από τις πολλές διακηρύξεις, στην αναζήτηση της οποίας η προαπαιτούμενη παραδοσιακή ισοροπία ανάμεσα σε πόλη και φύση δεν υφίσταται. Ο κύριος πυρήνας ενδιαφέροντος στα ζητούμενα νέα ζεύγη ισοροπιών δεν είναι πια η αντίθεση ανάμεσα στην πόλη και τι είναι έξω από αυτήν, αλλά η εικόνα της ίδιας της πόλης ως αυτόνομο αντικείμενο.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Μέσα από αυτήν ακριβώς την αστική παθογένεια, την αντιμετώπιση της πόλης ως αυτόνομο και αυτοαναφερόμενο αντικείμενο, είναι που ο Lefebvre εντοπίζει και την ανάδυση των «ασυνεχειών», όχι μόνο στους σχηματισμούς της πόλης, μα κυρίως ανάμεσα στις γενικότερες κοινωνικές σχέσεις, ανάμεσα στις σχέσεις ατόμων και χώρου.¹⁹ Για τον ίδιο, αυτό που απειλείται περισσότερο είναι η «η πόλη ως προνομιακό μέσο διαμεσολάβησης»²⁰ και αντίστοιχα η εμφάνιση μιας «Πόλης»²¹ ως αντικειμενική συνθήκη που σέρνεται από τις ιδεολογίες.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, οι συμμετέχοντες στην αναζήτηση *Νέων Πόλεων*, στην αναζήτηση *Νέων Τρόπων Αστισμού*, για τον Henri Lefebvre δεν κατάφεραν να αποφύγουν ένα ουσιώδες σφάλμα: ως μέσον για την επίτευξη του στόχου τους να θεωρούν αναγκαίο τον υποβιβασμό των πραγμάτων από το επίπεδο μιας ιδανικής απλότητας στο επίπεδο μιας απλουστευτικής πρακτικής. Με μεγάλη ευκολία, ο άνθρωπος από πολύμορφο ον υποβιβάζεται σε «στοιχείο του χώρου» με μονότροπη συμπεριφορά, και η πόλη από ποιοτική εξέλιξη σχέσεων που συνιστούν και συγκροτούν το κοινωνικό γεγονός της ανθρώπινης ζωής υποβιβάζεται σε αντίκειμενο που το «νόημά» του δεν χρησιμεύει πια. Ο ίδιος αναγνωρίζει και ένα άλλο παράδοξο: καταγράφει μια επιθυμία για έτερες πόλεις που αποσιωπεί κάθε διάλογο και αντίλογο, και που θεωρεί ως καθήκον της να αναλάβει το χρέος να επαναπροσδιορίσει τις λέξεις που μας συνοδεύουν στην αντίληψη της χωρικής πραγματικότητας.

Αυτή η επιθυμία επαναπροσδιορισμού των λέξεων φαίνεται πως είναι βαθιά ριζωμένη, στη σκέψη και την έκφραση όσων αγωνίζονται να αλλάξουν τον κόσμο. Η κατανόηση αφορά τον ανθρώπινο χώρο, και πηγάζει από το γεγονός ότι η ανθρώπινη ιστορία και η ανθρώπινη ζωή είναι δημιουργία νοημάτων και σημασιών.²² Βέβαια το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι αυτό της κατανόησής τους. Τι κατανοούμε όταν η λέξη «εμπειρία» ορίζεται ως « [...] η αρχιτεκτονική της επιθυμίας»; Τι κατανοούμε όταν η λέξη «πολιτισμός» ορίζεται να είναι « [...] η κινητήρια δύναμη της οικονομίας που δημιουργεί προϊόντα σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες των διαφημιστικών πολυεθνικών»; Τι κατανοούμε όταν η λέξη «χώρος» καταγράφεται να είναι « [...] ένα κενό, μια τρύπα, μια αμφιβολία, ένα ερώτημα»; Και τέλος τι κατανοούμε όταν η συνθήκη της «Πόλης» ορίζεται ως « [...] μια παλιά λέξη»;²³

Οι παραπάνω λέξεις με τις νέες ερμηνείες τους, όπως και δεκάδες άλλες που στο σύνολό τους συγκροτούν έναν όγκο 687 σελίδων, από το 2003 φέρουν τον τίτλο «The metapolis dictionary of advanced architecture. City, technology and society in the information age». Κατά τους συγγραφείς του, Manuel Gausa, Vicente Guallart, Willy Muller, Federico Soriano, Fernando Porras και Jose Morales, το συγκεκριμένο λεξικό θα αποτελέσει το μελλοντικό εργαλείο των αρχιτεκτόνων, η χρήση του οποίου θα «ανακατασκευάσει την πραγματικότητα» και θα «επινοήσει νέους τόπους». Στο εισαγωγικό τους σημείωμα καταθέτουν τις συνθήκες που προκάλεσαν την ανάγκη της συγγραφής του: « [...] συνηθεισποιούμε στην εποχή μας την αναγκαιότητα μιας νέας πραγματικότητας στην οποία οι τεχνολογίες πληροφορίας θα προτείνουν τον τρόπο κατοίκησης της νέας μορφής δικτυωμένου κόσμου. Οι τεχνολογίες πληροφορίας απαιτούν μια νέα προσέγγιση στην έννοια της πόλης. Και αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη για κατασκευή «intelligent realities / έξυπνων πραγματικοτήτων» ως αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης ατόμων, αντικειμένων και χώρων, με την αρχιτεκτονική σε ρόλο συμπληρωματικό [...] ».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Για αυτούς τους λόγους οι συγγραφείς έκριναν πως, « [...] οι λέξεις πια έχουν χρησιμοποιηθεί, μεταφραστεί, μιμηθεί τόσο που κατά πρώτο λόγο θα πρέπει να τις ξεχάσουμε, και μετά να πάμε πίσω και να τους δώσουμε νόημα». Αντίληψη που τους οδήγησε και στο συμπέρασμα πως « [...] οι σημερινές περίπλοκες Μεταπόλεις και δη οι παγκόσμιες αποτελούν μια νέα ζώνη συνόρων»²⁴

« [...] Για να καταλάβουμε καλύτερα το αντίκτυπο της πληροφορικής και της παγκοσμιοποίησης, πρέπει να σταματήσουμε να χρησιμοποιούμε τον όρο «πόλη». Αντ' αυτού, θα έπρεπε μάλλον να δημιουργήσουμε μία πιο αφηρημένη κατηγορία κεντρικότητας και χώρο συσπείρωσης, που θα μας οδηγήσουν ειρωνικά στο να ανακαλύψουμε εκ νέου την πόλη, όμως ως μια εγκατάσταση μέσα σε ένα πολύ ευρύτερο περιβάλλον»²⁵ Αυτή είναι η τοποθέτηση της Saskia Sassen κάτω από την περιγραφή της λέξης «m.city» που ήρθε να αντικαταστήσει αυτή της «πόλης».

Οι [ΝΨΤ] και η ευρεία εφαρμογή των [ΤΠΕ] έχουμε αναφέρει πως σταδιακά αναδιοργανώνουν την αστική εμπειρία με την αναζήτηση μιας νέας πολεοδομικής πρακτικής να προκύπτει ίσως από την άρνηση της παραδοσιακής και μονότροπης παραγωγής της ή και από τον επαναπροσδιορισμό της. Ο Lefebvre μας παρέχει μια θεωρητική βάση σύμφωνα με την οποία « [...] η πόλη είναι ένα κοινωνικό έργο που επανασυλλέγει τις διασκορπισμένες διαφορές, επιτρέπει πολλαπλές χρήσεις, περιλαμβάνει πολλές ρυθμικότητες, και ενεργοποιεί την επινοητικότητα της φαντασίας ως δύναμη μετασχηματιστική»²⁶ Και πάνω σε αυτή τη θεωρητική βάση συναντάμε τον Κορνήλιο Καστοριάδη να τονίζει πως « [...] η θέσμιση της κοινωνίας είναι κάθε φορά θέσμιση ενός μάγματος κοινωνικών φαντασιακών σημασιών»²⁷, μόνο που κάνει και μια υποσημείωση, πως η *κατανόηση* δεν αφορά την προσπάθεια εξήγησης της παραγωγής νοημάτων και σημασιών, αλλά την εξέταση των αναγκαίων όρων μέσα από τους οποίους προκύπτουν.

Μελετώντας το σύνολο των έργων του Henri Lefebvre, μαθαίνουμε κάτι: πως οι απαντήσεις στα δομικά ερωτήματα που η πόλη θέτει και η αναζήτηση νέων τρόπων αστισμού, δεν θα έρθουν μέσω επινόησης νέων όρων και λέξεων, μα πρώτα οφείλουμε να κατανοήσουμε τη σύγχρονη κοινωνία και τις δυνάμεις που μπορούν να την αλλάξουν, δίνοντας κεντρικό ρόλο σε εκείνα που διερευνούν την πόλη, την αστική εμπειρία και τη γνώση που αφορά το χώρο. Και μέσω του θεωρητικού διαλόγου, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο, θα προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε, σε ποιά πραγματικότητα βασίζεται η «ανάγκη επαναπροσδιορισμού της Πόλης», και το κατά πόσο η σκέψη που επιστρατεύεται για αυτή την ανάγκη μπορεί να ανταποκριθεί στα πράγματα και να τα συλλάβει όχι ως παράδειγμα μιας τυπικής μορφής, αλλά ως στιγμές μιας δυναμικής συνάρτησης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.03 | Πληροφορία: Νέα συνθήκη, ικανή για την παραγωγή έτερου αστικού χώρου;

Στην ταινία «Βερολίνο: Η συμφωνία της μεγαλούπολης» [1927] ο Γερμανός σκηνοθέτης W.Ruttman παρακολουθεί και ερμηνεύει την πόλη ως μια σύνθεση ρυθμών. Ο Henri Lefebvre ²⁸ στα τελευταία του γραπτά ζήτησε να σκύψουμε πάνω στο αστικό φαινόμενο ως αναλυτές των ρυθμών που το συνθέτουν και αυτό διότι, αντίθετα με την τάξη του χώρου που μπορεί να αναδείξει μια δομική ανάλυση, αναζητούσε την πολύπλοκη τάξη του αστικού χωροχρόνου, μια τάξη που είναι δυναμική και καθημερινά τελούμενη. Ενώ παράλληλα έθετε το ερώτημα « [...] Και αν η μεγαλούπολη δεν συνιστά μια εμπειρία χώρου αλλά κατεξοχήν μια ρυθμική εμπειρία χρόνου; Τότε, τι είναι αυτό που χαρακτηρίζει την αστική ζωή, ως μια σχέση χώρων και χρόνων;»

Για τον Manuel Castells η μεγαλούπολη ή αλλιώς η « [...] παγκόσμια πόλη δε νοείται πλέον ως τόπος, αλλά ως διαδικασία»²⁹ Τονίζει πως ζούμε σε μια εποχή όπου η εκρηκτική διάδοση της πληροφορίας έχει «μικρύνει» τον κόσμο, έχει αλλοιώσει τα περιγράμματα των συνόρων και δημιουργεί νέες πραγματικότητες. Πως ζούμε σε μια εποχή όπου οι ροές πληροφοριών έχουν ελαχιστοποιήσει τον ρόλο της εδαφικής συνέχειας, ενώ παράλληλα έχουν υπερτονίσει αυτόν των δικτύων επικοινωνίας. Και ένας νέος όρος δημιουργείται που υποτίθεται πως αφορά την πόλη αλλά δεν έχει ανάγκη την χωρική εγγραφή του, η «Πληροφοριακή Πόλη»³⁰ Και « [...] όπως ακριβώς οι κοινωνικές μηχανές τις οποίες μπορούμε να κατατάξουμε στη γενική κατηγορία των συλλογικών διατακτικών μηχανισμών, έτσι και οι μηχανές της πληροφορίας και της επικοινωνίας επενεργούν στην καρδιά της ανθρώπινης υποκειμενικότητας»³¹ Άρα πρέπει, λοιπόν, να μάθουμε να «συλλαμβάνουμε, να εμπλουτίζουμε και να επανεπινόουμε» την υποκειμενικότητα, ειδάλλως θα τη δούμε να μετατρέπεται σε άκαμπτο συλλογικό μηχανισμό στην υπηρεσία της πληροφοριακής εξουσίας.

Στο σημείο αυτό επιλέγουμε να εισάγουμε στον διάλογο την άποψη της Saskia Sassen σύμφωνα με την οποία « [...] η καινοτομία της πληροφοριακής πόλης βασίζεται στην ικανότητα των ψηφιακών δικτύων να ενσωματώνονται ταυτόχρονα τόσο σε τεχνολογικά χαρακτηριστικά εξοπλισμού και λογισμικών όσο και σε πραγματικές κοινωνικές δομές και δυναμικές [...] Η αντιμετώπιση των [ΤΠΕ] ως πρόσθετων κοινωνικών διαδικασιών μας επιτρέπει να ξεπεράσουμε την κοινότυπη και συνηθισμένη διπλότητα μεταξύ ουτοπικών και πραγματικών νοήσεων του ψηφιακού χώρου ροής πληροφοριών»³²

Η Saskia Sassen³³ καταγράφει πως, « [...] σήμερα συντελείται μια θεμελιώδης αστική μετατροπή και με τον όρο παγκοσμιοποίηση μπορούμε να την κατανοήσουμε. Βέβαια όταν αναφερόμαστε σε μετατροπή που χαρακτηρίζεται ως θεμελιώδης, θα πρέπει στην ουσία της να είναι ικανή να μεταμορφώνει και αυτό που αποτελεί ιστορικά την πιο περίπλοκη κοινωνική αρχιτεκτονική, την πόλη μας»³⁴

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Στον επίλογό της, θέτει το βασικό για την ίδια ερώτημα, γύρω από το οποίο πρέπει να συγκεντρωθούν όλες οι θεωρητικές αναλύσεις αναζήτησης Νέων Αστικών Συνθηκών [ΝΑΣ]: «Ποιές είναι οι νέες, οι διαφορετικές τοποθεσίες όπου πραγματοποιείται αυτή η θεμελιώδη αστική μετατροπή και ποιά η χρηστικότητα τους;»

Ως μοναδικό και απόλυτο εργαλείο διαλόγου του Συμποσίου, ορίστηκε να είναι αυτό της «επιστήμης της στατιστικής». Ο λόγος κατά τους ομιλητές είναι πως η συγκεκριμένη «επιστήμη πληροφοριών» αναδύεται και κοινοποιεί την σημαντική ιδιότητα της «παγκοσμιοποίησης» ως «συνθήκης στην οποία ο χρόνος είναι πάντα απασχολημένος και χωρίς κανένα κενό»³⁵

Η ανάδυση της επιστήμης της πληροφορίας σε συνδυασμό με την αποδοχή της παγκοσμιοποίησης ως χωρικής συνθήκης ικανής να απασχολεί και να κατασκευάζει την καθημερινότητά μας, ήταν και οι βασικοί άξονες ίδρυσης του οργανισμού «World-Information.org», του οποίου ιδρυτικά μέλη μεταξύ άλλων είναι η Saskia Sassen και οι Foreign Office Architects. Στο μανιφέστο του οργανισμού «IP and the City», ορίζονται οι ζώνες³⁶ μέσα στις οποίες δραστηριοποιούνται όλες οι εκθέσεις, οι εκδόσεις, τα συνέδρια και τα χρηματοδοτούμενα workshops, ως εξής: «οικονομική ζώνη, ζώνη παραγωγής, παγκόσμια ζώνη, διοικητική ζώνη, ζώνη μετακίνησης, ζώνη ασφάλειας, οικιστική ζώνη, ζώνη περιορισμού, ιδιωτική ζώνη, ζώνη αναχαίτισης, ζώνη απομόνωσης, ζώνη χαμηλής ζωής, απαγορευμένη ζώνη, ζώνη χαμηλής προσβασιμότητας, ζώνη απόσυρσης, ζώνη ειδικού εμπορίου [...]»³⁷

Μέσα στα πλαίσια των συγκεκριμένων ζωνών, διεξήχθη από τον ίδιο οργανισμό και το συνέδριο «Information Landscape and Urban Transformations», που έλαβε χώρα από 14 έως 20 Νοεμβρίου του 2005 στην πόλη Bangalore. Το ύφος και η κατευθυντήρια γραμμή δώθηκε από τον Alejandro Zaera Polo, των Foreign Office Architects, ορίζοντας τις δυο λέξεις *πληροφορία* και *πόλη* ως κοινωνικές και πολιτικές πραγματικότητες, με κύριο στόχο ο συσχετισμός τους να αποτελέσει και την «θέσπιση της παγκόσμιας πληροφοριακής πόλης». Για τον ίδιο, ο όρος «πληροφορία» ταυτίζεται με την διαδικασία ανάγνωσης του «τι σημαίνει κόσμος»³⁸

Ενδεικτικοί ήταν και οι τίτλοι των εισηγήσεων όπως, «You are Free», «Who owns your Knowledge», «Changes: The Hope of Informational Era», «Save the Future=Save the Digital»³⁹ Το συνέδριο έκλεισε με την εμφάνιση ενός μαύρου πανό γιγαντιαίων διαστάσεων, με τίτλο «Information=Intelligent Property», και με το ελπιδοφόρο μήνυμα του Alejandro Zaera Polo πως το όλο εγχείρημα έχει έναν και μοναδικό σκοπό, «Τα Συμφέροντα των Πολιτών εναντίον των Εμπορικών Συμφερόντων». Και όσοι σπεύδουν να αναρρωτηθούν πως είναι εφικτή η υλοποίηση σκοπού με τέτοιο βαθμό δυσκολίας, η απάντηση τους περιμένει ήδη, ομόφωνη από τα στόματα και τις θεωρητικές αναλύσεις όλων όσων συμμετείχαν ή οργάνωσαν το συγκεκριμένο συνέδριο: «[...] Εκτιμούμε την «πληροφορία» ως ανθρώπινο μέσο πολιτιστικής έκφρασης και γεννήτριας νέων κόσμων. Εκτιμούμε την «πληροφορία» ως ευφυία, ικανή να επαναπροσδιορίσει την κοινωνικό – πολιτιστική πραγματικότητα. Εκτιμούμε την «πληροφορία» ως το δίκτυο παραγωγής «πληροφοριακών τοπίων», με στόχο την εξασφάλιση των ψηφιακών ανθρωπίνων δικαιωμάτων».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Επάνω σε αυτή την *εκτίμηση* διαμορφώθηκε και η συνεχώς επαναλαμβανόμενη πρόταση, ως υπαρκτή συνθήκη, πως «Η Γνώση του Μελλοντικού Πολιτισμού, θα προέλθει μέσα απο τη νέα λογική της πληροφοριακής επιστήμης, με την βοήθεια της οποίας θα κατασκευαστούν άυλα πληροφοριακά τοπία». Τοπία στα οποία το αστικό πλέον διαχωρίζεται από την συνθήκη της «πόλης», λες και το «αστικό» δεν έχει ανάγκη από γη.

Τα αποτελέσματα του εν λόγω συνεδρίου αποτέλεσαν και το έναυσμα για τη δημιουργία του ηλεκτρονικού πεδίου Venice SuperBlock που οργανώθηκε στον απόηχο της 10^{ης} Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας του 2006. Μεταξύ άλλων δράσεων παρουσιάστηκε και το εργαστήριο «Shaping the City» που πραγματοποιήθηκε στις 6 Σεπτεμβρίου 2006 από τους Ricky Burdett, Saskia Sassen & Richard Sennett. Στην παρουσίαση της προβληματικής του, διατυπώθηκε και μια νέα ανάγκη, αυτή της καθιέρωσης της «media day» ή της «global city day». Ανάγκη που σαν βάση της είχε την πρόταση της Sassen πως, « [...] η διανομή πολιτισμού ισοδυναμεί με διανομή πληροφοριακών ψηφιακών δεδομένων»⁴⁰

Τι να σημαίνουν όμως αυτές οι λέξεις; Μιλάνε για μια ημέρα απασχολημένη από τα μέσα επικοινωνίας [media], που θα καθορίζεται από το μέλλον και την έννοια του παγκόσμιου ως χωρικές, κοινωνικές και πολιτιστικές συνθήκες; Ή μήπως μιλάνε για μια ημέρα όπως παρουσιάζεται από τα μέσα επικοινωνίας, μέσα από το δικό τους μέλλον και την δική τους παγκόσμια ματιά; Ότι και να σημαίνουν αυτές οι λέξεις, οι διοργανωτές του εργαστηρίου, με σαφήνεια που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, όρισαν την «παγκόσμια μετάπολη» ως «ένα δίκτυο προσδιορισμένων τόπων» και την «Νέα Αστική Συνθήκη» ως «παραγωγή ενός συνόλου προγραμματισμένων χρόνων». Όταν όμως διατυπώνεται η πρόταση πως αυτές οι « [...] Νέες Τοποθεσίες θα είναι το αποτέλεσμα οργάνωσης του εικονικού τοπίου πληροφοριών των δικτυωμένων παγκόσμιων στρατηγικών σημείων»⁴¹, δεν μπορεί κάποιος να μην αναρωτηθεί πως είναι εφικτή η «παραγωγή χώρου» αποκλειστικά μέσω της οργάνωσης πληροφοριών. Από μόνη της η φράση «producing by informing»⁴² θέτει το ερώτημα: Η πληροφορία χώρου από μόνη της είναι συνθήκη ικανή για διαμόρφωση και παραγωγή βιωματικού χώρου;

Για όλα τα παραπάνω υπάρχει σίγουρα αντίλογος, υπάρχουν αντεπιχειρήματα και διαφορετικές θεωρήσεις. Μήπως η «θεμελιώδη αστική μετατροπή που έχει ανάγκη από Νέους Τόπους» περιορίζεται στην δημιουργία νέων φορέων οικονομικής διαχείρισης; Και μήπως η συγκεκριμένη «αστική μετατροπή», ως παγκοσμιοποιημένη πληροφορία πλέον, τελικά μή έχοντας ανάγκη την αστικοποίηση του εδάφους, βασίζεται κυρίως στην αστικοποίηση του νου; Μια αστικοποίηση απλά ισοδύναμη με την πληροφοριοποίηση του χώρου;

Στην έναρξη του συγκεκριμένου κεφαλαίου υποστηρίξαμε πως πρέπει να μάθουμε να «συλλαμβάνουμε, να εμπλουτίζουμε και να επανεπινεύουμε» την υποκειμενικότητα, ειδάλλως θα τη δούμε να μετατρέπεται σε άκαμπτο συλλογικό μηχανισμό στην υπηρεσία της πληροφοριακής εξουσίας. Τώρα στον επίλογο του κεφαλαίου θα

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

μπορούσαμε να προσθέσουμε πως η υποκειμενικότητα μπορεί να προκύψει μονάχα μέσω σύζευξης: ως σύνδεση με «ανθρώπινες ομάδες, κοινωνικο-οικονομικά σύνολα, πληροφοριακές μηχανές»⁴³

Ο αυτοσκοπός της κοινωνίας της πληροφορίας ή η μονοσημαντότητά της δημιουργούν ερωτηματικά για τη σκοποθεσία και τις σκοπιμότητες που υπηρετεί, και με στόχο την ανάδειξη αυτού του κινδύνου έγινε και η παραπάνω επιλογή παραδειγμάτων παρουσίασης και μελέτης. Η μονοσημαντότητα στη διάσταση της επικοινωνίας μπορεί να διατυπωθεί ως εξής: «Όλα τα γεγονότα, όλοι οι χώροι, όλες οι μνήμες καταργούνται στη μία και μόνη διάσταση της επικοινωνίας: αυτό είναι το άσεμνο» [Braudrillard, 1991: 35] Για τον Braudrillard η αφύπνιση, ως εκστατικό γεγονός, από μια ρεαλιστική απαισιοδοξία της τεχνοκρατίας μπορεί να προέλθει από κάποιες καταγγελτικές διαπιστώσεις όπως αυτή: «Βρισκόμαστε μέσα σε ένα σύστημα όπου δεν υπάρχει πια ψυχή, ακόμη και ο μύθος του ασυνειδήτου έχει χάσει το μεγαλύτερο μέρος της απήχησής του [...] Καμιά υπέρβαση δεν παίζει πια ρόλο στον ορισμό μας· η ύπαρξή μας αυτοεξαντλείται σε μοριακές συνδέσεις και νευρωνικές σπειρώσεις» [Braudrillard, 1991: 70]. Ενώ μια πιο επιφανειακή εκτίμηση και ρηχή θεώρηση της πληροφορικής, την ανάγει σ' ένα σύνολο εργαλείων που κάνουν να υπολογίζουμε, να γράφουμε, να σχεδιάζουμε και να επικοινωνούμε γρηγορότερα και καλύτερα [Levy, 1999:111].

Για το Henri Lefebvre η «πληροφορία» ίσως και να αποτελεί τη νέα κεντρικότητα ενός παιχνιδιού που αντιστοιχεί στην επανάδειξη της πόλης ως έργου, έργου που θα παράγεται συλλογικά από τους κατοίκους της. Η *αστική πληροφορία* ίσως να έχει να κάνει με την ικανότητα της πόλης να επανασυλλέγει τις διασκορπισμένες διαφορές, να επιτρέπει πολλαπλές χρήσεις του χρόνου άρα να περιλαμβάνει πολλές ρυθμικότητες, και να ενεργοποιεί την επινοητικότητα της φαντασίας ως δύναμη μετασχηματιστική. Ίσως η *αστική πληροφορία* μας δίνει τη δυνατότητα να αναζητούμε μέσα από τις όποιες ουτοπίες όχι το ιδανικό αλλά τη διάγνωση των δυνατοτήτων για ένα παρόν και μέλλον της αστικής ζωής ως έργο τέχνης που φτιάχνεται καθημερινά.

-Το πρόσωπό μου είναι μια πόλη.

-Ποιά Πόλη;

-Δεν ξέρω. Αλλά δεν σταματάω μέχρι να καταλάβω.

-Όσο προσπαθείς, όσο πλησιάζεις καταλαβαίνεις όλο και λιγότερα.

*The Element of Crime*⁴⁴

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.04 | ΜΟΝΟΠΟΛΕΙΣ

Υπάρχει όντως μια «θεμελιώδης» αλλαγή σήμερα, και αυτή έχει να κάνει με τον τρόπο χρήσης της γλώσσας κριτικής θεωρίας. Κάθε πρακτική σήμερα είναι λαθραίο προϊόν, ακάλυπτο από οποιαδήποτε υπεύθυνη θεωρία. Η σχέση θεωρίας και πράξης κρίνεται να είναι ασυνεχής και αντιδιαλεκτική. Με την γλώσσα από ουσιαστικά επικοινωνιακή, με σκοπό τη γνώση γεγονότος, να οριοθετείται στην πληροφόρηση του γεγονότος. Η απουσία προσωπικής εμπειρίας, κάνει τους θεωρητικούς των καιρών μας να καταφεύγουν στα μέσα της τυπογραφίας και: τονίζουν, υπογραμμίζουν, συνοψίζουν, αραιώνουν, χρησιμοποιώντας μαύρα, πλάγια, κεφαλαία, πηχυαίους τίτλους, εισαγωγικά, θαυμαστικά, αποσιωπητικά.

Τα συμπεράσματα του Henri Lefebvre, στο σημαντικότερο έργο του κριτικής θεωρίας *Production de l'espace*, πως « [...] δεν μπορεί να έχει ιστορία και αφήγηση μια πόλη που τα αντικείμενά της τερματίζουν τον χώρο», πως «...για να έχω ιστορία πρώτα πρέπει να αισθανθούμε ότι κάτι, κάπου έχουμε χάσει»⁴⁵, δεν προέκυψαν μέσω μιας απόστασης του θεωρητικού από τη σφαίρα δράσης, που σήμερα θεωρείται πολυτέλεια, ούτε μέσω κατάχρησης της κοινωνικής του κριτικής ως ιδεολογίας για τα ιδιωτικά του συμφέροντα. Προέκυψαν μέσα από μια επίμονη προσπάθεια αλληλοσχετισμού χώρου, χρόνου και σκέψης στην αντίληψη της καθημερινής ζωής. Προέκυψαν μέσα από την επανάληψη του ίδιου πάντα ερωτήματος «ποιός είναι ο ρόλος του χώρου στην καθημερινότητά μας».⁴⁶

Ο χώρος της δικής μας πόλης μπορεί να διαμορφώσει ιστορία; Μπορεί να προκαλέσει μια «χωρική αφήγηση»; Μια χωρική εμπειρία που να βασίζεται στο να βιώσω και όχι στο να συμπεριφερθώ;

Για να απαντήσει κάποιος σε τέτοιου είδους ερωτήσεις πρέπει πρώτα να ξεμπερδέψει το κουβάρι των ορισμών, των τίτλων και των θεωριών που έχουν στριμωχτεί σε όλες τις προσπάθειες του μετα-νεωτερισμού. Ιδιαίτερα γύρω από την συνθήκη της πόλης θα λέγαμε πως υπάρχει μια έκσταση σε αυτόν τον πλουραλισμό των απόψεων, δηλαδή των παράλληλων αλλά ασύμπτωτων μονολόγων που υποκαθιστούν την δυναμική του διάλογου καθώς παρουσιάζονται ως συνθήματα. Με την Πόλη να εμφανίζεται ως:

Global City: «Ένα δίκτυο προσδιορισμένων τόπων με συγκεκριμένη ζώνη ελεύθερου παιχνιδιού [...] Με χαρακτηριστικά γνωρίσματά της, την υπερκινητικότητα, το άριστα οργανωμένο δίκτυο παγκόσμιας οικονομίας και την εξουδετέρωση των αποστάσεων»⁴⁷

Informational City: όπου «Η απο-εδαφοποίηση της επικοινωνίας, μας έχει οδηγήσει σε έναν χώρο ροών, που ορίζεται να είναι η νέα χωρική διάσταση της πληροφοριακής εποχής. Σε αυτήν, η παγκόσμια οικονομία προκύπτει πλέον από μια παραγωγή πληροφοριών που πηγή έχει το τρίπτυχο: οικονομία, κοινωνία, πολιτισμός»⁴⁸

Metapolis: που συνιστά, όπως τονίζει ο Francois Ascher, « [...] μια παγκόσμια πραγματικότητα που υπερβαίνει την πόλη, που αναφέρεται σε μια περισσότερο ελαστική μορφή ανάπτυξης σχεδόν μη-γεωγραφική, που βασίζεται στην επεξεργασία και τον συνδυασμό ταυτόχρονων τεμαχίων πληροφοριών και που καθιστά τον χώρο σε υπερ-χώρο».⁴⁹

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Multicity: με τον « χώρο να έχει μεταλλαχθεί σε είδος χρόνου και εμπειρία μετρήσιμη μόνο με όρους χρονικούς. Και εμείς δεν ζούμε απλά σε δρόμους και κατοικίες, αλλά σε καλώδια, κύμματα και δίκτυα. We are tele-present in the absence of space». ⁵⁰

Exopolis: που η εξέλιξή της βασίζεται σε «μια πόλη αναποδογυρισμένη, σε μια εποχή που είναι δύσκολο να «ξεφύγεις από την πόλη», από τον αστισμό ως μορφή ζωής. Γεννάται γύρω από γιγαντιαία παγκόσμια τοπόσημα στην άκρη των πόλεων. Τα νέα εμπορικά κέντρα. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε το επιθυμητό, η Exopolis που ποτέ δεν γερνάει. Καταναλώνεται και μετά αντικαθίσταται». ⁵¹

CyberCity: «η Πόλη που στον χώρο της, τα πρόσθετα post-, hyper-, meta-, trans-, υλοποιούνται μέσω της αίσθησης υπερβολικής κινητικότητας. Ένας κόσμος στον οποίο η βασική πραγματικότητα έχει ολοκληρωτικά δώσει την θέση και υπόστασή της στην συνθήκη «έκστασης της επικοινωνίας». Μια Μεγαλούπολη όπου η τάξη πραγμάτων είναι η επιβολή ελέγχου ως δίκτυ ασφαλείας –computer matrix, με τον κωδικό-the password- να είναι το καθοριστικό στοιχείο που επιτρέπει πρόσβαση σε εικονικούς και φυσικούς κόσμους» ⁵²

Sim City: «Μια Πόλη Ομοιωμάτων. Μια Πόλη οικονομικά προσοδοφόρα ως video game. Που όταν παίζεις SimCity, εσύ σχεδιάζεις, εσύ επιλέγεις, εσύ διοικείς τις πόλεις σου. Είσαι κάτοχος της προσωπικής σου ονειρεμένης πόλης» ⁵³

Fractal City: «Χώρος που βασίζεται στις ανισότητες, κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και χωρικές. Η πόλη που δημιουργείται λόγω της υπερ-γκετοποίησης, λόγω αστέγων, λόγω του ελέγχου του κοινωνικού χώρου» ⁵⁴

General City: «Η Γενική Πόλη είναι η πόλη που έχει απελευθερωθεί από το ζουρλομανδύα της ταυτότητας. Είναι η Πόλη χωρίς Ιστορία. Είναι Εύκολη. Δεν χρειάζεται συντήρηση. Αν παλιώσει, απλά αυτοκαταστρέφεται και ανανεώνεται. Είναι το ίδιο βαρετή ή συναρπαστική παντού. Είναι επιφανειακή, σαν ένα στούντιο του Χόλυγουντ, μπορεί να παράγει μια νέα ταυτότητα κάθε Δευτέρα πρωί. Η Γενική Πόλη ξεκίνησε από την Αμερική, αλλά ως εξαγόμενο προϊόν τώρα υπάρχει και στην Ασία, την Ευρώπη, την Αυστραλία, την Αφρική. Η γαλήνη της Γενικής Πόλης επιτυγχάνεται με την εκκένωση του δημόσιου χώρου, με τα γήπεδα golf να είναι ότι έχει μείνει από την ετερότητα» ⁵⁵

Tilepolis: «Δεν μιλάμε πλέον μόνο για τη φυσική πόλη, αλλά για την ηλεκτρονική πόλη, την «Πόλη Κατοικία», τη «SoftCity», την εικονική πόλη, την προσομοιωμένη πόλη, την πόλη ως σύστημα δικτύων, την «Τεχνόπολη» ή «Τηλέπολη». Όλο αυτό το λεξιλόγιο δεν ορίζει μόνο μια νέα γραφή γύρω από την πόλη αλλά και μια νέα μορφή χωρικής σύνταξης. Υπάρχουν πολλοί που πιστεύουν ότι δεν θα είναι τα κράτη αλλά οι πόλεις καλά συνδεδεμένες μέσω τηλεματικών οδών, οι οποίες θα μπορούν πραγματικά να χρησιμοποιηθούν ως βάση για την ανάπτυξη της Τηλέπολης. Δεν έχει γεωγραφία. Η τοπολογία της είναι δικτυακή. Η εξουσία ασκείται εξ αποστάσεως. Κι ένας Τηλεπολίτης μπορεί να σβήνει την τηλεόραση ή τον υπολογιστή και να βγει από το κελί του οποιαδήποτε στιγμή» ⁵⁶

Θα φανταζόταν κάποιος πως υπάρχουν τόσες νέες και διαφορετικές πόλεις όσοι και οι διαφορετικοί τρόποι καθημερινής ζωής, όσοι και οι διαφορετικοί τόποι έκφρασής τους. Αλλά δεν συμβαίνει αυτό. Ο «τρόπος βίου» καταλογίζεται να είναι ένας, αυτός της γενίκευσης μέσω «προ-κατασκευασμένων επιλογών».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Ενώ ο «τόπος» έκφρασής τους οδηγείται επιτυχώς προς μια επιθυμητή αυτοομοιότητα ως «ένα παγκόσμιο τοπίο». Πως δικαιολογείται επομένως η αδιάκοπη παραγωγή ορισμών «Νέων Πόλεων» και «**Νέων Αστικών Συνθηκών**»; Για τον Χρήστο Γιανναρά, ορισμοί όπως αυτοί, υπερτονίζουν το γεγονός πως ολόκληρο το πολιτιστικό οικοδόμημα της μετα-νεωτερικότητας θεμελιώνεται από μια συνισταμένη ατομικών απαιτήσεων, με κυρίαρχο γνώρισμα την «μεταποίηση της ζωής σε ιδεολόγημα»⁵⁷ Υπάρχει και άλλη άποψη. Πως «Είναι Παγκόσμιο φαινόμενο», όπως αντιτάσσουν οι κοινωνιολογικές αναλύσεις, και «[...] σε έναν κόσμο που επικαθορίζεται από την ταχύτητα ανάπτυξης της τεχνολογίας και την πλήρη επικράτηση της ατομικής συμπεριφοράς», ο ανταγωνισμός πόλεων σημαίνει την μείωση του πολιτισμού σε χαρακτηριστικά και την ανάδειξη μιας «καταπληκτικής τεχνικής προόδου να αγωνίζεται να θεραπεύσει τα δεινά που προκαλεί στον άνθρωπο μια καταπληκτική τεχνική προοδος»⁵⁸

Ο Edward Soja⁵⁹ αναγνωρίζει ως βασικές δυνάμεις αναμόρφωσης και μετασχηματισμού των αστικών δομών και μορφών της μοντέρνας μητρόπολης τρεις συνθήκες: 1) την παγκοσμιοποίηση των αστικών κέντρων, της εργασίας και του πολιτισμού, 2) την εξέλιξη νέων γεωπολιτικών οικονομικών συνθηκών που τους χαρακτηρίζουν η ευπροσαρμοστικότητα, η εντατικοποίηση της γνώσης και η έννοια του παγκόσμιου και 3) η επανάσταση των [ΤΠΕ]. Για τον ίδιο οι εν λόγω συνθήκες δικαιολογούν την ανάγκη για γέννηση νέων αστικών θεωριών και ορισμών ικανών να εκφράζουν τις μετεξελίξεις της μετα-μητροπολιτικής περιόδου. Μόνο που εκφράζει και τον κίνδυνο πως οι νέοι ορισμοί πόλεων να λειτουργούν ως απλή προέκταση των λέξεών τους και να διαχειρίζονται ως κλειστό σύστημα. Τον ίδιο φόβο έχει εκφράσει και ο Marshall McLuhan πως «[...] τα μέσα, ή οι προεκτάσεις του ανθρώπου, είναι παράγοντες που κάνουν τα πράγματα να συμβαίνουν κι όχι παράγοντες που επιτρέπουν την επίγνωση»⁶⁰ Ο ίδιος καταγράφει μια κοινωνική συνθήκη όπου εμποτισμένη από τις τότε [ΝΨΤ] –την ηλεκτρική εποχή- έκανε τους ανθρώπους να βλέπουν τους «[...] εαυτούς τους να μεταφράζονται ολοένα και περισσότερο σε μορφές πληροφορίας, κινούμενοι προς την τεχνολογική προέκταση της συνείδησής τους»⁶¹

Αυτή η συνθήκη «[...] τοποθέτησης του φυσικού μας σώματος εντός του προεκτεταμένου, μέσω των ηλεκτρονικών μέσων, νευρικού συστήματός μας [...]» για τον McLuhan αποτελεί την έναρξη μετάφρασης ακόμα και των πόλεων μας σε πληροφοριακά συστήματα.⁶² Μόνο που η μετάφραση των πόλεων σε νέα πληροφοριακά συστήματα, μέσω νέων ορισμών φαίνεται να προηγείται της διαδικασίας ανάγνωσης από το δρών υποκείμενο των κοινωνικών συνθηκών που οδήγησαν σε αυτούς τους νέους ορισμούς.

Ο ασυγχρονισμός της ψυχής και του σώματος, δεν θεωρείται από τους εκπροσώπους και υποστηρικτές των νέων ορισμών πόλεων σημαντική απώλεια στα πλαίσια της ανάγκης για ανταγωνισμό των αστικών κέντρων. Αντιμετωπίζεται ως επιβαλλόμενη και αναγκαία απώλεια μπροστά στα οφέλη των Νέων Αστικών Συνθηκών και τροφοδοτείται ως τέτοια από την φράση: «Μα οι αισθήσεις μας, δεν έχουν, όπως τα αισθήματα μας, ιστορία».⁶³ Αρα δεν έχουν και νόημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Σε αυτή την μανία ομοιότητας των πόλεων ο Henri Lefebvre αναγνωρίζει το γεγονός ότι τα υποκείμενα τους «ξεχνούν εύκολα».⁶⁴ Και αυτό είναι λογικό σε πόλεις όπου «όλα είναι και λειτουργούν ως πόρτες. Πόρτα που φέρνει στα πόδια μας, χωρίς να προσπαθήσουμε ή να ψάξουμε, ένα συγκεκριμένο χώρο. Πόρτα που χωρίς να το επιλέξουμε, βάζει απότομα τέρμα σε έναν άλλον».⁶⁵ Σε αυτές, το μόνο σίγουρο είναι πως δεν χρειάζεται να παίζουμε με όρους. Και στη σύνθηκη της Μητρόπολης, όσο και στις υποτιθέμενες νέες της Παγκόσμιας, Πληροφοριακής, και πολλών ακόμα πόλεων μέχρι και τη Μετάπολη, βιώνουμε τα βασικά χαρακτηριστικά των αστικών κέντρων. Την υπερ-αφθονία του έτοιμου χώρου. Την υπερ-αφθονία γεγονότων και πληροφοριών και την ακαταμάχητη ευχή για απόκτηση του «δικού μας χώρου».⁶⁶

Για τον Henri Lefebvre το «κακό με τη Πόλη» που μεταφράζει την εξέλιξη ως εξοικονόμηση χρόνου, είναι πως οι συνδυασμοί αστικής πραγματικότητας και ιδεατού, πρακτικού και ουτοπικού, συμβολικού και φαντασιακού, έχουν πάψει προ πολλού να είναι ζεύγη παραγωγής κοινωνικών σχέσεων. Τώρα έχει επιβληθεί ο μονόλογος της αστικής πραγματικότητας, του πρακτικού και του συμβολικού (σε πλήρη ταύτιση) και η Πόλη έχει επιβληθεί ως Μονόπολη που ο χώρος της έχει πάψει να κουβαλάει το «άλλο» του. Για τον ίδιο, ορισμοί σαν τους παραπάνω δεν εκφράζουν τίποτα περισσότερο από μια εξέλιξη πόλεων που έρχεται μέσα από έναν τρόπο έκφρασης, μέσα από μια όψη μονάχα, κι εκείνη μετρημένη αποκλειστικά πάνω στη λογική μας, μέσα από μία πραγματικότητα, στο όνομα της οποίας δεν επιτρέπουμε τίποτα που να την υπερβαίνει. Εξέλιξη φαίνεται πως ορίζεται να είναι η μετατροπή των Πόλεων σε Μονοπόλεις που η δυναμική τους εξαντλείται στο δίκτυο που τις ενώνει. Εξέλιξη φαίνεται να θεωρείται η σκέψη που υποστηρίζει πως «σημασία δεν έχει πια ο προορισμός και το βίωμα του συγκεκριμένου τόπου, γιατί τέτοιοι υπάρχουν όμοιοι άπειροι»⁶⁷ Άρα εξέλιξη θα θεωρηθεί και η ολοκληρωτική μετάλλαξη του ανθρώπου από μέτοχο και κοινωνό της φυσικής πραγματικότητας, στον Μονοδιάστατο⁶⁸ άνθρωπο της μετα-νεωτερικότητας. Για τον Lefebvre, αν κάτι λησμονούν το σύνολο των πόλεων με τα ανωτέρω πρόσθετα είναι η ιδιότητα της πόλης να ανακαλύπτεται ως προνομιακός χώρος διαμεσολάβησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.05 | Γνώση Χώρου εναντίον Εκλογίκευσης χώρου. Επιθυμία εναντίον Κατοχής. Παραγωγή Χώρου εναντίον Επένδυσης στον Χώρο.

Αραγε σε όλες αυτές τις κατηγορίες πόλεων, ο χώρος παύει να χρησιμοποιείται και να θεωρείται ως στρατηγική αναπαράστασης ή το να είναι αναπαράσταση αποτελεί και το μόνο ζητούμενο;

Ήδη από το 1980 ο Henri Lefebvre είχε εντοπίσει την πτώση του Αστικού Λόγου στο γεγονός πως «Όταν χάνονται οι Χωρικές Ιστορίες, υπάρχει αντίστοιχα απώλεια Πραγματικού Χώρου»⁶⁹ και τόνιζε την ανάγκη για απομάκρυνση από

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

την αντιμετώπιση του χώρου ως απόλυτη κατηγορία και μονοδιάστατο είδος και την προσέγγισή του ως ενεργή διαδικασία σε εξέλιξη. Ο ίδιος δεν αντικρούει την ανάγκη να γεννηθεί ένας νέος τόπος, μόνο που αυτό θα πραγματοποιηθεί μόνο όταν οξυνθούν οι διαφορές της μορφολογίας της γης που θα τον γεννήσει, και όχι με την τοποθέτηση και μόνο τεράστιων διαφημιστικών σημάνσεων με τίτλους, «Live differently» & «The New quality of life». Ένας νέος χώρος που θα χαρακτηρίζεται και από έτερες χωρικές και κοινωνικές συνθήκες δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μέσα από την λατρεία των λέξεων. Δεν είναι δυνατόν να προκύψει « [...] κάτω από το βάρος της φιλοσοφικής κουβέρτας που έχει καλύψει τα πάντα»⁷⁰

Ο Henri Lefebvre στην προσπάθειά του για αναζήτηση «έτερων συνθηκών» με τελικό σκοπό την «παραγωγή χώρου» συλλέγει πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους χωρικά είδη: « [...] απόλυτο, αφηρημένο, ανάλογο, αρχιτεκτονικό, σωματικό, καπιταλιστικό, νοητό, πνευματικό, σταθερό, αντιφατικό, πολιτιστικό, διαφοροποιημένο, επιβαλλόμενο, δραματικό, επιστημολογικό, οικείο, αποσπασματικό, φρέσκο, γεωμετρικό, παγκόσμιο, ιεραρχικό, ιστορικό, ομοιογενή, ιδεολογικό, φαντασιακό, φυσικό, ουδέτερο, οργανικό, αδιαφανή, πρωτότυπο, πολιτικό, πληθωρικό, πιθανό, αγνό, πραγματικό, κοινωνικό, αισθητικό, παραδοσιακό, αστικό, ουτοπικό, γυναικείο, δημοκρατικό [...]»⁷¹ Τόσες λέξεις, που όμως δεν λειτουργούν όμοια με ετικέτες σε βαλίτσα ταξιδιού που έχει κάνει πολλούς και διαφορετικούς προορισμούς, ασύνδετους και αδιάφορους μεταξύ τους. Λέξεις που αντιστοιχούν και εκφράζουν και από μια έτερη παρουσία και συνθήκη χώρου.

Τί κοινωνικό προσόν και αξία έχει ο χώρος όταν χαρακτηρίζεται από μια λίστα λέξεων χωρίς τελεία. Βέβαια, αποτελεί προσόν και είναι αξία όταν υφίσταται η κοινωνική συνθήκη που δίνει αρμονικά αυτή την κακοφωνία λέξεων. Η ανάγκη «γνώσης του χώρου». Οι ορισμοί πόλεων που παρατέθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο, άραγε να βασίζονται στην κοινωνική συνθήκη «γνώσης του χώρου» ή στην οικονομική συνθήκη «επένδυσης στον χώρο»;

«Η Γνώση του Χώρου»⁷², για τον Lefebvre είναι συνθήκη που, έχει να κάνει με την προετοιμασία, την παραγωγή, την γέννηση και την αντιμετώπιση του κοινωνικού περιβάλλοντος ως «μέσον», ως «μεσάζων». Συνθήκη στην οποία οδηγούμαστε αν «αγκαλιάσουμε ξανά το σώμα μαζί με τον χώρο, στον χώρο και ως γεννήτρια του χώρου»⁷³ Για το λόγο ότι «ο χώρος δεν είναι εμπειρία, μέσω κωδικών σημειολογίας, ούτε μέσω κειμένων, αλλά μέσω υφής, μέσω ύφανσης». Η ανάγκη «γνώσης του χώρου» γεννήθηκε από την όξυνση μιας καθημερινότητας που ο ίδιος αντιλαμβανόταν, και στην οποία όλα ήταν όμοια [...Everything is alike]⁷⁴. Το θέατρο, η κατοικία, η βιομηχανία, το εμπορικό κέντρο, το μουσείο, η εκκλησία, το πανεπιστήμιο, η πόλη, η φύση. Ανάγκη που γεννήθηκε όταν αρχισαν να προκύπτουν παράλογοι παραλληλισμοί. Όταν το εμπόριο ήταν συνώνυμο πιά με την επικοινωνία. Όταν η ανταλλαγή εμπορικών αγαθών ήταν συνώνυμη πιά με την ανταλλαγή ιδεών και αντιλήψεων.

Στο κυνήγι του κρυμμένου θησαυρού «Νέα Αστική Συνθήκη» μέχρι τώρα όλες οι προσπάθειες έχουν σημείο έναρξης αλλά και τέλους, το πλαίσιο της τεχνικοποίησης κάτω από το άγρυπνο βλέμμα του *παγκόσμιου*. Άραγε τί να σημαίνει για το *νέο υποκείμενο* το γεγονός ότι δεν υπάρχουν πιά παραθυρόφυλλα, αλλά μόνο συρρόμενοι υαλοπίνακες, ούτε

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλλείται meta- Αστική

πόμοια, αλλά περιστρεφόμενα χερούλια, ούτε κατώφλι προς τον δρόμο; Η «τεχνικοποίηση» κάνει τις χειρονομίες ακριβείς και μηχανικές οπότε και τους ανθρώπους. Αποστραγγίζει από τις κινήσεις των χεριών κάθε δισταγμό, κάθε περίσκεψη, κάθε πολιτισμένο τρόπο.

Είναι εφικτό να βρούμε αυτή την «Νέα Αστική Συνθήκη», είναι εφικτό να αναμορφώσουμε τον πολεοδομικό στοχασμό και την αρχιτεκτονική παραγωγή, μέσα από τέτοιο μαρasmus της εμπειρίας; Μέσα από την αντικατάσταση της εμπειρίας από τον απλό χειρισμό; Σημειωτέον ότι το βίωμα και ο πολιτισμός της χειρονομίας πέρασε σαν κάτι εξαιρετικό, ιδιαίτερο και εξειδικευμένο[!], στον κόσμο των τεχνών, με αποτέλεσμα η απλή πολιτισμένη βιωματική εμπειρία να θεωρείται πλέον τέχνη και να διδάσκεται σαν τέτοια!

Είναι σημαντικό να μην ξεχνάμε ότι ένα κοινωνικό σύνολο χαρακτηρίζεται εξίσου από το τί απορρίπτει, σε τί αντιτίθεται, όσο και από το τί αφομοιώνει και καταναλώνει. Σημαντικό επίσης είναι να ξανα-θυμηθούμε πως αυτό που ενδιαφέρει δεν είναι η ουδέτερη περιγραφή της εμπειρίας, αλλά η κοινοποίησή της. Δυστυχώς όσοι διαχειρίζονται τον αστικό χώρο, καταλογίζουν ως τον μεγαλύτερο φόβο τους το κενό και το άγνωστο. Αυτή η έντονη μανία των καιρών μας ορισμού της πόλης, εκλογίκευσης και κατανόησης όλων των πιθανών ιστοριών της, έχει σαν μοιραίο επακόλουθο να έχουμε χάσει το ενδιαφέρον, να βαριόμαστε και με μεγάλη ευκολία να προσπερνάμε χώρους, γιατί είμαστε σίγουροι ότι ξέρουμε τα πάντα για αυτούς και για το τί μπορούν να μας προσφέρουν. Νομίζοντας ότι ζούμε την πόλη μας μόνο όταν κινούμαστε σε πλαίσια αναγνωρίσιμων διαδρομών ασφαλείας, με το *αναγνωρίσιμο* να σημαίνει απλά την σήμανση του χώρου. Το άγνωστο δεν έχει ρόλο στον αστικό μας χώρο. Σε αυτό συμβάλλουν τα «παγκόσμια δίκτυα» ταχείας κυκλοφορίας, που έχουν καταστήσει ανώφελη την στάση σε χώρους άγνωστους και η περιπέτεια που θα μπορούσε να προκύψει ισοδυναμεί με καθυστέρηση και σπατάλη ωφέλιμου χρόνου. Μέσα από ορισμούς πόλεων που λειτουργούν ως ιδεολογήματα η εργασία καταγράφει τον κίνδυνο η γνώση να έχει υποκατασταθεί εντελώς από την αναγνώριση, και τελικά ο χώρος από το αντικείμενο.

Είναι δυνατόν να διακρινόμαστε από την πολυτέλεια «γνώσης του χώρου» που ζούμε, όταν ο ίδιος ο αστικός μας χώρος έχει αποβάλλει από τα στοιχεία που τον διαμορφώνουν, αυτό της περιπέτειας; Στην θέση της «γνώσης του χώρου», μάλλον επειδή μας φαίνεται παρωχημένη συνθήκη, έχουμε επιλέξει την σιγουριά και την ευκολία να τα μειώνουμε όλα σε ένα και μόνο κατανοητό και εκλογικευμένο κείμενο. Έχουμε επιλέξει να αποδώσουμε τα προνόμια στην εικόνα των πραγμάτων, σε αναπαραστάσεις χώρου, οδηγώντας σε πτώχευση την ικανότητα του ατόμου να κατανοεί τον χώρο του και άρα να τον επιλέγει. Τώρα για τον «σύγχρονο – περιστασιακό κάτοικο» η μετατροπή του κοινωνικού χώρου σε φετιχιστική αφαίρεση, δεν απαιτεί κατανόηση αλλά απλή αποδοχή και μερική χρήση.

«Καθησυχαστικό Τοπόσημο» είχε ονομάσει ο Henri Lefebvre τον αστικό χώρο του 1970, λόγω του γεγονότος ότι «πάντα παρουσιάζεται, παράγεται και αναπτύσσεται νομίζοντας ότι γνωρίζει τί είναι [...] ενώ μέσα στα σύνορα της πόλης τίποτα δεν έχει ανάγκη και δεν επιδέχεται εξήγηση ή αμφισβήτηση»⁷⁵

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Η συγκεκριμένη αναζήτηση «Νέων Αστικών Συνθηκών», αναφέρεται στις ανάγκες του σημερινού ανθρώπου αλλά κυρίως στις υποτιθέμενες δυνατότητες του ίδιου του χώρου, ως «παγκόσμιου», για παραγωγή αυτών των συνθηκών. Αυτών των Νέων Συνθηκών που παράγονται μέσω επιθυμίας, όπως λένε. Μόνο που ο Henri Lefebvre, σπείρει την αμφιβολία με τον προβληματισμό του: «Η επιθυμία είναι ταυτόχρονα ατομική και κοινωνική. Η επιθυμία με άλλα λόγια είναι αναγνωρίσιμη κοινωνικά. Η ανάγκη προσδιορίζεται ποσοτικά. Η ανάγκη έχει πάρει την διάσταση «παγκόσμια», με αποτέλεσμα η επιθυμία να φαντάζει αναγκαία κάτω από το slogan ότι «συγκεντρώνει εμπειρίες»⁷⁶

Και φαντάζει λες και ένα από τα μεγαλύτερα παράδοξα του 20^{ου} αιώνα που σημείωσε ο Henri Lefebvre, αυτό της καπιταλιστικής οικονομίας να έχει λάβει διαστάσεις μιας «οικονομίας της ευχαρίστησης»⁷⁷, ο 21^{ος} αιώνας το εκμεταλλεύεται στο έπακρο. Με αποτέλεσμα, επιθυμία να ονομάζεται μια καθημερινότητα που νοείται ως λίστα απομονωμένων αναγκών, όπου η καθεμιά έχει το δικό της αντικείμενο προς απόκτηση, το δικό της slogan και την δική της διακριτή ικανοποίηση. Τέτοιου είδους επιθυμίες ευελπιστούμε να παράξουν νέες αστικές και κοινωνικές συνθήκες; Αυτή η «νέα» μορφή επιθυμίας που σημαίνει κατοχή ευελπιστούμε να καταλήξει σε έτερη αστική παραγωγή ή αστικό decor; Το ερώτημα του Lefebvre «Αλήθεια, για πιάό λόγο χώροι αφιερωμένοι σε αισθητικές απολαύσεις είναι τόσο σπάνιοι σε σχέση με την παραγωγή χώρων οικονομικής εξουσίας και εμπορίου;»⁷⁸ βρήκε επιτέλους την εποχή της πλήρωσής του.

Πιστεύουμε πως ότι συμβαίνει μέσα στον κόσμο είναι πιο εύκολο να πιστοποιηθεί παρά να ερμηνευτεί. Το «α-νόητο» του κόσμου δεν επιδέχεται ερμηνεία, γιατί η ερμηνεία θα συνιστούσε νόημα. Τί νόημα μπορεί να βγεί όταν επικρατεί η ψευδαίσθηση πως ο χώρος είναι «αθώος, ελεύθερος από παγίδες και κρυφά μέρη»⁷⁹ Τί νόημα μπορεί να βγεί όταν φανταζόμαστε τον χώρο της πόλης ως «δοχείο»⁸⁰, μέσα στο οποίο δεν χωράει και δεν μπορεί να μπει τίποτα αν δεν είναι μικρότερο από το ίδιο, όπως και το να δεχόμαστε πως αυτό το «δοχείο» δεν έχει άλλο σκοπό από το να διαφυλλάξει ότι περιέχει. Η συγκεκριμένη ψευδαίσθηση αντιμετωπίζει τον χώρο ως «πεδίο εργασίας» που περιέχει αλλά δεν ενσωματώνει, και θεωρεί τον Αρχιτέκτονα, «ως γλύπτη που αντιλαμβάνεται τον χώρο με σκοπό να τον διαπλάσσει και να τον κατευθύνει»⁸¹

Είναι εύκολοι οι καιροί για όσους είναι κάτοχοι και επένδυτες χώρου. Είναι δύσκολοι όμως, για όσους επιθυμούν ακόμα να βιώνουν τον χώρο και να ανακαλύπτουν τις κρυμμένες ιστορίες του. Όταν σήμερα φτάνουμε στο σημείο να χαρακτηρίζουμε τον κόσμο ανερμήνευτο και τυχαίο, αυτή η τυχειότητα, ανυπότακτη στο ερώτημα του πώς ή του τρόπου, στο ερώτημα του προς-τί και του τέλους-σκοπού, δεν είναι δημιουργική αλλά συμπτωματική. Επόμενο είναι, το φαινόμενο της *εξέλιξης* να συνοδεύεται από χαρακτηριστικά συμπτώματα « [...] από τη μια πειθάρχησης των ανθρώπων σε μιαν ομότροπη συμπεριφορά, νοοτροπία και ιεράρχηση αξιών ενώ από την άλλη η αλλοίωση και η αναίρεση των προϋποθέσεων φυσικού περιβάλλοντος για την επιβίωση του ανθρώπου πάνω στη γη να κρίνεται ως αναγκαίο κακό»⁸²

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Τους εκπροσώπους μιας τέτοιας εξέλιξης τους βολεύει και το ότι έχουμε ξεχάσει ότι, «Ο χώρος είναι η σάρκα που τέρπει τα κόκκαλα της θεωρίας»⁸³. Επομένως σήμερα, όροι όπως «παραγωγή χώρου», (ιδίως κοινωνικού) καθώς επίσης και οι πρόσθετοι *Νέος* και *Παγκόσμιος*, είναι όροι μη ευφυής. Και αυτό διότι δεν παράγουμε χώρο, αλλά διαιρούμε και οικειοποιούμεστε κομμάτια του με απώτερο στόχο να επενδύσουμε σε αυτά. Όλοι αποζητούν τον δικό τους, προσωπικό χώρο. Την θέση τους. Την γωνιά τους. Με τους *ειδικούς* να θεωρούν ακόμα και τα πεδία τους, ιδιωτικές ιδιοκτησίες. Με τον Αρχιτέκτονα να ορίζει τον αρχιτεκτονικό του χώρο. Τον Πολιτικό να καθορίζει τον πολιτικό του χώρο. Τον Οικονομικό αναλυτή να παρουσιάζει τον οικονομικό του χώρο. Και με τον πολίτη να συμπιέζεται στους δρόμους, που ενώνουν όλους τους παραπάνω χώρους αλλά που κανείς τους δεν του ανήκει.

Η τάση υπερ-παραγωγής και αντίστοιχα υπέρ-κατανάλωσης νέων ορισμών, θεωριών και τίτλων που η διαχρονικότητά τους κρίνεται να είναι εβδομαδιαία, πέραν του γεγονότος πως, από την μια μας έκαναν όλο και περισσότερο «άπληστους νοήματος»⁸⁴, από την άλλη η υπέρ-εκτίμησή τους έδωσε την δυνατότητα μαζί και την χωρίς αντίσταση ευκολία, στους διαχειριστές της πόλης να ξεμπερδεύουν με την ίδια αλλά και την προβληματική της βρίσκοντας άλλοθι και αποκούμπι, στον όρο (και όχι χώρο) του αυτοκινητοδρόμου. Του αποδίδουν τους τίτλους «aniconic element» & «the public space of post metropolis»⁸⁵. Αλλά μέχρι εκεί.

Εκεί εντοπίζεται η προβληματική της Νέας «Μέτα», «Παγκόσμιας», Πληροφοριακής», «Εικονικής» Πόλης; Στην απονομή τίτλων σε χωρικές παρουσίες που αντιμετωπίζονται ως απομονωμένα στοιχεία στατιστικών αναλύσεων; Στο να ονοματίσω τον αυτοκινητόδρομο «αν-εικονικό στοιχείο» για την συγγραφή ενός ακόμα βιβλίου ή η προβληματική των νέων πόλεων εντοπίζεται στην κατανόηση του γεγονότος ότι όλα είναι δρόμος, όλα αντιμετωπίζονται ως δρόμος, όλα συμβαίνουν στον δρόμο και, αν το τραβήξουμε λίγο ακόμα, στο ότι η Πόλη μου είναι ο δρόμος; Ο Henri Lefebvre βρίσκει έξυπνο το τέχνασμα να αποδοθεί ένας τόσο ηχηρός τίτλος στον αυτοκινητόδρομο, δημιουργώντας την ψευδαίσθηση στην μάζα των πολιτών ότι εν τέλει κάτι τους ανήκει. Ίσως αποδειχθεί ότι τους ανήκει ο σημαντικότερος χώρος της Πόλης.

Για τον ίδιο τέτοιες φράσεις διατυπωμένες ως απόλυτοι ορισμοί αποτελούν ακατανόητη γλώσσα, που δεν σου επιτρέπουν να ρωτήσεις τίποτα καθώς με την διατύπωσή τους και μόνο η σφραγίδα εγκυρότητας τους ήδη μπήκε. Έτσι σε αυτό το κλίμα «χαμένης αμεσότητας»⁸⁶ ο Henri Lefebvre αναζητά ουσιαστική διέξοδο στην όλο και πιο συχνά διατυπωμένη ερώτηση, «Πώς ζούμε;» όπου η ολοκληρωμένη της μορφή διατυπώθηκε την δεκαετία του 80' από τον ίδιο, «Τί και ποιούς εκφράζει και ικανοποιεί η πόλη;»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.06 | Όλη η Δυναμική της Ζωής ακινητοποιημένη στον όρο «παγκόσμιο»

Η μετα-νεωτερική εποχή διαμορφώνεται σε σημαντικό βαθμό απο τις ιδεολογίες της επιθυμίας ως κατοχής, με την λαχτάρα απόκτησης να είναι απαραίτητη συμπληρώνοντας το παζλ της καθημερινότητάς μας. Με τη γνώση να αναγνωρίζεται στην *χρηστική αξιοποίησή της*, οι ιδίες λέξεις παραπέμπουν τώρα σε καινούργια σημαίνόμενα. Και γεννιέται μια εννιαία κοσμοεικόνα, όπου οι διευκολύνσεις του βίου ταυτισμένες με την *νέα ανάπτυξη*, εμφανίζουν μιαν ακατανίκητη δυναμική κοινωνικής αποδοχής της.

Η νεωτερικότητα μέσω της *παγκοσμιοποίησης* στήνεται σε πλασματικά αναπληρώματα του κοινωνικού, υποστηρίζοντας πως η καθημερινότητα δεν ήταν ποτέ τίποτα περισσότερο από άθροισμα «κοινών τόπων»⁸⁷. Μόνο που ο «κοινός τόπος» πλέον χαρακτηρίζεται και βαρετός. Ο αντίλογος συνεχίζεται με τους εκπροσώπους της παγκόσμιας καθημερινότητας να ρωτούν: «Είναι ορθό να λέμε ότι η τηλεόραση και τα οπτικά μέσα προσέφεραν στην καθημερινότητα μια παγκόσμια διάσταση;»⁸⁸ Ναι, είναι η απάντηση του Lefebvre. Τα δίκτυα όντως επιτρέπουν σε κάθε σπίτι να συντονίζεται με τα θεάματα του κόσμου. Αλλά είναι ακριβώς αυτός ο νέος τρόπος θέασης των γεγονότων ως καλλιτεχνικά θεάματα που παρουσιάζει και έναν αντίστοιχα νέο τρόπο συμμετοχής σε αυτά. Αυτόν της μη-μετοχής. Αυτόν της παθητικής αποδοχής. Και εμείς βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να αποτελούμε στοιχεία μιας καθημερινότητας που έχει *θαφτεί* γερά από Mall Centres, και νιώθουμε πιο ήσυχοι που κατάφεραν να σβήσουν από αυτήν, την ουσιαστικότερη των διαστάσεών της. Αυτήν του βάθους.

«Γιατί η επίπεδη και ακίνδυνη φαντασία, τα ασήμαντα και τετριμμένα γεγονότα λαμβάνουν γιγαντιαίες διαστάσεις, ιδεολογικές και εννοιακές; Ενώ αντιστρόφως τραγικές εικόνες μειώνονται στην διάσταση των εγκλημάτων της καθημερινότητας; Γιατί η μαγειρική λαμβάνει διαστάσεις φανταστικών σεναρίων και οι συνταγές γράφονται σαν παραμυθένιες ιστορίες, συνοδευόμενες από κείμενα μόδας και τις ρομαντικές αγωνίες των διασήμων;

Τι σημαίνουν όλα αυτά; Εξαπάτηση; Μυθικοποίηση;

Όχι. Είναι η εικόνα της νέας ψευδο-καθημερινής ζωής.»⁸⁹

Η *παγκοσμιοποίηση* όποτε αφήνει την ασφάλεια των θεωρήσεων και προσπαθεί να μεταφερθεί σε πραγματικό χώρο, είναι κραυγαλέο ότι ο μοναδικός τρόπος είναι μέσω της «παραίτησης»⁹⁰. Με τον *παγκόσμιο άνθρωπο* να κάθεται στην καρέκλα του, να κοιτάζει τον κόσμο, να είναι συνδεδεμένος με τον κόσμο, να γίνεται *παγκόσμιος* με το μάτι. Όντως μαθαίνει κάτι. Αλλά τί ακριβώς περιέχει αυτή η γνώση του;

Δεν περιέχει γνήσια γνώση, ούτε την επιρροή πάνω στα ειδωμένα πράγματα, ούτε την πραγματική συμμετοχή στα πεπραγμένα γεγονότα. Είναι η νέα τεχνοτροπία του να κοιτάς και να μαθαίνεις. Λέγεται *κοινωνική ματιά*. Και είναι η ματιά που ξεκουράζεται στην εικόνα των πραγμάτων.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Ένας από τους πολλούς ορισμούς του «Παγκόσμιου Αστικού Τοπίου», υποστηρίζει πως « [...] προκύπτει εν τέλει να είναι ένα τυχαίο δίκτυο παγκόσμιων τροχιών ανθρώπων και προϊόντων, των οποίων η κατά τόπους περιστασιακή σύγκρουση προτείνει και μια πιθανή τοπογραφία».⁹¹ Μάξι με τον ορισμό θα πρέπει να δίδονται και οδηγίες χρήσης, κατά τον Paul Virilio⁹². Πως δεν μπερδευόμαστε τόσο, αν το όλο σκηνικό το αντιμετωπίσουμε σαν ταινία. Πως δεν μπερδευόμαστε τόσο, αν το αστικό μέλλον το δούμε ως στατιστική επιστήμη.

Ορισμοί σαν κι αυτόν για τον Henri Lefebvre εμφανίζουν την αδυναμία της εποχής μας να μεταμορφώνει. «Το να γνωρίζω τον χώρο και την καθημερινότητα μου είναι το να θέλω και να τα μεταμορφώσω»⁹³. Ο ίδιος καταλογίζει πως στο διαφημιζόμενο *τώρα*, η διαδικασία αστικής μεταμόρφωσης έχει αδρανοποιηθεί από μια γνώση όμοια με ερωτηματολόγιο, τόσο καλά κατασκευασμένο ώστε να πιστεύει πως μπορεί να εξαντλήσει το αντικείμενό του. Με μια σκέψη τόσο βυθισμένη κάτω από μάζα δεδομένων ώστε η φιλοσοφία, η τέχνη, η πολιτική να κάνουν την εμφανισή τους ως «τύποι εργασιών» αντί πεδία.⁹⁴

«Save the Future=Save the Digital», «Information=Intelligent Property». Επιλέγουμε να ανακαλέσουμε στο σημείο αυτό, αυτές τις φράσεις-σύνθημα γιατι είδαμε πως προτάθηκαν ή τουλάχιστον συστήθηκαν ως εκφράσεις που το νόημά τους αντικατοπτρίζει τα «νέα παγκόσμια πολιτιστικά μοντέλα». Αυτό που μπορούμε να διακρίνουμε είναι πως βασίζονται και αγκαλιάζουν την λατρεία των σημάτων-συνθημάτων-σινιάλων που προωθούν την δύναμη της *πληροφορίας* και την έκσταση ενός κόσμου *υψηλών προδιαγραφών*. Το παράδοξο όμως είναι πως αυτά τα σήματα δεν παρέχουν καμμία απολύτως πληροφορία. Μόνο επιτρέπουν ή απαγορεύουν. Περιλαμβάνουν ή αποκλείουν. Ενώ η εικόνα προετοιμάζει επιλογές και κατόπιν τις υποδεικνύει. Θλιβερή είναι η διαπίστωση ότι έχει αντιστραφεί η κατάσταση και αντί για «παγκόσμια παραγωγή» κάνουμε λόγο για «παραγωγή παγκοσμιοποίησης».⁹⁵ Σε αυτή την παραγωγή συμμετέχουν ενεργά και οι πόλεις, με το να συναγωνίζονται κάθε χρόνο για τον τίτλο της «Νέας Παγκόσμιας Πόλης» Η κορδέλα και το στέμμα για το έτος 2007, ας θυμηθούμε πως δικαίως είχε δωθεί στο Abu Dhabi.

Βέβαια η «ανάγκη» για αύξηση τις λίστας των *Παγκόσμιων Πόλεων* επικαλείται την δυνατότητα που αποκτούν οι Πόλεις μόλις γίνονται Παγκόσμιες να «Πωλούν την Ιδέα της Ασφάλειας. Του να Προστατεύουν και να Υπηρετούν».⁹⁶ Την συγκεκριμένη τακτική προώθησης της «παγκόσμιας ασφάλειας» ο Mike Davis την αποκαλεί «οικολογία φόβου». Φράση που αποτέλεσε τον επίλογο μιας σειράς παρατηρήσεών του σχετικά με τον χώρο κάτω από τον τίτλο «παγκόσμιος». Χώρος στον οποίο επιβάλλεται η ενίσχυση κοινωνικού και χωρικού ελέγχου. Ενίσχυση που για την προώθησή της επινοήθηκε ένας νέος όρος, αυτός της «πολιτικής γεωγραφίας». Η αποτύπωση του συγκεκριμένου όρου σε πραγματική διάσταση είναι η σταδιακή μετάλλαξη του αστικού χώρου σε τοπίο από προστατευόμενα νησιά κατανεμημένων δραστηριοτήτων. Δανειζόμενος από τον Foucault, χαρακτηρίζει την «παγκόσμια πόλη» ως άθροισμα «φυλακισμένων πόλεων»[carceral cities], ως αρχιπέλαγο από «προτυποποιημένες ενότητες» και «οχυρωματικά

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

σημεία». Δεν κατανοεί μια πτυχή της πραγματικότητας του «παγκόσμιου», όπως αυτή της «τροφοδοσίας ασφάλειας», που για τον Davis η λέξη τροφοδοσία από μόνη της τροφοδοτεί παρανοϊκές απαιτήσεις ως αναγκαίες και κοινωνικά αποδεκτές. Με την «Ασφάλεια» να μετατρέπεται σε «επί της θέσεως αγαθό», σε «σύμβολο κύρους» και εν τέλει σε «αντίληψη». Με αποτέλεσμα στην *παγκόσμια πόλη* να κρίνονται ανεπιθύμητοι και επικίνδυνοι όλοι οι δημόσιοι, ελεύθεροι και φυσικοί χώροι. «Αυξανόμενη Προστασία ενάντια σε Περιβαλλοντικούς Κινδύνους». «Βελτιωμένη, Ασφαλής και Χορηγούμενη Κατοίκηση», είναι εκείνα τα slogan που κατά τον Mike Davis, μας κάνουν πλέον να αναφερόμαστε σε «Νέο Χωρικό apartheid».

Συνεπίκουρος στην κριτική ματιά αμφισβήτησης του *παγκόσμιου*, όσον αφορά την προώθησή του ως το σύγχρονο μοντέλο του κοινωνικά κυρίαρχου βίου, είναι και ο Michel de Certeau με το έργο του *The Practice of Everyday Life*. Η αμφισβήτησή του πηγάζει μέσω της κατανόησης της «παγκοσμιοποίησης» ως «ένα ουδέτερο άθροισμα από «οποιοδήποτε» και «καθένα» [...]»⁹⁷, με τους χρηματοδότες της να λαμβάνουν την εξουσία που απορρέει από αυτήν με αντάλλαγμα την γνώση, όμοια με την παραλαβή παχυλής επιταγής με αντάλλαγμα την εργασία. Ο Michel de Certeau στην δύναμη των παγκόσμιων πόλεων, αποδίδει και την ικανότητά τους μέσω «τεχνικών πολιτισμού» να «καμουφλάρουν»⁹⁸ την οικονομική ανα-παραγωγή με πλασματικές εικόνες έκπληξης, και το αποτέλεσμα να είναι η παραγωγή των «Γεγονότων-Events». Να «καμουφλάρουν» την οικονομική ανα-παραγωγή με την πλασματική εικόνα της αλήθειας, και το αποτέλεσμα να είναι η παραγωγή πληροφοριών. Ενώ όσον αφορά την συμπεριφορά του ατόμου ως *παγκόσμιου πολίτη*, υποστηρίζει πως αυτή εγγράφεται με μια υποσυνείδητη, μη εμφανή συνθήκη «τρόπων συμπεριφοράς» και «οδηγιών χρήσης» του χώρου. Αλλά η πιο ουσιαστική απώλεια που συνοδεύει την απόκτηση του τίτλου «Παγκόσμια» για μια πόλη, είναι η κοινωνική πρακτική της «[...] καθημερινής ζωής να επινοεί την υπόστασή της μέσω της οικειοποίησης του χώρου των άλλων».⁹⁹ Είναι η απώλεια της «[...] δύναμης της γνώσης του χώρου να πηγάζει από την ικανότητά του να μετατρέπει τις αβεβαιότητες της Ιστορίας σε αναγνωρίσιμους χώρους». Είναι η απώλεια, των ίδιων των χωρικών αστικών ιστοριών που να ξεκινούν από το «επίπεδο του εδάφους» και από «τον βηματισμό των πολιτών». «Οπότε τι θα απογίνουν οι αμέτρητες ακόμα κρυμμένες χωρικές ιστορίες;»¹⁰⁰ Αυτή για τον Michel de Certeau είναι η πιο επίπονη όλων των απωλειών που συνοδεύουν την μετατροπή μιας Πόλης σε *Παγκόσμια Πόλη*.

Αν οφείλουμε να ανασύρουμε ή να αναγνώσουμε έστω και μια αστική παθογένεια μέσα από τον ερμητικό θεωρητικό λόγο που παραθέσαμε, αυτή εντοπίζεται στο παράδοξο των ορισμών για την *Παγκόσμια Πόλη* να είναι πως η αλήθεια της κοινωνίας της δεν είναι τίποτε άλλο από την άρνηση αυτής της κοινωνίας. Με πρωτοποριακό της στοιχείο να κρίνεται να είναι αυτό της εξαφάνισης του κοινωνικού βιωματικού χώρου. Και με την βασική οικονομική πηγή της, τον τουρισμό, που τώρα ανάγεται στη διασκέδαση του να πας να δείς εκείνο που πλέον κατέστη κοινότυπο. Τον Πολιτισμό. Την φύση. Τον έτερο τρόπο καθημερινής ζωής.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 07 | Meta-? Ο Χώρος απο επικοινωνιακός τρόπος σε μετα-επικοινωνιακή πληροφορία

Σε όλες τις «Πόλεις» που παραθέσαμε στο κεφάλαιο Β.04 ο Michel de Certeau αναγνωρίζει ένα κοινό ιδίωμα: «Την Γη που πρέπει συνεχώς να χειρίζεται, να ανακατεύει τα γεγονότα έτσι ώστε να τα μετατρέψει σε «ευκαιρίες».¹⁰¹ Αναγνωρίζεται όμως και μια άλλη ομοιότητα στο σύνολο όλων των *ορισμών πόλεων*, αυτή της χωρίς τέλος θεωρητικοποίησης του πρόχειρου χώρου έτοιμου για επικόλληση των «γεγονότων[...]που μετατρέπονται σε ευκαιρίες».

Για τον θεωρητικό της Μετάπολης Francois Ascher, «Η ασυνέχεια στην αστική μάζα πιά δεν σημαίνει το τέλος την πόλης. Η ασυνέχεια μέσα στη Μετάπολη είναι άλλο ένα χαρακτηριστικό στοιχείο από τα πολλά δομικά στοιχεία που την συγκροτούν. Η Μετάπολη είναι «η πόλη των πόλεων» ή «η πόλη των τόπων και των ροών», είναι η τρίτη εξέλιξη της μοντέρνας πόλης, μετά την αναγεννησιακή πόλη και την μητρόπολη της βιομηχανικής επανάστασης. Στην Μετάπολη ή πόλη των πόλεων, περιοχών έντονα αστικοποιημένων αλλά ασυνεχών, η γρήγορη μετακίνηση είναι ο μόνος καθοριστικός παράγοντας για να μπορέσει να γίνει προσβάσιμη η κατοίκηση, η δουλειά, η κατανάλωση, η διασκέδαση, οι διάφορες κοινωνικές σχέσεις, οι πολλαπλασιαζόμενες κοινωνικές ευκαιρίες»¹⁰²

Μετάπολη λοιπόν. Αφήνοντας πίσω την ιστορία της Μητρόπολης (Metropolis), όπου μέχρι το 1980 αποτελούσε τον όρο που συγκέντρωνε όλες τις φιλοσοφικές, κοινωνιολογικές και πολεοδομικές αναλύσεις, ως την «μητέρα-πόλη», τη μεγάλη πόλη που αναλαμβάνει τις πιο υψηλές λειτουργίες στα πλαίσια της περιφερειακής ή της τοπικής αστικής ιεράρχησης. Αφήνοντας πίσω τη Βιομηχανική Πόλη, η οποία μορφώθηκε μέσα από τις αξίες της αποτελεσματικότητας, της λειτουργικότητας, της αποδοτικότητας διαμορφώνοντας το πλαίσιο μέσα στο οποίο τόσο η ίδια η πόλη όσο και οι άνθρωποι που την κατοικούν αντιμετωπίζονται ως εξαρτήματα ενός γιγαντιαίου μηχανισμού, που πρέπει να λειτουργήσει: αυτόν της προηγμένης τεχνολογίας. Αφήνοντας πίσω την Αναγεννησιακή Πόλη, η οποία μορφώθηκε μέσα από το πέρασμα της ανθρώπινης γνώσης από τον θεοκρατικό λόγο στον ορθό λόγο, προσεγγίζοντας τη φυσική, ανθρώπινη και κοινωνική πραγματικότητα μέσα από νέες αρχές: την παρατήρηση και την ανθρώπινη βιωματική εμπειρία. Το τί απωλέσαμε από τις μορφώσεις των συγκεκριμένων χρονικών περιόδων έχει καταγραφεί από μια εκτενή βιβλιογραφία και δεν αποτελεί θέμα αυτής της εργασίας. Χωρίς να μένουμε στο αν η ζυγαριά γέρνει προς τις αρνητικές ή θετικές συνέπειες, το γεγονός είναι πως τόσο Μητρόπολη, όσο και η Αναγεννησιακή και η Βιομηχανική Πόλη, πάτησαν σε πραγματικές *επιθυμίες* που όντως αναγνωρίζονταν κοινωνικά. Τουλάχιστον οι τρεις εξελίξεις της μοντέρνας πόλης θεωρούμε πως πραγμάτωσαν τη φιλοσοφία, ενώ η τέταρτη, η Μετάπολη φιλοσοφικοποιεί την πραγματικότητα.

Το παράδοξο είναι πως οι *Νέες Αστικές Συνθήκες* στους ορισμούς τους δεν αναφέρονται σε πρόταση «τρόπου βίου»¹⁰³. Και σε σχέση με την ελληνική πραγματικότητα, θα λέγαμε πως η συνθήκη κοινωνικής, πολιτικής και

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

πολιτιστικής θεμελιώσης ελληνικού αστικού χώρου, όμοια με αυτή της «πολυ –πολιτιστικής συνύπαρξης», τελικά αποδεικνύεται ως «μονο-πολιτιστική αρχή», περιορισμένη στα όρια της πληροφορίας. Εδώ φτάνει κανείς σε κάποια πρώτα, βιαστικά ίσως, συμπεράσματα, αλλά πως να ερμηνευτεί η φράση: «Η Μετάπολη υπαινίσσεται το προφανές μιας πληροφοριακής, δυναμικής και αβέβαιης διαδικασίας», πέρα από την έντονη αίσθηση ανασφάλειας και αβεβαιότητας που προκαλεί; Αυτός είναι ο νέος ρόλος των «Νέων Πολεων»; Να διαχέουν στους πολίτες ανασφάλεια, φόβο και αβεβαιότητα; Το σίγουρο είναι ότι έχουν πετύχει όπως είδαμε τον βασικό τους στόχο. Από την μια, τη «θωράκιση του πολίτη» έναντι των προβλημάτων και των απειλών και όχι την ενεργή μετοχή του ως προς την αντιμετώπισή τους. Και από την άλλη, την πώληση «ασφάλειας» ως αγαθό πολυτελείας. Η απώλεια πίστης, αλλά κυρίως κατανόησης του Αστικού Λόγου καθιστά αναγκαίο να διατυπωθεί η ερώτηση: Τι συνιστά ο όρος «meta-» σήμερα; Τι αφομοιώνει και τι απορρίπτει; Ποιά πραγματικότητα εκπροσωπεί;

Στο σύνολό τους αυτές οι *Νέες Πόλεις* για τον Henri Lefebvre έχουν απορρίψει την «γνώση του χώρου». Η συγκεκριμένη απόρριψη έγινε αθόρυβα, καθώς η ίδια η «γνώση» με το πέρασμά της από τόσους ορισμούς πόλεων «έπεσε στην παγίδα να καθιστά τις αναπαραστάσεις χώρου ως βάση για την σπουδή της καθημερινής ζωής». Όπως τονίζει, το βασικό τους στοιχείο, είναι η πολυτέλεια των εικόνων, των διαφημιστικών spots, των ταινιών, εισάγοντας έναν καθημερινό τρόπο βίου του ατόμου που τελικά είναι άλλος από αυτόν που πραγματικά βιώνει. Το παράδοξο της Μετάπολης είναι «[...] ότι στον χώρο της τα Αντικείμενα είναι πιο «αληθινά» από τις Ιδέες»¹⁰⁴ Και η απάντησή του, στο τί συνιστά ο όρος «meta-», είναι πως «[...] συνιστά μια Μετάπολη που χαρακτηρίζεται πάντα από ένα συναισθηματικό σημείο. Το Εγώ, ένα κρεβάτι, την κατοικία, την πλατεία, το αυτοκίνητο, την εκκλησία, το εμπορικό κέντρο. Σημεία και όχι κέντρα, που μονίμως συστήνονται ως ολοκληρωμένες απαντήσεις».¹⁰⁵

Η αγωνιώδης προσπάθεια του Henri Lefebvre, για ανάγκη «γνώσης του χώρου», βρίσκει συνέχεια και συμπαραστάση στο έργο του Edward Soja. Στο βιβλίο του *Thirdspace*, ο Soja εισάγει την «περιπέτεια»¹⁰⁶ ως χωρικό στοιχείο διαμόρφωσης κοινωνικών σχέσεων. Φαίνεται πως την έχουμε ξεχάσει αυτή την συνθήκη. Και αυτό είναι φυσικό, όταν η παραγωγή γνώσης και η γνώση πολιτισμού αντιμετωπίζονται με χρονικά όρια και χωρικούς περιορισμούς, πιστά στην δυναμική του πότε, αγνοώντας την δυναμική του πού.

Για τους χρήστες μιας τέτοιας παραγωγής, μιας τέτοιας γνώσης, ο όρος «meta-» συνιστά ένα παιχνίδι, όπου σύμφωνα με τους κανόνες του, το να διαλέγεις τόπο[site] σημαίνει ταυτόχρονα ότι διαλέγεις και πλευρά-άποψη [side]. Συνιστά ένα παιχνίδι αντικατάστασης των μύθων από χάρτες, των αναμνήσεων από κινηματογραφικά σενάρια, των πολιτών από τον σύγχρονο εφήμερο επισκέπτη που δεν αντιλαμβάνεται πλέον τον εαυτό του ως συνέχεια μέσα στον χώρο αλλά ως σημείο του [location]. Για τον Edward Soja το τί συνιστά η Μετάπολη, όπως και το τί συνιστούν στο σύνολό τους οι τίτλοι πόλεων, απορρέει από την ευκολία με την οποία αυτοί προτείνουν ως πνευματική παραγωγή,

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ένα είδος προσωρινών ετεροτοπιών, τέτοιων που συνδυάζουν τον ταχύ χρόνο και σημειακό τόπο των τουριστικών διακοπών και festivals, με τον απροσδιόριστο χρόνο και τοπο ενός μουσείου ή μιας βιβλιοθήκης.

«Like Disneyland»

«We have the dream. It is a Mall World. Where everything is possible, but nothing is real»

«We are The Topmost City»

Τα διαφημιστικά πανό που συνοδεύουν κάθε φορά τα εγκαίνια ενός ακόμα Mall Centre, συνιστούν κατά τον Soja μια Πόλη που με την πρόθεση «meta-» μετατρέπει την Αστική της Κουλτούρα σε «γίγαντιαίο Ολόγραμμα» όπου η προώθησή του γίνεται μέσω της υπόσχεσης πως «You can have anything you want»¹⁰⁷

Από όλους τους τίτλους νέων πόλεων έχουμε διαγράψει τον σημαντικότερο από όλους. Αυτόν της Πόλης. Ως καθ αυτό αντικείμενο. Ως άστυ.

Πόλις: «Δεν σημαίνει απλώς έναν διευρυμένο οικισμό, αλλά αφορά έναν συγκεκριμένο τρόπο συνύπαρξης. Τρόπο συνύπαρξης με στόχο να αληθεύει ο καθημερινός βίος. Πρόταση Πολιτισμού μέσω γλώσσας, ποίησης, ζωγραφικής, αρχιτεκτονικής, μουσικής, δραματοουργίας, άθλησης, φιλοσοφίας, δικαίου, οικονομίας και πολιτικής. Πόλη λοιπόν είναι η διαλεκτική της καθολικότητας του τρόπου που σαρκώνεται πάντα σε συγκεκριμένο τόπο»¹⁰⁸

Σε αυτή τη πόλη, στην ελληνική αρχαιότητα, ο όρος «μετά-» δεν σήμαινε ούτε νέος ορίζοντας αλλά ούτε και αποκόλληση του παρελθόντος. Το «μετά=πέραν από»¹⁰⁹ υποδήλωνε χωρική απόσταση, τόνιζε την χωρική εξέλιξη. Σήμαινε και ήταν μεταφορά χωρικών ιδεών και όχι κτιριακών μοτιβών. Σήμαινε υπερ-βαίνω, ξεπερνάω. Σήμαινε αλλαγή επεκτείνοντας την μορφή, σήμαινε μεταμόρφωση σε χώρο και φύση. Και σαφώς δεν σήμαινε «άρνηση». Με αυτή την έννοια, η μετα-φυσική, δεν θα σήμαινε την άρνηση ή την διαγραφή της φύσης, αλλά την ενεργοποίηση της φύσης. Η μετα-γλώσσα, δεν θα προσδιοριζόταν στον εκτοπισμό και την περιθωριοποίηση της γλώσσας. Η μετα-πόλη, δεν θα καταργούσε την Πόλη. Το «μετά-» σήμαινε μορφική εξέλιξη του ιδίου του πραγματικού και όχι αντιπροσώπευσή του. Ουσιώδη διαφορά ανάμεσα στο «μετά-» της Αρχαίας Ελληνικής Πόλης και στο «meta-» της Metropolis του 2007, αποτελεί κατά τον Henri Lefebvre η απουσία από την τελευταία του θεμελιώδους στοιχείου της πρώτης, αυτό της «ενότητας» ανάμεσα σε φυσικό, πολιτικό και αστικό χώρο. Μια ενότητα που δεν ήταν απλή, ομοιογενής και μονοσήμαντη, αλλά ενότητα σύνθεσης και αναλογιών, προϋποθέτωντας την διαφορετικότητα.

Στην Ελληνική Πόλη της Αρχαιότητας η διαφορετικότητα ήταν κάτι που παράγονταν. Στην σύγχρονη Μετάπολη, η διαφορετικότητα είναι αντικείμενο που εφαρμόζεται αμέσως σαν στυλιστική πρόταση, σαν ιδεολόγημα και δυστυχώς όχι σαν χωρική ιδέα. Στην Πόλη της αρχαιότητας το «μετά-», ήταν μεταφορά ενεργού τόπου. Η Αγορά ήταν και όφειλε να είναι κενός, άδειος χώρος, ώστε να μπορεί να συντελείται η «εκκλησία», η συνάντηση των πολιτών και η ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων. Η Μετάπολη ορίστηκε ως «η πόλη των πόλεων». Μια Μετάπολη που περικλείει τη Μετάπολη της βιομηχανίας, τη Μετάπολη του εμπορίου, τη Μετάπολη της εκπαίδευσης, τη Μετάπολη της πολιτικής

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

σκηνης, τη Μετάπολη του πολιτισμού και τη Μετάπολη της διασκέδασης, όπου οι δραστηριότητες πλέον δεν «τελούνται» αλλά «εντοπίζονται», σβήνοντας από τις ανθρώπινες δράσεις αυτήν της περιπλάνησης σε άγνωστες περιπέτειες. Όμως αυτή η κατάσταση μας κάνει να «ανυπομονούμε για κάτι»;

Για τον Henri Lefebvre ο «χώρος είτε είναι κομμάτι της φύσης είτε είναι concept. Ο χώρος παράγεται πριν ακόμα «διαβαστεί». Και όταν παράγεται, σκοπός του δεν είναι να διαβαστεί αλλά να απασχολείται από σώματα και να ενεργοποιείται απο την καθημερινότητα τους». Και ένας καταιγισμός προβληματισμών, που ο ίδιος διατύπωσε μέσω των έργων του *The Production of Space* και *Critique of Everyday Life*, αποδεικνύονται πιο επίκαιροι από ποτέ:

«Ποιούς εκφράζει και ποιούς ικανοποιεί η Πόλη;»

«Τι είναι ο χώρος της Πόλης σήμερα, εκτός από μια απωθημένη διαδικασία;»

«Τι είναι εκτός από αυτό που διαφημίζεται να είναι, δηλαδή Κέντρο Πληροφοριών;»

«Η χωρική αναγκαιότητά του είναι πιά «πραγματική» συνθήκη;»

«Άραγε κάθε Πόλη να έχει και μια υπόγεια, καταπιεσμένη ζωή;»

«Άραγε να υπάρχει ακόμα το υποσυνείδητό της;»¹¹⁰

Προβληματισμοί που τροφοδοτούνται από το γεγονός ότι από την μια η πόλη και η φύση δεν έχουν πλέον ξεκάθαρο ποιά εικόνα πρέπει να παρουσιάσουν, ποιά είναι η φύση τους. Και από την άλλη οι αρχιτέκτονες έχουν μονίμως ένα απολογητικό είδος σκέψης. Με την αρχιτεκτονική να περιορίζεται στο να επενδύει σε χώρους, να αποδέχεται και να ακολουθεί τα κοινωνικά δρώμενα και να λειτουργεί ως επίπεδος καθρέπτης αυτών των αποτελεσμάτων. Ενώ τα υποκείμενα της πόλης, τοποθετούνται έτσι στους χώρους της ώστε είτε να αναγνωρίζουν τον εαυτό τους σε αυτούς, είτε να αποβάλλονται στο περιθώριο της. Για τον Χρήστο Γιανναρά ο πολιτισμός που συνοδεύει μια τέτοια πόλη, δεν μπορεί να ξεχωρίσει την συναισθηματική αυθυποβολή από την κοινωνική εμπιστοσύνη, την γλώσσα της ελπίδας από την γλώσσα της προπαγάνδας. Και φαντάζει αστείο που σε μία τέτοια πόλη, συχνά λέγεται πως τα κτίρια μας φταίνε για όλα. Για την παγκόσμια υπερθέρμανση, την ρύπανση, την ιδιωτική και κοινωνική «αρρώστεια», την λεηλάτηση της φύσης. Ενώ παράλληλα ο αστικός σχεδιασμός χρεώνεται την προώθηση της κοινωνικής υποχρέωσης, της αναπαραγωγής αξιών αλλά και την παραγωγή μιας αίσθησης απόλυτης ικανοποίησης και ευημερίας.

Μήπως εν τέλει η αστική αλλαγή που όλοι επιθυμούν, έχει να κάνει με την αλλαγή συμπεριφοράς, με την αλλαγή κοινωνικού κώδικα, που τώρα είναι είτε ανύπαρκτος είτε έχει την μορφή εικόνας ενός show, ντύνοντας για μια νύχτα, όμοια με αξεσουαρ μόδας, έναν τόπο που με το ξημέρωμα θα είναι κάτι άλλο; Η Αστική Σύγχυση που επικρατεί, με «τον πραγματικό χώρο να έχει αντικατασταθεί από την ψευδαίσθηση μιας χαοτικής πραγματικότητας», μας κάνει να αναρωτιόμαστε αν υπάρχει σήμερα το κέντρο, που στην απαρχή των πόλεων σήμαινε συνάθροιση πολιτών;

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Ή μήπως στην θέση του έχει απομείνει μια *τύππα*, που χαρακτηρίζεται στα θεωρητικά κείμενα ως απολεσθέν σημείο και όχι ως χώρος; Σήμερα έχουμε ξεχάσει πως η αγορά, το θέατρο, η εκκλησία, η κατοικία, το μουσείο δεν εξυπηρετούσαν την κοινωνική συνοχή, αλλά ήταν αυτά καθαυτά η ίδια η κοινωνική συνοχή. Συνοχή που τώρα αναλαμβάνουν να εξασφαλίσουν τα μέσα πληροφορίας και μαζικής ενημέρωσης. Την προσπάθειά μας για απάντηση βοηθά η θέση του Henri Lefebvre πως, το σημαντικό πρόβλημα στις σημερινές πόλεις είναι πως πλέον σπανίζουν χωρικές παρουσίες που να μην εμφανίζονται μόνο ως αντικείμενα αγοραστικού πόθου. Μια αποτύπωση της πραγματικότητας που αποτελεί ενότητα με την εκτίμηση του Νίκου Γεωργιάδη, πως το πρόβλημα στην μεταμοντέρνα πόλη « [...] εντοπίζεται στην επικρατούσα κατάσταση μορφολογικής αυτονομίας των κτιριακών συνόλων και την αναπόφευκτη εκθεσιακή θεατροποίηση –gallerisation- του δημοσίου χώρου».¹¹¹

Αναμφισβήτητα δεν υπάρχει αυτό που ονομάζουν «αληθινό χώρο». Αναμφισβήτητα όμως υπήρχε, υπάρχει και θα υπάρχει «η αλήθεια του χώρου».¹¹² Μόνο που καθώς το άγνωστο, το μη αναγνωρίσιμο, το μη προσδιορισμένο, το εκτός ζώνης ασφαλείας, το φυσικό, το μυθικό και το περιπετειώδες δεν έχουν «χωρο» στην «*πόλη των πόλεων*», αυτή «η αλήθεια του χώρου» είναι δύσκολο έως ανέφικτο να βγεί από το σκοτάδι του παρασκηνίου, στο φώς της σκηνής. Στο κεφάλαιο αυτό είδαμε πως ο χειρισμός των όρων *παγκόσμιο* ή *μετάπολη* όταν εγγράφονται στον αστικό χώρο χαρακτηρίζονται από τις λέξεις κλειδιά «συλλογή» και «απόκτηση». Λέξεις κατεξοχήν ναρκισσιστικές. Με τα υποκείμενα της να υπάρχουν ως αδιάφοροι θεατές, που προσελκύονται μόνο από την κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα και την πολλαπλή επιλογή εικονικών πραγματικοτήτων. Είναι απρόθυμοι να μετέχουν σε διαδικασίες παρατήρησης, και άσκησης. Αρκούνται στο να ακολουθούν την σήμανση του προγραμματικού σεναρίου που τους διανέμεται. Η κριτική χωρική θεωρία των Henri Lefebvre & Edward W. Soja απέναντι στα χαρακτηριστικά τόσο των παγκόσμιων πόλεων όσο και των μεταπόλεων θα μπορούσε να πει κανείς πως δεν αφήνει περιθώρια για αντίλογο και διάλογο ή ακόμα πως καταγράφονται ως μονόλογος. Μας παρέχει όμως τη δυνατότητα να κατανοήσουμε μια πρόσθετη αστική παθογένεια των μεταμοντέρνων αστικών συνθηκών: το γεγονός πως η ανασύνθεση της «αλήθειας του χώρου» δεν έχει να κάνει με την εκτυφλωτική έκθεσή της, αλλά με την διαδικασία εύρεσής της. Γιατί, « [...] η αλήθεια του χώρου βρίσκεται στην ασυνείδητη, επαναληπτική χρήση του μέσα από την διαλεκτική επίμονης διάρκειας και επανεμφάνισης μορφών στην καθημερινή ζωή»¹¹³. Διαλεκτική που διαφοροποιεί την πόλη από μια απλή συνθήκη αντικειμένων και την ανάγει σε συνθήκη χώρου.

Η ερώτηση που οφείλουμε να θέσουμε στο αστικό παρόν μας είναι, « [...] Είστε μέτοχοι στην πόλη σας; Μετέχετε στις σχέσεις που την καθιστούν γεγονός;»¹¹⁴ Υπάρχει όμως και άλλη μια ερώτηση, « [...] η υπόσχεση μιας άλλης αστικότητας [...] η υπόσχεση μιας διαφορετικής Μετάπολης προσηλωμένης στο πρόσταγμα της ελευθερίας», ποιά πραγματικότητα εκπροσωπεί; Μήπως την πραγματικότητα που «θέλει τον πόλεμο χωρίς θύματα; Τον καφέ χωρίς καφέινη; Την εικονική πραγματικότητα χωρίς το πραγματικό; Το ταξίδι χωρίς ναυτία; Ή μήπως την τοπολογική αρχιτεκτονική χωρίς τόπο;»¹¹⁵

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.08 | Αναζήτηση «σκεπτόμενου χώρου» έναντι «ιδεολογικού χώρου»

Για την «αναζήτηση των συστατικών στοιχείων, πέραν των σταθεροποιημένων τυπομορφολογιών, στις οποίες έχει κωδικοποιηθεί ο αστικός χώρος» έχοντας ως βάση την Μετάπολη, είδαμε πως ενυπάρχει ο κίνδυνος να οδηγηθούμε σε μια αναζήτηση που η πληρότητα του πραγματικού αντικαθίσταται από την πληροφορία για το πραγματικό και η διαφορά από την διακρίσιμότητα. Στόχος λοιπόν για την παραγωγή αστικών συνθηκών ετερότητας, βασισμένων σε επιθυμίες κοινωνικά και όχι ατομικά και οικονομικά αναγνωρίσιμες, είναι να αναδείξουμε την αντίδραση του πραγματικού χώρου προς την εικονοποίησή του και την ενεργοποίησή του με γνώμονα πάντα το ότι, η εικόνα δεν μπορεί να σκεφτεί, η χωρική συνθήκη όμως μπορεί.

Με οδηγό την ανάγκη από την μια να σταματήσουμε να προσδιορίζουμε την καθημερινότητά μας με δυο μόνο τρόπους, ως «υπολλειματική παρακαταθήκη» και «προϊόν» και, από την άλλη να ξαναθυμηθούμε ότι ο χώρος πέρα από χώρος αρχιτεκτόνων, πολιτικών και «στρατηγικών κέντρων διοίκησης της παγκόσμιας οικονομίας» είναι και χώρος ανθρώπων, ο Edward W. Soja ψάχνει έναν «χώρο αναζητήσεων, ταξιδιού και ανακάλυψης κρυμμένων ιστοριών, αλλά πάντα γνωρίζοντας ότι αν το έχουμε ανάγκη θα επιστρέψουμε στην Πόλη, για κανάκεμα [...]».¹¹⁶

Για τον Edward Soja ο χώρος εν γένει, δεν είναι δυνατόν πια να αντιμετωπίζεται ως αίσθηση[essence], ως ένα αντικείμενο σαφές, πάντα ευκρινές και ευδιάκριτο από κάθε σημείο θέασής του. Δεν μπορεί να τον χειριζόμαστε ως αποτέλεσμα ή κάτι που προκύπτει, ως ένα εμπειρικά αναγνωρίσιμο και εν δυνάμει επαναλαμβανόμενο συμπέρασμα του παρελθόντος, της ιστορίας και της κοινωνίας. Άχνει λοιπόν έναν «Τρίτο Χώρο»¹¹⁷ αλλά όχι με την έννοια ενός χώρου που βρίσκεται μεταξύ πόλης και υπαίθρου. Αναζητά έναν «αιρετικό χώρο, πέραν του τί θεωρείται δεδομένο και γνωστό». Έναν «Έτερο Χώρο» που θα ενεργοποιείται από έναν *έτερο τρόπο*, από την τρίτη διάσταση που τόσο επίμονα επεδίωξε να εισχωρήσει ο Henri Lefebvre, σπάζοντας την «δικτατορία της προνομιούχου δυαδικότητας: ιστορικότητα και κοινωνικότητα», μια ετερότητα που έχει να κάνει με την ίδια την «γνώση του χώρου». Σκοπός του, η διαμόρφωση ενός χώρου σε συνεχή εξέλιξη όπου «[...] δεν χρειάζονται νοητικές αναλύσεις για να καταλάβει κανείς πως ότι αποβλέπει στον εντυπωσιασμό, στην ψυχολογική υποβολή, στην ατομοκεντρική πνευματική τέρψη των τριάντα λεπτών είναι άσχετα με την πραγματική επιθυμία για έτερο και διαφορετικό χώρο».¹¹⁸

Το βασικότερο μειονέκτημα κατά τον E. Soja στην θέσπιση του ορισμού των «Νέων Πόλεων» είναι ότι αναπτύσσεται μονοδιάστατα πάνω στο δίπολο «εμείς-αυτοί»¹¹⁹, που χωρικά υιοθετεί τη διχοτόμηση και την περιγραφή ατόμων σε μια επιβαλλόμενη εδαφικότητα από γκέτο, σύνορα, αποικίες, μητροπόλεις, μικρές πόλεις και άλλες παγίδες που εκπορεύονται από την σχέση αυτή. Αλλά ταυτόχρονα σπείρει και μια αμφιβολία στην φαινομενική καθολικότητα της παραπάνω διαπίστωσης, τονίζοντας πως το να είσαι το δεύτερο μέρος του διπόλου, «αυτοί», δεν συνεπάγεται μόνο ότι είσαι στο περιθώριο αλλά ταυτόχρονα σημαίνει το να είσαι και κομμάτι του όλου αλλά εκτός του βασικού κορμού. Που κατά τον Soja αποτελεί πλέον και το επιθυμητό. Στο σημείο αυτό ο Soja βασίζεται και σε μια σημαντική θέση του

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Henri Lefebvre. Ο Lefebvre πιστεύει ότι πια οι «δύο λέξεις δεν επαρκούν και καθίσταται αναγκαία η εισαγωγή και ενός τρίτου όρου».¹²⁰

Ο «τρίτος όρος» είναι πάντα η διαφορετική αντιμετώπιση όλων των συνθηκών που μέχρι τώρα παρουσιάζονται να έχουν μόνο *δύο όψεις νομίσματος*. Για πολύ καιρό η φιλοσοφική σκέψη στην ελληνική αρχαιότητα τονίζει τα ζεύγη. Το άνυδρο και το νοτισμένο. Το μεγάλο και το μικρό. Το τελικό και το άπειρο. Στη δυτική φιλοσοφία η επικράτηση της δυαδικότητας συνεχίστηκε με τα ζεύγη αντικείμενο-υποκείμενο, συνέχεια-ασυνέχεια, ανοικτό-κλειστό. Και τέλος στην εποχή του μοντερνισμού τα ζεύγη μετατράπηκαν σε *δυάδες αντίθεσης και ανταγωνιστικότητας* και όχι αλληλοκάλυψης, όπως π.χ. οι αντιθέσεις μεταξύ γνώσης και αμάθειας, κέντρου και περιφέρειας, πλούτου και φτώχειας. Και θέτει εν τέλει το ερώτημα, «Υπάρχει σχέση όχι τέλους, αλλά σε εξέλιξη και συνεχή διαμόρφωση ανάμεσα μόνο σε δυο όρους; Όχι. Η ανάγκη για το άλλο, για το διάμεσο των απόλυτων και ακέραιων διπόλων είναι επιτακτικότερη από ποτέ [...]»

Ο «Τρίτος Χώρος» του E. Soja είναι αποτέλεσμα και συνέπεια της συνειδητοποίησης ότι σήμερα απειλούμαστε από την προοπτική να γίνουμε ικανοί να καταναλώνουμε οτιδήποτε από οποιοδήποτε σημείο του κόσμου και από οποιονδήποτε πολιτισμό, χάνοντας όμως κάθε πρωτοτυπία. Και η αντίδραση του «Τρίτου Χώρου» σε αυτή την προοπτική της «υπερ επικοινωνίας», είναι πως ο βιωματικός του χώρος μεσολαβεί μεταξύ νού και εμπειρίας. Ο Soja καταγγέλει ότι σήμερα αντιλαμβανόμαστε ως «Τρίτο Χώρο» την πόλη παιχνίδι Disneyland: «Δεν κατανοώ πως δεν μας ενοχλεί το ότι πληρώνουμε για να μπούμε σε Poli που μιμείται την Πόλη. Ότι μια εμπορική ιδεολογία πραγματοποιημένη με την μορφή του μύθου, παρουσιάζοντας την δύναμη της να είναι ταυτόχρονα απόλυτα ρεαλιστική και φαντασική, μας κάνει να αντιμετωπίζουμε πραγματικές χωρικές συνθήκες ως πλαστικό παιχνίδι [...] Η διαφήμιση αυτού του είδους «τρίτου χώρου» υποστηρίζει πως η ψεύτικη φύση ανταποκρίνεται περισσότερο στα όνειρά μας, ότι η τεχνολογία μας παρέχει περισσότερη πραγματικότητα από ότι η φύση. Και δυστυχώς αυτή η διαφήμιση πουλάει πολύ».¹²¹ Και αντιπαραθέτει σε αυτή την «μύθο [...] όπου η ανάγκη για άλλες εμπειρίες μεταφράζεται ως η επι πληρωμή απόκτηση εικονικών εμπειριών», τον «περιθωριακό» ελεύθερο φυσικό χώρο ως τον επιθυμητό «Τρίτο Χώρο» όπου η μορφή του επιλέγει η ίδια το τεχνικό περιεχόμενό της. Σε αυτόν όλα συγκλίνουν. Υποκειμενικότητα και Αντικειμενικότητα. Αφηρημένο και Στέρεο. Πραγματικό και Φαντασικό. Το Γνωστό και το Άγνωστο. Το Επαναληπτικό και το Διαφορετικό. Η Κατασκευή και η Υπηρεσία. Ο Νους και το Σώμα. Το Συνειδητό και το Ασυνειδητό. Το Οργανωμένο και το Άναρχο. Η Καθημερινότητα και η Ιστορία χωρίς τέλος. Η εναλλακτική του έγκειται στο ότι «οι χωρικές περιπέτειες διαμορφώνονται μέσα από παράθεση πραγματικού χώρου διαμέσου πολλών ξένων τοπίων, όπως μέσω του θεάτρου ως παρουσία και της σκηνής ως αντικειμένου»¹²²

Ο Edward W. Soja σε αυτόν τον «Τρίτο Χώρο» αναγνωρίζει και την εισαγωγή της εμπειρίας του νέου δρώντος υποκειμένου που μέσω των [ΝΨΤ] έχει ενσωματώσει στην καθημερινότητά του στοιχεία του *ταξιδιώτη*, με μια σειρά μετα-κινήσεων και μετα-θέσεων στον χώρο, παράγωντας μια γεωγραφία που υπερκαλύπτει τη γνώση, μια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

γεωγραφία που μεταμφιέζεται σε γλώσσα μονοπατιών. Και ο ίδιος θεωρεί ως προσόν του «Τρίτου Χώρου» το γεγονός πως το να διαβάζω και το να ταξιδεύω να είναι ένα και το αυτό.

Το όραμα λοιπόν, για μια διαφορετική πόλη «θέτει τους Δρόμους, την Φυση, την Αρχιτεκτονική και το δομημένο αστικό περιβάλλον σε είδη σκεπτόμενου χώρου».¹²³

«Αυτός ο Έτερος τόπος κατοικείται με μια βάρκα.

Η βάρκα είναι χώρος χωρίς χώρο.

Σε έναν Πολιτισμό χωρίς βάρκες, τα όνειρα ξερένονται.

Η κατασκοπεία παίρνει τη θέση της περιπέτειας,

Και η αστυνομία τη θέση των πειρατών»

*Foucault.*¹²⁴

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.09 | Μύθος εναντίον Μυθικής Επένδυσης

Οι Mike Crang και Nigel Thrift υποστηρίζουν πως ο αστικός χώρος έχει απωλέσει την μαγική του ικανότητα, δηλαδή να μπορεί να κάνει αυτό που είναι πανομοιότυπο να είναι ταυτόχρονα και ριζικά διαφορετικό, ενώ ο αστικός πολιτισμός που εκφράζεται μέσα από αυτή την απώλεια, « [...] με το που καταφέρνει να εισέλθει στον κόσμο του «συμβολισμού» γκρεμίζει την σκάλα επαφής και άρα αμφισβήτησης του»¹²⁵ Υποστηρίζουν πως η συγκεκριμένη αδυναμία των Νέων Πόλεων να μας μετατρέπουν σε πιο περίπλοκα όντα, είναι το αποτέλεσμα της επικράτησης μιας ομοιογένειας που ματαιώνει τον ανθρώπινο νου. Αντιλήψεις όμοια με αυτήν της «Ζωής πάνω σε ένα Δίκτυο» όπου « [...] στην εποχή της παγκοσμιοποίησης θα έλεγε κανείς ότι επικρατεί μια αυτοομοιότητα υπό αλλαγή κλίμακας στο θαυμαστό καινούργιο δικτυακό μας κόσμο», μας αφήνει άραγε περιθώρια για «νέες και διαφορετικές χωρικές πιθανότητες»; Ή μήπως η αντίληψη ότι το περιθώριο ενός τέτοιου χώρου που «πασχίζει να πείσει για το μη πειστικό, να δασκαλέψει τους δυσμαθείς, να πουληθεί στους αδιάφορους», κρύβει και την πλάνη ενός τέτοιου χώρου ως περιθώριο όμως (και όχι ως ο *περιθωριακός* ή ως ο *τρίτος χώρος* του Soja), που έχει ξεχάσει πως «Είναι ο Χώρος και όχι ο Χρόνος που κρύβει τις Πραγματικές Συνέπειες»;¹²⁶

Ο Michel de Certeau υποστηρίζει πως καμιά εξέλιξη δεν νοείται μέσω της «απουσίας φαντασίας που μεταβάλλει τον άνθρωπο σε ανάπηρο της πραγματικότητας [...] Αυτός ο «καθημερινός άνθρωπος» είναι αρχαία οντότητα. Είναι ο χαμηλόφωνος διάλογος των πολλών και διαφορετικών κοινωνιών. Προηγείται των κειμένων. Και δεν έχει ανάγκη από αναπαραστάσεις»¹²⁷ Ο ίδιος καταλογίζει ως μειονέκτημα των μεταμοντέρνων αστικών συνθηκών το γεγονός πως οι καθημερινές πρακτικές, οι «τρόποι που λειτουργούμε», αρχίζουν να εμφανίζονται ως απλό, άνευ σημασίας υπόβαθρο της κοινωνικής δραστηριότητας. Αυτός ήταν ο μεγαλύτερος φόβος του, όπως διατυπώθηκε το 1988 στο έργο του *The Practice of Everyday Life*, υποστηρίζοντας πως η έρευνα και η ανάλυση καθημερινών πρακτικών δεν

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

νοούνται πλέον μέσω «οικειοποίησης του χώρου των άλλων» αλλά μέσω της επιστροφής στην «ατομικότητα». Αυτό σημαίνει την «καταστροφή του καθημερινού ανθρώπου ως κοινωνική οντότητα ικανή να μεταμορφώνεται»¹²⁸ Ο ίδιος κατανοεί την ικανότητα του «*καθημερινού ανθρώπου*» να «μεταμορφώνεται» όταν όμως αυτός τρέφεται παράλληλα και από έναν «Πολιτισμό που έχει ζωή όση ζωτικότητα του δίνει η αφομοιωτική του ικανότητα. Όταν ο Πολιτισμός πάψει να αφομοιώνει είναι καταδικασμένος σε θάνατο από μαρασμό».

Οι «μύθοι» στις απαρχές της ελληνικής σκέψης ήταν «*μύθοι κυριαρχίας*», μόνο που η κυριαρχία τους δεν ήταν μονοσήμαντη, αλλά αναδύονταν από «πρωταρχικές φυσικές δυνάμεις...Γαία, Ουρανός, Πόντος, Ωκεανός, Τάρταρος»¹²⁹

Οι «μύθοι μαγικοποίησης» από την άλλη, ως καθήκον τους έχουν την «εδραίωση της κοινωνικής κυριαρχίας του οικονομικού χρόνου», με τον χώρο να αποτελεί σε αυτούς τον σκελετό του, στο επίπεδο του απλού υπηρέτη.

Οι «μύθοι» της ελληνικής σκέψης διερωτώνται για το «πώς». Η μυθική διάστασή τους ως γλώσσα ταυτίζεται με την ικανότητά τους, χρησιμοποιώντας το ίδιο υλικό, κληρονομιά της γης, να μπορούν να στήνουν μια πρωτογενή αφήγηση, για καθένα από τα συστατικά του υλικού αυτού, «το σκοτεινό και το φωτεινό, το θερμό και το ψυχρό, το ξηρό και το υγρό, το πυκνό και το αραιό, το ψηλό και το χαμηλό. Και το πανομοιότυπο έπαιρνε διαστάσεις φαντασιακές και εν τέλει μυθικές»

Οι «μύθοι **π**αγκοσμιοποίησης», ακολουθώντας την τύχη όλων των λέξεων-καταστάσεων που κάποτε αποτελούσαν δομικά στοιχεία, δεν αφορούν πλέον την ίδια τη λειτουργία της επικοινωνίας, και ο εύκολος χειρισμός τους ως «αφελής ανακύκλωση» κι ως «στιγμιότυπο» λειτουργεί μόνο ως εργαλείο προώθησης.

Για να έχω ιστορία, αφήγηση πόλης, ο λόγος του μύθου που θα τον ιστορεί, δεν πρέπει να λειτουργεί για να περιγράψει την αισθητή εμπειρία ή την νοητή πρόσβαση στην πραγματικότητα, αλλά να ερμηνεύσει την πραγματικότητα. Να είναι λόγος που λειτουργεί ως κριτική φαντασία. Για να έχει όμως ο λόγος λειτουργία «φαντασιακή και κριτική» η χρήση του χώρου δεν πρέπει να αντιστοιχεί αποκλειστικά σε ένα μόνο άτομο ή σε μια λειτουργία. Δεν πρέπει η «εικόνα της αισθητής» εμπειρίας να εξαντλεί το νόημά της στον εαυτό της. Για να έχω *Χωρική Ιστορία* θα πρέπει αντίστοιχα ο «καθημερινός άνθρωπος του Herbert Marcuse» από μονοδιάστατη οντότητα να μετρατραπεί σε μυθική, σε παραγωγό «πληθυντικής εμπειρίας»¹³⁰

-And where is that?

-I can't remember. Look at the map.

-It's not on the map.

-But, I am quite sure that I've been there once

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.10 | Finale: Νέες Αστικές Συνθήκες που δεν αναζητούν Νέες Πόλεις, αλλά την απώλειά του

Ο ρόλος του συγκεκριμένου κεφαλαίου και η σύμβολη της πυκνής παράθεσης ενός έντονα κριτικού χωρικού διαλόγου κρίθηκε εξαρχής αναγκαίος σε μια εποχή όπου ο ο χώρος έχει μετατραπεί ξανά σε κύριο στόχο κατευθυνόμενων δράσεων ορίζοντας ως βασικό μέσο αναμόρφωσης του τις [ΝΨΤ] και τις [ΤΠΕ]. Η πολλαπλότητα καθώς και η περιπλοκότητα των σχέσεων και η εξ'αυτών διαφορετικότητα του χώρου μας οδηγούν σε μια πιό ολιστική ανάγνωση των επιστημονικών και θεωρητικών πεδίων και απόψεων. Άλλωστε η Perrons [2001, 211-2] αναφέρει ότι « [...] προκειμένου να αναπτύξουμε ένα θεωρητικό (ολιστικό) πλαίσιο, είναι σημαντικό να καταλάβουμε το συμπαγή χωρικό κόσμο ως τη σύνθεση πολλών παραγόντων ή το αποτέλεσμα μιάς πολλαπλότητας κοινωνικών δυναμικών που λειτουργούν σε διαφορετικά επίπεδα. Συνεπώς, μια σειρά από κοινωνικές θεωρίες πρέπει να προσεγγισθούν και να συνδεθούν σε διαφορετικά χωρικά πλαίσια»¹³¹

Στο σημείο αυτό επιλέγουμε να επαναδιατυπώσουμε την αρχική μας θέση σύμφωνα με την οποία η εργασία πιστεύει στην επανατοποθέτηση της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ως τέχνης που οφείλει να έχει αντίκτυπο. Η πρόθεση υλοποίησης της πραγματοποιείται σε μια εποχή όπου οι ψηφιακές τεχνολογίες εμπεδώνουν σταδιακά την κυριαρχία τους στο σχεδιασμό αποστεθεροποιώντας παραδοσιακά σχήματα και πρακτικές και δημιουργώντας την αίσθηση μιας ευρείας αλλαγής παραδείγματος στον τρόπο αναπαράστασης, σχεδιασμού, παραγωγής, επικοινωνίας, κατασκευής, χρήσης, βίωσης και ρόλου του αστικού περιβάλλοντος. Και η κριτική χωρική συζήτηση αυτού του δεύτερου κεφαλαίου τονίζει ξανά πως αφενός στόχο της έχει την αναζήτηση μιας προοπτικής της «πράξης» πίσω από τις συσσωρευμένες αστικές «θεωρήσεις» και αφετέρου μέσα από την πυκνή καταγραφή των πλέον διαδεδομένων απόψεων για την πόλη να εισάγει την αμφιβολία. Αμφιβολία για το κατά πόσο η πληθώρα των νέων ορισμών και εννοιών που συνοδεύουν ιστορικά τη συνθήκη της πόλης στοχεύουν στην ανάδειξη των χωρικών δυνατοτήτων τους ή εγκλωβίζονται σε μια θεωρία που αφενός δε στοχεύει στην πράξη και αφετέρου περιορίζεται στην εικονική αναγωγή του χώρου.

Ο καταιγιστικός λόγος των αστικών θεωριών της μεταμοντέρνας εποχής σύμφωνα με τον Henri Lefebvre καταδεικνύει την κυριαρχία του διαφημιστικού τρόπου χρήσης της γλώσσας και του χώρου, ακυρώνει μεθοδικά την κριτική λειτουργία της κατανόησης και παγιώνει τα σημαίνοντα σε συνειρμούς επιθυμητών σημειομένων και απωθημένων διεκδικήσεων. Όλα υπάρχουν μέσω μιας μονότροπης επικοινωνίας «κλειστού κύκλου» οπαδών που δε μιλάνε πλέον για την πόλη, αλλά για την Ηλεκτρονική Πόλη, την Πόλη Κατοικία, την Soft City, την Εικονική Πόλη, την Προσομοιωμένη Πόλη, την Δυκτική Πόλη, την Γενική Πόλη, την Μετάπολη, την Τηλέπολη, κ.τλ. με την τεχνολογική *πραγματικότητα* να λειτουργεί ως ο βασικός παράγοντας της καθημερινότητας ικανός να αλλάξει τα αστικά δεδομένα. Βέβαια αυτό που προβληματίζει τόσο τον Lefebvre όσο και τον Soja είναι η πεποίθηση πως όλο αυτό νέο το λεξιλόγιο δεν ορίζει μόνο μια νέα γραφή γύρω από την πόλη, αλλά το σημαντικότερο «μια νέα μορφή χωρικής σύνταξης».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Για τον Lefebvre όμως, ο «κλειστός κύκλος» οπαδών της συγκεκριμένης άποψης, οριοθετεί έναν τόπο όπου οι άνθρωποι δεν έχουν καθόλου ιδέες, και η απροσδόκητη εμφάνιση νέων ιδεών αποτελεί για αυτούς το μεγαλύτερο κίνδυνο. Κίνδυνο που τον αντιμετωπίζουν με μια συνωμοτική σιωπή ή με μια επιθετική και άστοχη ειρωνία. Γέννημα η πρώτη της πονηρίας, η δεύτερη της ημιμάθειας. Βέβαια, αυτό δεν συμβαίνει μπροστά σε μια εικόνα που χαρακτηρίζεται ως «επική» και ως «μυθική επένδυση» καθώς οι δικτατορίες εικόνας και πληροφορίας, είναι πάντα λαοφιλείς γιατί υπόσχονται φανταστικές ικανοποιήσεις. Για τον Soja αποτελεί παράδοξο το γεγονός πως πλέον αναρρωτιόμαστε αν ο χώρος είναι βιωματικό γεγονός, ενέργεια, *τρόπος βίου* και τρόπος επικοινωνίας, ενώ ταυτόχρονα θεωρούμε δεδομένο και επιθυμητό τον χώρο ως πληροφορία γεγονότος και πεδίο συμπεριφοράς. Η ίδια η εμπειρία δείχνει πως ο σχεδιασμένος χώρος είναι μια κατ'αρχήν «κοινωνική συνθήκη συνοχής και όχι συσσώρευσης», μια συνθήκη που έχει έναν τρόπο να εκφράζεται από μόνη της, σε πλήρη, μερικές φορές, ανεξαρτησία από τις επικοινωνιακές στρατηγικές και τις προγραμματικές αξίες που προκαταβολικά επενδύονται σε αυτήν. Για τον ίδιο η υπερβολική χρήση του όρου «παγκοσμιοποίηση» και «Μετάπολη», αθόρυβα προκαλεί μετατροπές, που συνήθως μας παρουσιάζονται εκ των υστέρων. Μια από αυτές είναι πως, η προσωπικότητα του αστικού χώρου που σε μεγάλο βαθμό βασιζόταν στη διαφορετικότητα που παράγονταν μέσω της επανάληψης, τώρα ανατρέπεται και σύμφωνα με τις νέες αστικές συνθήκες της Μετάπολης η ίδια η διαδικασία της επανάληψης φαίνεται να επιστρατεύεται για την παραγωγή «αυτο-ομοιότητας», δηλαδή πιστών αστικών αντιγράφων. Η απώλεια από αυτήν την μετατροπή, είναι ότι πλέον ο χώρος δεν αποτελεί κοινωνική συνθήκη και δεν επιτρέπει την ανάπτυξη κοινωνικών σχέσεων.

Ο φόβος του Henri Lefebvre, για «τεμαχισμό του κοινωνικού χώρου σε μικρά κομματάκια» το κεφάλαιο μας απέδειξε πως είναι γεγονός. Καθώς τμήματα χώρου απομονώνονται για να αναλυθούν ως απόλυτες κατηγορίες και ανεξάρτητα χωρικά είδη. Και σε εμάς προσφέρεται ο γεωγραφικός χώρος, ο εθνολογικός χώρος, ο δημογραφικός χώρος, ο οικονομικός χώρος, ο πολιτιστικός χώρος, ο αθλητικός χώρος, ο τουριστικός χώρος, ο εμπορικός χώρος, ο δικτυακός χώρος, ο εικονικός χώρος, ο πληροφοριακός χώρος, ο αστικός χώρος, ο εκπαιδευτικός χώρος, ο καλλιτεχνικός χώρος, ο απαγορευμένος χώρος κτλ. Με αποτέλεσμα η έμφαση να μετατοπίζεται από τον χώρο, σε ότι υπάρχει στον χώρο. Σε αντικείμενα χώρου, που παρουσιάζονται ως ολότητες, σε αναφορά με τον εαυτό τους και κυρίως με το όνομά τους. Η συγκεκριμένη στρατηγική στην εξέλιξη των πόλεων, μέσα από τα μάτια και την κριτική θεωρία των Lefebvre & Soja, βολεύει και εκείνους τους Αρχιτέκτονες, που μπροστά στο γενικότερο κλίμα της ευκολίας, διατυπώνουν την ερώτηση περί «Αρχιτεκτονικής Ειδικότητας». Ερώτηση που αυτόματα περνάει ως «νομιμότητα» του επαγγέλματος. Κάτι που έρχεται να σημαίνει και τον ουσιαστικό τερματισμό της αναζήτησης νέων χώρων και νέων χωρικών δυνατοτήτων. Ο Lefebvre, αυτές τις διαπιστώσεις, τις είχε εντοπίσει ως τον μελλοντικό κίνδυνο που θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε. Και είχε προτείνει, πως για την αντιμετώπιση ενός τέτοιου κινδύνου, πρέπει εξ αρχής να είναι σαφής ο διαχωρισμός ανάμεσα «στον λόγο στον χώρο, στον λόγο για τον χώρο και στον λόγο του χώρου».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Ο ίδιος έκρινε τον παραπάνω διαχωρισμό «αναγκαίο». Διαφορετικά θα φθάσουμε στο σημείο να πιστεύουμε πως «ο κοινωνικός χώρος μπορεί να προσδιοριστεί μόνο μέσω της προβολής ιδεολογιών πάνω σε οποιοδήποτε ουδέτερο χώρο». Για τον Henri Lefebvre είναι ακατανόητο το γεγονός πως επιλέγουμε την «θεωρία του πολιτιστικού χώρου να την μετατρέπουμε άκριτα σε πολιτιστικό μοντέλο χώρου»! Όμως σε αυτή τη διαλεκτική ροών και κεντρικότητας που χαρακτηρίζει αυτόν τον καπιταλισμό ήταν ο Lefebvre που εντόπισε από τους πρώτους μια διαλεκτική αναπαραγωγής των κοινωνικών σχέσεων που ενισχύει ταυτόχρονα και την γενίκευση του αστικού αλλά και την έκρηξη της πόλης. Ήδη από την δεκαετία του '60 είδε την ανάδυση μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας με χαρακτηριστικό της στοιχείο την εγκατάσταση δικτύων υπερεθνικής διάχυσης του κεφαλαίου, της πληροφορίας αλλά και των σχέσεων κυριαρχίας. Και ο λόγος που επιλέχθηκε από την εργασία ως ο πρωταγωνιστής αυτού του θεωρητικού διαλόγου ήταν διότι ο Lefebvre στην εποχή του, όπως ίσως οφείλουμε και στη δική μας, δεν αρκέστηκε να μετατρέψει μία τάση σε προεικόνιση του μέλλοντος αλλά αναζήτησε στο εσωτερικό της την μετάσταση των δομικών αντιφάσεων της καπιταλιστικής κοινωνίας. Γι' αυτό επέμεινε έντονα στην ανάγκη να μιλήσουμε συγκεκριμένα για το χώρο και για τις «χωρικές συγκεκριμενοποιήσεις» αλλά και να δούμε την δυναμική των ιστορικά συγκεκριμένων εντάσεων που χαρακτηρίζουν τόσο την εμπειρία όσο και τη γνώση του χώρου. Η κρίση – έκρηξη της πόλης γεννά ένα πεδίο δυνατοτήτων.

Αν βάλουμε στο διάλογο τον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, θα συναντήσουμε τον Lefebvre να υποστηρίζει πως η μαγεία τους ως μορφή χώρου έγκειται στον « [...] διπλό του χαρακτήρα» στο γεγονός ότι είναι ταυτόχρονα « [...] συνδεδεμένος και αποσυνδεδεμένος. Κατ'αυτόν τον τρόπο, ενώ μπορεί να υποταχθεί (από την τεχνική), δεν έχει ιδιοποιηθεί (από και για τη χρήση) [...] »¹³²

Η επιμονή του για το δικαίωμα στην πόλη αναγνωρίζεται σε κάθε εποχή μέσα από τα δικά της εργαλεία διεκδίκησης και σαφώς για τον ίδιο δεν αποτελεί απλά μια διατύπωση του αιτήματος για γενικευμένη προσβασιμότητα στα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει η πόλη. Και κυρίως δεν αποτελεί μια αναδιατύπωση του αιτήματος της δίκαιης αναδιανομής που μπορεί από την έμφαση στο εισόδημα να μετατοπιστεί και σε μια διεκδίκηση του χώρου. Αντ' αυτού το δικαίωμα στην πόλη αναφέρεται σε μια διαφορετική κοινωνία πόλης σε μια διαφορετική αστική συνθήκη. Αναφέρεται στην επανάδειξη της πόλης ως έργου, έργου που θα παράγεται συλλογικά από τους κατοίκους της, που επανασυλλέγει τις διασκορπισμένες διαφορές. Και αν σήμερα η σκέψη του μπορεί να μας κινητοποιεί είναι ίσως πάνω απ' όλα γιατί μπόρεσε να συνδυάσει την αυστηρότητα του στοχασμού, την προσεκτική εξερεύνηση της εμπειρίας και την μετασχηματιστική δύναμη της φαντασίας σ' ένα έργο ανυποχώρητα στρατευμένο στην ελπίδα για έναν άλλο κόσμο.

Η αναζήτηση *Νέων Αστικών Συνθηκών*, η ανάγκη για έτερο τρόπο αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής παραγωγής και θέληση για μια πόλη ως «συλλογικού έργου» με τους πολίτες να δρουν ως σχεδιαστικά εργαλεία, σίγουρα δε θα πραγματοποιηθεί μέσω μιας συχνά διατυπωμένης ανάγκης για επιλογή ανάμεσα στην «οπισθοδρόμηση» και την

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

«παγκοσμιοποίηση». Για τους Lefebvre και Soja, αυτό είναι το τέλειο παράδειγμα «εσφαλμένου και κίβδηλου προβλήματος». Είναι βουβές προσπάθειες επανενεργοποίησης του χώρου, βασισμένες στην διάκριση «εμείς» και «αυτοί», που αδυνατούν να απαντήσουν σε πραγματικές χωρικές ανάγκες, να θέσουν αστικά ερωτήματα, να ασκήσουν κοινωνική κριτική με άξονα τον βιωματικό χώρο. Δεν απαντούν σε πολίτες, δεν εντείνουν την εμπειρία ως χωρική συνθήκη, δεν αντιστέκονται στην αντιμετώπιση του χώρου ως εικονική - τουριστική πρόταση και δεν χρησιμοποιούν την αρχιτεκτονική ως είδος «σκεπτόμενου χώρου». Δεν επιδιώκουν τον επαναπροσδιορισμό της Πόλης, μέσω της ανάδειξης αστικών χωρικών συνθηκών ετερότητας, αλλά την απώλεια της ίδιας της συνθήκης της Πόλης.

Απέναντι σε μια κατάσταση τόσο παράλογη όσο αυτή, κανείς δε αισθάνεται την ανάγκη ούτε να θρηνήσει, ούτε να επαναστατήσει, αλλά μόνο να παραλογιστεί και αυτός με την σειρά του. Σε αυτή του την προσπάθεια, η «γνώση του χώρου», η παραγωγή χώρου, η κοινωνικά αναγνωρίσιμη επιθυμία, η περιπέτεια και ο μύθος είναι τα εργαλεία μέσα από τα οποία θα αναδυθούν «άλλα» χωρικά αστικά σενάρια.

*« Α μα γιατί λοιπόν ως τώρα είχαμε δώσει μια γλώσσα μονάχα στον κόσμο,
γιατί του είχαμε δώσει ένα μονάχα τρόπο να εκφραστεί;
Γιατί του είχαμε καταλογίσει μιαν όψη μονάχα, κι εκείνη κομματιασμένη,
ανάπηρη, μετρημένη αποκλειστικά πάνω στη λογική μας,
και την είχαμε ονομάσει ωραία – ωραία «πραγματικότητα»;
Και γιατί στο όνομα της πραγματικότητας αυτής,
δεν επιτρέπαμε τίποτα που να την υπερβαίνει;
Να μια διαπίστωση, που όσες φορές αναγκάζομαι να την κάνω,
μια στενοχώρια συνοδεύει...»¹³³*

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.01 | Εισαγωγή στον θεωρητικό λόγο της πόλης & για την πόλη.

¹ MediaCity Conference 2010. **MediaCity**. *Interaction of Architecture, Media and Social Phenomena*, Bauhaus-Universität Weimar
<http://www.mediacityproject.org/2010>

² Massumi, B. 2001. *Sensing the virtual: building the insensible*. In: Genosko, G. (ed) *Deleuze and Guattari: critical assessments of leading philosophers*, Vol. 3, London.

³ George Simmel, 1993. *Η Πόλη και η Ψυχή*, Εκδόσεις Έρασμος (μτφ. Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου). Αθήνα (1^η Έκδοση), (βλέπε σελ.20-22)

⁴ Διονύσης Καββαθάς, 2006. *Cine-Citta: Ένας Αιθέριος Βρόχος Ανάδρασης*.

⁵ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.34-35)

⁶ Ως άνω (βλέπε σελ.34-35)

⁷ Ως άνω (βλέπε σελ.49)

⁸ Manuel Gausa, Vicente Guallart, Willy Muller, Federico Soriano, Fernando Porras, Jose Morales, 2003. *The metapolis dictionary of advanced architecture. City, technology and society in the information age*, Εκδόσεις ACTAR. Barcelona, (βλέπε σελ.425)

⁹ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.52-55)

¹⁰ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.60)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.02 | Ανάγκη «επαν-εφεύρεσης» της Πόλης, με την ίδια ως συνθήκη, να θεωρείται περριτή και να ορίζεται ως «μια παλιά λέξη»;

¹¹ Ο Richard Sennet στο έργο “Civitas of Seeing” (1989), καταγράφει «...την πώση και παραίτηση του δημόσιου ανθρώπου». Αναγνωρίζει ως το μοναδικό χαρακτηριστικό των νέων πολιτών, να είναι αυτό της υποχώρησής τους από τα ζητήματα πόλης, από τον δημόσιο χώρο, και διακρίνει ως τον μεγαλύτερο φόβο τους, από την μια να πάρουν ρίσκα και από την άλλη να ενθουσιάζονται από το κοινωνικό παιχνίδι που γεννά η συναστροφή με ξένους. Σε μια διάλεξή του στην Κοπενχάγη το 1984 κάνει στο κοινό τις εξής ερωτήσεις: «How has the stranger been transformed into a threatening factor? How is it that today, keeping silent and remaining as the audience, is the only way of joining the public life? ».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Δεν επιθυμούσε να πάρει απαντήσεις, αλλά να σπείρει την αμφιβολία στην πεποίθηση πως όλα είναι καλά. Την απάντηση την έδωσε ο ίδιος στο τέλος της διάλεξής του, λέγοντας πως «Όλα οφείλονται στο ότι ο άνθρωπος πλέον στέκεται αμέτοχος και αδιάφορος μπροστά στο διαφορετικό»

¹² Nicholas Bourriaud, 1998. *Esthetique relationnelle*, Le Presser du reel

¹³ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.136)

¹⁴ Ως άνω (βλέπε σελ.136)

¹⁵ Ως άνω (βλέπε σελ.140)

¹⁶ Το λεξικό της «μετάπολις», όπως αποκαλείται από τους Ισπανούς δημιουργού του, υλοποιήθηκε για να αποτελέσει τον οδηγό των νέων αρχιτεκτόνων στην προσπάθειά τους για ανάδειξη της Σύγχρονης Αρχιτεκτονικής. Ανάδειξη που για να υλοποιηθεί, οι συγγραφείς κρίνουν αναγκαία την επανεργασία και τον επαναπροσδιορισμό λέξεων και εννοιών που χρησιμοποιούνται για την κατανόηση του χώρου, της χωρικότητας, της πόλης, του αστικού, της κοινωνικότητας, της επικοινωνίας, της μορφολογίας, του πολιτισμού κτλ (βλ. Σελίδες 11-18).

The metapolis dictionary of advanced architecture. City, Technology and Society in the Informational Age. Barcelona, Actar 2002. www.actar.es – www.metapolis.com

¹⁷ Η Saskia Sassen, μεταξύ άλλων στο κείμενό της “*The global city: strategic site/new frontier*” παρουσιάζει ή καλύτερα προτείνει και μια κατηγοριοποίηση των πόλεων. Έτσι στην κατηγορία των «*Παγκόσμιων Πόλεων/Global Cities*» κατατάσσει το Λονδίνο, την Νέα Υόρκη και το Τόκυο. Ως «*Πόλεις του Κόσμου/World Cities*» ορίζει τις «*πόλεις που βρίσκονται στο κέντρο και τέμνουν τα παγκόσμια δίκτυα*».Ενώ ως «*Κέντρα ελέγχου και υπηρεσιών/Service & Control Centres*» ορίζει την Τράπεζα της Νέας Υόρκης. Σύμφωνα με την ίδια μια τέτοια κατηγοριοποίηση βοηθάει στο να απαντηθεί η ερώτηση που θέτει μέσα στο κείμενό της, “*Why does it matter to recover place?*”. Η απάντησή της, η οποία επιλέγεται να μεταφραστεί απο εσάς ώστε να ερμηνευτεί και απο εσάς είναι: “*Because it allows as to see the multiplicity of economies and work cultures in witch the global information economy is embedded. It allows us to recover the concrete, localized processes through witch globalization exists*”.

Για μια πιά ολοκληρωμένη εικόνα της θέσης της Saskia Sassen στην «ανάγκη για Νέες Αστικές Συνθήκες», δείτε το κείμενό της “*Globalization or Denationalization?*”, Review of International Political Economy. Rutledge ,2003 (βλ.σελίδες 1-22)

¹⁸ Ο Francois Roche, στο έργο του “*L’OMBRE DU CAMELEON (trash mimesis)*”, Institut Francais d’Architecture. KARESAS,1993 αναγνωρίζει την ανάγκη για μια διαφορετική αντιμετώπιση του χώρου, μέσα από την διαπίστωσή του πως, « *Η πραγματικότητα του σύγχρονου κόσμου αντιπροσωπεύεται από ένα νέο τύπο ανθρώπου που υιοθετεί νέα είδη μίμησης.Αντιπροσωπεύεται από αντικείμενα που πλέον δεν υπάρχουν ως το «μέσον» για την γνώση.*» Ενώ αναρωτιέται γιατί ξεχάσαμε πως «*κάποτε η πόλη αγκυροβολούσε εκεί που ο τόπος μπορούσε να ενσωματώσει, να υπερασπιστεί και να υποστηρίξει τη ζωή*». (βλ. σελίδα 4)

¹⁹ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.79)

²⁰ Ως άνω (βλέπε σελ.88)

²¹ Ως άνω (βλέπε σελ.3)

²² Συνέντευξη: Φιλοσοφία και Επιστήμη,Ιανουάριος / Φεβρουάριος 1996. Ο Κορνήλιος Καστοριάδης μιλά στο ελληνικό *Quantum*, (βλέπε σελ.29)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

²³ Για μια πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση παραθέτονται πρόσθετα νοήματα που το λεξικό προτείνει.

"Culture: Architecture is the product of our time"

"Advanced Culture: Information and communication technologies amplify creative actions"

"Digital: Provides us with a space more open to systems and devices capable of syntonising, reacting and mutating with reality"

"Data: data landscape"

"Experience: In Art we make architecture of experience in the instant of desire"

"Imagination: is the quality of advanced architectural production"

"Individual: An individual is bodily mass with a human face"

"Nature: Definitely nature does not exist. We recently digitalized the last metre of the planet"

"Tree: see naturartificial"

Το ίδιο λεξικό ορίζει το σύνολο των «λέξεών» του ως *"ideological dictionary"*, ενώ προτείνει slogans *"To have an urban life, it is no longer necessary to live in the city"* και κάποιες προτάσεις που χαρακτηριστικά τις ονομάζει *"synthetical aphorisms"*: *"We do not compose spaces anymore, but conform settings. Nature can now be reconstructed by man"*.

Και όλα αυτά γιατί οι εμπνευστές του συγκεκριμένου λεξικού, επιθυμούν να προσδιορίσουν την «Νέα Θέληση στην Αρχιτεκτονική».

²⁴ «Το λεξικό γενήθηκε από μια ευρύτερη ανάγκη και θέληση για αλλαγή. Θέληση που προκλήθηκε από μια αντίστοιχη αλλαγή στην ανθρώπινη ματιά, στα κοινωνικά κριτήρια και στον τρόπο συμπεριφοράς. Η προβληματική του είναι: να προτείνει μια πιθανή πολυεδρική προσέγγιση της αρχιτεκτονικής και του χώρου» (βλ. σελίδες 11-18)

Για περισσότερες πληροφορίες: (www.metapolis.com , info@metapolis.com , Tel +34 93 351 2984),

Στοιχεία εκδοτικού οίκου: ACTAR (www.actar.es, info@actar-mail.com , Tel +34 93 418 7759)

²⁵ The metapolis dictionary of advanced architecture, (βλέπε σελ.425)

²⁶ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.11 Εισαγωγικό Σημείωμα)

²⁷ Κορνήλιος Καστοριάδης, 1999. *Η αρχαία ελληνική δημοκρατία και η σημασία της για μας σήμερα*, Εκδόσεις Ύψιλον, Αθήνα

////////////////////////////////////

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.03 | Πληροφορία: Νέα συνθήκη, ικανή για την παραγωγή έτερου αστικού χώρου;

²⁸ Henri Lefebvre, 2004. *Rhythmanalysis. Space, Time and Everyday Life*, (μτφρ. S. Elden και G. Moore), London: Continuum

²⁹ Παραθέτουμε τον λόγο του: « the space of flows is "the material organization of time-sharing social practices that work through flows". (Castells, βλέπε σελ. 147). Επίσης το 2001 ο Castells έγραψε: : "the space of flows . . . links up distant locales around shared functions and meanings on the basis of electronic circuits and fast transportation corridors, while isolating and subduing the logic of experience embodied in the space of places". ("Informationalism and the Network Society" in *The Hacker Ethic and the Spirit of the Information Age* (2001), by Pekka Himanen, New York, Random House, βλέπε σελ. 155–78)

³⁰ Manuel Castells, 1998. *The Information Age: Economy, society, culture*. Volume 1: End of Millennium. Blackwell, Oxford
Επιπρόσθετα αναγνώσματα: Webster, F. , 1995. *Theories of the Information Society*, Routledge, London & Crang, M., 2002. *Between places: producing hubs, flows and networks*. In: Environment and planning A. Vol. 34, No. 4, pp. 569-574

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

³¹ Félix Guattari, 1992. *Chaosmose*, éd. Gallilée, Παρίσι (βλέπε σελ. 15)

³² Saskia Sassen, 2002. *Towards a Sociology of Information Technology*, Current Sociology, Vol. 50, No.3

³³ Από το Συμπόσιο Φιλοσοφίας που διεξήχθη στην Μόσχα από 01/03/2007 έως 01/04/2007 στα πλαίσια της 2^{ης} Μπιενάλε Σύγχρονης Τέχνης όπου η Saskia Sassen προλόγησε με το κείμενό της «Cities as Frontier Zones: Making Informal Politics»

³⁴ Η Saskia Sassen, στο κείμενό της “*Cities as frontier zones: Making informal politics*”, θέτει ως κύρια προβληματική, το γεγονός πως το να «*κάνεις δημόσιο χώρο είναι μια πολιτική πράξη στις σημερινές συνθήκες των παγκόσμιων πόλεων*». Στα συμπεράσματά της η Sassen, επανέφερε και επαναδιατύπωσε τις απόψεις της, όπως αυτές είχαν καταγραφεί στο κείμενό της “*Towards a Sociology of Information Technology*” το 2002. Σύμφωνα με αυτές στις παγκόσμιες πόλεις, πρέπει να αναγνωρίσουμε ένα αδιαμφισβήτητο θετικό στοιχείο (?). Το γεγονός πως «*ο ηλεκτρονικός κόσμος της παγκοσμιοποίησης μπορεί να διευθετήσει και να εξοικονομήσει μια ευρύα έκταση κοινωνικών αγώνων (social struggles) που δεν είναι ανάγκη πλέον να διέρχονται αλλά και να πραγματοποιούνται μέσα από την φυσική έκφραση*».

³⁵ Saskia Sassen, *The Global City: New York, London, Tokyo*, δεύτερη έκδοση (Princeton: Princeton University Press, 2001). Βέβαια οφείλουμε να σημειώσουμε εδώ, πως η Saskia Sassen, αλλά και πολλοί άλλοι, που ορίζουν την παγκοσμιοποίηση ως την παρούσα αστική συνθήκη που μορφοποιείται μέσω της «πληροφορίας», απέσπασαν την φράση «*ο χρόνος είναι πάντα απασχολημένος*», από το κείμενο του Henri Lefebvre “*The Media Day*”, του βιβλίου του με τίτλο: “*Rhythmanalysis. Space, time and everyday life*”, London & New York, Continuum 2004. Σε αυτό ο Lefebvre ασκεί κριτική στην θέσπιση της «*Media Day*» και ειρωνικά αναρωτιέται αν «*ο όρος αποκλείει την νύχτα*». Ενώ τα «*αμέτρητα κομματάκια πληροφοριών*» τα θεωρεί υπεύθυνα για τον αντίστοιχο τεμαχισμό των πόλεων σε αμέτρητα είδη. Η «*πληροφορία*» για τον Lefebvre, είναι μια «*αδιάκοπη ροή λέξεων και μνημάτων*», στην οποία οφείλεται η σύγχυση και εν τέλει η ταύτηση της πληροφορίας με την επικοινωνία. Μια ταύτηση που θεωρείται εξέλιξη και σε αυτό βοηθάει το ότι «*αντιμετωπίζουμε τον χρόνο ως κάτι που φαίνεται να είναι πάντα απασχολημένο. Αλλά απασχολημένο με κενές λέξεις, βουβές εικόνες και ένα παρόν χωρίς παρουσία*». (βλ.σελίδες 46- 47)

³⁶ Παραθέτουμε τους όρους: «Financial zone, production zone, global zone, administrative zone, transfer zone, security zone, restriction zone, residential zone, private zone, containment zone, segregation zone, low life zone, **no go zone**, special export zone, low access zone, withdraw zone, special trade zone»

³⁷ World.Information.Gr. Στο εισαγωγικό κείμενο που αποτελεί και την ταυτότητα του οργανισμού, “IP EDITION”, μεταξύ άλλων καταγράφεται και ο ρόλος του συγκεκριμένου οργανισμού: “*World –Information City is a programme of events addressing global issues of intellectual property and technology in conjunction with changing urban landscapes*”. Επίσης δείτε το κείμενο “*Information and the City*” το οποίο να σημειώσουμε πως αποτέλεσε και τον σκελετό του Συνεδρίου που διοργανώθηκε την ίδια χρονιά (Ιούνιο 2005) στην Βιέννη, με τίτλο “*Networks of Imagination*”. Μανιφέστο του συνεδρίου ήταν η φράση: “*Converting Information into Intelligence*”.

³⁸ World – Information City: Information Landscapes and Urban Transformations. Bangalore (Νοέμβριος 14-20, 2005). Αξίζει να παραθέσουμε κάποιους από τους κύριους τίτλους του διαφημιστικού spot, που έπαιζε σε γιγαντο οθόνες κατά την διάρκεια του forum. Το spot αρχίζει με τον τίτλο “*Building the New Information Order*” αναλύοντας το τί σημαίνει αυτός ο τίτλος: “*World – Information.Org serves to meet the needs and expectations of citizens for high quality and accessible systems of cultural information and content. World-Information.Org is an agent of digital democratization and the pursuit of digital human rights*”. Το spot κλείνει με την προβολή τριών φράσεων, που η μια διαδέχεται την άλλη: “*Reloading Reality – Upload Future Culture – Providing and Protect Public Digital Rights*”

Για περισσότερες πληροφορίες (Γενικός Διευθυντής Συμποσίου: Kenrad Becker – becker@world-information.org)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

³⁹ Οι συγκεκριμένοι τίτλοι, αποτέλεσαν και τα πανό τα οποία διανεμήθηκαν μέσα στην πόλη, κρεμάστηκαν σε προσόψεις εγκαταλελειμμένων κτιρίων, αφισκολλήθηκαν σε φορτηγά ακόμα και μηχανάκια που έσερνα πίσω τους μια καρότσα. Αυτοί οι τίτλοι πάντα στην αρχή τους είχαν την φράση “Good Question”. Κάποιες πρόσθετες λοιπόν «Καλές Ερωτήσεις» ήταν και οι τίτλοι “*Torrents of Desire and the Shape of Information Landscape*” – “*Cultural Intelligence and the Urban Multitudes*” – “*Digital Ecology*”. (<http://world-information.org>)

⁴⁰ Χαρακτηριστικό είναι και το απόσπασμα της συνέντευξης που παραχώρησε η Saskia Sassen στην δημοσιογράφο Liane Lefavre, μετά το πέρας του workshop, το οποίο επιλέγεται να μην μεταφραστεί, ώστε να μην υπάρχει περίπτωση αλλοίωσης ή και παραποίησης των νοημάτων.
“*Liane Lefavre: What was your role in the workshop and the Biennale in general?*”

Saskia Sassen: *Several of us (Ricky Burdett, Richard Sennett and the whole Urban Age tribe) discuss about the challenge to connect Architecture with cities as the key factor for major new political, social and environmental challenges... There is also a politico-technical question about global cities and architecture. As I say in the biennale catalogue essay, new architecture has played a critical role in reshaping vast stretches of global cities into platforms for the New Economy. The New Hyperspace for global firms and the new transnational professionals is actually the new kind of infrastructure for cities...*”

Επίσης να σημειώσουμε πως στο εισαγωγικό κείμενο του workshop με τίτλο “*Learning from Cities*”, καταγράφεται πως το αποτελέσμά του ευελπιστεί να δράσει ως μια «σημαντική ευκαιρία για την μελέτη των σύγχρονων παγκόσμιων μεταπόλεων και των φαινομένων τους, μέσα από την καθημερινή πλέον εμπειρία του “urban sprawl”». (βλ. www.labiennaledivenezia.workshop.htm)

⁴¹ Ricky Burdett, “Shaping the City” (www.superblog.htm), όπου κάνει λόγο για την ανάγκη δημιουργίας «Νέων Τοποθεσιών Αστικότητας» και ορίζει ως παράγοντα διαμόρφωσης αυτών των τοποθεσιών την «πληροφόρα».

⁴² “*Produce by informing*”, είναι το συμπέρασμα του Michel de Certeau στο κεφάλαιο “*Reading as Poaching*”, του βιβλίου του *the practice of everyday life*. Στο κεφάλαιο αυτό (σελ.165-167), στο κείμενο “*The ideology of “informing” through books*”, καταγράφει την πραγματικότητα, για τον ίδιο, των νέων συνθηκών, όπου «η ικανότητα του να παράγεις προϋποθέτει την οκνηρία της κατανάλωσης. Ικανότητα που παράγει την ιδεολογία της κατανάλωσης ως ένα εντευκτήριο» και καταλήγει πως για να «παράγεις ακόμα και ιστορία» αρκεί «να πληροφορείς την κοινωνία». Διαπίστωση που αποτελεί την έναρξη του επόμενου κεφαλαίου, που πραγματεύεται το γεγονός πως «η ανάγνωση» έχει μετατραπεί σε ακατανόητη διαδικασία.

⁴³ Félix Guattari, 1989. *Les trois écologies*, éd. Galilée, Παρίσι (βλέπε σελ. 24) [ελλ. έκδ. *Οι τρεις οικολογίες*, μτφρ. Μάντα Σολωμού, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1991, σ. 22 (Σ.Τ.Μ.)]

⁴⁴ Lars Von Trier, *The Element of Crime*, (Tartan Video, 1984)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.04 | ΜΟΝΟ-ΠΟΛΕΙΣ

⁴⁵ Ο Henri Lefebvre, κάνει λόγο για έναν χώρο που περιορίζεται στη «λειτουργικότητα και μόνο», συνθήκη που, σύμφωνα με τον ίδιο, οφείλεται στο ότι τα αντικείμενα του χώρου «λειτουργούν ως πόρτες». *The Production of Space*, (βλ. σελίδα 209)

⁴⁶ Ο Lefebvre, για να οδηγηθεί σε αποτελέσματα, πάντα διατυπώνει ερωτήσεις, στις οποίες ενυπάρχει και η απάντηση. Έτσι αναρωτιέται «Σε ποιόν ανήκει ο Χώρος;», αν «μπορεί να χαρτογραφηθεί η αστική πραγματικότητα», αν «Ο ρόλος του Αρχιτέκτονα είναι να αντιλαμβάνεται τον χώρο ώστε να του δώσει νέα μορφή» (βλ. σελίδα 288), αναρωτιέται οι Πόλεις πλέον «Ποιανού τις ανάγκες ικανοποιούν και με βάση ποιανού τις ανάγκες

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

μορφομοιούνται» (βλ. Σελίδα 273), διερωτάται αν «ο Χώρος είναι πλέον και λειτουργεί ως κοινωνικό περιβάλλον» (βλ. Σελίδα 45), και τέλος «ποιός είναι ο ρόλος των χώρων της πόλης στην καθημερινότητά μας». *The Production of Space*

⁴⁷ Saskia Sassen, *Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton: Princeton University Press, 1991

Επίσης εκτενής απόψεις, διατυπώσεις, ορισμοί συνθηκών και καταστάσεων που ορίζουν την «παγκόσμια» πόλη, αναπτύσσονται και στο έργο της Saskia Sassen, *Losing Control? Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press, 1996

Βέβαια σε όλη αυτή την λατρεία της λέξης «παγκόσμιο» και «παγκοσμιοποίηση», αξίζει να σημειώσουμε στο σημείο αυτό την θέση του Edward W. Soja, στο έργο του *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*, σύμφωνα με την οποία η «παγκοσμιοποίηση έχει μετατραπεί σε λέξη κελεπούρι, με την οποία ο ακαδημαϊκός κόσμος, κατανοεί τις κοινωνικοπολιτιστικές αλλαγές στο σύνολό τους», και συνεχίζει γράφοντας, «αυτή η πιεστική ανάγκη για παγκόσμια σκέψη, ή διαφορετικά θα χάσουμε το οτιδήποτε νέο και σύγχρονο, οδηγεί σε μια ακόμα πιο έντονη διχοτόμηση ανάμεσα στο παγκόσμιο και τοπικό, που πλέον γίνεται με όρους οικονομικούς» (βλ. Κεφάλαιο 7: *Cosmopolis: The Globalization of Cityspace*, 190, 199-200, 222)

Καλό θα ήταν να διαβάσετε και την θέση του Appadurai Arjun, *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*: «το χτίσιμο του παγκόσμιου πάνω στις τεχνολογικές εξελίξεις, μετέτρεψε την φαντασία σε συγκεντρωτικό, κοινωνικό γεγονός... Έτσι κι αλλιώς, είμαστε συνηθισμένοι πλέον να θεωρούμε πως όλες οι κοινωνίες μπορούν να παράξουν την δική τους εκδοχή για το επικό, το μυθικό, το πολιτιστικό...» (βλ. σελίδα 5)

⁴⁸ Information: see “digital”... But most importantly, the presence of information in today’s society is so great that it has become an “aesthetic challenge”...”, *The Metapolis dictionary of advanced architecture*, (βλ. σελίδα 343)

Επίσης δείτε το κείμενο, “*Fragmented Urban Topographies and Their Underlying*”, Saskia Sassen
<http://world-information.org>

⁴⁹ Francois Ascher, *Metapolis. Ou l’avenir des villes*, Paris: Odile Jacob, 1995

Και παράλληλα, διαβάστε ολόκληρο το κείμενο του ορισμού της metapolis όπως αυτός καταγράφεται στο *The metapolis dictionary of advanced architecture*, από το οποίο επιλέγεται η τελευταία πρότασή του: “*The Metapolis creates complete environments*”, με τον σκοπό να μην διαβαστεί απλά, αλλά με σκοπό να κατανοήσουμε τι μπορεί να σημαίνει πραγματικά «ολοκληρωμένο περιβάλλον» (βλ. σελίδα 431)

⁵⁰ Το λεξικό της μεταπολις μας παραπέμπει να δούμε τον όρο “*multispace: Space becomes a sort of time, an experience measured in time terms. Space implodes with the acceleration of transport machines. In addition, real space is left void...*” καταλήγοντας πως “*is the case of absence in relation to real space*”. (βλ. σελίδα 443)

⁵¹ Δείτε στο *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions* του E.W. Soja, το “*Chapter 8: Exopolis: The Restructuring of Urban Form*” (βλ. σελίδες 234-235, 247-250)

⁵² Boyer M. Cristine, *CyberCities: Visual Perception in the Age of Electronic Communication*, 1996

Επίσης σας παρατείνεται αυτούσια η φράση του Umberto Eco, *Travels in Hyperreality* (1986): “...the logical distinction between Real World and Possible Worlds has been definitively undermined”, όπως αυτή καταγράφεται από τον Soja, *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions* (βλ. σελίδα 325)

⁵³ Michael Bremer, *SimCity Classic – User Manual*, Orinda, CA: Maxis, 1993a

- *SimCity 2000 – User Manual*, Orinda, CA: Maxis, 1993b

Επίσης δείτε στο *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions* του E.W. Soja, *Chapter 11: Simcities: restructuring the Urban Imaginary*, (βλέπε σελ. 324-344)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλλείται meta- Αστική

⁵⁴ Edward W. Soja, *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. "Chapter 9: Fractal City: Metropolarities and the Restructured Social Mosaic", (βλ. σελίδες 265-281)

⁵⁵ Η «Γενική Πόλη», του Rem Koolhaas, όπως αυτή παρουσιάζεται στο κείμενό του στο «ΜΕΤΑΠΟΛΙΣ 2001: Η σύγχρονη (ελληνική) πόλη», μεταξύ άλλων είναι και «...μια παλιά, μοναδική πόλη, σαν την Βαρκελώνη, που με το να υπεραπλουστεύσει την ταυτότητά της, μετατρέπεται σε Γενική» ενώ καταλογίζει ως το μεγαλύτερο προσόν της «...πρωτοτυπία της Γενικής Πόλης, απλά να εγκαταλείπει αυτό που δεν λειτουργεί». Τέλος, η Αρχιτεκτονική της είναι «σε μεγάλο βαθμό Ασιατική, και γενικά κλιματιζόμενη» (βλ. σελίδες M2K1.254-256, 262)

⁵⁶ Το κείμενο «Τηλέπολις: Μια συζήτηση με τον Javier Echevarria», κρίθηκε από την Διεύθυνση της Έκδοσης του τόμου ΜΕΤΑΠΟΛΙΣ 2001, Γιάννη Αίσωπο και Γιώργο Σημαιοφορίδη, αναγκαίο αλλά και κατάλληλο για να αντιπροσωπεύσει την «σύγχρονη πραγματικότητα» όπου «η έννοια του χρόνου επιβάλλεται για να ορίσει τις νέες μορφές κοινωνικής δράσεις». (βλ. σελίδες 266-271)

⁵⁷ Ο Χρήστος Γιανναράς στο βιβλίο του «Πολιτισμός, το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής», προσπαθεί να διακρίνει την σύγχρονη προσωπικότητα του ελληνικού χώρου. Στο κεφάλαιο «Πληροφορημένοι ή ανιστόρητοι;», υποστηρίζει πως αν ο ελληνικός χώρος «πάψει να είναι ανοιχτό κοσμοπολίτικο σταυροδρόμι..», τότε δεν θα έχουμε την ικανότητα να διακρίνουμε την διαφορά «ανάμεσα στην εμπειρία και το ιδεολόγημα, στην κοινωνούμενη πίστη-εμπιστοσύνη και στην ατομοκεντρική «πεποίθηση», στο άθλημα της άσκησης και στον νομικισμό της ηθικής» (βλ. σελίδες 58-59)

Στο κεφάλαιο «Ενιαύσιος συγκομιδή», κάνοντας έναν απολογισμό της «ελληνικής πραγματικότητας» αναρρωτιέται «Γιατί ειδικά σε μας τους Έλληνες η οικονομική ανάπτυξη, η άνοδος του κατα κεφαλήν εισοδήματος, έπρεπε να σημαίνει τον πολεοδομικό εκβαρβαρισμό της χώρας μας, την ατίμωση του κάλλους της γης μας;» (βλ. σελίδες 234-237)

Ανάλογη είναι και η γλώσσα που χρησιμοποιεί ο Theodor Adorno στην Αφιέρωση, του έργου του *Minima Moralia*, όταν γράφει πως «...Η θεώρηση της ζωής πέρασε στην ιδεολογία, που αποκρύπτει το γεγονός ότι ζωή δεν υπάρχει πιά».

⁵⁸ Το 1974, πραγματοποιήθηκε η Πρώτη έκδοση του βιβλίου του Οδυσσέα Ελύτη, *Ανοιχτά Χαρτιά*.

«Ζητώ συγγνώμη για τον εύκολο συμβολισμό, αλλά η εποχή μας σε αυτήν ακριβώς την αλήθεια συμποσούται: μια καταπληκτική τεχνική πρόοδος αγωνίζεται να θεραπεύσει τα δεινά που προκαλεί στον άνθρωπο μια καταπληκτική τεχνική πρόοδος. Βρισκόμαστε μακριά από την εποχή που ο άνθρωπος ονειρευόταν ένα πουλί. Από τη στιγμή που πέταξε το πρώτο αεροπλάνο, εκείνος έχασε τα φτερά του» (βλ. σελίδα 34)

⁵⁹ Συνέντευξη με τον Edward W. Soja: *Thirdspace, Postmetropolis, and Social Theory*, by Christian Borch [Distinktion: Scandinavian Journal of Social Theory Volume 3, Issue 1, 2002]

⁶⁰ Marshall McLuhan, *Media*. Οι προεκτάσεις του ανθρώπου, Εκδόσεις Κάλβος, (βλέπε σελ. 73)

⁶¹ Ως άνω (βλέπε σελ. 73-74)

⁶² Ως άνω (βλέπε σελ. 84)

⁶³ Οδυσσέας Ελύτης, *Ανοιχτά Χαρτιά*, (βλ. σελίδα 44). Ο Theodor Adorno - *Minima Moralia*- υπερτονίζει την απουσία «αισθημάτων» και τονίζει μια σημαντική για τον ίδιο απώλεια των σύγχρονων καιρών. Το γεγονός πως «οι άνθρωποι ξεμαθαίνουν να κάνουν δώρα». Ένα «ορατό τραύμα της κοινωνίας», που η επικρατούσα «διοικούμενη φιλανθρωπία» επικολλά επάνω του προσωρινά έμπλαστρα. Και καταλήγει, πως στη σύγχρονη τάση των καιρών μας «στις οργανωμένες υπηρεσίες της δεν υπάρχει πιά χώρος για ανθρώπινα συναισθήματα...». Βλ. Κεφάλαιο «Επιστροφές δεν γίνονται δεκτές» (βλ. σελίδα 112)

⁶⁴ Henri Lefebvre, *The Production of Space* (βλ. Σελίδα 201)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

⁶⁵ Ο Henri Lefebvre, *The Production of Space*. "Spatial Architectonics" (βλ.σελίδα 209). Στη συνέχεια ο Lefebvre, καταγράφει την θέση του πως «Σε έναν τέτοιο χώρο, δεν αναγνωρίζεται πια ως κοινωνική του συνθήκη, η δυνατότητα για παιχνίδι και περιπέτεια...».

⁶⁶ Ο Lefebvre, καταλογίζει πως, «το ενδιαφέρον μας για τον χώρο» περιορίζεται στην «κυρίαρχη τάση διάσπασης του χώρου και τεμαχισμού του σε πολλά κομμάτια. Με τους ειδικούς να χωρίζουν τον χώρο μεταξύ τους, και δρώντας πάνω στα ακρωτηριασμένα τμήματα, θέτουντας πνευματικά όρια» (βλ.σελίδα 89) Και συνεχίζει, υποστηρίζοντας πως τέτοιες ενέργειες τεμαχισμού του χώρου σε άπειρα ιδιωτικά τμήματα, βοηθάει την «θέσπιση των ιδεολογικών του κάθε τμήματος χώρου ως κατοχυρωμένη γνώση». (βλ. σελίδα 90)

Στην έναρξη του βιβλίου του, ο Lefebvre, θέτει το πλάνο και τον σκελετό της προβληματικής του και μεταξύ άλλων, στην σελίδα 10-11, μας εισάγει για πρώτη φορά στην αστική τάση που θέλει τον χώρο να μην είναι τίποτα περισσότερο από έναν «παθητικό τόπο». Ο ίδιος πιστεύει ότι η συγκεκριμένη τάση, προκύπτει από μια άλλη τάση που θέλει «την γνώση να λαμβάνει διαστάσεις μανιφέστου».

⁶⁷ Φράση/Πρόταση/Διατύπωση του αρχιτέκτονα Γιάννη Αίσωπου, στην πρόταση του «Εφήμερα Όρια», μέσα από τον δικτυακό χώρο athens9.net. Στο κείμενο «Η Ζωή πάνω σε ένα Δίκτυο», διατυπώνει την εκτίμηση πως «η σχέση του σύγχρονου ανθρώπου με το τόπο και τον χώρο έχει αλλάξει. Ο καθένας αντιλαμβάνεται τον εαυτό του ως μέρος μιας παγκόσμιας αγκαλιάς...» και εκτιμά πως «η αξία της σύγχρονης ζωής έγκειται στην κίνηση ή κινητικότητα μέσα στα παγκόσμια δίκτυα...Όταν βρίσκεσαι πάνω σε αυτά, σημασία δεν έχει πια ο προορισμός και το βίωμα του συγκεκριμένου τόπου –γιατί τέτοιοι υπάρχουν άπειροι- αλλά η ταχύτητα και η ευκολία με την οποία θα φτάσεις». (δείτε www.athens9.net)

⁶⁸ Herbert Marcuse, «Ο Μονοδιάστατος Άνθρωπος/One-dimensional Man», μεταφρ.Μπ.Λυκούδη, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση 1971. (βλ.σελίδες 156-157. Τονίζει πως στενεύουν τα όρια της ανθρώπινης εμπειρίας καθώς «Ζούμε και πεθαίνουμε κάτω από τη σκεπή της ορθολογικότητας και της παραγωγής... Η κοινωνία αναπαράγεται σε ένα σύνολο πραγμάτων και σχέσεων που τεχνικοποιούνται ολοένα και περισσότερο, σε συνδυασμό με την τεχνική χρησιμοποίηση ακόμη και του ανθρώπου.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.05 | Γνώση Χώρου εναντίον Εκλογίκευσης χώρου. Επιθυμία εναντίον Κατοχής. Παραγωγή Χώρου εναντίον Επένδυσης στον Χώρο.

⁶⁹ Ο Michel de Certeau στο έργο του *Practice of Everyday Life*, ψάχνει τις «Χωρικές Ιστορίες-Αφηγήσεις», γράφοντας πως «κάθε ιστορία, είναι και μια ιστορία ταξιδιού –είναι μια χωρική πράξη» (βλ.σελίδα 115). Αναφέρεται στην ανάγκη του «καθημερινού ανθρώπου» για συνθήκες πόλεις που «ξεφεύγουν από τα σαφή και αναγνωρίσιμα πλαίσια των παγκόσμιων πόλεων», και μιλάει για χώρους **κρυμμένους**, που η «ιστορία τους ξεκινά από το επίπεδο της γής, από το ανθρώπινο βήμα». (βλ. σελίδες 93-98). Και καταλήγει πως «όταν οι ιστορίες χάνονται – ή έχουν απομειωθεί σε μουσειολογικά αντικείμενα- αντίστοιχα υπάρχει απώλεια χώρου

⁷⁰ Ο Lefebvre στο έργο του *Critique of Everyday Life*(VOLUME II), ως προβληματική ορίζει την «καθημερινή ζωή, με την πρόθεση μεταμόρφωσής της» (βλ.σελίδα 2). Για να το κάνει αυτό θεωρεί αναγκαίο «οι διάφορες ιδέες και έννοιες» να αναλυθούν με μια κριτική ματιά. Εξαρχής τοποθετείται, γράφοντας πως «Η κριτική της καθημερινής ζωής δεν αποτελέσει άλλη μια νέα επιστημονική ειδικότητα, η τμήμα της κοινωνιολογίας»(βλ.σελίδα 27). Καταλήγοντας πως «Δεν υπάρχει πλέον διάκριση μεταξύ της γνώσης, της ιδεολογίας, της θεωρίας και της πρακτικής».(βλ.σελίδα 34)

⁷¹ Ο Edward W.Soja στο «Thirdspace» στηρίζει την αναζήτηση του «Τρίτου Χώρου» σε μεγάλο βαθμό στο έργο του Lefebvre «The Production of Space», ως ένα κείμενο που προσπαθεί να κοινωνιοποιήσει πως η «ομιλία και η συζήτηση για τον χώρο, με τίποτα δεν μπορούν να μας οδηγήσουν στην γνώση του χώρου»(βλ.σελίδες 7-8). Ο Soja, ταυτίζεται με την θέση του Lefebvre, πως η «παραγωγή χώρου» δεν μπορεί να προκύψει μέσω της αντιμετώπισης του χώρου ως κομμάτι/αντικείμενο μιας συγκεκριμένης επιστήμης, και για το λόγο αυτό αντιπαραθέτει σε αυτόν τον τεμαχισμό, την συνθήκη του χώρου ως πληθυντική εμπειρία που ενσωματώνει τα επιμέρους : το απόλυτο, το αφηρημένο, το φυσικό, ...

(Thirdspace, βλ.σελίδα 59)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

⁷² Στο τελευταίο κεφάλαιο του *The Production of Space*, «*Openings and Conclusions*», ο Lefebvre εδραιώνει και ενεργοποιεί την όλη προβληματική του γύρω από αυτό που επίμονα αποκαλεί ως “*knowledge (connaissance) of space*”. Καταλήγει στο ότι «ο χώρος δεν είναι δυνατόν πια να αντιμετωπίζεται ως ουσία, ως ένα αντικείμενο σαφή και ευδιάκριτο από το οποιοδήποτε σημείο θέασης των ατόμων. Δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως αποτέλεσμα ή ως κάτι που απλά προκύπτει, ως ένα εμπειρικά αναγνωρίσιμο –και εν δυνάμει επαναλαμβανόμενο- αποτέλεσμα του παρελθόντος, της ιστορίας ή της κοινωνίας... Είναι ο χώρος κοινωνικό περιβάλλον; Είναι «μέσον»;» (βλ.σελίδες 410-411)

⁷³ Ο Lefebvre καταλογίζει στον Δυτικό πολιτισμό πως «έχει εγκαταλείψει το ανθρώπινο σώμα», πως το έχει «απαρνηθεί» και πως το «ζωντανό σώμα έχει αντίστοιχα τεμαχιστεί σε «αντικείμενο» και «υποκείμενο»... με αποτέλεσμα να γεννιούνται άσκοπες φιλοσοφικές θεωρήσεις για «το μή-σώμα...» (βλ.σελίδα 405-407)

Σαφής είναι και η θέση του, που καταγράφεται με έντονο ύφος, πως «Σε καμιά περίπτωση ο κοινωνικός χώρος της πόλης δεν μπορεί να συγκριθεί με κενή-λευκή σελίδα, πάνω στην οποία θα γραφεί ένα συγκεκριμένο μήνυμα. Απο ποιόν;» (βλ.σελίδα 142)

⁷⁴ Διαπιστώνει ότι «ο αρχιτεκτονικός και ο αστικός χώρος της μοντερνικότητας τείνουν προς μια ομοιογενοποίηση, προς έναν χώρο σύγχυσης και μείξης γεωμετρικών και οπτικών συνθηκών... Με αποτέλεσμα «Όλα να είναι όμοια...» (βλ.σελίδα 200)

⁷⁵ Ο Lefebvre, διερωτάται «Αν θα μπορούσε η πραγματικότητα να βρίσκεται στην φαντασία». Αυτό άλλωστε αναζητά μέσα από την επιμονή του για «ανάγκη γνώσης του χώρου», τον συνδυασμό φαντασίας και λογικής. Αναζητά μια «κοινωνία που ο χώρος της και η αρχιτεκτονική της μορφολογία, βασίζονται στην αλήθεια των αισθήσεων, των ανθρώπινων σωμάτων, των επιθυμιών και των μυθικών ιστοριών» (βλ.σελίδα 139) Απέναντι από αυτή την αναζήτηση, ο Lefebvre, προβάλλει την πραγματικότητά μας, που δυστυχώς θέλει «την επανάληψη να έχει νικήσει την μοναδικότητα, το τεχνικό να έχει αποστραγγίσει τον αυθορμητισμό και την φυσικότητα του χώρου, και το προϊόν να έχει ακυρώσει την ίδια την πράξη της εργασίας» (βλ.σελίδα 75)

Τον ίδιο όρο «**Reassuring landmark**», χρησιμοποιεί και ο Marc Auge στο έργο του «*Non-Places: introduction to an anthropology of supermodernity*», για να αποδώσει στην σύγχρονη πόλη το κύριο γνώρισμά της, αυτό του «ναρκισσισμού», που καθιστά την πόλη ως την «νέα κοσμολογία που παράγει αποτελέσματα – προϊόντα με σκοπό την αναγνώριση». Ο ίδιος, τεκμηριώνει την χρήση του όρου «*reassuring landmark*», και μέσα από τον αντίστοιχο ναρκισσιστικό ρόλο του «*Λεξιλογίου, που ως κεντρικό ρόλο του πλέον έχει να διδάσκει την παθητική ματιά και την πληροφορία για το περιβάλλον μέσω σημάνσεων που δεν έχουν ανάγκη πια από επεξήγηση*» (βλ.σελίδες 106,108)

⁷⁶ Στο *Critique of Everyday Life* (Volume II), ο Lefebvre, διαπιστώνει την τάση θεωρητικοποίησης του «θέλω», να οδηγεί στην ανάπτυξη μιας νέας φιλοσοφίας, «της φιλοσοφίας της επιθυμίας... Μια αφηρημένη και μονόπλευρη φιλοσοφία, που μετατρέπει την ανάγκη σε έναν ολόκληρο «κόσμο»...» (βλ.σελίδα 6). Ενώ καταλογίζει την ψευδαίσθηση που δημιουργείται «με την ψευδαίσθηση να δημιουργεί την προσωπική εξωτερική της εικόνα». (βλ.σελίδα 9)

⁷⁷ «Σαν μια καρικατούρα, αυτή η οικονομία, μερικές φορές μετατρέπεται σε οργανωμένο χάσιμο χρόνο και σπατάλημα χρημάτων...έχοντας την ικανότητα να ελέγχει και να εξαερώνει την ευχαρίστηση..», *Critique of Everyday Life* (Volume II), (βλ.σελίδα 38)

⁷⁸ Ο Lefebvre, εντοπίζει την απάντηση στην συγκεκριμένη ερώτηση, στην προτεραιότητα της «επένδυσης στον χώρο», στην μεγάλη οικονομική απόδοση των «καταναλωτικών προϊόντων» και στην απομείωση των αισθήσεων ως δευτερεύοντα στοιχεία που μας προσφέρουν την ευχαρίστηση, το ποθητό και το επιθυμητό, κτλ. *The Production of Everyday Life* (βλ.σελίδες 219, 217)

⁷⁹ «Οποδήποτε **κρυμμένο** ή συγκαλυμμένο –και αυτόματα επικίνδυνο- είναι ανταγωνιστικό με την πολυπόθητη ανάγκη για διαφάνεια, με την επικράτηση της οποίας τα πάντα μπορούν να γίνουν αντιληπτά με μια και μόνη ματιά που πλέον, διασαφηνίζει ότι σκέπτεται». Η συγκεκριμένη πραγματικότητα, για τον Lefebvre, είναι απόρροια μιας καθημερινότητας, που «η γλώσσα αντιμετωπίζεται σαν μια βαλίτσα με λέξεις». *The Production of Space*, (βλ.σελίδες 28-29)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

⁸⁰ Ο Lefebvre, αποδίδει αυτή την αντιμετώπιση του χώρου ως «δοχείο», με σαφή σχήμα, διαστάσεις, χωρητικότητα αλλά και περιεχόμενο, στην μετατροπή του χώρου, μέσω φιλοσοφικών θεωρήσεων, σε απόλυτη κατηγορία. (βλ.σελίδες 92-93) Και προσπαθεί να μας κάνει να ξαναθυμηθούμε πως « Ο χώρος είναι κοινωνική μορφολογία» (βλ.σελίδα 94) *The Production of Space*

⁸¹ *The Production of Space*, (βλ.σελίδα 238) Ο Lefebvre, επαναφέρει στο προσκήνιο τον Ελληνικό χώρο της Αρχαιότητας. Χώρος που η δύναμή του εντοπιζόνταν στον «απόλυτα κενό χώρο της αγοράς». Χώρος που η σκιά και το φώς ήταν μορφές, ή καλύτερα γεννήτριες μορφών. Σε έναν χώρο που «η διαφορά παράγονταν», ο αρχιτέκτονας ήταν «γλύπτης» που έχοντας ως «μέσον-μεσάζων», το φως, τη σκιά, την μορφολογία της γής, το νερό, τον αέρα, αλλά και την ανάγκη των πολιτών για κοινωνία, διαμόρφωνε τον χώρο. Μέσα από αυτή τη διαδρομή, ο Lefebvre, θέλει να τονίσει το πόσο «ανόητο» είναι οι Αρχιτέκτονες της σύγχρονης εποχής να κάνουν ακόμα χρήση του όρου «γλύπτης», για τον εαυτό τους ή τον ρόλο τους.

⁸²

⁸³ Φράση του John Berger, από το έργο του *"The Look of Things"*, New York: Viking,1974, την οποία χρησιμοποιεί ο E.W.Soja στο έργο του, *Thirdspace*. Στο κεφάλαιο 6: *"Re-Presenting the Spatial Critique of Historicism"*, ο Soja κάνει μια αναδρομή στη Δυτική κοινωνική θεωρία, διαπιστώνοντας πως «η πόλη και οι ειδικότητες της αστικής ζωής μετατράπηκαν σε εννοιολογικά πεδία και χρησιμοποιήθηκαν ως το απλό υπόβαθρο της δυναμικής της κοινωνικής εξέλιξης... Η συνέπεια ήταν οι χωρικές της κοινωνικής ζωής να μειωθούν σε υποκείμενα για αυτομελέτη...» (βλ.σελίδες 166,169)

⁸⁴ Από την μια ο Lefebvre στο έργο του *The Production of Space*, κάνει λόγο για μια εποχή «Λατρίας των Λέξεων/Cult of Words» (βλ.σελίδα 118). Από την άλλη ο Marc Auge στο έργο του, *Non Places: introduction to an anthropology of supermodernity*, κάνει λόγο, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά, για μια τάση «υπερβολικής επένδυσης στο νόημα...Αυτό που πλέον είναι καινούργιο δεν είναι το ότι οι λέξεις υπολείπονται νοήματος, είναι η δική μας ανασφάλεια που μας γεννά μια έντονη ανάγκη να αποδίδουμε νόημα στα πάντα...»(βλ.σελίδες 28-29)

⁸⁵

⁸⁶ Ο Soja –Thirdspace- χρησιμοποιεί την θέση της Bell Hooks, όπως αυτή αναπτύσσεται στο έργο του *"Feminist Theory: From Margin to Centre"*, Boston: South End Press,1984", σύμφωνα με την οποία «η σύγχρονη πολιτική πρόκληση είναι η απασχόληση χώρων των περιφερειών, είναι η επαναδιακδίκηση αυτών των ζωντανών χώρων ως τοποθεσιών από όπου θα προκύψουν ριζικές χωρικές δυνατότητες... Αρα η ριζικότητα αυτών των χώρων, πλέον θα είναι μια χωρικότητα όχι αποκλεισμού αλλά ενσωμάτωσης...»(βλ.σελίδα 99)

////////////////////////////////////

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.06 | Όλη η Δυναμική της Ζωής ακινητοποιημένη στον όρο «παγκόσμιο»

⁸⁷ Ο Michel de Certeau στο έργο του *The practice of everyday life*, αναγνωρίζει πως οι θεωρήσεις γύρω από το «παγκόσμιο» προσφέρουν απλόχερα στις διάφορες φιλοσοφίες ένα ασφαλές,δεδομένο και σταθερό έδαφος για την ανάπτυξή τους. Και υποστηρίζει πως «οδηγούμαστε σε κοινούς τόπους όπου «ο καθένας» είναι επιτέλους σιωπηλός, και περιορίζεται στο να επαναλαμβάνει κοινοτυπίες»(βλ. σελίδα 8)

Την ίδια άποψη χειρίζεται και ο Lefebvre, στο έργο του *Critique of Everyday Life*, γράφοντας πως «Κατά μια έννοια η καθημερινή ζωή δεν είναι τίποτα άλλο παρά άθροισμα από ασήμαντα πράγματα ή μια συσσώρευση κοινοτυπων χώρων» (βλ.σελίδα 65)

⁸⁸ Henri Lefebvre, *Critique of Everyday Life (Volume II)*, (βλ.σελίδες 75, 76, 77). Στο σημείο αυτό του βιβλίου του, ο Lefebvre, έχει έναν στόχο. Να καταστήσει σαφές πως « Τα «νέα» κατακλύζουν τους θεατές με μια μονότονη θάλασσα δεδομένων και γεγονότων, τα οποία αμβλύνουν την ευαισθησία και φθείρουν την επιθυμία για γνώση. Σαφώς και οι άνθρωποι, καλλιεργούνται. Κοινός εγκυκλοπαιδισμός είναι μια άλλη μετάφραση...» (βλ.σελίδα 76)

⁸⁹ Ο Lefebvre, χρησιμοποιεί σκληρή γλώσσα για να χαρακτηρίσει τον «μικρόκοσμο/microcosm» που αποτελεί την καθημερινότητά μας.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

Και προσπαθεί να καταστήσει σαφές πως «η καθημερινή ζωή έχει τυλιχθεί και αποκρυφτεί, και μεταμορφωθεί και αποκαλυφθεί ως κάτι άλλο. Αυτό το κάτι άλλο που επιθυμεί να εμφανίζεται ως ολότητα μέσα από γελοίες αδυναμίες ... είναι μια ψευδής καθημερινότητα» Critique of Everyday Life, (βλ.σελίδα 84)

⁹⁰ Critique of Everyday Life (Volume II), (βλ.σελίδες 88, 89, 90). Στο ίδιο έντονο ύφος ο Lefebvre γράφει πως «Μόλις η ανάγκη γίνει η ανάγκη για αυτό ή το άλλο, αυτόματα χάνει το στοιχείο του αυθορμητισμού»

⁹¹ Αυτός είναι ο ορισμός του Paul Virilio, για τον «παγκόσμιο εφήμερο χώρο», όπου το «μακροπρόθεσμο σημαίνει εβδομαδιαίο». A Landscape of Events . MIT Press, 1995 (βλ.εισαγωγή viii – ix)

⁹² Paul Virilio, A Landscape of Events, “Calling Card”. (βλ. σελίδα x – xi)

⁹³ Critique of Everyday Life (Volume II), (βλ.σελίδα 96)

⁹⁴ Ο Lefebvre -Critique of Everyday Life (Volume II), κρούει τον κώδωνα του κινδύνου σε όσους υιοθετούν ή παράγουν θεωρίες, που δεν πηγαίνουν χέρι με χέρι με την αυτοκριτική. Για τον ίδιο μια τέτοια αντιμετώπιση οδηγεί σε μια βολική τάση «συλλογής τμηματικών θεωριών που ανάγονται, λόγω έλλειψης αυτοκριτικής, σε απόλυτα» (βλ. σελίδα 297). Ο Lefebvre, χτίζει μεθοδικά τον λόγο του. Ετσι πηγαίνοντας πιο πίσω, στο κεφάλαιο “The Specific Categories”, γράφει πως: «Σήμερα, μεθοδολογικά μιλώντας, η κατηγορία της «ολότητας» μας βυθίζει μέσα σε σχεδόν ανυπέρβλητες δυσκολίες. Είμαστε μέσα σε μια ολότητα? Ποιά από όλες? Αυτήν της Αστικής κοινωνίας? Αυτήν της Βιομηχανικής κοινωνίας? Μήπως της Τεχνολογικής κοινωνίας? Η της Κοινωνίας σε μετάβαση (αλλά για πού)?...» (βλ.σελίδα 186) Ο Lefebvre λίγο πριν το τέλος, στο κεφάλαιο “The theory of the Semantic Field”, καταλήγει σε ένα από τα συμπεράσματά του: «Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε πλέον πως, από εδώ και πέρα η εσωτερική συνοχή της κοινωνικής επίγνωσης και ίσως η ίδια η κοινωνία έχει μετατραπεί σε πεδίο εργασίας» (βλ.σελίδα 303)

⁹⁵ Το βιβλίο του Guy Debord, « Η Κοινωνία του Θεάματος», ξεκινάει με μια εκπληκτική παράγραφο:

«Χωρίς αμφιβολία, η εποχή μας... προτιμά την εικόνα από το αντικείμενο, το αντίγραφο από το πρωτότυπο, την αναπαράσταση από την πραγματικότητα... Το ιερό για αυτήν δεν είναι παρά η ψευδαίσθηση, και το ανίερο, η αλήθεια...».

⁹⁶ Ο Soja, βασίζεται στην κριτική θεωρία του Mike Davis, και συγκεκριμένα στα έργα του “City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles” και “Beyond Blade Runner: Urban Control and the Ecology of Fear”, για να αναδείξει την τάση του αστικού σχεδιασμού, της αρχιτεκτονικής, του δημοφιλούς πολιτισμού και της καθημερινής ζωής να πραγματοποιούνται μέσα από την προσπάθεια για ασφάλεια. Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions. (βλ.σελίδες 299,300,304,320,321).

⁹⁷ Ο Michel de Certeau στο έργο του «The practice of everyday life», κάνει λόγο για το «σχίσμα-cleavage» που προτείνουν οι «ειδικοί της μοντερνικότητας» με την κοινωνία να κόβεται σε επιστημονικά νησιά...».

Κάνει λόγο για τον καθημερινό άνθρωπο που τόσο εύκολα μετατρέπεται σε «Ειδικός-Expert» (βλ.σελίδες 5,6 και 8)

⁹⁸ Ο Michel de Certeau, «The practice of everyday life», στο κεφάλαιο ““Making Do”: Uses and Tactics”, κάνει λόγο για μια εποχή που βασίζεται στην παραγωγή εμπειριών αλλά και χώρου μόνο μέσω συγκεκριμένων «τακτικών» και «τρόπων».

Τακτικές που καθώς «δεν ανταποκρίνονται στους νόμους του χώρου –αλλά σε νόμους άλλων- είναι ανέφικτο να εντοπιστούν».

Η άνευ αμφισβήτησης, υιοθέτηση των «τακτικών», για τον de Certeau, αθόρυβα και χωρίς να γίνεται αντιληπτό από τον «καθημερινό άνθρωπο», αποτελούν τις «οδηγίες χρήσης» αλλά και «τον τρόπο συμπεριφοράς του». (βλ.σελίδες 29,30,31)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

⁹⁹ Ο Michel de Certeau, υιοθετώντας την σημαντική της «γνώσης του χώρου», όπως ο Lefebvre την αναπτύσσει, έρχεται με την σειρά του να εντοπίσει την ουσία της «γνώσης του χώρου» στην « δύναμη της γνώσης να μεταμορφώνει τις αβεβαιότητες της ιστορίας σε αναγνώσιμους χώρους» (βλ.σελίδα 36)

¹⁰⁰ Michel de Certeau, The Practice of Everyday Life. (βλ. σελίδα 97)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 07 | Meta-? Ο Χώρος απο επικοινωνιακός τρόπος σε μετα-επικοινωνιακή πληροφορία

¹⁰¹ Η συγκεκριμένη θέση του de Certeau, έχοντας ως βάση της, την θέση των P.Bourdieu, M.Detienne και J-P.Vernant πάνω στην έννοια της «τακτικής», υποστηρίζει πως η «τακτική» καθώς δεν είναι χωρική συνθήκη, εξαρτάται αποκλειστικά από τον χρόνο: «βρίσκεται πάντα σε καρτέρι για να απράξει ευκαιρίες ...». (βλ. General Introduction, xix), The Practice of Everyday Life

¹⁰² Francois Acher, Metapolis ou l'avenir de ville, Κεφάλαιο 1 : Metropolisation et Metapoles. Σύμφωνα με τον Γάλλο κοινωνιολόγο η Μετάπολη βασίζεται στα δίκτυα και στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας αλληλουχίας αστικών συνεχειών και ασυνεχειών. Το «αστικό κενό» (ασυνέχεια) δεν εκφράζει το τέλος μιας πόλης, αλλά την διαδοχή της επόμενης πύκνωσης. Έτσι είμαστε πολίτες μιας «πόλης των πόλεων» ή «πόλης των τόπων και των ροών», (βλ.σελίδες 15-39)

¹⁰³ «...Πολιτισμός, λοιπόν είναι τρόπος βίου και ο Ελληνισμός μια πρόταση τέτοιου πολιτισμού». Για τον Χρήστο Γιανναρά πρέπει να ξανα – θυμηθούμε τον ορισμό της Πόλης = τρόπος συνύπαρξης.» Στο έργο του «Σχεδιάσμα εισαγωγής στη φιλοσοφία» (βλ. σελίδα 63)

¹⁰⁴ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places, Κεφάλαιο 2: The Trialectics of Spatiality, Ο Soja συμπληρώνει πως «...στον χώρο των meta – πόλεων η εικόνα των πραγμάτων και οι αναπαραστάσεις αυτών έχουν αναλάβει το ρόλο να ορίζουν την πραγματικότητα».

¹⁰⁵ Edward W.Soja, THIRDSPEACE. Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places, Κεφάλαιο 2:The Trialectics of Spatiality, Καταγράφει μια πραγματικότητα όπως ο ίδιος την αντιλαμβάνεται με «...την χωρικότητα να περιθωριοποιείται σε υπόβαθρο αντανάκλασης, σε δοχείο για την ανθρώπινη κοινωνική συμπεριφορά».

¹⁰⁶ Edward W.Soja, THIRDSPEACE. Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places, Κεφάλαιο 6: Why Loving Maps is Not Enough, (βλ.σελίδες 174 – 175)

¹⁰⁷ Slogan που χρησιμοποιήθηκαν για την διαφήμιση και προώθηση των μυθικών επενδύσεων στην πόλη του Abu Dhabi. Παρατηρούμε ότι ο κίνδυνος που ο Lefebvre είχε εντοπίσει , μέσα από το έργο του The Production of Space, «...της λατρείας των λέξεων/a cult of words...» (βλ.σελίδα 131) πλέον είναι αυτό που ορίζουμε ως πραγματικότητα. Ο ίδιος είχε προσπαθήσει να τονίσει την σημασία του συγκεκριμένου κινδύνου προσθέτοντας πως «... Ο χώρος διαμορφώνεται πριν διαβαστεί. Διαμορφώνεται για να βιωθεί και όχι να διαβαστεί... Σε καμία περίπτωση ο κοινωνικός χώρος, η πόλη μας, δεν μπορεί να συγκριθεί με κενή, λευκή σελίδα, πάνω στην οποία θα γραφεί ένα και μόνο συγκεκριμένο μήνυμα...», (βλ. σελίδες 142 – 143)

¹⁰⁸ Απόσπασμα από την Συνέντευξη του κ.Γιανναρά στον ραδιοφωνικό Σταθμό του Σκαι. Στο βιβλίο του «Σχεδιάσμα εισαγωγής στη Φιλοσοφία», Αθήνα 1980, Εκδόσεις Δόμος, (βλ. σελίδα.63): «Η πόλη δεν είναι μόνο μια ποσοτική μεγέθυνση του αρχέγονου οικισμού, αλλά και μια ποιοτική ανάπτυξη και εξέλιξη των σχέσεων που συνιστούν και συγκροτούν το κοινωνικό γεγονός του ανθρώπινου βίου». Ο Χρήστος Γιανναράς θεωρεί την

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

πραγματικότητα της Πόλης να βρίσκεται στην μυθική της διάσταση, «...στην μυθική έκφραση που προσωποποιεί τις νοητές ή απόλυτες πραγματικότητες» καθώς «Στον μύθο ο λόγος δεν λειτουργεί για να περι-γράψει απλώς την αισθητή εμπειρία ή την νοητή πρόσβαση στην πραγματικότητα, αλλά θέλει να ερμηνεύσει την πραγματικότητα: να κοινοποιήσει την επίγνωση του τρόπου με τον οποίο πραγματοποιείται η ζωή. Και στην περίπτωση αυτή λέμε ότι ο λόγος λειτουργεί ως κρίση και φαντασία.» (βλ.σελίδες.37-39)

¹⁰⁹ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places, Κεφάλαιο 1 :The Extraordinary Voyages of Henri Lefebvre,(βλ. Σελίδα 33)

¹¹⁰ Henri Lefebvre, The production of Space,Κεφάλαιο 1: Plans of the Present Work,(βλ.σελίδες 36 – 37). «...the city, had an underground and repressed life, and hence an 'unconscious' of its own...»

¹¹¹ Νίκος Γεωργιάδης, Προσωπικές παρατηρήσεις – διορθώσεις – παρεμβάσεις του Αρχιτέκτονα Ν.Γεωργιάδη κατά τη συγγραφή του ερευνητικού κειμένου.

¹¹² Henri Lefebvre, The production of Space, Κεφάλαιο 2 – Social Space, (βλ.σελίδα 132)

¹¹³ Νίκος Γεωργιάδης

¹¹⁴ Ο Χρήστος Γιανναράς, στο έργο του «Πολιτισμός, το κεντρικό πρόβλημα της πολιτικής», Αθήνα 1996, Εκδόσεις ΚΑΚΤΟΣ, επιλέγει να κλείσει το Κεφάλαιο Ζ': Πολιτισμός: Παιδεία και Γλώσσα, με μια φράση σοφή του Ελύτη : «Είναι ανάγκη, μια που η ζωή δεν γίνεται να πάει πίσω, να πάνε οι άνθρωποι ακόμη πιο μπροστά, μήπως και την ξαναπαίσουν, όπως θα μπορούσε να πει κανείς, από την ουρά της.», (βλ.σελίδα 237)

¹¹⁵ Νίκος Γεωργιάδης, στο κείμενό του «η Αρχιτεκτονική Συνείδηση και η Αρχιτεκτονική σαν είδηση;» Περιοδικό "Αρχιτεκτονες" ΣΑΔΑΣ, Β / 38, Μάρτιος/Απρίλιος 2003,(βλ.σελίδες 55-58)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.08 | Αναζήτηση «σκεπτόμενου χώρου» έναντι «ιδεολογικού χώρου»

¹¹⁶ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. (βλ.σελίδες 237-251) Καταγράφει την σημασία της δυνατότητας να επιστρέφουμε στην Πόλη μας για ανάκτηση της ταυτότητάς μας, της πολιτικής μας ύπαρξης.

¹¹⁷ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 1: The Extraordinary Voyages of Henri Lefebvre, (βλ.σελίδα 26), «...myriad experiences of a long journey to a mythic homeland». Ο Soja επαναφέρει στο προσκήνιο την δυναμική της εμπειρίας του ταξιδιώτη που μετακινείται, μετατίθεται στο χώρο, παράγοντας νέες χωρικές συνθήκες, στις οποίες η γεωγραφία υπερκαλύπτει τη γνώση. Η γεωγραφία αυτή μεταμφιέζεται σε μια γλώσσα μονοπατιών, κινήσεων ...και «ίσως το να διαβάσω και να ταξιδεύω να γίνονται ένα»

¹¹⁸ Χρήστος Γιανναράς, «Η Παρακμή ως Πρόκληση», Εκδόσεις Λιβάνη 1999

¹¹⁹ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 3: The Spaces that Difference Makes, (βλ.σελίδα 86)

¹²⁰ Edward W.Soja, THIRDSPEACE . Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 2:The Trialectics of Spatiality,

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλείται meta- Αστική

(βλ.σελίδες 53 – 61)

Henri Lefebvre, The Production of Space(βλ.σελίδα 175)

¹²¹ Edward W.Soja, THIRDSPEACE .Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 8:Inside Exopolis: Everyday Life in the Postmodern World, (βλ.σελίδες 237-254). Καταγράφεται μια θλιβερή για τον ίδιο πραγματικότητα: αυτή η αναζήτηση ενός έτερου-άλλου-τρίτου χώρου, από τον σημερινό πολίτη γίνεται αντιληπτή ως ένα «τοπίο σιλικόνης/siliconed landscape». Μερικές χαρακτηριστικές έντονες φράσεις που παραθέτει είναι οι εξής: «The theme of our trip... is the Absolute Fake», «Disneyland tell us that faked nature corresponds much more to our daydream demands... that technology can give us more reality than nature can...», «fabrication of the lived spaces», « It's a Mall World After All».

¹²² Edward W.Soja, THIRDSPEACE. Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 5: Heterotopologies: Foucault and the Geohistory of Otherness,(βλ.σελίδα 158).

¹²³ Νίκος Γεωργιάδης

¹²⁴ Edward W.Soja, THIRDSPEACE. Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 5: Heterotopologies: Foucault and the Geohistory of Otherness,(βλ.σελίδα 162)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.09 | Μύθος εναντίον Μυθικής Επένδυσης

¹²⁵ Στο εισαγωγικό τους σημείωμα, οι Mike Crang και Nigel Thrift, από το βιβλίο τους «Thinking Space», μας υπενθυμίζουν μια σημαντική για τους ίδιους αλήθεια, πως «...ο χώρος είναι πλέον μια στρατηγική αναπαράσταση...» και σε αυτό το πλαίσιο έχουμε απολέσει πως ο χώρος είναι η σάρκα που τέρπει/θρέφει τα κόκκαλα της θεωρίας. Στους ίδιους φαντάζει παράλογο το γεγονός πως όταν μια «νέα χωρική συνθήκη» αν κατεφέρει να αποκτήσει ένα όνομα, έναν τίτλο, ένα διαφημιστικό slogan έχει καταφέρει αυτόματα να καθιερωθεί ως χωρική συνθήκη στα πλαίσια ενός συμβόλου όμοιο με μάρκα προϊόντος. Και πλέον δεν αμφισβητείται.

¹²⁶ Edward W.Soja, THIRDSPEACE.Journeys to Los Angeles and Other Real And Imagined Places. Κεφάλαιο 6: The Spatial Critique of Historicism (βλ. σελίδες166 & 192)

¹²⁷ Michel de Certeau, «The Practice of Everyday Life», (βλ. εισαγωγικό σημείωμα)

¹²⁸ Michel de Certeau, «The Practice of Everyday Life», (βλ. General Introduction xi - xix)

¹²⁹ Χρήστος Γιανναράς, «Σχεδιάσμα εισαγωγής στη φιλοσοφία», Εκδόσεις Δόμος. Τρίτο Κεφάλαιο: Μύθος και σύμβολο, (βλ.σελίδες 37-43)

¹³⁰ Herbert Marcuse, «One - Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Society», Beacon Press Boston, 1964

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.010 | Finale: Νέες Αστικές Συνθήκες που δεν αναζητούν Νέες Πόλεις, αλλά την απώλειά του

¹³¹ «In order to develop a theoretical (holistic) framework, it is important to understand the concretespatial world as a synthesis of many determinations or the outcome of a multiplicity of social dynamicsoperating in different levels. Consequently, a range of social theories need to be drawn uponand synthesised in different spatial context. »

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Β | Αναζήτηση Νέων Τρόπων Αστισμού σε μια εποχή που αυτο-αποκαλλείται meta- Αστική

¹³² Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.22-223)

¹³³ Οδυσσέας Ελλύτης, «ΑΝΟΙΧΤΑ ΧΑΡΤΙΑ», Εκδόσεις Ίκαρος. Κεφάλαιο: «Τέχνη-Τύχη-Τόλμη», (βλ.σελίδα 117)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.01 | Ανάγκη για ένα ενεργό ψηφιακό παρόν ως «Επικοινωνιακό Τρόπο»

Αναγνωρίζουμε ότι όλες οι ερωτήσεις γύρω από την πόλη έχουν γίνει περισσότερο ασαφείς από ότι παλαιότερα ήταν. Αλλά αυτό να σημαίνει άραγε ότι οι ερωτήσεις της «Πόλης» έχουν όντως γίνει πιο περίπλοκες ή ότι εμείς είμαστε λιγότερο ικανοί και σίγουροι να τους δώσουμε απαντήσεις;

Αναγνωρίζουμε και τέσσερις νέους «όρους» που έρχονται να ακολουθήσουν τους προγόνους τους «*meta-, cyber-, multi-, sim-, tile-, fractal-, global-, exo-, general-*» και που καλούνται να ξανα-διαβαστούν όχι σαν άποψη για το χώρο (εκλαμβανόμενου ως περιβάλλον, αντικείμενο ή φύση) αλλά σαν ένα είδος σκεπτόμενου χώρου, σαν πληθυντική εμπειρία. Είναι οι όροι «Smart Citizen», «Participatory Urban Planning» & «Networked Societies».¹ Είναι όροι που φαίνεται εκ πρώτης πως δεν ορίζουν ως κύριο πεδίο διαλόγου ή παιχνιδιού τους αυτό της πόλης, αλλά στρέφουν την *αναλυτική επιστήμη της πόλης* να αναμορφωθεί μέσα από τον διάλογο και τις συμμετοχικές διαδικασίες με τον πολίτη και με την κοινωνία. Ο Henri Lefebvre στο σημείο αυτό, ίσως να τόνιζε πως «[...] πρόκειται για την ανάγκη μιας δημιουργικής δραστηριότητας»² που πλέον χαρακτηρίζει τη θέληση της *αναλυτικής επιστήμης της πόλης* να απεγκλωβιστεί από την ταύτισή της ως «κατάσταση αλλοτριωμένης επικαιρότητας» και αντ'αυτού να ενεργοποιηθεί ως «δυνάμει κατάσταση του σπέρματος». Σε αυτούς τους όρους ίσως να αναγνωρίζει και ο Σταύρος Σταυρίδης τη δυνατότητα να δοθούν απαντήσεις στην επίμονη ερώτησή του, «Γιατί η σχέση μας με τα πράγματα, δεν εργάζεται πάνω τους για να μας δείξει τελικά, να μας παρουσιάσει τους άλλους; [...]»³

Βέβαια οι επαναλαμβανόμενοι κύκλοι της κοινωνικής και αστικής ιστορίας, μας έχουν δείξει πως πρέπει να έρθουν δύσκολοι καιροί ώστε μια «έτερου» επιπέδου τεχνολογία ή νέου τύπου αστικές και κοινωνικές ορολογίες, να αρχίσουν αγώνα ανα-διαμόρφωσης ή και συνδι-αλλαγής με τις παλιές τεχνολογίες και όρους και να ενσωματωθούν στα μάτια της ψυχής μας ώστε να μπορέσουμε εκ νέου να ανα-γνωρίσουμε τον τεχνολογικό ή επικοινωνιακό καθορισμό μας. Πάντα βρισκόμαστε μετέωροι. Πάντα. Ανάμεσα σε ένα χθες που (στην αρχή τουλάχιστον) αρνείται να συνδιαλαγεί με το τώρα, και σε ένα αύριο που φοβάται να γεννηθεί.

Ο Marshall McLuhan τονίζει πως «ο λόγος που τα ανθρώπινα πλάσματα δημιουργούν, δηλαδή εφευρίσκουν και υιοθετούν μια νέα τεχνολογία, είναι η ανάγκη ανακούφισης από το στρες που προκαλεί στο σώμα και στην ψυχή μια παλαιότερη κυρίαρχη τεχνολογία».⁴ Βέβαια πολλές είναι και οι φωνές που θέτουν κι έναν προβληματισμό παράλληλο σε αυτόν την κοινωνικής καινοτομίας που τα νέα ψηφιακά μέσα προσφέρουν, σύμφωνα με τον οποίο η παρεχόμενη εκτεταμένη και εύκολη πρόσβαση σε ανθρώπους από τα νέα μέσα ενδεχομένως να ακυρώνει μια βασική αστική συνθήκη που θέλει τον φυσικό χώρο της πόλης να δρα πρωτίστως ως σημείο συνάντησης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Μια από αυτές τις φωνές που ακόμα ηχούν έντονα, είναι και αυτή του Guy Debord ⁵ που μέσα από το έργο του *Η Κοινωνία του θεάματος* καταγράφει μια αστική κοινωνική συνθήκη στην οποία οι σχέσεις «δε βιώνονται πλέον άμεσα», αλλά ξεθωριάζουν και χάνονται μέσα στη «θεαματική αναπαράστασή τους».

Και αν καταφέραμε να ανασύρουμε από τον πυκνό κριτικό θεωρητικό διάλογο του προηγούμενου κεφαλαίου, έστω και μια «αστική παθογένεια» την οποία οφείλουμε να αναστρέψουμε, αυτή έχει να κάνει με το γεγονός πως έχουμε λησμονήσει ότι ο «Αστικός Σχεδιασμός» αφορά τον Αστικό Πολιτισμό μας. Δεν αφορά το πολιτικό γίνεσθαι των μορφών. Δεν είναι μια τέχνη χωρίς αντίκτυπο. Ποιό είναι λοιπόν το πραγματικό διακύβευμα του Σύγχρονου Αστικού Πολιτισμού; Πως σχετίζεται ο τελευταίος, μέσω του αστικού σχεδιασμού, με την κοινωνία, την καθημερινότητα και την αστική κουλτούρα; Και στην συχνά επαναλαμβανόμενη ερώτηση «Ποιές είναι οι καινοτομίες που προκύπτουν στην εξέλιξη της πόλης όταν τα νέα μέσα αναλαμβάνουν την ηγεσία στη διαμόρφωση του χώρου και τη χειραγώγηση του χρόνου;» οφείλουμε να πάμε ακόμα πιο πίσω και να ανασύρουμε τον προβληματισμό του Walter Benjamin: «Ένα παράδοξο που ξενίζει: οι άνθρωποι, όταν κάνουν κάτι δεν λαμβάνουν υπόψη παρά το πιο στενόκαρδο ιδιωτικό τους συμφέρον, την ίδια στιγμή που η στάση τους καθορίζεται περισσότερο παρά ποτέ από τα μαζικά ένστικτα [...]» ⁶

Σε κάθε περίπτωση, αυτό που καθίσταται πρόδηλο είναι ότι το ζωντανό αστικό αποτύπωμα που παράγεται σήμερα, μοιάζει να περιστρέφεται γύρω από τις έννοιες της διαδραστικότητας, της συμμετοχικότητας και της σχεσιακότητας. Το ζωντανό αστικό αποτύπωμα δεν μπορεί πλέον να δια-χειρίζεται ως ακινητοποιημένο αντικείμενο τρεφόμενο μόνο από έναν καταυλισμό βεβαιοτήτων. Άλλοτε ο αστικός σχεδιασμός προοριζόταν ώστε να λειτουργεί ως προπομπός ενός μέλλοντος, δυνητικού κόσμου.

Σαφώς και είναι αναμφισβήτητο γεγονός πως τα ψηφιακά μας μέσα και οι [ΤΠΕ] έως τώρα εντοπίζουν τη δράση τους κυρίως στο να αποτελούν τα εργαλεία για έρευνα και εξέλιξη σε πολλά διαφορετικά γνωστικά πεδία, όπως είναι η γεωγραφία, η μηχανική, οι επιστήμες υπολογιστών, οι κοινωνικές επιστήμες, η αρχιτεκτονική, η πολεοδομία και η περιβαλλοντική ψυχολογία, για να ονοματίσουμε μερικά από αυτά. ⁷ Και παρατηρείται το (ασφαλές) φαινόμενο κάθε γνωστικό πεδίο να αναπτύσσει εφαρμογές και ψηφιακά εργαλεία που από τη μια παράγουν στοχευμένη και κατευθυνόμενη γνώση και από την άλλη ανάγουν τα εν λόγω γνωστικά πεδία σε αυτοαναφερόμενα κλειστά συστήματα. Μόνο που οι πολίτες των αστικών μας περιβαλλόντων και αντίστοιχα κάτοχοι των [ΝΨΤ], έχουν καταφέρει να στριμώξουν τον «Αστικό Σχεδιασμό», καταδεικνύοντάς του πως ο ρόλος του οφείλει να είναι η αναζήτηση – μέσω συνεργατικών διαδικασιών, του «πώς» θα ενοικήσουμε καλύτερα την πόλη και όχι το να κατασκευάσουμε εκ νέου μια «άλλη» όποτε κάτι μας ενοχλεί.

Με άλλα λόγια θεωρούμε πως ο πλούτος των [ΤΠΕ] δε βρίσκεται στη διαμόρφωση φαντασιακών ή ουτοπικών πραγματικοτήτων αλλά αντ'αυτού στη συγκρότηση τρόπων ύπαρξης και μοντέλων δράσης στο εσωτερικό (υλικό και

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

άυλο αστικό δίκτυο) της υφιστάμενης πραγματικότητας. Ίσως ο πλούτος τους να ενεργοποιείται όταν στα χέρια όσων ασχολούνται με θέματα πόλης, συλλαμβάνουν τον κόσμο εν των γίνεσθαι.

Παράλληλα, ο αστικός μας πολιτισμός δεν έχει την πολυτέλεια να αγνοεί πως το σημερινό, κοινό συνεκτικό στοιχείο των πόλεων είναι η συνθήκη της «σύνδεσης» ή της «σύζευξης», με τις [ΤΠΕ] στο ρόλο της κολλητικής ουσίας. Γιατί; Γιατί κάθε άτομο παράγει μέσω της συμπεριφοράς του τη δική του μορφή, το δικό του τρόπο να παρουσιάζεται. Η μορφή προκύπτει μέσα από εκείνη τη ζώνη επαφής όπου το άτομο διαλέγεται με τον «Άλλο».⁸ Και αν μη τι άλλο η αστική μορφή είναι μια σχεσιακή συνθήκη. Βέβαια υπάρχει και η παγιωμένη κατάσταση που θέλει την αστική μορφή να διαφεύγει αυτής της συνθήκης επειδή και μόνο, πάντα διαμεσολαβείται από ένα δομημένο έργο. Στο κεφάλαιο αυτό ίσως ανακαλύψουμε πως με συνεπίκουρο τις [ΤΠΕ] η μορφή των αστικών μας περιβαλλόντων να αντλεί τη συνέπεια και τη συνεκτικότητά της τη στιγμή ακριβώς που μπαίνουν στο παιχνίδι οι ανθρώπινες σχέσεις. Και θα ακούσουμε φωνές που υποστηρίζουν πως οι [ΤΠΕ] αποτελούν πλέον μέσα που «οξύνουν» τη διαδικασία διαπραγμάτευσης με το νοητό κόσμο (ή όχι;)

Η Elizabeth Grosz στο έργο της *Architecture from the Outside-Essays on Virtual and Real Space*, τονίζει πως η πόλη « [...] δεν είναι αποθήκη γνώσεων, μνημών ή ο χώρος αποθήκευσης πληροφοριών [...] αντ'αυτού είναι μια μορφή δράσης»⁹ Η ίδια θεωρεί πως η αυθόρμητη ενσωμάτωση τόσο των [ΝΨΤ] όσο και των [ΤΠΕ] στις καθημερινές αστικές πρακτικές θέτουν πλέον ασφυκτικά ερωτηματικά στον τρόπο κατανόησης της αρχιτεκτονικής και του πολεοδομικού σχεδιασμού: « [...] Μπορεί η αρχιτεκτονική να επιζητήσει τέτοιες επιθέσεις επί της αυτονομίας της; Και αν η σημερινή της λειτουργία και μορφή είναι αποτέλεσμα της αποκρυστάλλωσης που η ιστορία την έχει χρυσώσει, μπορεί στο μέλλον να αναμορφωθεί, να είναι κάτι άλλο;»¹⁰ Ενώ παράλληλα υποστηρίζει πως οι [ΝΨΤ] στόχο τους έχουν όχι την ανάδειξη νέων ικανοτήτων αλλά την ενίσχυση των υφιστάμενων δεξιοτήτων του αστικού υποκειμένου.¹¹

Πηγαίνοντας χρόνια πίσω στο 1960, επιλέγουμε να καταγράψουμε και το λόγο του Kevin Lynch μέσα από το έργο του *The Image of the City*, όταν υποστηρίζει πως, « [...] Κάθε πολίτης έχει γερούς συνδέσμους με κάποια μέρη του αστικού ιστού, και η εικόνα της πόλης του είναι εμποτισμένη με αναμνήσεις και συμβολισμούς»¹² Ο ίδιος στις νέες τεχνολογικές εξελίξεις αναγνωρίζει την μεταστροφή των κατοίκων της πόλης « [...] να αντιλαμβάνονται (πλέον) την πόλη τους όχι ως μια ενότητα, αλλά ως μια αποσπασματική συνθήκη που τροφοδοτείται από τα ενδιαφέροντα των χρηστών της».

Από το δεύτερο κεφάλαιο ο Henri Lefebvre έντονα διατυπώνει την επιμονή του να επανα-προσεγγίσουμε το *δικαίωμα στην πόλη* μέσα από τα εργαλεία διεκδίκησης της εποχής μας. Ένα *δικαίωμα* που αναφέρεται στην επανάδειξη της πόλης ως έργου που θα παράγεται συλλογικά από τους κατοίκους της. Ένα δικαίωμα που αναγνωρίζει την πόλη ως ένα συνεργατικό σύστημα, ένα πορώδες δίκτυο που η εξέλιξή του καθορίζεται από τους τρόπους σχέσεων που αναπτύσσει το ίδιο με το σύνολο των πεδίων παραγωγής της πόλης.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Και είναι τόσο έντονη η εσασεί κουβέντα για την πόλη, τη μορφή της, τους τρόπους παραγωγής της αλλά και για το ποιοί εν τέλει μετέχουν στη μετεξέλιξή της, που ενίοτε ξεχνιόμαστε: Για ποιο ακριβώς πράγμα μιλάμε; Για τα αντικείμενα της πόλης ή για την πρακτική της; Η απάντηση δε μπορεί να διατυπωθεί ελαφρά τη καρδιά. Με οδηγό τα πεδία μελέτης του συγκεκριμένου κεφαλαίου θα προσπαθήσουμε να ανα-γνωρίσουμε το κατά πόσο τα ψηφιακά εργαλεία του σήμερα, ως μέσα αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, ως μέσα συνδιαμόρφωσης κοινωνικών και χωρικών πρακτικών ακόμα και ως μέσα συμπαραγωγής της αστικής μορφής, είτε δια-χειρίζονται έτσι ώστε να ακυρώνουν το παρόν προς όφελος του μέλλοντος είτε λειτουργούν ως μέσα επινόησης νέων συναρμογών, δυνατών σχέσεων μεταξύ διακριτών μονάδων, κατασκευής χωρικών συνασπισμών μεταξύ πολυειδών κοινωνικών εταίρων.

Θεωρίες συσσωρεύονται ξανά γύρω από τις ευεργετικές ή μη ιδιότητες των [ΤΠΕ] και οι Amin & Thrift [2002] περιγράφουν την αστική πυκνότητα των νέων τεχνολογιών λογισμικού ως το «κονίαμα» των νέων αστικών συνθηκών. Και οι Burrows & Ellison [2004; 2006] αναγνωρίζουν ως ραχοκοκαλιά της αστικής δομής το γεγονός της υπερ-κωδικοποίησης του φυσικού χώρου με πληροφορίες και δεδομένα που παράγονται από τον χρήστη, τονίζοντας πως αυτή η «πράξη αλληλεπίδρασης δεδομένων και διαδικασιών επεξεργασίας αυτών, παράγουν και μια νέα μορφή αστικής διαστρωμάτωσης». Σύμφωνα όμως με την προσέγγισή μας, η κοινωνική καινοτομία των [ΤΠΕ] δε νοείται ως εγκαθίδρυση μιας νέας χρυσής εποχής. Η κοινωνική τους καινοτομία ενυπάρχει στη συνδημιουργία «τρόπων του ζην» ικανών να επιτρέψουν τη συγκρότηση δικαιότερων κοινωνικών σχέσεων, πυκνότερων μορφών ζωής, πολλαπλών και γόνιμων συνδυασμών χωρικής ύπαρξης. Και μήπως όλα αυτά οφείλουν να αναχθούν σε συνθετικά εργαλεία ενός συνεργατικού αστικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.02 | Ο αστικός χώρος και η πολιτική των πάντα νέων τεχνολογιών ως χωρική μορφή και μέσο κοινωνικής συμμετοχής (:)

Τι αποτελέσματα επιδιώκουμε; Καλύτερες πόλεις, την ηθική της δημοκρατίας, την ουσιαστική σύζευξη αστικού, κοινωνικού και ψηφιακού χώρου; Ας ξεκινήσουμε παραθέτοντας δυο γνωμικά αναφορικά με την κοινωνική συμμετοχή στον αστικό σχεδιασμό. Το πρώτο έρχεται από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα: «Η προώθηση [...] είναι η κινητήριος δύναμη πίσω από το θρόνο του αστικού σχεδιασμού ως κοινωνικό επίτευγμα» [Walter Dwight Moody, 1910] Το δεύτερο τονίζει πως, « Η ιδέα της κοινωνικής συμμετοχής είναι λες και τρως σπανάκι: κανείς δεν αντιτίθεται σε αυτό καθώς σου κάνει καλό» [Sherry R. Arnstein, 1969]

Σήμερα τονίζεται πως μια σημαντική διάσταση των [ΤΠΕ] είναι η δυνατότητα συμμετοχής των πολιτών στην αστική διακυβέρνηση, δηλαδή η ενεργός συμμετοχή στη λήψη και την υλοποίηση αποφάσεων που διαμορφώνουν το μέλλον της πόλης που ζουν. Έχουμε ήδη τονίσει την άποψη του Manuel Castells που θέλει τα δίκτυα να μην είναι παρά παλιές μορφές ανθρώπινης ανάγκης και πρακτικής που ξαναζωντάνεψαν στην εποχή μας μετατρεπόμενα σε δίκτυα

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

διασύνδεσης που ενεργοποιούνται από το διαδίκτυο [Castells, 1999:85] Σε αυτό το πλαίσιο και οι Christakis και Fowler υποστηρίζουν πως η δικτύωση και η συνδιαμόρφωση απόψεων, θέσεων και αντιλήψεων στη σύγχρονη εποχή είναι μια παλιά τάση του ανθρώπινου γένους μεγεθυμένη από την εκρηκτική έκταση που έχει πάρει η ψηφιακή δικτύωση [Christakis & Fowler, 2009] Η έκρηξη των δικτυακών και ψηφιακών κοινωνικών τεχνολογιών και μέσων επήλθε ως επακόλουθο της ανάπτυξης του Web.2.0 και της άμεσης δυνατότητας που δίνεται σε όλους τους χρήστες να μετατραπούν από *content-readers* σε *content-writers*¹³

Στο σημείο αυτό σχετικός είναι και ο συλλογισμός του Hubert L. Dreyfus, ο οποίος διερωτάται πως « [...] Αν η ουσία της τεχνολογίας είναι να καθιστά τα πάντα εύκολα, προσιά και επιδεκτικά βελτίωσης, τότε το διαδίκτυο, είναι η τέλεια τεχνολογική επινόηση [...] Το αποκορύφωμα της τάσης να κάνουμε τα πάντα όσο πιο ευπροσάρμοστα γίνεται, μας οδήγησε στο να καταστήσουμε ψηφιακό και να διασυνδέσουμε όσο μεγαλύτερο μέρος της πραγματικότητας μπορούμε»¹⁴ Πατώντας πάνω σε αυτό το συλλογισμό φωτίζουμε και τον κριτικό λόγο του Friedrich Nietzsche¹⁵, κατά τη γνώμη του οποίου το σπουδαιότερο πράγμα στους ανθρώπους δεν είναι οι διανοητικές τους ικανότητες αλλά οι διαισθητικές και συγκινησιακές ικανότητες του σώματός τους. Και ο H.L.Dreyfus θέτει τα ερωτήματα: «Τι θα γίνει αν το διαδίκτυο και οι [ΝΥΤ] αποκτήσουν κεντρική θέση στη ζωή μας; Τι θα συμβεί αν το διαδίκτυο γίνει αυτό που Τζόζεφ Νάι, πρότανης της Σχολής Διοίκησης Κένεντι του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ, αποκαλεί έναν «ακαταμάχητο εναλλακτικό πολιτισμό»;» [Dreyfus, 2003:30]

Ίσως η καταγραφή και μόνο ορισμένων σύγχρονων πρωτοβουλιών των πολιτών για τη διαμόρφωση του αστικού τους περιβάλλοντος, σε Ευρώπη και ΗΠΑ, των ανθρώπων δηλαδή που θέλουν να πάρουν τις πόλεις στα χέρια τους, να προτείνουν όντως έναν «ακαταμάχητο εναλλακτικό πολιτισμό». Τα ονόματα αυτών, είναι χαρακτηριστικά της προσέγγισης αυτής: Pop Up City¹⁶, Handmade Urbanism¹⁷, BMW Guggenheim Lab¹⁸, Helsinki Design Lab¹⁹, LSE Cities²⁰, Barcelona Urban Lab²¹ κ.α. Η δυναμική αυτών των πρωτοβουλιών αφενός καταφέρνει να κινητοποιήσει τις διοικήσεις και αφετέρου τους ειδικούς (αρχιτέκτονες και πολεοδόμους) σε αναζήτηση νέων προσεγγίσεων, μεθοδολογιών και μοντέλων αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Χαρακτηριστικό, και άξιο αναφοράς, είναι το παράδειγμα του ολλανδικού αρχιτεκτονικού γραφείου MVRDV και της πρότασής τους με τίτλο D.I.Y. Urbanism²² για την περιοχή Almere Oosterveld στην Ολλανδία. Οι MVRDV γράφουν για την πρότασή τους, « [...] Είναι μια επανάσταση για τον ολλανδικό πολεοδομικό σχεδιασμό καθώς προχωράει πέρα από τις κυβερνητικές επιβολές και επιζητεί την οργανική αστική ανάπτυξη μέσω της οποίας πολλές πρωτοβουλίες μπορούν να ξεκινήσουν και οι κάτοικοι μπορούν να δημιουργήσουν τις δικές τους γειτονιές ως αποτέλεσμα καταγραφής των επιθυμιών τους [...]»²³

Αν υποστηρίζαμε πως η ιστορία της σημασίας και της πράξης συμμετοχής των πολιτών στη μελέτη, το σχεδιασμό, την υλοποίηση και διακυβέρνηση των αστικών τους περιβαλλόντων είναι κάτι καινούργιο θα γινόμασταν συνεχιστές ενός ελλειμματικού θεωρητικού λόγου. Οφείλουμε να ανατρέξουμε στην εγχάρκτη αστική μας ιστορία και να ανασύρουμε την περίπτωση *The Plan of Chicago* του 1909²⁴ ως το σημαντικότερο γεγονός στη σύγχρονη ιστορία του Αμερικάνικου Πολεοδομικού Σχεδιασμού. Η ιστορία είναι η εξής: Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα το Σικάγο λόγω μιας

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

εκρηκτικής και άτακτης αστικής του εξάπλωσης, βίωνε τις άμεσες συνέπειες της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, της ποιότητας του πόσιμου νερού, της έλλειψης οργανωμένου δημόσιου δικτύου μεταφοράς κ.α. Προς επίλυση αυτών, ανατέθηκε σε μια ιδιωτική αρχή επιχειρηματιών σε συνεργασία με την αφρόκρεμα των μηχανικών να συντάξουν ένα νέο γενικό πολεοδομικό σχέδιο. Ο βασικός συντονιστής του εγχειρήματος, ο αρχιτέκτονας Daniel Burnham, δημιούργησε μια ολιστική πολεοδομική πρόταση η οποία μεταξύ άλλων πρότεινε, ένα μνημειακό πολιτιστικό κέντρο, νέα δημόσια πάρκα πρασίνου κατά μήκος της ακτογραμμής, νέο σύστημα διάνοιξης οδικών δικτύων κτλ. Το 1909 όμως οι αστικές κυβερνήσεις δεν είχαν ακόμη τη νομική αρμοδιότητα να αδειοδοτήσουν και να εφαρμόσουν πολεοδομικά σχέδια. Ως αποτέλεσμα η επιτροπή ανάθεσης του Chicago Plan κάλεσε σε βοήθεια τον Walter Dwight Moody για να δημοσιοποιήσει το έργο και να πετύχει την έγκρισή του μέσω των πολιτών. Κάτω από την εποπτεία του στήθηκε μια γιγαντιαία και εκτενής δημόσια εκστρατεία με στόχο το νέο πολεοδομικό σχέδιο να κερδίσει τις καρδιές και το νου των κατοίκων της πόλης. Ένας βιβλιοδετημένος τόμος των ενενήντα σελίδων με την περίληψη του έργου και με τίτλο *Chicago's Greatest Issue: An Official Plan* εστάλη σε περισσότερους από 165.000 ιδιοκτήτες ακινήτων και ενοικιαστές που πλήρωναν ενοίκιο άνω των \$25. Επιπρόσθετα το σχέδιο στο σύνολό του συμπυκνώθηκε σε ένα διδακτικό εγχειρίδιο των 137 σελίδων, το οποίο ήταν υποχρεωτικό να διαβάζεται στην 8^η τάξη των σχολείων της πόλης, μια επιλογή που βασίστηκε στην πεποίθηση ότι το εν λόγω νεανικό κοινό είναι ικανό να ενσταλάξει τη κοινωνική σημασία του έργου. Ο Moody συμπλήρωσε το εγχειρίδιο και με τη διανομή χιλιάδων φυλλαδίων, με εκατοντάδες παρουσιάσεις σε δημόσιους χώρους με προβολή οπτικού υλικού μαζί με ένα κινηματογραφικό ντοκιμαντέρ για το έργο ενώ προχώρησε ακόμα και στην ενημέρωση των κληρικών ώστε να ενσωματώσουν στο κυριακάτικο κύρηγμά τους τις αξίες του πολεοδομικού σχεδίου κάτω από τον τίτλο *Plan of Chicago Sunday*. Ο ιστορικός του πολεοδομικού σχεδιασμού Thomas Schlerent²⁵ χαρακτήρισε το συγκεκριμένο εγχειρίδιο ως το πρώτο βιβλίο συμμετοχικού πολεοδομικού σχεδιασμού της Αμερικής. Το αποτέλεσμα της δημόσιας εκστρατείας ήταν πως η διαδικασία ψηφοφορίας των πολιτών τόσο για το σύνολο του έργου όσο και για την κατάταξη της πλέον σημαντικής αστικής επέμβασης από τα προτεινόμενα έργα, με την επέκταση των οδικών δικτύων και τη δημιουργία πάρκων πρασίνου να είναι πρώτα στη ψηφοφορία, να ασκήσει πίεση σε κυβερνητικούς φορείς και να ξεκινήσει η άμεση υλοποίησή του. Έτσι πριν οι πολεοδόμοι λάβουν την επίσημη άδεια από τους κρατικούς και θεσμικούς φορείς η επιτυχία του εκκολαπτόμενου σχεδίου εξασφαλίστηκε μέσα από την ευρεία δημόσια επικοινωνία, τη συμμετοχή μέσω ψηφοφορίας των πολιτών και παράλληλα την σωστή ενορχήστρωση του ιδιωτικού τομέα.

Ως άμεσο αντίκτυπο αυτής της ιστορίας συμμετοχικού αστικού σχεδιασμού, το 1922 η Αμερικανική Ένωση Πολεοδομίας υιοθέτησε συγκεκριμένο άρθρο που έκανε αναφορά στη διαδικασία «συμμετοχής των πολιτών» ως απαραίτητο σχεδιαστικό εργαλείο: «Αναγνωρίζοντας το δικαίωμα των πολιτών να συμμετέχουν στις αποφάσεις πολεοδομικού σχεδιασμού, η ένωση αγωνίζεται να δώσει στους πολίτες πλήρης, σαφείς και ακριβείς πληροφορίες αναφορικά με θέματα πολεοδομικού σχεδιασμού καθώς και την ευκαιρία να συντελούν ζωτικό ρόλο στην εξέλιξη αστικών προγραμμάτων [...] Επίσης η ένωση επιβεβαιώνει ότι αναφορές, προμελέτες και πληροφορίες θα είναι

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

άμεσα διαθέσιμες σε κατανοητό γραπτό κείμενο στους πολίτες για δημόσια συζήτηση πριν τις τελικές αποφάσεις. Για την επίτευξη αυτού του στόχου έχουμε ήδη ορίσει ειδικούς συμβούλους για την κατασκευή ενημερωτικών δελτίων»²⁶

Η έντονη αντιπαράθεση (ή λατρεία) επί του όρου «citizen participation» οδήγησε την Sherry R. Arnstein να θέσει το 1969 τα εξής ερωτήματα: «Τι είναι η συμμετοχική διαδικασία των πολιτών; Ποιά είναι η σχέση της με τις επιτακτικές κοινωνικές ανάγκες της εποχής μας;» Η απάντησή της στο «Τί» αφενός περικλείεται στην φράση της «[...] ότι η συμμετοχική διαδικασία των πολιτών είναι ένας κατηγορηματικός όρος για τη δύναμη των πολιτών» και αφετέρου αναπτύσσεται εκτενώς σε ένα από τα πλέον σημαντικά και ισχυρά ως προς την επιρροή τους κείμενα με θέμα τη «δημόσια συμμετοχική διαδικασία στον αστικό σχεδιασμό» με τίτλο *A Ladder of Citizen Participation*.²⁷ Για την Arnstein η συμμετοχή υπονοεί δυο διακριτές έννοιες, «να αποτελείς μέρος του, και να λαμβάνεις μέρος σε» ο συνδυασμός των οποίων έχει την ικανότητα να μειώνει την απόσταση μεταξύ της «διοικούμενης πόλης» και της «ζώσας πόλης». Στο κείμενο της οι κλίμακες συμμετοχής οργανώνονται σε τρία επίπεδα: μη-συμμετοχής (χειραγώγηση και θεραπεία), tokenism (πληροφόρηση, διαβούλευση, ικανοποίηση) και δύναμη πολιτών (συνεργασία, εξουσιοδοτημένη δύναμη, κοινωνικός έλεγχος).

Προκειμένου να κατανοήσουμε αποτελεσματικότερα τα θεωρητικά εργαλεία και τους τρόπους προσέγγισης του συμμετοχικού αστικού σχεδιασμού τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη, είναι σημαντικό να αναφέρουμε και κάποιους από τους μετασχηματισμούς του, να συλλάβουμε τις όποιες αλλαγές που έχουν ήδη και αμετάκλητα επέλθει, καθώς και τις μεταλλάξεις που εξακολουθούν να βρίσκονται επί το έργον.

Το 1990 το Τμήμα Σχεδιασμού Γειτονιάς της Αμερικάνικης Ένωσης Πολεοδομίας εξέδωσε έναν οδηγό για πολίτες και σχεδιαστές, παρουσιάζοντας ένα ευρύ φάσμα μεθόδων παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, μεθόδων συλλογής πληροφοριακών δεδομένων, και μεθόδων συνεργατικών διαδικασιών αστικού σχεδιασμού. Στην εισαγωγή του οι υπεύθυνοι δήλωναν πως, «[...] οι συμμετοχικές διαδικασίες αστικού σχεδιασμού θέλουν περισσότερη προσπάθεια, οργάνωση και χρόνο, αλλά τα ανταποδοτικά οφέλη τα βλέπει κανείς όταν ζει σε μια πόλη που αναδύεται έντονα η αίσθηση δέσμευσης, αφοσίωσης, υποχρέωσης και μετοχής των πολιτών απέναντι στα μικρά ή μεγάλα αστικά ζητήματα και την επίλυσή τους»²⁸

Το 2004 οι Judith E. Innes & David E. Booher, στην προσπάθειά τους να απαντήσουν στο ερώτημα: «Γιατί οι θεσμικοί φορείς διαχείρισης των αστικών ζητημάτων να επιθυμούν τη συμμετοχή των πολιτών», δίνουν την απάντησή τους μέσω της παράθεσης αντιθετικών διπόλων με έμφαση στην υλοποίηση του δεύτερου σκέλους «[...] μονόλογος έναντι διαλόγου, κλειστή ομάδα εταίρων έναντι πολυποίκιλων συμμετεχόντων, εντενεργός εμπλοκή έναντι εμπλεκόμενων από την αρχή της διαδικασίας, από τα πάνω πληροφόρηση έναντι αμοιβαίας κοινής γνώσης, στιγμιαίες δράσεις έναντι αέναης δέσμευσης [...]»²⁹

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Το 2005 ο σύμβουλος του δήμου της Νέας Υόρκης σε ζητήματα «Δημόσιας Συμμετοχής», James L. Creighton μέσα από το εγχειρίδιο *The Public Participation Handbook*³⁰, ορίζει τα οφέλη των συμμετοχικών διαδικασιών αστικού σχεδιασμού να είναι τα εξής, « [...] η βελτιωμένη ποιότητα των αποφάσεων, η ελαχιστοποίηση του κόστους και των καθυστερήσεων, η δημιουργία αστικών κατασκευών κατά γενική συναίνεση, η αυξημένη ευκολία εφαρμογής, η αποφυγή αντιπαραθέσεων, η αξιοπιστία και η νομιμότητα, η πρόβλεψη των κοινωνικών ενδιαφερόντων, και η ενεργοποίηση της δημόσιας κοινωνίας».

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, με τις θεωρίες του *συμμετοχικού αστικού σχεδιασμού* να προτείνονται ως απάντηση στη γενική εκμηχάνιση των κοινωνικών λειτουργιών που σταδιακά περιστέλλουν το χώρο των σχέσεων, οι Habermas³¹ και Forester³², θεωρούν πως οι « [...] αστικές διαμάχες αντιμετωπίζονται αποτελεσματικότερα μέσω της χρήσης στρατηγικών όπλων όπως είναι η κοινωνική γνώση η ικανή να οδηγήσει σε αποτελεσματικές συμφωνίες, παρά των εδραιωμένων όπλων που αναλώνονται σε ιδεολογικές διαμάχες». Για τους ίδιους η πραγματική γνώση, η εξερχόμενη από τις καθημερινές αστικές πρακτικές και τις τοπικές παραδόσεις, έχει την ίδια σημασία με αυτήν που κατέχουν οι ειδικοί των διαφόρων επιστημονικών πεδίων σε ζητήματα πόλης.

Αυτού του είδους η *καθημερινή αστική γνώση* για τον Turner³³, ήταν και ο βασικός διαμορφωτικός παράγοντας ενός νέου όρου αστικής γεωγραφίας, της « [...] νεο-γεωγραφίας ως συνθήκης που προκύπτει μέσα από τεχνολογικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται για ατομικές δραστηριότητες από τον καθημερινό αστικό χρήστη». Ταυτόχρονα ο Michael Goodchild³⁴, το 2007 πλάθει τον όρο *Volunteered Geographic Information [VGI]* ως « [...] τη διαδικασία χαλιναγώγησης των [ΤΠΕ] για τη συγκέντρωση αστικών γεωγραφικών δεδομένων τα οποία εθελοντικά παρέχονται από πολίτες που κατ' αυτό τον τρόπο δημιουργούν το δικό τους αστικό περιεχόμενο». Αυτού του είδους η «από κάτω προσέγγιση της αστικής γεωγραφίας»³⁵, αντιπροσωπεύει μια αυθόρμητη μέθοδο των πολιτών να δημιουργούν τις δικές τους εικόνες, μνήμες, ιστορίες, δεδομένα και πληροφορίες για την πόλη τους, όπως ακριβώς καταγράφει και ο Kevin Lynch³⁶, στο έργο του *The Image of the City*. Ο Lynch μέσα από μία πενταετή έρευνα, επικεντρωμένος κυρίως στην πόλη της Βοστώνης, καταγράφει τους τρόπους και τα μέσα με τα οποία το αστικό υποκείμενο αντιλαμβάνεται και ταξινομεί χωρικές πληροφορίες καθώς καθοδηγείται μέσα σε έντονα αστικά περιβάλλοντα. Με χρήση μεθοδολογικών εργαλείων και επί τόπου παρατήρηση ο Lynch έχοντας ως πεδία μελέτης τρεις πόλεις (Boston, New Jersey & Los Angeles) επιδεικνύει πως οι χρήστες «διαβάζουν» το αστικό τους περιβάλλον με συνηθισμένους, αναμενόμενους και προβλέψιμους τρόπους οι οποίοι ασυνείδητα μετατρέπουν την αστική δομή σε ευανάγνωστο χάρτη μέσω πέντε βασικών πολεοδομικών στοιχείων: «διαδρομές, άκριες, περιφέρειες, κόμβους, τοπογραφικά ορόσημα». Ο ίδιος πιστεύει ότι η « [...] η πόλη είναι κάτι περισσότερο από όσα το μάτι βλέπει, είναι κάτι περισσότερο από όσα το αυτί ακούει [...]», και στη συνθήκη της «αναγνωσιμότητας» της πόλης αναγνωρίζει και τη δυνατότητά της να λειτουργεί ως το γεωγραφικό ημερολόγιο της κοινωνίας. « [...] Η συμμετοχή είναι μια διαδικασία που συμβολίζει μια κοινωνική κληρονομιά και ένα δίκτυο πολιτισμού. Δεν υφίσταται βιώσιμη πόλη χωρίς δημιουργικούς και ενεργούς πολίτες» [Pušić, 2001]

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Και επιλέγουμε να κάνουμε κάποια βήματα πίσω και να επαναφέρουμε το θεωρητικό λόγο του Michel de Certeau που προσπαθεί να συλλάβει τον κόσμο εν τω γίνεσθαι, με οδηγό έναν *ένοικο της κουλτούρας*, που αναγνωρίζει μια νεωτερικότητα να επεκτείνεται σε Κάν'το-μόνος-σου πρακτικές επεξεργασίας³⁷, αναδιαμόρφωσης και ανακύκλωσης των πολιτισμικών δεδομένων, σε πρακτικές επιπόνησης της καθημερινότητας και επαναδιευθέτησης του βιωμένου χρόνου, δηλαδή σε αντικείμενα τα οποία είναι εξίσου άξια προσοχής και μελέτης όσο και οι μορφικές *καινοτομίες* που χαρακτηρίζαν άλλοτε τη νεωτερικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.03 | Ο αστικός πολεοδομικός στοχασμός ως ικανότητα κοινωνικής ενσωμάτωσης

« The highest measure of democracy is neither the "extent of freedom" nor the "extent of equality" but rather the highest measure of participation»

Alain de Benoist³⁸

Αν θέλουμε να μπούμε απότομα στα δεδομένα του δικού μας χρόνου και χώρου θα ξεκινήσουμε καταγράφοντας ένα αστικό «φαντασιακό»³⁹ να είναι στραμμένο προς τη συνθήκη της διαπραγμάτευσης, της δημιουργίας δεσμών και της συνύπαρξης. Θα ξεκινήσουμε αναγνωρίζοντας το γεγονός πως μέχρι τώρα ήμασταν μαθημένοι «οι στάσεις να γίνονται μορφές» και «μοντέλα κοινωνικότητας». Θα ξεκινήσουμε από τη συνθήκη πως η εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας, δημιουργώντας νέα αναπαραστικά εργαλεία, επιτρέπει την αμεσότερη επικοινωνία και διάδραση, στοχεύοντας να οδηγήσουν σε έναν συμμετοχικό αστικό σχεδιασμό, καθόσον επιτρέπουν πλέον και σε μη-ειδικούς να προσφέρουν τις απόψεις τους για τον χώρο.

Ο Manuel Castells τονίζει πως «Ο άνθρωπος σε παγκόσμια κλίμακα αισθάνεται τον «αέρα» μιας πολυδιάστατης κοινωνικής αλλαγής, χωρίς απαραίτητα να σημαίνει πως την κατανοούν [...] ». Για τον ίδιο όμως, υπάρχει κι ένα πιο πρώιμο στάδιο που οφείλουμε να κατανοήσουμε, και αυτό έχει να κάνει με « [...] το είδος και τη μορφή της κοινωνίας μας και με το τι είδους κοινωνικές διαδικασίες αναδύονται από αυτήν». Και βιάζεται να σκιαγραφήσει τους τέσσερις άξονες, ο έντονος συνδυασμός των οποίων, μορφοποιεί τις επονομαζόμενες «νέες κοινωνικές συνθήκες»: α) Την επανάσταση των πληροφοριακών τεχνολογιών β) Την παγκοσμιοποίηση γ) Το Internet, μα κυρίως δ) Την εξάλειψη της μοναρχίας των εθνών-κρατών.

Στο σημείο αυτό ο Νίκος Κομνηνός⁴⁰ επανεισάγει την ιδέα της *κοινωνικής συμμετοχής*, η οποία έλκει την καταγωγή της όπως είδαμε από τη νεωτερικότητα, και καταγράφει την ανάγκη να επινοήσουμε τρόπους του συν-υπάρχειν και μορφές διάδρασης, να επαναπροσεγγίσουμε τον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό προσπερνώντας τα αιτήματα που μας κληροδότησε η μετα-βιομηχανική κοινωνία, καθώς αυτό που επείγει δεν είναι πλέον η χειραγώγηση των ατόμων, αλλά εκείνη της διανθρώπινης επικοινωνίας ή, για να το πούμε διαφορετικά, η χειραφέτηση της σχεσιακής διάστασης της ύπαρξης. Ο ίδιος μέσα από τις πρακτικές του *Συμμετοχικού Αστικού Σχεδιασμού* κατανοεί πως η

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

επιστήμη τόσο της αρχιτεκτονικής όσο και της πολεοδομίας δεν εντοπίζεται πλέον στο αναπαριστώμενο από το τελικό δομημένο έργο κόσμος, ούτε στην ίδια τη μορφή του, αλλά εντός της προσωρινής συλλογικής μορφής που αυτή παράγει εκτιθέμενη σε έτερους τρόπους σχεδιαστικής παραγωγής. Τονίζει πως αυτός ο έτερος τρόπος αστικής πρακτικής αναδύεται από τη σύγκλιση δυο μεγάλων ρευμάτων που χαρακτηρίζουν τη σκέψη του 21^{ου} αιώνα για τις πόλεις και την ανάπτυξη:

- Αφενός από την κατανόηση της πόλης ως περιβάλλοντος γνώσεων και καινοτομίας [Cooke 2001, Floorida 2002, Komninos 2002]
- Αφετέρου από την ενσωμάτωση των [ΤΠΕ] στο φάσμα των αστικών, κοινωνικών, οικονομικών διαδικασιών, καθώς και από την κατασκευή ευρυζωνικών δικτύων on line υπηρεσιών που υποστηρίζουν την επικοινωνία, αναπαράσταση, λειτουργία και διακυβέρνηση των πόλεων. [Graham 2003]

Ο λόγος του είναι καταιγιστικός. Και αν κάτι ξεχωρίζει ο ίδιος ως «καινοτομία στην εξέλιξη της πόλης [...] όταν τα νέα μέσα αναλαμβάνουν την ηγεσία στη διαμόρφωση του χώρου και τη χειραγώγηση του χρόνου» είναι η κοινωνικά ορμώμενη διαδικασία συνένωσης του φυσικού, θεσμικού και ψηφιακού χώρου των πόλεων.

Η αναζήτηση μιας νέας πολεοδομικής και αρχιτεκτονικής θεωρίας ήταν ζητούμενο, των περισσότερων κινημάτων του εικοστού αιώνα. Στόχος ήταν μια πολεοδομική πρακτική, με βάση ορισμένες αρχές και κατευθύνσεις που να είναι προσαρμοσμένη αφενός στις πραγματικές ανάγκες και συνθήκες ζωής των κοινωνιών και αφετέρου στις οικονομικές και πολιτικές δομές που διέπουν την καθημερινή ζωή.⁴¹ Ο Henri Lefebvre έχει αναφερθεί διεξοδικά στις επανειλημμένες προσπάθειες ίασης του σχίσματος μεταξύ της φιλοσοφίας της πόλης και της επιστήμης (ή τις επιστήμες) της πόλης, «ανάμεσα στο επί μέρους και το σφαιρικό».⁴² Με περισσότερη ακρίβεια ακόμη, μίλαγε για την ανάγκη «γνώσης του χώρου» μέσω ενός πολεοδομικού στοχασμού ικανού να ενεργοποιεί όλες τις «κοινωνικές αποχρώσεις των εννοιών: μορφή, δομή, λειτουργία, επίπεδο, διάσταση, εξαρτημένες και ανεξάρτητες μεταβλητές, συσχετίσεις, ολότητα, σύνολο, σύστημα κ.λπ.»⁴³ Μίλαγε και για την ανάγκη πρακτικών που τις χαρακτηρίζει η δυνατότητα αποκατάστασης των ικανοτήτων ενσωμάτωσης του αστικού, καθώς και των όρων της πρακτικής κοινωνικής συμμετοχής.

Ορισμένες -επιγραμματικά τοποθετημένες στην εν λόγω εργασία- προσπάθειες αστικού σχεδιασμού, είχαν επιχειρήσει να προτείνουν μεθοδολογικά πολεοδομικά εργαλεία, για την ουσιαστική βελτίωση της πόλης, την κατάργηση των ανισοτήτων στα πλαίσια των αντιλήψεων του Μοντέρνου κινήματος. Όμως, όπως επισημαίνει και ο Mark Oranje⁴⁴, πριν ακόμα εδραιωθούν οι λέξεις μοντέρνο – μεταμοντέρνο στις συζητήσεις για τον σχεδιασμό, μία σειρά από μικρά χτυπήματα είχαν δοθεί ήδη σε σχεδιαστικές πρακτικές όπως στην Ουτοπία, στους αστικούς φόβους, στις μικροαστικές αξίες κ.α. Η Jane Jacobs (1961) και ο Sennet (1973) είχαν ασκήσει κριτική στην αυθεντία και την σοφία του ειδικού αρχιτέκτονα - πολεοδόμου, κι άλλοι όπως οι Lindblom, Etzioni και Davidoff είχαν ξεχωριστά διατυπώσει ενστάσεις για την μονοδιάστατη διαδικασία σχεδιασμού, αντιπροτείνοντας μια εναλλακτική σύνθετο

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

σχεδιασμού και αναγνωρίζοντας την σημασία του πλουραλισμού στον αστικό σχεδιασμό. Παράλληλα πραγματοποιήθηκε μία μετατόπιση του ενδιαφέροντος, από μελετητές όπως ο Davidoff το 1965, από την φονξιοναλιστική διάσταση του σχεδιασμού στην πολιτική. Και απέκτησε ξεχωριστή σημασία, το ποιός επωφελείται από τον σχεδιασμό, που λαμβάνονται οι αποφάσεις και ούτω καθεξής, αναδεικνύοντας προβληματικές πτυχές του σχεδιασμού που παρατηρούνταν συστηματικά τόσο στον ανεπτυγμένο όπως και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Μια τέτοια θέση υποστήριξαν άλλωστε και άλλοι, όπως ο Castells το 1977, οι Scott και Roweis, επισημαίνοντας ότι ο σχεδιασμός συνήθως συμπτύσσεται με την εκάστοτε εξουσία και εισηγούμενοι ένα σχεδιασμό τεχνοκρατικό, χωρίς «οφέλη», και με στόχο την κοινωνία. Εν συνεχεία έκανε την εμφάνισή του ένας αστισμός που είχε ως motto του: «Οι νέες τεχνολογίες θέτουν μια νέα πρόκληση, δηλαδή θα πετύχουν τον στόχο τους μόνο αν επιτρέψουν την αντίληψη της πόλης εν κινήσει»⁴⁵, διαφημίζοντας μια νέα πολεοδομική πρακτική που φάνταζε να προκύπτει από την άρνησή της. Και ας θυμηθούμε ξανά τον πιο γνωστό της όρο, που έκανε την εμφάνισή του το 1995 και κράτησε για σχεδόν μια δεκαετία, αυτόν της Μετάπολης, που ο Francois Ascher τον χαρακτήριζε ως έναν νέο τύπο αστικής δομής που συντίθεται από πολλαπλούς, ετερογενείς και ασυνεχείς χώρους και σχέσεις.

Αυτή τη δεκαετία του 1990, γνωστή και ως η δεκαετία του «εικονικού / virtual» [Manovich 2006], ακολούθησε μια νέα αστική θεώρηση που αναζητούσε τρόπους διάχυσης των καθημερινών πρακτικών του αστικού μας περιβάλλοντος μέσω των τεχνολογιών της πληροφορίας. Στόχος; Η αναζήτηση ενός «χώρου στον οποίο η δημόσια σφαίρα έχει αναμορφωθεί διαμέσου ενός πλήθους μέσων μαζικής επικοινωνίας και επικοινωνιακών δικτύων, συνυφασμένα στις δομές των κοινωνικών και πολιτικών αστικών πρακτικών με στόχο την γένεση ενός «υβριδικού χώρου»»⁴⁶

Και η έναρξη της νέας χιλιετίας συναντά τον αστικό στοχασμό να έχει μετατοπιστεί προς «διαδικασίες ενσωμάτωσης των τεχνολογιών πληροφορίας στις κοινωνικές πολυπλοκότητες του φυσικού χώρου» [McCullough 2004:ix]. Με τον αστικό χώρο να μετατρέπεται για μια ακόμη φορά σε πεδίο διαπραγμάτευσης αστικών όρων με τον de Souza e Silva [2006:264] να μας παρουσιάζει τον «επαυξημένο χώρο / augmenting space» ως « [...] μια εκδοχή του πραγματικού χώρου παραφορτωμένου με πληροφοριακά και γραφικά δεδομένα», και με το ενδιαφέρον να μετατοπίζεται (για μια ακόμη φορά) από τις δραστηριότητες του χώρου στις διαφορετικές ονομασίες και κωδικοποιήσεις τόπων.

Εμβόλιμα στο σημείο αυτό, εισάγουμε ξανά τον κριτικό λόγο του Michel de Certeau που το 1988 μέσα από το έργο του *The Practice of Everyday Life*, καταγράφει τον κίνδυνο οι καθημερινές πρακτικές μας, να αρχίζουν να εμφανίζονται ως απλό, άνευ σημασίας υπόβαθρο της κοινωνικής δραστηριότητας. Κίνδυνος που ίσως είναι έκδηλος και μέσα από τη συσσώρευση των σημαντικότερων θεωρητικών «αποφθεγμάτων» που ασχολούνται με ζητήματα χώρου ιδωμένα μέσω των ψηφιακών τεχνολογιών ως τρόπων συνειδητοποίησης του πραγματικού.

Ο **Mark Taylor** (1994, *Imagologies: Media Philosophy*) επισημαίνει πως «Στην επερχόμενη δικτυακή κουλτούρα, η υποκειμενικότητα είναι κομβική. Συνδέομαι με άλλα αντικείμενα με τέτοιο τρόπο που προσδιορίζομαι μέσα από αυτά, και αυτά προσδιορίζονται μέσα από εμένα».

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Ο **William J. Mitchell** (2003, ME++: The Cyborg Self and the Networked City) κάνει λόγο για μια «αόρατη επανάσταση» και τονίζει πως: «Η Νέα Αρχιτεκτονική θα πρέπει να αφορά σε συνεχώς επανασχεδιαζόμενους πυρήνες χωρικών δραστηριοτήτων, που θα χαρακτηρίζονται από τη διάρκεια, την ένταση, την «πτητικότητα» και τις χωρικές του συντεταγμένες. Θα εκμεταλλευτούμε έτσι, τα πλεονεκτήματα των χαλαρών σχέσεων χρήστη – χώρου. Όσο η συνδεσιμότητα αποκτά μεγαλύτερη σημασία, τόσο η εγγύτητα σε πηγές αγαθών και πληροφορίες υποβαθμίζεται – Παύει να επηρεάζει το σχεδιασμό».

Ο **Malcolm McCullough** (2005, Digital Ground), καταγράφει «τη γέννηση μιας νέας συνθήκης ηλεκτρονικής νομαδικότητας, η οποία δεν έχει πλέον ανάγκη το χώρο», τη τοπιογραφία.

Ο **Gordon Pask** (1989, The Architectural Relevance of Cybernetics) υποστηρίζει πως «Η Αρχιτεκτονική θα πρέπει να θεωρηθεί ως ένα δίκτυο σχέσεων μεταξύ ενεργών συστημάτων. Ως ένα πλέγμα περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συστημάτων».

Η **Karen Barad** (2003), μέσα από το άρθρο της *Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter*, με έντονο τρόπο μας παρουσιάζει μια Πραγματικότητα όπου, «η σημασία των γεγονότων (facts) έχουν αντικατασταθεί από τη σημασία των σημάνσεων (signs)». Αναρωτιέται τότε φτάσαμε στο σημείο να θεωρούμε τη γλώσσα ως γραμματική επιστήμη, πιο σημαντική από την ύλη. Ερώτηση που απορρέει από την προειδοποίηση του Nietzsche (κατά τον 19^ο αιώνα) για τη λανθασμένη τάση «να παίρνουμε τη γραμματική στα σοβαρά [...] επιτρέποντας στη γλωσσική κατασκευή να μορφοποιεί ή να καθορίζει τη κατανόηση του κόσμου και των δυνατοτήτων του». Η ίδια κατανοεί και αντιλαμβάνεται την ύλη όχι ως τελικό και πεπερασμένο προϊόν αλλά μάλλον ως έναν ενεργό παράγοντα ανοικτό σε περαιτέρω «υλοποιήσεις/materializations». Για την Barad, οι ψηφιακές τεχνολογίες αν δε δίνουν απάντηση στο ερώτημα «Πως η ύλη κάνει τη παρουσία της αισθητή;» καταλήγουν σε ουδέτερους ανιχνευτές του πραγματικού κόσμου ως αντικειμένου και όχι ως φαινομένου. Η *Δυνητικότητα* είναι ένα *πεδίο δυνατοτήτων* που δεν μπορεί να νοηθεί μέσα από έναν ανταγωνιστικό δυϊσμό, «Αντικειμένου ή Υποκειμένου», «Φύσης ή Πολιτισμού», «Λέξης ή Κόσμου».

Οι αστικοί όροι συνεχίστηκαν, ασχέτως του κατά πόσο λειτουργούσαν παράλληλα ή ανεξάρτητα από το γεγονός ότι παράγουν σημασίες. Άξια αναφοράς είναι η θέση των Dodge & Kitchin [2004: 198] οι οποίοι επέλεξαν να ξεχωρίσουν τον «κωδικοποιημένο χώρο / coded space» όπου η πληροφορία και ο χώρος αναμειγνύονται τόσο, ώστε ο δεύτερος να μην είναι ικανός πλέον να λειτουργεί χωρίς την παρουσία των πληροφοριών ως κωδικοποιημένη χωρική πρακτική. Μια θεωρητική θέση που υποστηρίχθηκε και από τον Bleecker [2006:9], ο οποίος κάνει αναφορά για «έναν χώρο, ένα αστικό περιβάλλον που δρα, όπως δρούσε πάντα, μόνο που τώρα ορίζει ως μέσο ενεργοποίησής του και μεσάζοντα δράσης του κωδικούς λογισμικού».

Κάτι λείπει. Κάτι λείπει από όλες αυτές τις αστικές ορολογίες. Λείπει ο συνομιλητής τους. Λείπει ο «άλλος». Ο «καθημερινός άνθρωπος». Αυτή η αρχαία οντότητα, αυτός «ο χαμηλόφωνος διάλογος των πολλών και διαφορετικών κοινωνιών πολιτών» που προηγείται των κειμένων, των στατιστικών ερευνών και των αστικών ορολογιών. Και στον

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

«εσαεί» αστικό διάλογο εισάγουμε και τον Georg Simmel που αναφερόμενος στον αστικό χώρο θα πει πως «[...] παραμένει η πραγματικά αδρανής μορφή, μέσα από τις τροποποιήσεις της οποίας, οι πραγματικές ενέργειες εκδηλώνονται αλλά μονάχα με τον τρόπο που η γλώσσα εκφράζει την διαδικασία της σκέψης, η οποία πραγματώνεται με λέξεις και όχι μέσω των λέξεων »⁴⁷

Με αυτή του την τοποθέτηση ο Simmel πρωτίστως αναρωτιέται για την μανία μας να μελετάμε τον χώρο έτσι ώστε να λειτουργεί σαν ένα συμφραζόμενο για την δράση, αλλά που θεωρητικά είναι απλά μια ατελέσφορη μορφή. Είναι ένας θεωρητικός που καταδεικνύει πως ο αστικός χώρος σχηματίζεται κοινωνικά, μα ο ίδιος δεν τον μεταχειρίζεται απλά σαν κοινωνική κατασκευή. Ο Simmel αναζητά την πραγματικότητα που ο χώρος διατηρεί από μόνος του και σε αυτό ακριβώς το σημείο βρίσκουμε μια δημιουργική τομή με την άποψη του Habraken, πως οι κοινωνικές διαδικασίες συμβαίνουν μέσω των υλικών μορφών που σχεδιάζουμε, κτίζουμε, χρησιμοποιούμε και διαμαρτυρόμαστε.⁴⁸

Και πριν έρθουμε στο τώρα μας, θα ακούσουμε για τελευταία φορά τον Morel, τον καυστικό λόγο του οποίου ήδη έχουμε καταγράψει μέσα από την πρότροπή του για κατάργηση της πολεοδομίας. Μας προτείνει να διαβάσουμε την αρχιτεκτονική μαζί με τις τεχνολογίες που διαχειρίζεται και παράλληλα καταγγέλλει μια στρατιά αρχιτεκτόνων και θεωρητικών που αφιερώθηκαν στην ενδελεχή παρατήρηση της πόλης. Και στη στάση του Winny Maas, του Rem Koolhaas ή του Venturi, ο Morel αναγνωρίζει μια «στάση» απέναντι στην πόλη όμοια με αυτή ενός εντομολόγου, που παρατηρεί με προσοχή (μα πάντα από απόσταση ασφαλείας) και αναλύει τις κινήσεις ενός στρατού από καθόλου ελκυστικά έντομα.

Η πολεοδομία σίγουρα δεν έχει πεθάνει. Σίγουρα όμως έχει επέλθει ο θάνατος της «μονολογικής» πόλης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04 | Οι [ΤΠΕ] ως μέσα σχεδιασμού πόλεων & κοινωνικών σχέσεων βασισμένων στην καινοτομία (;

Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράψαμε την πλέον διαδεδομένη φράση: «Η σύγχρονη πόλη μεταμορφώνεται ριζικά από τη χρήση των νέων τεχνολογιών». Μέσα από έναν πυκνό θεωρητικό λόγο στηρίξαμε την τοποθέτησή μας πως, αν επιθυμούμε να την επαναλαμβάνουμε, ακόμα και σήμερα, ίσως η δυναμικής της να κρύβεται στο ότι η πόλη, η καταγεγραμμένη ανάγκη για επαναπροσδιορισμό του αστικού περιβάλλοντός της και ο ρόλος όσων μετέχουν στο σχεδιασμό των επεμβάσεών της, οφείλουν να αναγνωρίσουν ότι η μετάλλαξη του αστικού δομημένου περιβάλλοντος μέσω των νέων ψηφιακών τεχνολογιών είναι η πόλη που προσπέρασε τον αστικό σχεδιασμό ως αποκλειστικό παράγωγο του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου.

Θέσαμε εξ αρχής πως η εργασία πιστεύει και ψάχνει να ανιχνεύσει δείγματα επανατοποθέτησης της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ως τέχνης που οφείλει να έχει αντίκτυπο. Καταγράψαμε στο πρώτο κεφάλαιο πως η εργασία υλοποιείται λόγω της επιθυμίας να ανοίξει ένα διάλογο μεταξύ των νέων τρόπων αρχιτεκτονικής παραγωγής, σχέσης δομημένου αστικού περιβάλλοντος και υποκειμένου έχοντας ως μέσον, ως μεσάζοντα τη ψηφιακή τεχνολογία.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζαμε πως η εργασία προσπαθεί να ανακαλύψει αν μέσα από τη διαχείριση και χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως εργαλείων τόσο των αρχιτεκτόνων όσο και των πολιτών, το δομημένο περιβάλλον, το αρχιτεκτονικό έργο και ο χώρος στον οποίο ενσωματώνονται, νοούνται από το δρών υποκείμενο ως αληθοφανή περιβάλλοντα στα οποία μετέχει ενεργά ή άυλα δρώμενα που ακόμα χειρίζονται ως κλειστά επιστημονικά πεδία.

Σε αυτό το τρίτο κεφάλαιο μέσω των επιλεγμένων παραδειγμάτων – πεδίων μελέτης, στόχο της έχει να αναδείξει το κατά πόσο οι ψηφιακές τεχνολογίες ιδωμένες ως τα σημερινά *εκφραστικά μέσα* του ανθρώπου (αρχιτέκτονα, πολεοδόμου, ακαδημαϊκού, πολίτη κτλ), κατορθώνουν ή όχι να ξαναδιαβαστούν όχι σαν άποψη για το χώρο (εκλαμβανομένου ως περιβάλλον, αντικείμενο ή φύση) αλλά σαν ένα είδος σκεπτόμενου χώρου, σαν πληθυντική εμπειρία.

1. Ως πρώτο παράδειγμα-πεδίο μελέτης, θυμίζουμε πως έχουμε επιλέξει τον ακαδημαϊκό-ερευνητικό κόσμο του IAAC-Institute of Advanced Architecture of Catalonia. Επικεντρωνόμαστε στα εργαλεία, τις μεθόδους και τους τρόπους αρχιτεκτονικής παραγωγής στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Emergent Territories 2011-2013: Urban Metabolisms - From Data to Architecture» με υπεύθυνους καθηγητές τους Willy Müller, Maite Bravo.
2. Ως δεύτερο παράδειγμα-πεδίο μελέτης επιλέχθηκε η παρουσίαση του τεχνολογικού-εμπορικού προϊόντος «Smart Citizen Project», ως ένα ευρέως γνωστό δείγμα σύμπραξης του ακαδημαϊκού-ερευνητικού κόσμου του IAAC, των εταιριών τηλεπικοινωνίας και [ΤΠΕ], των θεσμικών δημοτικών φορέων της Βαρκελώνης και του συνόλου των πολιτών. Ενός προϊόντος που ενεργοποιεί τις αστικές πληροφορίες που οι ίδιοι οι χρήστες γεννάνε καθημερινά ως συνεργατικά εργαλεία αστικής πολιτικής και πολεοδομικού σχεδιασμού.

Η έρευνα των συγκεκριμένων πεδίων μελέτης οργανώθηκε γύρω από ένα δίπτυχο:

1. Καθημερινής παρατήρησης, καταγραφής και αποτύπωσης των μέσων / εργαλείων διαλόγου, σύνθεσης, σχεδιασμού και παραγωγής της αρχιτεκτονικής, αστικής και ερευνητικής διαδικασίας. Η «in situ» παρατήρηση εδραιώθηκε και με διάλογο (εν ήδη συνεντεύξεων ανοιχτού τύπου) με φοιτητές του πανεπιστημίου, την υπεύθυνη προγράμματος σπουδών του IAAC κυρία Αρετή Μαρκοπούλου, καθώς και τους υπεύθυνους διδάσκοντες του μεταπτυχιακού-ερευνητικού προγράμματος «Emergent Territories 2011 - 2013: Urban Metabolisms - From Data to Architecture», Willy Müller, Maite Bravo
2. Παρακολούθησης της επίσημης παρουσίασης στο ευρύ κοινό της πλατφόρμας «Smart Citizen» Project που διεξήχθη στις 24 Απριλίου 2013.

Την πρώτη μέρα της καταγραφής η Maite Bravo τόνισε πως « [...] οφείλουμε να είμαστε προσεκτικοί με τους νέους όρους «smart-», «participatory-» & «networked-» που πλέον δε λειτουργούν ως πρόσθετα της λέξης «-city», μα αντ'αυτού των συνθηκών «-citizen», «-urban planning» & «societies». Η ίδια υποστηρίζει πως μέσω των ερευνητικών

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

προγραμμάτων *Emergent Territories 2011 - 2013: Urban Metabolisms - From Data to Architecture*, η λέξη «ευφυΐα» ως κοινωνική συνθήκη, αναγνωρίζετε σε αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, πολίτες, κοινωνίες και πόλεις που:

1. Οργανώνονται ως πολυεπίπεδα αστικά συστήματα μέσα στα οποία ικανότητες και υποδομές, θεσμοί διαχείρισης πληροφορίας και γνώσεων και ψηφιακά δίκτυα, αλληλοσυμπληρώνονται βελτιώνοντας τη συλλογική ικανότητα επίλυσης αστικών ζητημάτων.
2. Οικοδομούνται πάνω σε μια χωρική συγκέντρωση δραστηριοτήτων έντασης γνώσεων και εκμετάλλευσης του διανοητικού κοινωνικού κεφαλαίου.
3. Οικοδομούνται πάνω σε ψηφιακά δίκτυα και υπηρεσίες. Πάνω σε ευφυείς εφαρμογές που ενσωματώνουν υπολογιστική ικανότητα στον κτισμένο χώρο της πόλης και υποστηρίζουν διαδραστικές λειτουργίες.

Το σίγουρο είναι πως το **Institute of advanced architecture of Catalonia | IAAC της Βαρκελώνης**⁴⁹ είναι ένας **χώρος** στον οποίο υλοποιείται η εντατικοποίηση της γνώσης, που ενεργοποιείται η εκμετάλλευση του διανοητικού κοινωνικού κεφαλαίου και που εφαρμόζεται η ευφυΐα των νέων ψηφιακών τεχνολογιών στον κτισμένο χώρο της πόλης ως μέσο υποστήριξης των κοινωνικών διαδραστικών λειτουργιών,

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04.Ι | Τέχνηματα διαλόγου, σκέψης, έρευνας, σχεδιασμού και παραγωγής

Η εργασία προχώρησε στην καταγραφή των *εργαλείων* εργασίας τόσο των μεταπτυχιακών φοιτητών όσο και των ακαδημαϊκών αλλά κυρίως στη καταγραφή των συνδυαστικών και συνεργατικών τους τρόπων.

Η καταγραφή ως εσωτερικό εργαλείο αναφοράς, χρησιμοποίησε την ερώτηση: «Η διαχείριση της ψηφιακής τεχνολογίας και των νέων [ΤΠΕ] υλοποιείται κάτω από το πρίσμα της ιδεώδους ή τελειοποιημένης μορφής ή ως μέσο συνθετικής - σχεδιαστικής διαδικασίας προς μια συντελεσμένη μορφή;». Ενώ παράλληλα ως πλαίσιο έρευνας ενεργοποίησε ένα θεωρητικό εργαλείο που το IAAC είχε αντίστοιχα ενεργοποιήσει μέσω των ερευνητικών του προγραμμάτων «Global Summer School»: DigitalSLUM _2010, NetworkedCITY_2011, ProductiveCITY_2013: την έκδοση του μεγάλης επιρροής περιοδικού Architectural Design (AD) με τίτλο Digital Cities (2009). Ο λόγος που επιλέχθηκε μια παλαιά έκδοση του συγκεκριμένου αρχιτεκτονικού περιοδικού που πραγματεύεται με τον πλέον έντονο τρόπο τα ζητήματα των ψηφιακών τεχνολογιών στις πόλεις, σχετίζεται άμεσα με την πεποίθηση πως ενώ το 2008 τα ακαδημαϊκά και ερευνητικά προγράμματα του IAAC έκαναν χρήση των νέων ψηφιακών τεχνολογιών κάτω από την ομπρέλα μιας γενικευμένης ανάγκης για «κατασκευή των ηγεμονευουσών τάσεων» γύρω από το πραγματευόμενο θέμα της εργασίας μας, πλέον το 2013 φαίνεται να επικεντρώνεται στην αναζήτηση των πτυχών του διαλόγου που οι [ΝΨΤ] χτίζουν με πιο παραδοσιακά εργαλεία και μεθόδους σκέψης, συνεργασίας, σχεδιασμού και υλοποίησης αρχιτεκτονικών και πολεοδομικών πρακτικών.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Αξίζει όμως να αναφερθεί πως, στο ομώνυμο άρθρο και στην εισαγωγή του τεύχους Digital Cities του AD, ο Neil Leach καταγράφοντας ως δεδομένη την επιρροή των ψηφιακών τεχνολογιών –είτε ως σχεδιαστικά βοηθήματα είτε ως πειραματικά εργαλεία στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό, θέτει το ερώτημα των «τρόπων χρήσης» τους για μια «καλύτερη» πολεοδομική πράξη.

Η εργασία θέτει ως δεδομένο πως η έμπρακτη και πρωτίστως εγχάρακτη μετάβαση των ψηφιακών εργαλείων στην κλίμακα του αστικού είναι μια σχετικά πρόσφατη «επανάσταση», αφού μόλις μερικά χρόνια πριν (2002) ο Andrew Gillespie δήλωνε: « [...] Μένει να διαπιστώσουμε πως οι σχεδιαστές – πολεοδόμοι δεν έχουν ακόμα αναπτύξει τη γνώση, πόσο μάλλον την ειδίκευση ή τους κατάλληλους μηχανισμούς πολιτικής παρέμβασης, που θα τους έδιναν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τη χωρική εξέλιξη μιας ψηφιακής κοινωνίας. Κάποιος μπορεί να σχεδιάζει τη μελλοντική ψηφιακή πόλη. Οι εταιρίες τηλεπικοινωνιών ίσως; [...] σίγουρα πάντως δε μοιάζει να είναι οι σχεδιαστές»

Αναμφισβήτητα πρόθεση αυτού του τεύχους του AD υπήρξε η προσπάθεια να τεκμηριώσει και να διερευνήσει το (επιτυχημένο ή όχι) πέρας από την απλή αναγνώριση της επίδρασης των ψηφιακών τεχνολογιών στην εμπειρία και λειτουργία της πόλης, στην ενεργή εμπλοκή τους στον σχεδιασμό και την υλοποίησή της. Ενώ παράλληλα επανέφερε στο προσκήνιο τη διαπίστωση του De Landa⁵⁰, πως όταν τα ψηφιακά εργαλεία έρχονται πλέον αντιμέτωπα με πολύ μεγαλύτερης κλίμακας και πολυπλοκότητας συστήματα προς μοντελοποίηση ή και σχεδιασμό – διακυβέρνηση, οφείλουν να ενσωματώνουν πια ζητήματα που ξεπερνούν τη μορφογένεση⁵¹, και εντοπίζονται στην ίδια τη διαδικασία της λήψης αποφάσεων που οδηγούν σε αυτή.

Δευτέρα 22 Απριλίου με Παρασκευή 26 Απριλίου 2013, καλύπτοντας ένα χρονικό διάστημα από τις 10:00πμ έως τις 19:00μμ, υλοποιήθηκε η «in situ» παρατήρηση, μελέτη και φωτογραφική καταγραφή των εργαλείων εργασίας, της επιμέλειας αυτών και των τρόπων αξιοποίησης, χρήσης και εφαρμογής τους από σπουδαστές, ερευνητές και προσωπικό του ινστιτούτου. Κι ας ξεκινήσουμε με ένα συμπέρασμα. Αυτό που ήταν έκδηλο από τις πρώτες ώρες παρατήρησης, ήταν πως τα ακαδημαϊκά προγράμματα σπουδών, η έρευνα και η παραγωγή αρχιτεκτονικής σύνθεσης στο IAAC αξιοποιούν τη νοημοσύνη του τεχνήματος.

Ο χώρος εργασίας λειτουργεί ως μια κυψέλη διά-δρασης ποικίλων τεχνουργημάτων: βιβλιοθήκη, σύγχρονο υπολογιστικό κέντρο, 3D εκτυπωτές, κοπτικά μηχανήματα laser, ειδικά μηχανήματα «αυλάκωσης» τοπιογραφικών μακετών, πλατφόρμες κατασκευής micro-chips μα και τρυπάνια, κατσαβίδια, καλούπια, σφυριά, καλέμια, σακιά με οικοδομική άμμο, τσιμέντο, γάζες, χαρτόνια, μονωτικά υλικά, συνθετικές κόλλες, πινέλα, βαφές, χρώματα, υφάσματα, ξυλεία, πριόνια, γρανάζια, μεταλλικά ελάσματα, πρέσα, παλέτες, τουβλίνες, είδη μακέτας, προπλάσματα εργασίας, φωτογραφικές μηχανές και μια γιγαντιαίων διαστάσεων μακέτα της πόλης της Βαρκελώνης να καταλαμβάνει τον κεντρικό επιμήκη τοίχο του ινστιτούτου, κάνοντας συνεχώς αισθητή την παρουσία και τη μορφή του αστικού περιβάλλοντος.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Στο σημείο αυτό η έρευνα επιλέγει να ανασύρει εκ νέου το λόγο του Henri Lefebvre που στην προσπάθειά του για αναζήτηση «έτερων αστικών συνθηκών» με τελικό σκοπό την «παραγωγή χώρου» συλλέγει πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους χωρικά «είδη»: «απόλυτο, αφηρημένο, ανάλογο, αρχιτεκτονικό, σωματικό, καπιταλιστικό, νοητό, πνευματικό, σταθερό, αντιφατικό, πολιτιστικό, διαφοροποιημένο, επιβαλλόμενο, δραματικό, επιστημολογικό, οικείο, αποσπασματικό, φρέσκο, γεωμετρικό, παγκόσμιο, ιεραρχικό, ιστορικό, ομοιογενή, ιδεολογικό, φαντασιακό, φυσικό, ουδέτερο, οργανικό, αδιαφανή, πρωτότυπο, πολιτικό, πληθωρικό, πιθανό, αγνό, πραγματικό, κοινωνικό, αισθητικό, παραδοσιακό, αστικό, ουτοπικό, γυναικείο, δημοκρατικό [...]»⁵²

Ο Lefebvre τονίζει πως απαιτεί ικανότητα για έναν χώρο να χαρακτηρίζεται από μια λίστα λέξεων χωρίς τελεία. Ικανότητα που ενεργοποιείται μέσα από την ανάγκη «γνώσης του χώρου». Ανάγκη που αναμορφώνει τις λέξεις σε έτερες παρουσίες και συνθήκες χώρου. Η ίδια αξία, και το ίδιο προσόν αναγνωρίζεται και στους τρόπους συνεργασίας, συν-παραγωγής και συν-διαλλαγής φοιτητών, ακαδημαϊκών, επισκεπτών του ινστιτούτου και των αναρίθμητων εργαλείων εργασίας. Στο IAAC τα νέα μέσα, τα εργαλεία διαμεσολάβησης, ως μεταβατικά αντικείμενα εν γένει, δε θεωρούνται ως μέσα δια των οποίων ΈΝΑ άτομο εκφράζει, ενώπιον ενός κοινού, το δικό του όραμα του κόσμου. Απεναντίας η ισότιμη συνεργασία όλου του φάσματος των εργαλείων που αναφέραμε, αναδεικνύει την επιλογή του IAAC να καταπιάνεται με την προβληματική της *συντελεσμένης μορφής* ως ικανής να απεγκλωβίζει την συνθετική διαδικασία από την μονοσήμαντη τελειομανή απεικόνιση σχεδιαστικών φαντασιώσεων μέσα στα στενά πλαίσια ενός και μόνου μέσου, και να την ανοίγει προς μία διευρυμένη *διαχείριση των μορφών* που συνδυάζει παλαιά και νέα εργαλεία με άξονα τον ενεργό τρόπο χρήσης αυτών των εργαλείων της σύνθεσης με τελικό στόχο την αρχιτεκτονική κατασκευή.

Η παρατήρηση όλων των φάσεων εργασίας στο χώρο του IAAC, ήρθε αντιμέτωπη με συνεργατικές διαδικασίες διάδρασης στις οποίες οι ψηφιακές τεχνολογίες και οι [ΤΠΕ] λειτουργούσαν όχι ως αυτοσκοπός ή κλειστό σύστημα αναφοράς, αλλά ως ένα εργαλείο ανάμεσα σε τόσα άλλα. Και τονίζουμε τη λέξη «εργαλείο» και όχι «μέσο» καθώς η έρευνα έγινε μάρτυρας συνεργατικών διαδικασιών που ανατροφοδοτούνταν κυρίως από μια ασυναίσθητη και απερίσκεπτη⁵³ χρήση των «εργαλείων», σημαίνουσα παρά σμαινόμενη. Και προγράμματα του Η / Υ (2D, 3D απεικονίσεις, modelers, 3D printings, electronic chips, arduinos [...] κ.α.) σε συνδυασμό με φυσικά προπλάσματα, σχέδια, σκίτσα, κείμενα, καλούπια κλπ, εντάσσονται από κοινού σε μια επεξεργασία αρχιτεκτονικών και αστικών προτάσεων με στόχο α) την επιτάχυνση της σύνθεσης και β) την κατασκευαστική τεκμηρίωση (προτυποποίηση, άμεσα μετρήσιμη κατασκευή, συντεταγμένες κ.λπ.)

Στο IAAC τόσο οι [ΝΨΤ] όσο και οι [ΤΠΕ] χρησιμοποιούνται ως «δυνατότητα ταχείας εισαγωγής του πραγματικού – ήδη από τα αρχικά στάδια σχεδιασμού»⁵⁴, ως συντελεσμένο γεγονός παρά εξιδανικευμένο αποτέλεσμα, ως ενόραση παρά φωτορεαλισμό, ως ενεργό αποτέλεσμα παρά πορεία προς το αποτέλεσμα. Οι φοιτητές – ερευνητές – καθηγητές κάνουν χρήση των ψηφιακών προγραμμάτων και τεχνολογιών κυρίως «από το τέλος προς την αρχή»: αξιοποιούν γρήγορες 3D προσεγγίσεις, προσομοιώσεις, φωτογραφικές συνθέσεις, πολλαπλά προπλάσματα-μακέτες

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

του εν εξελίξει έργου, και παράλληλα ενεργοποιούν τη δυνατότητα ταυτόχρονων επεξεργασιών της σύνθεσης (λειτουργικό, κλίμα, υλικά, φωτισμός, θόρυβος, κίνηση) με απτά δημιουργικά εργαλεία όπως: η φιλμογράφηση των προπλασμάτων σε φυσικό φωτισμό, η καταγραφή αστικών ήχων, και η κατασκευή τμημάτων μακέτας από διάφορα οικοδομικά υλικά. Όλοι οι τρόποι σύνθεσης και παραγωγής της αρχιτεκτονικής είναι ενεργές επεξεργασίες που αλληλοπληροφορούνται άμεσα, με τα ψηφιακά προγράμματα να δουλεύονται ως φυσικά εργαλεία συμπληρωματικά μεταξύ τους, προς αποφυγή μονοσήματων ή και μονοπρογραμματικών κωδικοποιήσεων του χώρου.

Η Maite Bravo, υπεύθυνη διδάσκων του μεταπτυχιακού και ερευνητικού προγράμματος «Emergent Territories 2011 - 2013: Urban Metabolisms - From Data to Architecture», μας ανέφερε πως σε ακαδημαϊκό, ερευνητικό, κατασκευαστικό αλλά και κοινωνικό επίπεδο οι ψηφιακές τεχνολογίες οφείλουν να χειρίζονται ως εργαλείο σύνθεσης παρά ως τελικό εξιδανικευμένο προϊόν. Συνεπίκουρος αυτής της θέσης και ο Νίκος Γεωργιάδης, ένας εκ των συνιδρυτών του Αρχιτεκτονικού Γραφείου Anamorphosis Architects, που υποστηρίζει πως «οι αρχιτέκτονες οφείλουν να παίρνουν σοβαρά υπ όψη» τις ψηφιακές τεχνολογίες ως συνθετικά εργαλεία, για δύο λόγους: «α) γιατί ενεργοποιούν άμεσα την ενόραση στη δημιουργική διαδικασία, απομυθοποιώντας την, και οδηγώντας την πέρα από το μύθο του ευφυούς, εμπνευσμένου και ευφάνταστου αρχιτέκτονα (genius) και β) γιατί με αυτόν τον τρόπο μας αποκαλύπτουν περισσότερο πραγματικό, δηλαδή στιγμιότυπα και συνθήκες πραγματικού που κάθε αρχιτέκτονας - αν θέλει να είναι δημιουργός και όχι απλός αποδέκτης - όχι μόνο δεν μπορεί να αγνοεί αλλά οφείλει να χρησιμοποιεί στη σύνθεσή του».

Οι τέσσερις ημέρες καταγραφής και παρατήρησης των εργαλείων αρχιτεκτονικής παραγωγής και των τρόπων χρήσης αυτών, κατέστησαν σαφές πως στο IAAC προωθείται ένας έτερος τρόπος αρχιτεκτονικού διαλόγου, έρευνας, σχεδιασμού και υλοποίησης. Έχει να κάνει με την ταυτόχρονη, πολλαπλή και ταχεία επεξεργασία – βίωση της συνθετικής διαδικασίας, μέσα από την εκ-κεντρική, α-συνειδητή μορφική χρήση των προγραμμάτων και των άλλων εργαλείων, παραπέμποντας στον τρόπο και το χρόνο βίωσης της ίδιας της αρχιτεκτονικής εμπειρίας.

Οι συνεργατικές διαδικασίες αρχιτεκτονικής σύνθεσης στο IAAC μας διδάσκουν πως όσο η πάντα νέα τεχνολογία χρησιμοποιείται ως μέσο και όχι ως εργαλείο (κάτι που συμβαίνει εξ' άλλου και σε «παλαιότερα» εργαλεία, πχ. σκίτσο, μακέτα, κολλάζ κ.λπ. όταν εγκλωβίζονται στην δική τους εικονικότητα) οι προτεινόμενες συνθετικές μορφές παραμένουν αδρανείς ανα-παραστάσεις που όταν φτάνει η στιγμή να εγγραφούν σε πραγματικό χώρο ακυρώνονται μεμιάς από το ενεργό πραγματικό της αστικής κοινωνίας.

Η επισταμένη «in situ» παρατήρηση και καταγραφή των τρόπων, μεθόδων και εργαλείων εργασίας στο IAAC επιβεβαίωσαν και ένα ζητούμενο που η εργασία έχει θέσει από το πρώτο κεφάλαιο: Διακρίναμε πως η παραγωγή αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμό εκμεταλλευόμενη τις δυνατότητες των [ΤΠΕ] είναι ικανή να απαντήσει στην έντονη κοινωνική απαίτηση που θέλει την πολεοδομία να αναμορφώνεται από μια τυπική διαδικασία αποφάσεων

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

«από τα πάνω» σε μια εν εξελίξει διάδραση «από τα κάτω» συμμετοχής όπου οι αποφάσεις για ζητήματα του άστεως συνδιαμορφώνονται και εμπλουτίζονται από τη συλλογική κοινωνική ευφυΐα και γνώση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04.II | Smart Citizen Project ⁵⁵

Στις 23 Απριλίου του 2013, μία ημέρα πριν την επίσημη παρουσίαση του Smart Citizen Project, πραγματοποιήσαμε μια συζήτηση με τον Tomas Diez Ladera, διευθυντή του Fab Lab Barcelona. Η κουβέντα ξεκίνησε με την τοποθέτησή του πως, «Είναι πλέον επιτακτική ανάγκη Εμείς / We να δημιουργήσουμε τα εργαλεία εκείνα που θα προσφέρουν στους πολίτες το δικαίωμα να συμμετέχουν στην παραγωγή των αστικών τους συνθηκών». Ενώ παράλληλα μου μετέφερε τη φράση του Alex Posada -MID Founder, Hangar Lab Engineer πως «Το Smart Citizen Kit είναι μια ηλεκτρονική συσκευή που προσφέρει στους πολίτες τη δυνατότητα να ανακτούν αλλά πρωτίστως να δημιουργούν πληροφορίες σχετικά με αστικές παραμέτρους που τους αφορούν».

Στην ερώτησή μου, «Ποιές είναι οι κεντρικές αστικές προκλήσεις του παρόντος τις οποίες οι πόλεις καλούνται να αντιμετωπίσουν;» επέλεξε να απαντήσει θέτοντας με τη σειρά του δυο ερωτήσεις:

- « Πως μπορούν οι πόλεις να παράγουν εργαλεία για τους χρήστες τους, ώστε να μετέχουν ενεργά στην παραγωγή, μετάλλαξη και αναμόρφωση αυτών;»
- « Πως μπορούμε εμείς⁵⁶ να κατανοήσουμε ένα νέο αστικό οικοσύστημα στο οποίο ο κύκλος ζωής του αστικού περιεχομένου αποτελεί τμήμα μιας εσωτερικής δομής που ενεργοποιείται πρωτίστως μέσω των πολιτών;»

Μας τονίζει πως οι δυνατότητες των ηλεκτρονικών υπολογιστών ξεκίνησαν να έχουν μεταμορφωτικές ιδιότητες όταν έγιναν ατομικό και προσβάσιμο υλικό προς το ευρύ κοινό (στα τέλη του 70' και αρχές δεκαετίας του 80'). Υποστηρίζει πως η συνθήκη της αυτο-δυναμίας των πολιτών μέσω των τεχνολογιών παίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση των μελλοντικών πόλεων και κοινωνιών. Και καταγράφει πως πηγή έμπνευσης τόσο του Fab Lab Barcelona όσο και της ιδέας του Smart Citizen Project, στο ξεκίνημά της, ήταν οι διεθνείς τάσεις των αστικών κινημάτων *Do it Yourself* [D.I.Y] καθώς και η συνεργατική επινόηση *Do it With Others* [DIWO]⁵⁷. « [...] Μέσα σε αυτό το πλαίσιο τα εργαλεία που άλλοτε χρησιμοποιούταν για την είσοδο και την έξοδό μας από εικονικούς κόσμους, τώρα λειτουργούν ως τα βασικά δίκτυα-κανάλια μέσω των οποίων πράττουμε στο φυσικό χώρο».

Στη συνέχεια ξεκίνησε μια συζήτηση γύρω από την ερευνητική ερώτηση, «Με ποιό τρόπο οι πόλεις μεταμορφώνονται όταν διαπλέκονται / συνυφαίνονται με ποικίλες ψηφιακές τεχνολογίες και τι σημαίνει αυτό για την αστική ζωή; Τι σημαίνει για τους αρχιτέκτονες και τους πολεοδόμους; Είναι ικανοί να προσαρμοστούν ή το σημαντικότερο να συσχετιστούν με αυτές τις εξελίξεις;»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Ο Tomas Diez ξεκίνησε με την τοποθέτησή του σύμφωνα με την οποία, « [...] βρισκόμαστε στη χρονική στιγμή όπου για τις πόλεις επικρατεί ο όρος *Smart Cities*, αυτό τουλάχιστον υποστηρίζουν οι εταιρίες IBM⁵⁸, CISCO⁵⁹, ERICSSON⁶⁰ με κάθε ευκαιρία συνεδρίου, έκθεσης, ημερίδας κτλ.» Ο λόγος του είναι έντονα κριτικός. Υποστηρίζει πως καθημερινά ακούμε για « [...] τις *Έξυπνες Πόλεις* που οι χρήστες τους απλά θα μεταφέρονται από ηλεκτρικά αυτοκίνητα, οι δρόμοι θα είναι εφοδιασμένοι με ευφυείς σηματοδότες, τα κτήρια θα συνομιλούν μεταξύ τους [...] για να αναφέρουμε μερικά από τα εφόδια που ο οικονομικός και επενδυτικός κόσμος προωθεί ως τα χαρακτηριστικά των νέων πόλεων». Μέσα από την κουβέντα καταγράφεται, ο ορατός για τον ίδιο κίνδυνος, το μοντέλο *Smart Cities* να απομειωθεί σε αντικειμενική συνθήκη με στόχο τη δημιουργία και διανομή νέων υπηρεσιών και προϊόντων άμεσα διανεμημένα στους πολίτες υπό μορφή κλειστού πακέτου που απλά απαιτεί να το ανοίξεις. Αυτός ο κίνδυνος ενεργοποίησε το σύνολο της ερευνητικής ομάδας του Smart Citizen Project να εισάγει από την αρχή της έρευνας έως την παραγωγή και λειτουργία της πλατφόρμας τρία βασικά δομικά ερωτήματα που λειτούργησαν και λειτουργούν ως έμπνευση και ποιητικό αίτιο σε όλη την πορεία του έργου και αφορούν το ρόλο του κάθε πολίτη στην πόλη του.

- « Πρέπει οι πολίτες να παραμείνουν σε ρόλο καταναλωτών νέων «έξυπνων» προϊόντων και υπηρεσιών;»
- « Πολίτες αλλά και αρχιτέκτονες ή πολεοδόμοι, είναι ικανοί να κατανοήσουν τις καινοτόμες ιδιότητες των νέων έξυπνων τεχνολογιών, όταν απλά τις λαμβάνουν ως τελικό προϊόν από εταιρίες ή κυβερνητικούς και θεσμικούς φορείς;»
- « Είναι εφικτό οι πολίτες σε συνεργασία με αρχιτέκτονες, πολεοδόμους, ακαδημαϊκά ιδρύματα κ.α. να μετέχουν με ένα παραγωγικό τρόπο στους *τρόπους* των πόλεων μέσω της χρήσης των [ΤΠΕ];»

Το Smart Citizen είναι μια ανοιχτή πλατφόρμα που έχει θέσει ως στόχο της την ενεργοποίηση των συνεργατικών διαδικασιών των πολιτών που ζουν σε αστικά περιβάλλοντα. Είναι ένα «μέσο» σύζευξης και σύνδεσης δεδομένων, πληροφοριών, ανθρώπων και γνώσης και ο στόχος του είναι να εξυπηρετεί ως «connection node / επικοινωνιακός κόμβος» μεταξύ της κτηριακής αποδοτικότητας και των ανοιχτών οργάνων ένδειξης, μεταξύ των κατοίκων και της πόλης τους, μεταξύ κατοίκων και θεσμικών φορέων. Βασικός στόχος δημιουργίας του Smart Citizen Kit υπήρξε η καταγεγραμμένη ανάγκη σύνδεσης και ουσιαστικής μετοχής των πολιτών σε συνεργατικές διαδικασίες μεταξύ τεχνολογικών ιδρυμάτων, κοινοτήτων, δημόσιων υπηρεσιών και εταιριών πάνω σε ζητήματα άστεως.

Το Smart Citizen Project για πρώτη φορά παρουσιάστηκε τον Ιούλιο του 2012 στα πλαίσια μιας εκστρατείας crowd funding που οργανώθηκε από το Fab Lab Barcelona, το IAAC, το κέντρο Hangar Art Production και την πλατφόρμα Goteo crowd-funding.⁶¹ « [...] Το όλο εγχείρημα είχε ως έναυσμα την πεποίθηση πως οι *Έξυπνες Πόλεις* έχουν ανάγκη και από *Έξυπνους Πολίτες*». Και στο ερώτημά μας γιατί επέλεξαν τον τρόπο χρηματοδότησης μέσω των κοινωνικών στρωμάτων των πολιτών, η απάντησή του ήταν πως χωρίς την κοινωνική αποδοχή του έργου ή την ένδειξη ότι είναι μια έρευνα και ένα τελικό προϊόν που τους ενδιαφέρει και τους αφορά, η επιτυχία του θα ήταν αμφίβολη έως και ακατόρθωτη. Μια απάντηση που φέρνει το νου το εγχείρημα *The Plan of Chicago* του 1909.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Η συσκευή Smart Citizen Kit, είναι μια ανοικτή πλατφόρμα συγκέντρωσης, διακίνησης, δια-χείρισης και επεξεργασίας αστικών πληροφοριών «γνώσης χώρου» και περιλαμβάνει τρία τεχνολογικά στρώματα:

1. Hardware Device [SCK]: Περιέχει αισθητήρες που συλλέγουν πληροφορίες από το περιβάλλον αναφορικά με τις αστικές παραμέτρους του «φωτισμού-θορύβου-υγρασίας-ατμοσφαιρικής ρύπανσης-θερμοκρασίας».
2. Website & on line API: Στο οποίο συγκεντρώνονται από τους αισθητήρες «real-time» περιβαλλοντικά δεδομένα [cosm.com/] από τους χρήστες της πόλης.
3. Mobile Apps: Με στόχο το βασικό εργαλείο της πλειοψηφίας των πολιτών, τα smart phones, να αναμορφωθούν σε συνθετικά εργαλεία παραγωγής γνώσης, απαραίτητης τόσο για τον πολεοδομικό σχεδιασμό όσο και για την χάραξη και επιλογή στρατηγικών αστικής και περιβαλλοντικής αειφορίας.

Συνεχίζοντας τη συνομιλία με τον Tomas Diez μας τόνισε χαρακτηριστικά πως, «Οι υπολογιστές μας επέτρεψαν να δημιουργούμε περιεχόμενο -content. Το διαδίκτυο μας προσέφερε την δυνατότητα να το μοιραστούμε. Τώρα ήρθε η στιγμή να δράσουμε στον φυσικό κόσμο κάνοντας χρήση των δυο αυτών εργαλείων».

Στις 24 Απριλίου 2013, έγινε η επίσημη παρουσίαση του Smart Citizen Kit στο IAAC. Στο κάλεσμα ανταποκρίθηκαν ερευνητές, ακαδημαϊκοί, φοιτητές, εταιρίες τηλεπικοινωνιών, επενδυτές ευρυζωνικών δικτύων μα κυρίως πολλοί κάτοικοι της Βαρκελώνης. Το IAAC μετατράπηκε σε έναν κοινό χώρο διαπραγμάτευσης. Και το προϊόν μετεξελίχθηκε σε « [...] τρόπο σκέψης και επινόησης δυνατοτήτων ζωής» [Νίτσε]. Σχεδόν 250 κάτοικοι της Βαρκελώνης ήδη έχουν ενσωματώσει το Smart Citizen Kit στην καθημερινότητά τους. Ήδη καταγράφουν, συλλέγουν και διανέμουν αστικές πληροφορίες. Το προϊόν μετά τη παρουσίαση, αμέσως μπήκε και σε δεύτερη διαδικασία crowd funding μέσω της πλατφόρμας Kickstarter⁶² και από την πρώτη εβδομάδα είχε φτάσει στο 60% του στόχου του. Στόχος είναι το έργο να εφαρμοστεί άμεσα στην πόλη Σαντιάγκο στη Χιλή, στη Μάλαγα, στη Λίμα και στο Caracas, πόλεις που ήδη έχουν εκδηλώσει ενδιαφέρον.

Στη συζήτηση μπήκε και η Maite Bravo. Μας τονίζει πως ο η βιομηχανική ανάπτυξη του 20^{ου} αιώνα⁶³ εγκαθίδρυσε ένα σαφή διαχωρισμό μεταξύ παραγωγής και κατανάλωσης, παραγωγού και καταναλωτή, σχεδιαστή και χρήστη. Μας τονίζει και ένα σημαντικό για την ίδια γεγονός, πως σήμερα σχεδόν κάθε μεγάλη πόλη έχει και το δικό της Fab Lab⁶⁴. Μια πραγματικότητα που της δίνει πάτημα για να υποστηρίξει πως « [...] Εάν θεωρήσουμε την υφιστάμενη κρίση αναφορικά με τη δημιουργία θέσεων εργασίας, και την εξάλειψη πολλών παραδοσιακών οντοτήτων, που έδιναν ταυτότητα στη μορφή του αστικού κόσμου όπως τον γνωρίζαμε, τότε ίσως να είμαστε σε θέση να υποστηρίξουμε πως ο Jeremy Rifkin στο έργο του *The end of work*⁶⁵ είχε δίκιο». Ο Rifkin το 1995 είχε εξηγήσει πως η μαζική ανεργία λόγω της αντικατάστασης της εργασίας του ανθρώπου από τη μηχανή, είναι εφικτό να γεννήσει τις συνθήκες αυτές για την ανα-δόμηση, ανακατασκευή της κοινωνίας μέσω διαδικασιών αυτο-οργάνωσης εδραιωμένες στην τοπική βάση της αστικού ιστού. Καταλήξαμε λοιπόν πως ίσως, η παρούσα κατάσταση κρίσης στο δυτικό κόσμο με την ταυτόχρονη εμφάνιση (όπως ήδη αναφέραμε) των νέων αστικών – κοινωνικών δράσεων [DIY] Do It Yourself

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

και Do It With Others [DIWO], να δημιουργήσει ένα οικοσύστημα για την ενεργή συμμετοχή των πολιτών στην παραγωγή της πόλης τους, κάνοντας χρήση της τεχνολογίας ως μέσο κατανόησης της αστικής καθημερινής πραγματικότητας. Αυτή η συνθήκη για την Maite Bravo είναι ικανή ώστε να μεταβούμε σε έναν αστικό σχεδιασμό που θα επιτρέπει στους χρήστες όχι μόνο να συμμετέχουν αλλά και να παράγουν οι ίδιοι τα εργαλεία συμμετοχής. « [...] Τότε θα μιλάμε για μια Έξυπνη Πόλη με Έξυπνους Πολίτες».

Η εργασία έκλεισε την καταγραφή της επίσημης παρουσίασης του Smart Citizen Project, με μια σύντομη συνομιλία με τους καθηγητές Maite Bravo και Willy Müller. Και από κοινού καταγράψαμε την άποψη πως η κοινωνική καινοτομία τόσο των [ΝΨΤ] όσο και των [ΤΠΕ] έγκειται στην επανενεργοποίηση δυο βασικών ξεχασμένων παραμέτρων: α) πως κανείς δεν γράφει, ζωγραφίζει, χτίζει ή δημιουργεί κατά μόνας και β) πως η αύρα των αστικών περιβαλλόντων εν-υπάρχει στους χρήστες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.05 | Living Labs⁶⁶

Με οδηγό αυτές τις δυο τελευταίες φράσεις προχωράμε σε μια, όχι διαφορετική, μα πιο άμεση ολοκλήρωση καινοτομίας και ψηφιακών υπηρεσιών. Τα Ζωντανά Εργαστήρια (Living Labs) (L.Ls.), μια καθαρά ευρωπαϊκή πρωτοβουλία με μεγάλη απήχηση σε όλη την Ευρώπη. Ένα ευρωπαϊκό δίκτυο (E.N.O.L.L.) που αναπτύχθηκε γρήγορα μέσα από τρία κύματα ανοιχτών προσκλήσεων συμμετοχής το 2006, 2007 και το 2008. Σήμερα περιλαμβάνει 129 L.Ls., εκ των οποίων δέκα χωροθετούνται εκτός Ευρώπης, σε Βραζιλία, Κίνα, Μοζαμβίκη, Νότια Αφρική και Ταιβάν. Το πιο πρόσφατο κύμα ανοιχτής πρόσκλησης έγινε στις 2 Μαΐου 2013 και ήταν το έβδομο κατά σειρά.

Το «Ζωντανό Εργαστήριο» είναι μια περιοχή της πόλης στην οποία χωροθετείται και λειτουργεί σε πλήρη κλίμακα ένα αστικό εργαστήριο, προσφέροντας έδαφος για επινόηση, προτυποποίηση και εμπορία νέων εφαρμογών κινητής τεχνολογίας και [ΤΠΕ]. Ο βασικός πυρήνας λειτουργίας ενός «Ζωντανού Εργαστηρίου» βρίσκεται στη διαδικασία πραγματοποίησης διαδραστικών τεστ αξιοποιώντας ως υποδομή καινοτομίας τη συγκέντρωση δημιουργικών ταλέντων, την κοινωνικο-πολιτιστική πολυμορφία και το απρόβλεπτο της εφευρετικότητας και φαντασίας που εν-υπάρχει στο αστικό καθημερινό περιβάλλον. [Living Labs Europe 2007]

Βασικός τους στόχος είναι η προώθηση του πειραματισμού και της συνδημιουργίας με πραγματικούς χρήστες σε πραγματικές συνθήκες. Χρήστες μαζί με ερευνητές, επιχειρήσεις, θεσμικούς φορείς και δημόσια ιδρύματα έρευνας, εξετάζουν και εργάζονται από κοινού πάνω σε νέες λύσεις, προϊόντα, υπηρεσίες, επιχειρηματικά μοντέλα και προτάσεις ενεργοποίησης του αστικού περιβάλλοντος.

Βασική τους συνεισφορά η προώθηση της κοινωνικής συμμετοχής μέσω μιας διαδικασίας «ανοιχτής καινοτομίας» που ανατροφοδοτείται από μια πλατφόρμα σύμπραξης ακαδημαϊκού κόσμου, μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων και

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

δημόσιων οργανισμών. Με αυτό τον τρόπο τα «Ζωντανά Εργαστήρια» συμβάλλουν στη γένεση ενός συστήματος καινοτομίας όπου οι πολίτες γίνονται «ενεργοί παράγοντες και όχι μόνο παθητικοί δέκτες» (Ε.Ν.Ο.Λ. 2009)

Τα «Ζωντανά Εργαστήρια» συνδέονται με πόλεις και συνοικίες πόλεων που προωθούν τις τηλεπικοινωνιακές υποδομές και τις ψηφιακές υπηρεσίες με στόχο να γίνουν σημαντικοί κόμβοι στην παγκόσμια ροή αγαθών, υπηρεσιών, προσώπων και ιδεών. Οι υποδομές των πόλεων βελτιώνονται. Οι δημόσιες πολιτικές προσαρμόζονται στις ανάγκες των επιχειρήσεων, των πολιτών και των ερευνητικών αποτελεσμάτων. Οι χωρικές συγκεντρώσεις εξειδικεύσεων και ικανοτήτων εξελίσσονται μέσω της έρευνας, της πειραματικής ανάπτυξης, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Το σύνολο του αστικού περιβάλλοντος γίνεται «Ζωντανό Εργαστήριο» για την προτυποποίηση και τη δοκιμή νέων τεχνολογιών, την πειραματική εφαρμογή νέων μεθόδων παραγωγής και την ενίσχυση της καινοτομίας σε πραγματικό χρόνο και χώρο.

Αν και τα L.Ls. ξεκίνησαν από εφαρμογές στο πεδίο των τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνίας, η ίδια λογική έχει επεκταθεί για καινοτομία σε πολλούς άλλους κλάδους, στην ενέργεια, το περιβάλλον, τα τρόφιμα, την υγεία. Ο θεματικός προσανατολισμός των 129 L.Ls. δείχνει ένα ευρύτατο πεδίο εφαρμογών σε όλους τους τομείς οικονομικής και κοινωνικής δραστηριότητας (SOLET-eTourism, TRAIL-Technologies for Rurality, Agro Living Lab, Issy-les Moulineaux Medialand, LIFENET, Gyor Automotive LL, ESA-Frascati Living Lab, Telemedicine Living Lab, Cyber Care Clinique, RENER-Renewable Energies, Smart-House LLMadrid).

«Ζωντανά Εργαστήρια». Που έγκειται η καινοτομία τους αναφορικά με τις [ΝΨΤ] και τον πολεοδομικό στοχασμό; Ίσως στο γεγονός πως πρόκειται για εμπράγματα - εγχάρακτες ουτοπίες που χτίζονται μέσω και διαμέσου της ενεργής συμμετοχής και εμπλοκής των δρώντων αστικών υποκειμένων, και όχι αφηρημένες θεωρητικές συλλήψεις. Τα «Ζωντανά Εργαστήρια» έχουν να κάνουν με *real time* διαδραστικές σχέσεις χρονικής και τοπικής αμεσότητας που ενεργοποιούνται από τη σύζευξη των νέων ψηφιακών τεχνολογιών με την απαραίτητη διαμεσολάβηση της φαντασιακής και ιδεολογικής επένδυσης που γεννάνε οι διανθρώπινες σχέσεις.

Τα «Ζωντανά Εργαστήρια» επιλέξαμε να τα παρουσιάσουμε (υπό μια συμπυκνωμένη μορφή) καθώς η Maite Bravo μαζί με ομάδα φοιτητών του ερευνητικού της προγράμματος, έχουν συμμετάσχει στο αντίστοιχο της Βαρκελώνης. Η ίδια τα αναγνωρίζει ως μία από τις πολλές προσπάθειες για την εύρεση ενός κοινού χώρου διαπραγμάτευσης μεταξύ πολιτών, αρχιτεκτόνων, πολεοδόμων, φοιτητών, ακαδημαϊκών, κρατικών και θεσμικών φορέων, ιδιωτικού και επιχειρηματικού τομέα. Αυτή η *ανάγκη* για κοινό χώρο διαπραγμάτευσης (και όχι αναζήτησης νέων αστικών συνθηκών –όπως καταγράψαμε μέσα από την παράθεση πληθώρας διακηρύξεων στο πρώτο κεφάλαιο) για την ίδια αποτελεί και την έμπρακτη αντίσταση σε μια τεχνολογική εποχή που για αρκετό καιρό χαρακτηρίζονταν ως η εποχή της *οθόνης*. Βέβαια στο σημείο αυτό τέθηκε και ένα ερώτημα στο οποίο είχαμε ήδη απάντηση αλλά επιθυμούσαμε και την τοποθέτησή της: «Μήπως όλα αυτά, τα κοινωνικά κινήματα τύπου Do it Yourself, τα αστικά εργαστήρια στους δρόμους κτλ παραπέμπουν σε ένα υπερβολικά ανθρωπομορφικό όραμα της αρχιτεκτονικής;»

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

- « Μάλλον θα έλεγα ότι εκφράζουν την ανάγκη για μια αστική επιστήμη πιο ανθρώπινη. Διότι η τέχνη της αρχιτεκτονικής δεν αφήνει άθικτο το πεδίο των καθημερινών ζητημάτων και ενασχολήσεων: τουναντίον, η δομημένη αστική μορφή –τα κτήρια, μας φέρνουν αντιμέτωπους με την καθημερινή πραγματικότητα μέσω μιας ταυτόχρονα ενικής και πληθυντικής σχέσης με τον εαυτό μας και με τον άλλο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι μια τέχνη που χτίζει μια ιδιάζουσα σχέση με τον κόσμο, μέσω της μυθοπλασίας. Και μια τέτοια σχέση ανατροφοδοτείται από το επίπεδο του δρόμου κι όχι από το κλειστό γραφείο ενός αρχιτέκτονα ή τις κλειστές πόρτες των πανεπιστημίων»

Αυτή η τοποθέτηση της Maite Bravo έρχεται να συμπληρώσει και τον κριτικό θεωρητικό λόγο του Henri Lefebvre όταν στο δεύτερο κεφάλαιο μας υπενθύμιζε ότι μια από τις *αρρώστιες* της πόλης του μεταμοντερνισμού είναι ότι είχε σβήσει τα ίχνη του διπλού χαρακτήρα του αρχιτεκτονικού και πολεοδομικού χώρου. Ενός χώρου που είναι ταυτόχρονα « [...] άμεσος και έμμεσος, ανήκει δηλαδή σε μια κοντινή τάξη, την τάξη της γειτονιάς, και σε μια μακρινή τάξη, την τάξη της κοινωνίας, του Κράτους»⁶⁷

Αυτή η τοποθέτηση μας οδηγεί ήδη σε κάποια πρώτα συμπεράσματα που στο εισαγωγικό σημείωμα της εργασίας είχαν τεθεί ως ζητήματα προς επίλυση. Μέσω των στοχευμένων πεδίων μελέτης αναγνωρίσαμε επιστήμονες που όντως έχουν προχωρήσει σε μια μεταστροφή του παγιωμένου στατικού ρόλου των αρχιτεκτόνων και των πολεοδόμων. Παρατηρήσαμε και πρακτικές αρχιτεκτονικού σχεδιασμού που δε νοούν, δε συγχέουν τη μελέτη με την προβολή αυτής. Βιώσαμε και καταγράψαμε συνεργατικές διαδικασίες σχεδιασμού που αναζητούν αλλά κυρίως συμβάλλουν στην ενεργοποίηση της πόλης ως πεδίου διαμεσολάβησης, συνάρθρωσης και συνεργασίας της φυσικής, θεσμικής και ψηφιακής της δομής. Ενώ τέλος αναγνώσαμε τις εν λόγω συνεργατικές διαδικασίες ως τρόπους ανατροφοδότησης ενός «Αστικού Δικτύου»⁶⁸ που δεν περιορίζεται στη μορφολογία του αλλά αποτελεί το υπόβαθρο ενός *τρόπου ζωής*.

Εικόνα 1: 23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή της συνέντευξης με την Maite Bravo [@ Konstantina Gavala 2013]

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.01 | Ανάγκη για ένα ενεργό ψηφιακό παρόν ως «Επικοινωνιακό Τρόπο»

¹ Hans Schaffers, Nikos Komninos, Marc Pallot, Brigitte Trousse, Michael Nilsson, Alvaro Oliveira 2011. *Smart Cities and the Future of Internet: Towards Cooperation Frameworks for Open Innovation*.

² Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.136-137)

³ Σταύρος Σταυρίδης, 1985. *Για την Στιλπνότητα*, Εφήμερη Πόλη, (τεύχος 7) Αθήνα

⁴ Marshall McLuhan, 1982. *Media.Οι Προεκτάσεις του Ανθρώπου*, Εκδόσεις Κάλβος (μτφ. Σπύρος Μάνδρος), Αθήνα, (σ. 14-15)

⁵ Guy Debord, 2000. *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Αθήνα, Διεθνής Βιβλιοθήκη

⁶ Th. W Adorno, Δημήτρης Καρύδας – Σταύρος Σταυρίδης 2004. *Εισαγωγικά Κείμενα για τον «Μονόδρομο» του Βάλτερ Μπένγιαμιν*, Εκδόσεις Άγρα, Αθήνα

⁷ Δείτε τις βιβλιογραφικές αναφορές: 1. Gould, P. & White, R., 1974. *Mental Maps*, Harmondsworth, Penguin , 2. T. Kapler and W. Wright, 2004. *GeoTime Information Visualization*, IEEE Info Vis, 3. Spencer, S., 1999. *Global Positioning System: A field Guide for the Social Sciences*, Malden, MA-Blackwell Pub.

⁸ Michel de Certeau, 2000. *Heterologies. Discourse on the Other*, Theory and History of Literature, Volume 17, (μτφ. Brian Massumi), University of Minnesota Press Minneapolis, London.

⁹ Elizabeth Grosz, 2001. *Architecture from the Outside. Essays on Virtual and Real Space*, MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England (βλέπε σελ. 56-58)

¹⁰ Ως άνω (βλέπε σελ. 70-71)

¹¹ Ως άνω (βλέπε σελ. 88-89)

¹² Kevin Lynch, 1960. *The Image of the City*, Harvard-MIT Joint Center for Urban Studies Series (βλέπε σελ.1)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.02 | Ο αστικός χώρος και η πολιτική των πάντα νέων τεχνολογιών ως χωρική μορφή και μέσο κοινωνικής συμμετοχής (:)

¹³ Καρυδάς Ι. 2005, *Ψηφιακές πόλεις*, Αθήνα: Παπαζήση, (βλέπε σελ. 22 – 41)

¹⁴ Hubert L.Dreyfus, 2003. *Το Διαδίκτυο*, Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα (βλέπε σελ.22)

Επίσης βλέπε, Marti Heidegger, 1977. *The Question Concerning Technology*, Harper and Row, Νέα Υόρκη.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

¹⁵ Φρ. Νίτσε, *Τάδε έφη Ζαρατούστρα (Ο Υπεράνθρωπος)*, (βλέπε σελ.34)

¹⁶ <http://popupcity.net/>

¹⁷ <http://www.handmadeurbanism.com/links.html>

http://www.jovis.de/media/pdf/Handmade_Urbanism.pdf

<http://www.microplanning.net/home.html>

<http://www.dbuaaward.net/>

¹⁸ <http://www.bmwguggenheimlab.org/>

¹⁹ <http://www.helsinkidesignlab.org/>

²⁰ <http://www.lse.ac.uk/LSECities/Home.aspx>

²¹ <http://www.22barcelona.com/content/view/698/897/lang.ca>

²² Do it Yourself Urbanism | <http://myriammahiques.blogspot.gr/2011/02/diy-do-it-yourself-urbanism.html>

²³ http://www.huffingtonpost.com/2012/04/29/almere-oosterworld_n_1462551.html

²⁴ Carl Smith, 2005. *The Plan of Chicago*, The Electronic Encyclopedia of Chicago, (Chicago: Chicago Historical Society, 2005), <http://www.encyclopedia.chicagohistory.org/pages/10537.html>

²⁵ Thomas J. Schlerentz, 1983. *Burnham's Plan and Moody's Manual: City Planning as Progressive Reform*, Journal of the American Planning Association 47, 1 (βλέπε σελ. 70-82)

²⁶ Comprehensive Plan Enabling Act 1928, 12

²⁷ Sherry R. Arnstein, July 1969. *A Ladder of Citizen Participation*, Journal of the American Institute of Planners

²⁸ Bernie Jones, 1990. *Neighborhood Planning: A Guide for Citizens and Planners*, (Chicago: American Planning Association Planner's Press, (βλέπε σελ. 12)

²⁹ Judith E. Innes and David E. Booher, (December 2004) *.Reframing Public Participation: Strategies for the 21st Century*, Planning Theory and Practice, Vol. 5, No. 4, (βλέπε σελ. 419)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

³⁰ James L. Creighton, 2005. *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement*, (San Francisco: Jossey-Bass), 9. (βλέπε σελ.18-19)

³¹ Habermas, J., 1981. *Theories des Kommunikativen Handelns*, Suhrkamb, Berlin-Germany

³² Forester, J., 1999. *The Deliberative Practitioner, Encouraging Participatory Planning Processes*, MIT Press, Cambridge, MA. USA

³³ Turner, A., 2006. *Introduction to Neogeography*, O Reilly Media, Oxford, UK

³⁴ Goodchild, M.F., 2007. *Citizens as sensors: the world of volunteered geography*. *Journal of Geography*, 69(4) (211-221).

Professor Michael Goodchild, considered the “father of geographic information science (GISc)” which is the academic theory behind the development, use, and application of geographic information systems (GIS).

«Sites such as Wikimapia and OpenStreetMap are empowering citizens to create a global patchwork of geographic information, while Google Earth and other virtual globes are encouraging volunteers to develop interesting applications using their own data” (Goodchild, M.F., 2007. *Citizens as sensors: the world of volunteered geography*. *Journal of Geography*, 69(4):211-221).

³⁵ Coleman, D.J., Sabone.B., Nkhwanana, N., Geomatica 2010. *Volunteering Geographic Information to Authoritative Databases: Linking Contributor Motivators to Program Effectiveness*, Vol.64 p.383-396

³⁶ Lynch, K. 1960. *The Image of the City*; MIT Press: Cambridge, MA, USA

³⁷ Do it Yourself Urbansim

////////////////////////////////////

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.03 | Ο αστικός πολεοδομικός στοχασμός ως ικανότητα κοινωνικής ενσωμάτωσης

³⁸ Benoist, Alain de. 1985 .*Démocratie: Le problème* ,Paris: Le Labyrinthe

Quoted at www.dadalos.org/int/Demokratie/Demokratie/Grundkurs1/Material/zitate.htm

³⁹ Nicolas Bourriaud, 1998. *Esthétique relationnelle*, Les Presses du réel, Dijon

⁴⁰ Νίκος Κορνηνός, 2010. *Ευφρείς πόλεις – ευφρείς συνοικίες: Ένα νέο παράδειγμα σχεδιασμού των πόλεων βασισμένο στην καινοτομία και ευρυζωνικότητα*, Πόλεως Λόγος-Τιμητικός Τόμος για τον Καθηγητή Α.Φ. Λαγόπουλο, Εκδόσεις Ανάπτυπο, University Studio Press, Θεσσαλονίκη
*Καθηγητής Πολεοδομίας Τμήματος Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Α.Π.Θ., Ερευνητική Μονάδα Αστικής και Περιφερειακής Καινοτομίας (URENIO), Α.Π.Θ.

⁴¹ Δημήτρης Καρύδης, 1991. *Ανάγνωση Πολεοδομίας*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Για τον Δ. Καρύδη ο ανα-στοχασμός της πολεοδομικής πρακτικής οφείλει να ξεκινήσει από την ενεργοποίηση της κοινωνικής σημασίας των χωρικών μορφών.

⁴² Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα, (μτφρ. Πάνος Τουρνικιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα, (βλέπε σελ.144)

⁴³ Ως άνω (βλέπε σελ.144-145)

⁴⁴ *Planning and the Postmodern Turn*, στο *Planning Futures, New Directions for planning theory* (P. Allmendinger & M. Tewdwr-Jones) Routledge, London 2002

⁴⁵ Maria BASILE, Alain BOURDIN, Jean-Jacques TERRIN, 2007. *Transformations des outils pour la ville: TIC et réalité augmentée* (à partir du projet IP City)

⁴⁶ Eric Kluitenberg, 2006. *The Network of Waves: Living and Acting in a Hybrid Space*, No. 11. Hybrid Space
«The emergence of digital media has meant that in recent years the use and significance of traditional public space has altered radically. The newest developments in information technology make use of apparatus which is less and less noticeable, so making a critical attitude more difficult»

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04 | Οι [ΤΠΕ] ως μέσα σχεδιασμού πόλεων & κοινωνικών σχέσεων βασισμένων στην καινοτομία (;)

⁴⁷ George Simmel, 1993. *Πόλη και Ψυχή*, (μτφ. Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου) Εκδόσεις Έρασμος (2^η Έκδοση), Αθήνα.

Το έργο του Ζίμμελ «Η πόλη και η Ψυχή», το οποίο και περιγράφεται από τον Louis Wirth, της σχολής κοινωνιολογίας του Σικάγο ως το πιο σπουδαίο άρθρο, πάνω στην πόλη από κοινωνιολογικής σκοπιάς, ήταν και παραμένει μια από τις πιο ισχυρές κριτικές της μεγάλης πόλης πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

⁴⁸ N .John Habraken, 1998. *The Structure of the Ordinary: Form and Control in the Build Environment*, MIT Press

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04 | ICTs ως μέσα σχεδιασμού πόλεων & κοινωνικών σχέσεων βασισμένων στην καινοτομία

⁴⁹ Το IAAC ιδρύθηκε το 2004. | <http://www.iaac.net/>

Είναι ένα εκπαιδευτικό και ερευνητικό κέντρο προσυλωμένο στην αναζήτηση, στη μελέτη και την πρακτική μιας «αρχιτεκτονικής» ικανής να «συναντά» και να συνδιαλέγεται με τις παγκόσμιες προκλήσεις στον τρόπο υλοποίησης, χρήσης και κατοίκησης των αστικών περιβαλλόντων του 21^{ου} αιώνα.

Χωροθετείται στο δημοτικό διαμέρισμα 22@BARCELONA [<http://www.22barcelona.com/>] ενός υφιστάμενου αστικού αποτυπώματος στο κέντρο της Βαρκελώνης, στην περιοχή Poblenou, παγκοσμίως γνωστού για την εφαρμογή καινοτόμων κατασκευαστικών τεχνολογιών και ψηφιακών δικτύων ευρυζωνικότητας σε υφιστάμενα και νέα οικοδομήματα με στόχο την εξάπλωση ενός αστικού περιβάλλοντος σχεδόν μηδενικής ενεργειακής κατανάλωσης ή και σε ορισμένες περιπτώσεις ενός αστικού περιβάλλοντος που παράγει το ίδιο ενέργεια.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

Το IAAC λειτουργεί σαν πλατφόρμα διάδρασης, ανταλλαγής εμπειριών και γνώσεων μεταξύ 25 χωρών και αντίστοιχων πανεπιστημιακών και ερευνητικών κέντρων, συμπεριλαμβανομένων και αυτών της Αμερικής, Κίνας, Ινδίας, Πολωνίας, Ιταλίας, Μεξικού και Σουδάν. Οι σπουδαστές του εργάζονται πάνω σε αρχιτεκτονικά και αστικά ζητήματα πολλαπλών κλιμάκων (από μελέτη πόλης, γειτονιάς, οικοδομήματος ή τμήματος -module οικοδομής) και σε διαφοροποιημένα γνωστικά πεδία (όπως οικολογία, ενέργεια, νέες τεχνολογίες και digital manufacturing). Το IAAC διαθέτει το πλέον εξελιγμένο εργαστήριο ψηφιακής παραγωγής στη Νότια Ευρώπη, εξοπλισμένο με laser cutters, 3D printers, milling machines και πλατφόρμες κατασκευής και παραγωγής chips.

Ως βασικούς του στόχους έχει θέσει:

1. Τη δραστηριοποίηση, προώθηση και εξέλιξη της έρευνας σε μείζονα πεδία αρχιτεκτονικού και αστικού προβληματισμού.
2. Την μετάδοση τεχνογνωσίας πάνω σε ζητήματα νέων ψηφιακών τεχνολογιών και την ενσωμάτωσή τους σε θέματα πόλης.
3. Τη συνδρομή τους, ως εξωτερικοί ειδικοί συνεργάτες των θεσμικών δημοτικών αρχών σε ζητήματα πόλης, αρχιτεκτονικής, ενέργειας και νέων αστικών τεχνολογιών.
4. Τη σύναψη συνεργατικών διαδικασιών μεταξύ θεσμικού, ιδιωτικού και ακαδημαϊκού χώρου με την αντίστοιχη ενεργοποίηση και ενημέρωση των πολιτών, σε πεδία μελετών νέων αστικών γειτονιών, κτηρίων, ενεργειακής αναβάθμισης υφιστάμενου αστικού αποθέματος ή ενσωμάτωσης έξυπνων τεχνολογιών στη λειτουργία δημόσιων, εκπαιδευτικών και ιδιωτικών υπηρεσιών. Στόχος τους η συμβολή και μετάδοση της ερευνητικής τους τεχνογνωσίας για μια «έξυπνη πόλη» που ενεργοποιείται μέσω «έξυπνων πολιτών».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04.Ι | Τέχνηματα διαλόγου, σκέψης, έρευνας, σχεδιασμού και παραγωγής

⁵⁰ Ο Manuel DeLanda θέτει το ερώτημα: «What is the potential for applying digital simulation for research in urban planning and development? » Αντίστοιχα ο Neil Leach προσπαθεί να βρεί απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση μέσω μιας συνέντευξης με τον DeLanda, τον «φιλόσοφο του δρόμου» όπως χαρακτηριστικά τον αποκαλεί. Η συνέντευξη έγινε μέσω ανταλλαγής email και εκπονήθηκε στους μήνες Οκτώβριο και Νοέμβριο του 2008.

Επιπρόσθετες σημειώσεις:

1. Manuel DeLanda, 1997. *A Thousand Years of Nonlinear History*, Zone Books, Swerve Editions (New York)
2. Manuel DeLanda, 1992. *War in the Age of Intelligent Machines*, Zone Books (New York)
3. Manuel DeLanda, 2006. *Intensive Science, Virtual Philosophy, Continuum* (New York),
4. DeLanda, 2002. *A New Philosophy of Society*, Continuum (New York)
5. Manuel DeLanda, 2002. *Deleuze and the Use of the Genetic Algorithm in Architecture*, in N. Leach (ed), *Designing for a Digital World*, John Wiley & Sons (London), pp 117–20.

⁵¹ Morphogenesis: is derived from the Greek terms 'morphé' (shape/form) and 'genesis' (creation).

Βλέπε επίσης: Michael Hensel, Achim Menges and Michael Weinstock's issues of AD: *Emergence: Morphogenetic Design Strategies* (July/August 2004) and *Techniques and Technologies in Morphogenetic Design* (March/April 2006).

⁵² Ο Edward W. Soja στο «Thirdspace» στηρίζει την αναζήτηση του «Τρίτου Χώρου» σε μεγάλο βαθμό στο έργο του Lefebvre «The Production of Space», ως ένα κείμενο που προσπαθεί να κοινωνοποιήσει πως η «ομιλία και η συζήτηση για τον χώρο, με τίποτα δεν μπορούν να μας οδηγήσουν στην γνώση του χώρου» (βλ. σελίδες 7-8). Ο Soja, ταυτίζεται με την θέση του Lefebvre, πως η «παραγωγή χώρου» δεν μπορεί να προκύψει μέσω της αντιμετώπισης του χώρου ως κομμάτι/αντικείμενο μιας συγκεκριμένης επιστήμης, και για το λόγο αυτό αντιπαραθέτει σε αυτόν τον τεμαχισμό, την συνθήκη του χώρου ως πληθυντική εμπειρία που ενσωματώνει τα επιμέρους: το απόλυτο, το αφηρημένο, το φυσικό, ... (Thirdspace, βλ. σελίδα 59)

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Γ | ΤΠΕ Τεχνολογίες: Inclusive City vs. Monopoly

⁵³ Για την έννοια του *απερίσκεπτου* βλ. Lacan Jacques 1998 (1975) *Seminar SXX, On Feminine Sexuality / The Limits of Love and Knowledge*, Norton, New York, σ. 20.

Επίσης στο σημείο αυτό συστήνουμε και τον λόγο του Νίκου Γεωργιάδη –Anamorphosis Architects, ο οποίος μας τονίζει πως «*Αν όμως αποτολμά κανείς μία κριτική προς την Ευκλείδεια γεωμετρία αυτή πρέπει να γίνει όχι στο γεγονός ότι αυτή δομείται σε ένα περιορισμένο αριθμό αντιληπτικών διαστάσεων, αλλά στο ότι βασίζεται σε μία κατ'εξοχήν οπτική και μη βιωματική αφαίρεση, υποδηλώνοντας έτσι 'μία αλήθεια για το χώρο' και όχι έναν αληθινό χώρο*». Πάνω σε αυτή του την τοποθέτηση προτείνετε ως βιβλιογραφική αναφορά: Lefebvre Henri 1991 (1974), *The Production of Space*, Blackwell, Oxford, σ. 296, 299.

⁵⁴ Lacan Jacques, 2006, *Ecrits*, Norton, NY. [α] σ.75-81, [β] σ.161-175

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.04.II | Smart Citizen Project

⁵⁵ <http://www.smartcitizen.me>,

<http://goteo.org/project/smart-citizen-sensores-ciudadanos?lang=en>
en.wikipedia.org/wiki/Arduino

Team:

- Tomas Diez, directs Fab Lab Barcelona, and faculty at IAAC
- Guillem Campardon, Researcher at IAAC and Fab Lab Barcelona
- Alex Posada, founder MID runs Hangar Interaction Lab and faculty at IAAC
- M.A. Heras, Hangar Interaction Lab Engineer
- Alex Dubor, Master in Advanced Architecture IAAC
- Gabriel Bello-Diaz, Master in Advanced Architecture IAAC

⁵⁶ Ο Tomas Diez, λέγοντας εμείς εννοεί, πανεπιστήμια, ερευνητικά κέντρα, αρχιτέκτονες, μηχανικούς, τεχνικούς λογισμικών, εταιρίες κινητικής τηλεφωνίας, θεσμικοί φορείς κτλ

⁵⁷ <http://www.furtherfield.org/features/articles/diwo-do-it-others-%E2%80%93no-ecology-without-social-ecology>

The term “DIWO (Do It With Others)” was first defined in 2006 on Furtherfield's collaborative project *Rosalind - Upstart New Media Art Lexicon* (since 2004) [12]. It extended the DIY (Do It Yourself) ethos of early (self-proclaimed) ‘net art heroes’, who taught themselves to navigate the web and develop tactics that intervened in its developing cultures.

⁵⁸ <http://smartercitieschallenge.org/>

http://www-03.ibm.com/innovation/us/thesmartercity/index_flash.html#/home/

⁵⁹ http://www.cisco.com/web/strategy/smart_connected_communities.html

The Cisco Smart+Connected Communities initiative takes advantage of ICT to transform physical communities into connected communities that can realize economic growth, enable environmental sustainability, and enhance quality of life.

www.cisco.com/go/smartconnectedcommunities

The Cisco Smart+Connected Communities initiative pursues innovative solutions along eight tracks:

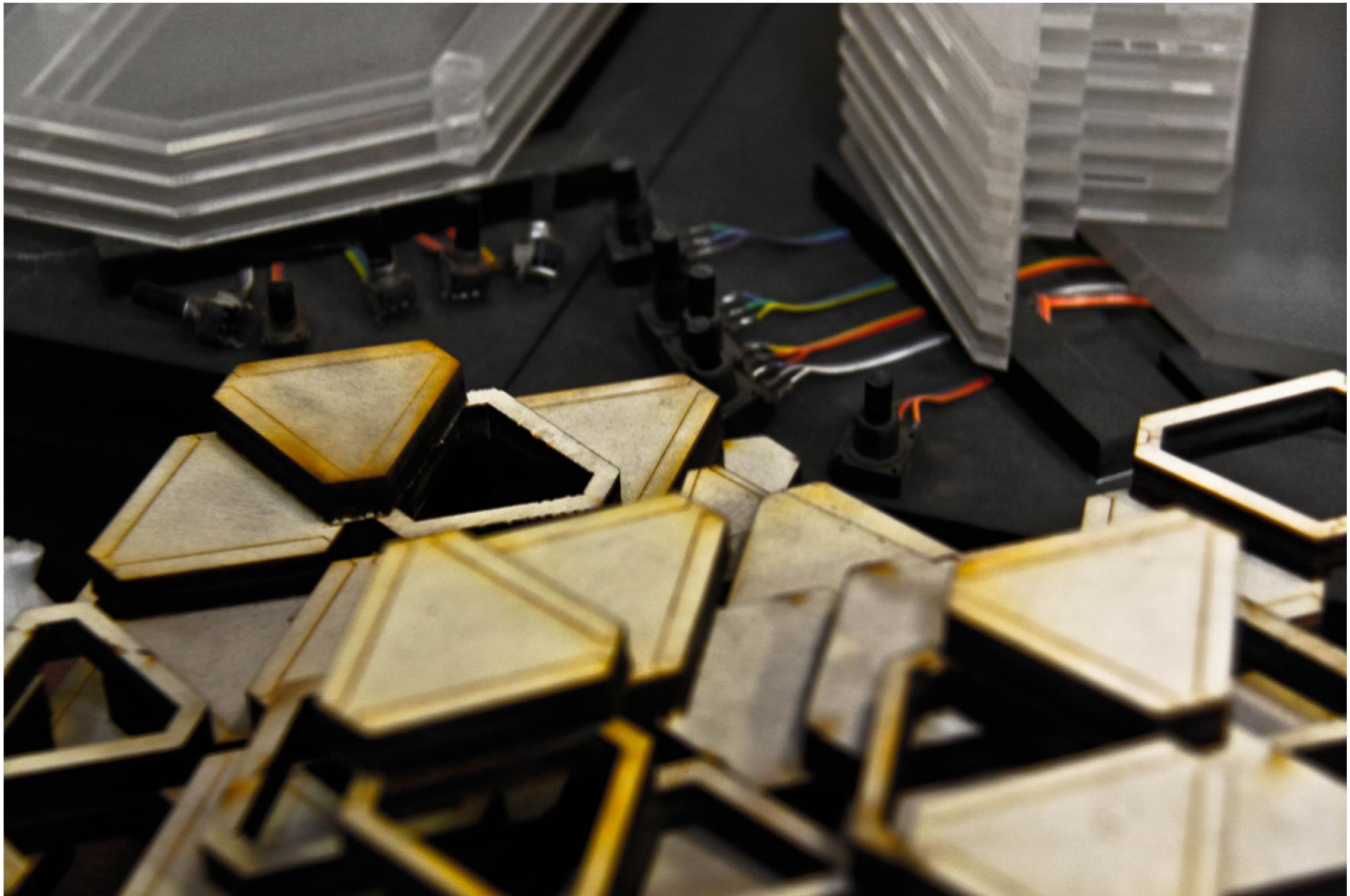
1. Smart+Connected Real Estate
2. Smart+Connected Utilities

IAAC
21 - 26 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2013

Iaaac

Institut
d'arquitectura
avançada
de Catalunya

Εικόνα 2_ The interactive City Model [22 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Ψηφιακό πρόπλασμα στα πλαίσια του IAAC Global Summer School του 2011 με τίτλο **NetworkedCITY_2011**

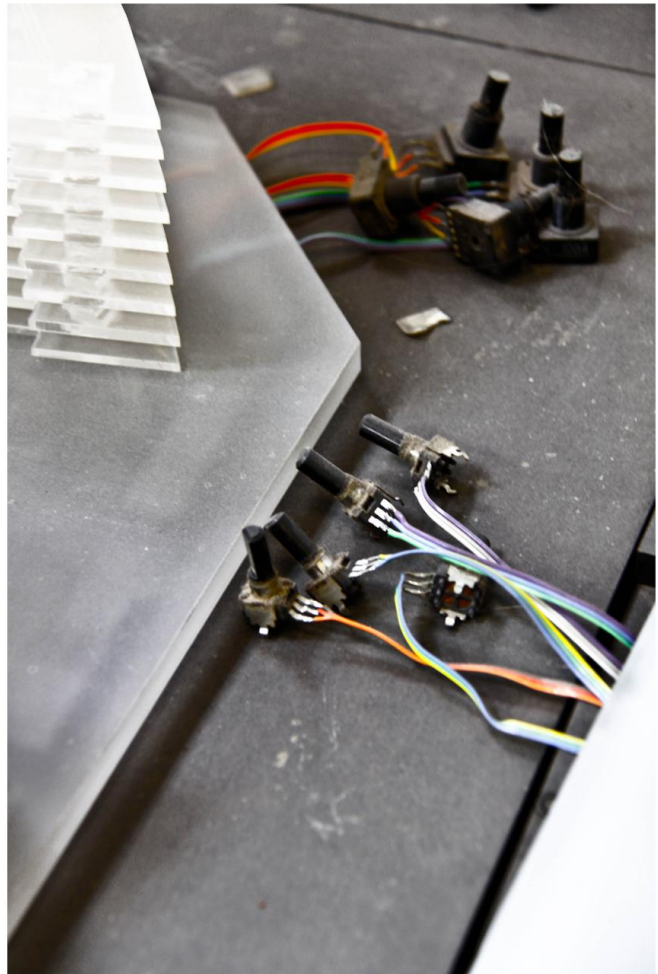
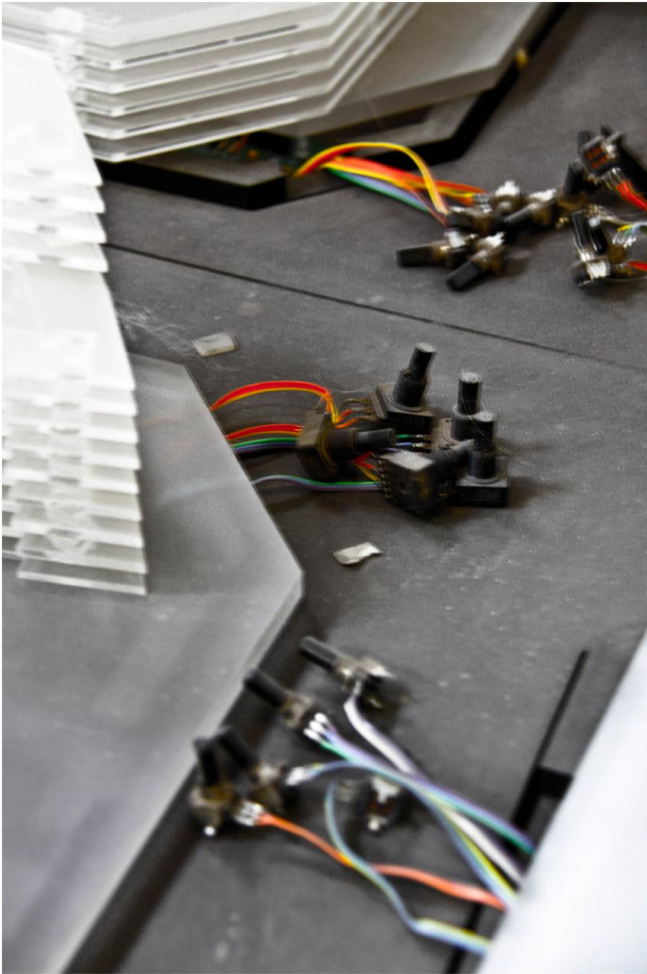
Το εργαστήριο έλαβε χώρα ταυτόχρονα σε Barcelona & Mumbai, και οι σπουδαστές είχαν στην διάθεσή τους 15 ημέρες εντατικής εργασίας. Στόχος να αναμορφώσουν μέσω επι τόπου αστικής έρευνας, μελέτης, ανάλυσης ένα συγκεκριμένο οικοδομικό τετράγωνο της πόλης σε "SuperBlock" μέσω " [...] intelligently connected system of distributed information"

Παραθέτουμε τον πλήρη χαρακτηρισμό του εργαστηρίου: "The Global Summer School students from Barcelona were split into 6 groups, each group was assigned one block that was part of the Barcelona "SuperBlock" they were analyzing (students in Mumbai were split into 3 groups with 3 blocks). At the beginning of the workshop the groups analyzed the levels of consumption for each block (energy, water, CO2 emissions, etc) taking into consideration the various types of buildings and residents of each block (commercial, industrial, residential, vacant buildings, public space, etc). With the data collected they were able to make recommendations as to how each block could become more efficient, not just on its own, but acting in conjunction with the other blocks within SuperBlock. This is a sample of a network that could be applied to an entire city in the future where the city working together as whole can be more efficient than the sum of its parts.

To demonstrate the effect of each proposal in its interaction within the SuperBlock, students created an interactive model which calculated the various levels of 5 calculations:

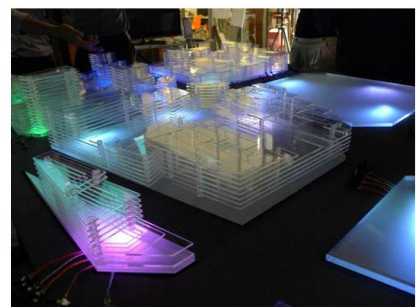
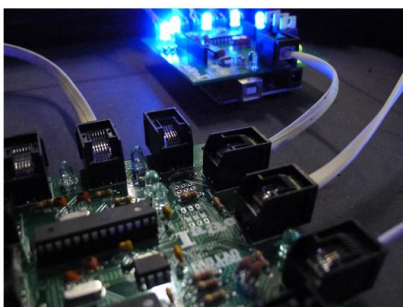
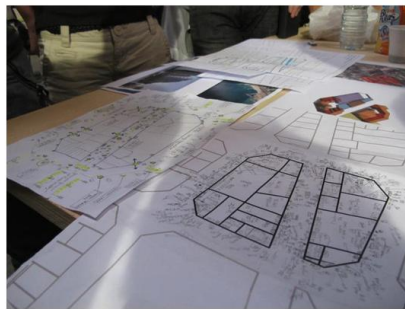
1. Environmental Data: Light, Temperature, CO2 emissions
2. The block's global role, how much activity takes place on the block
3. Water Consumption
4. Energy Consumption
5. Energy Generation

By assigning a value to each input the students were able to rate their block on a 6 point scale (Optimum as the highest and Very Low Efficiency the lowest) which was represented by a colored system in the interactive model. The interactive model was made up of a network of Arduino boards with light sensors displaying the color status of each portion of the block, all connected to data input dials. As the inputs (resource consumption and generation) for each block changed, so did the color (efficiency level) of each block within the SuperBlock.

Εικόνες 3, 4_ The interactive City Model [22 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

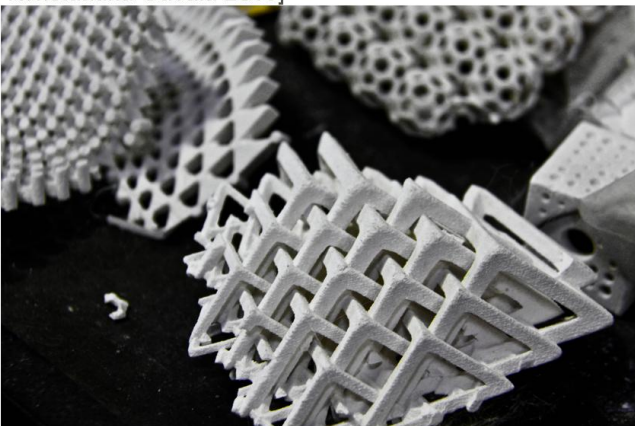
Εικόνες 5, 6, 7, 8, 9, 10_ NetworkedCITY_2011 [<http://www.iaac.net/educational-programs/networkedcity-2011-23>]

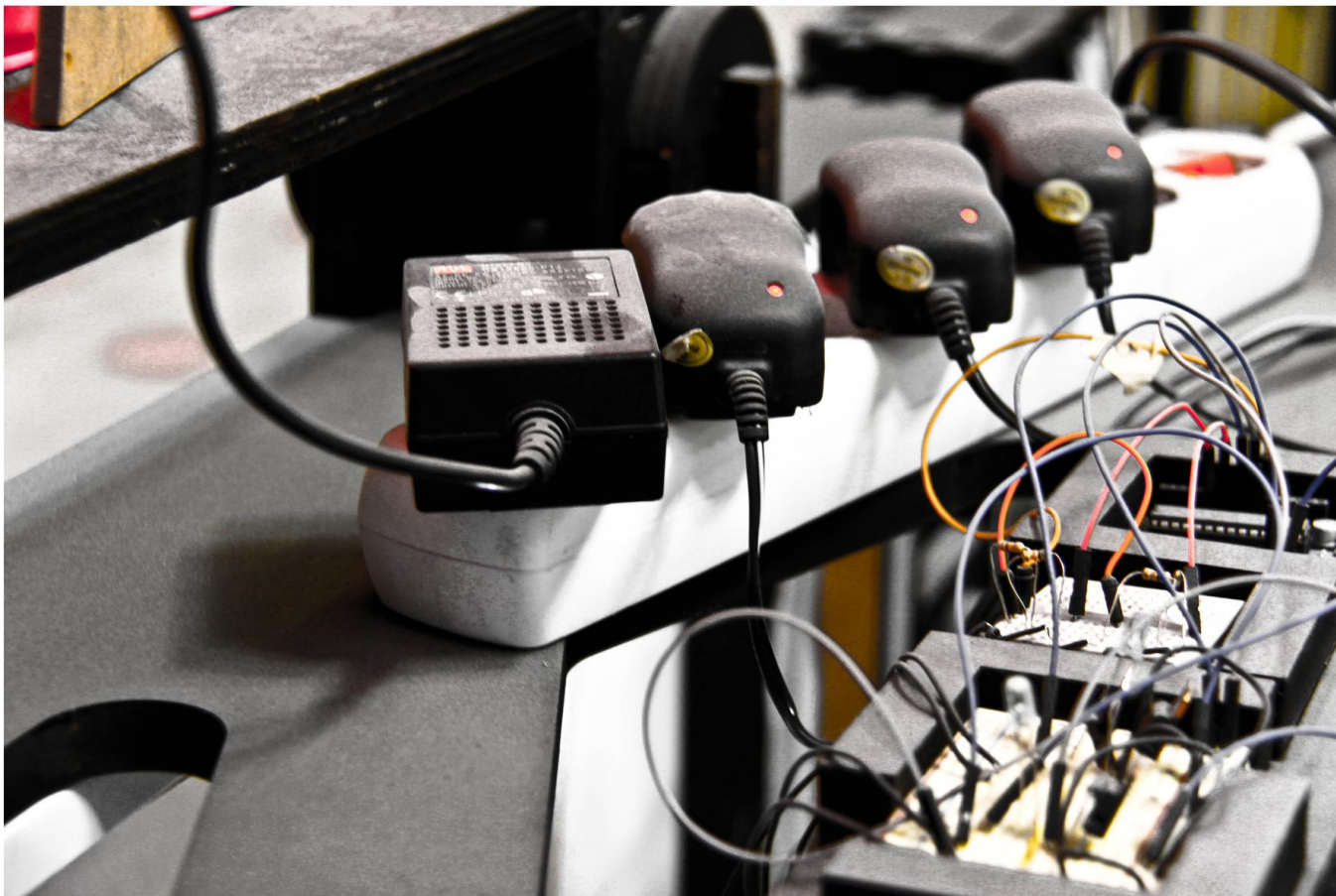

Εικόνες 11_ Digital Fabrication Build Components [22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 12, 13_ Digital Fabrication Build Components & Process Tools [22 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Έρευνα πάνω σε μοντελοποιημένα [modula] κατασκευαστικά στοιχεία κτηρίων. Οι μέθοδοι εργασίας από την σύλληψη της ιδέας έως την υλοποίηση και εφαρμογής της, γίνεται μέσω ισότιμης συνεργασίας τόσο των παλαιότερων μεθόδων και εργαλείων σχεδιασμού και παραγωγής όσο και των πλέον εξελιγμένων ψηφιακών τεχνολογιών.

Εικόνες 14_ Αποτύπωση χώρου εργασίας [22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 15, 16, 17_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Οι συνεργασίες παραδοσιακών και νέων μέσων αρχιτεκτονικής και αστικής παραγωγής, αναδुकνεύουν την παραγωγή μιας δομής υπερεμπειρικής με κατασκευαστικές τυπολογίες που χαρακτηρίζονται πολυκεντρικές. Η επίμονη παρατήρηση μας οδήγησε στο συμπέρασμα πως κάτω από τον αυτοματισμό της 'εντολής', ενυπάρχει κι ένας άλλος αυτοματισμός, αυτός της μορφικής αυτοδήλωσης. Πως κάτω από την ατομοκεντρική έννοια του χρόνου ή και την απο-τοπο-ποίηση που εισάγει η κυβερνητική, στο IAAC η παραγωγή υλοποιείται μέσω ενός χρόνου που σχετίζεται άμεσα με το χωρικό βίωμα - χρόνο περισσότερο ποιοτικό/ποιητικό παρά ποσοτικό.

Εικόνες 18_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 19, 20_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Μέσω της επί τόπου παρατήρησης ένα πρόσθετο συμπέρασμα, είναι και το γεγονός πως τα παραδοσιακά μέσα κατασκευής αξιοποιούνται συνεργατικά με τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες με τέτοιο τρόπο, ώστε να αξιοποιείται ξανά η νοημοσύνη του τεχνήματος - μία ενυπάρχουσα μορφική νοημοσύνη.

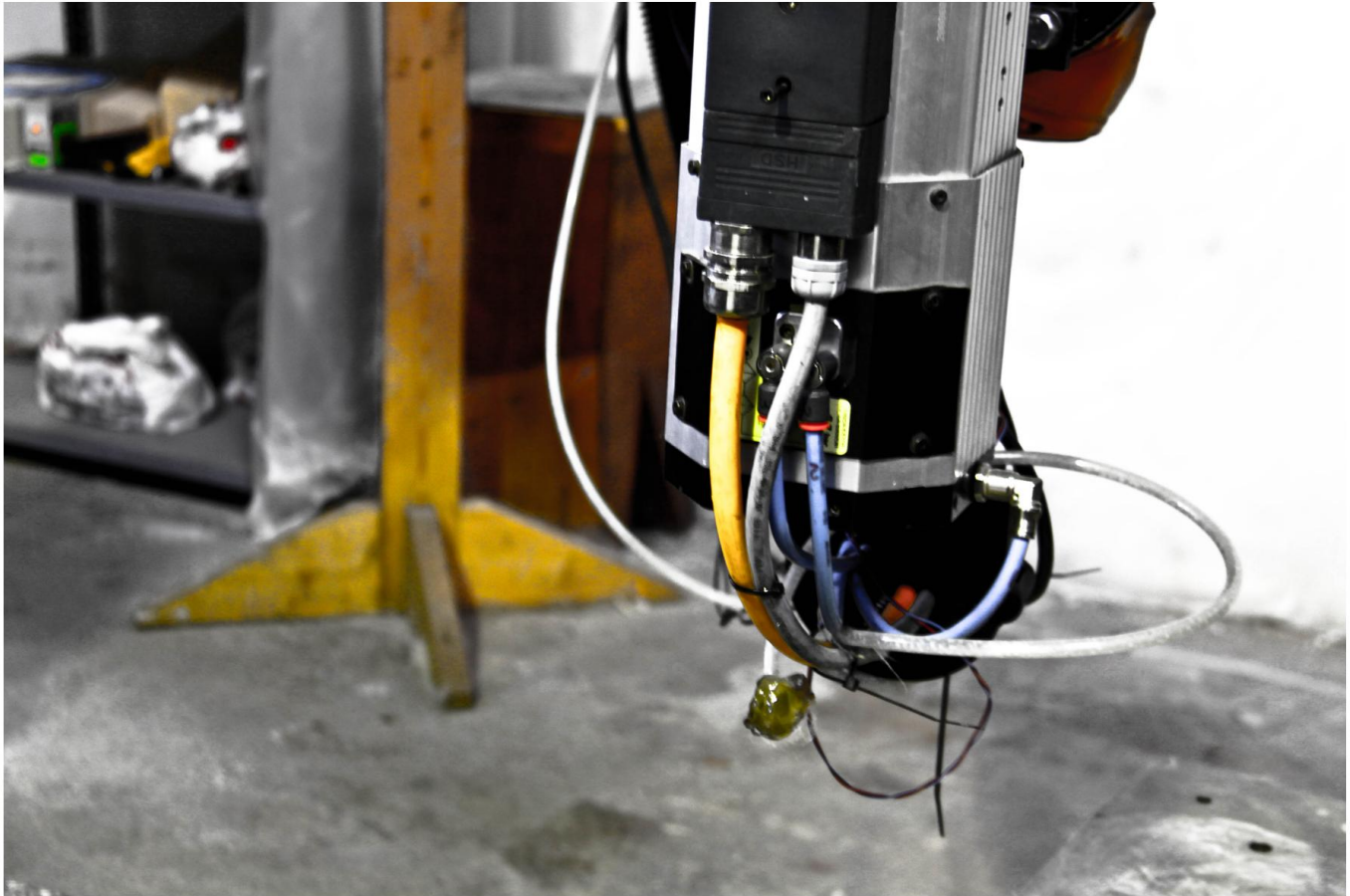

Εικόνες 21_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

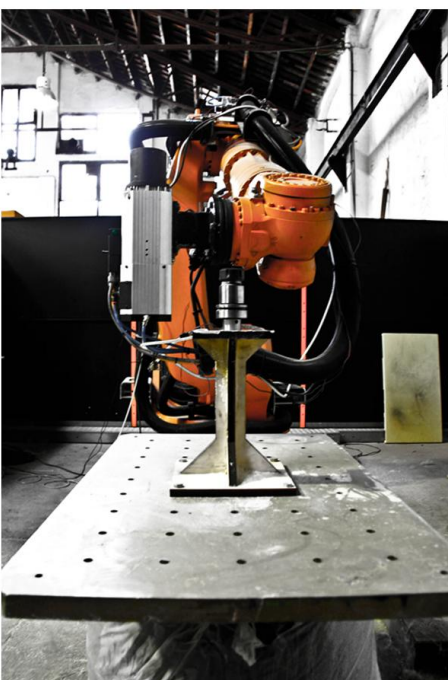
Εικόνες 22, 23_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Μέσω της επί τόπου παρατήρησης ένα πρόσθετο συμπέρασμα, είναι και το γεγονός πως τα παραδοσιακά μέσα κατασκευής αξιοποιούνται συνεργατικά με τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες με τέτοιο τρόπο, ώστε να αξιοποιείται ξανά η νοημοσύνη του τεχνήματος - μία ενυπάρχουσα μορφική νοημοσύνη.

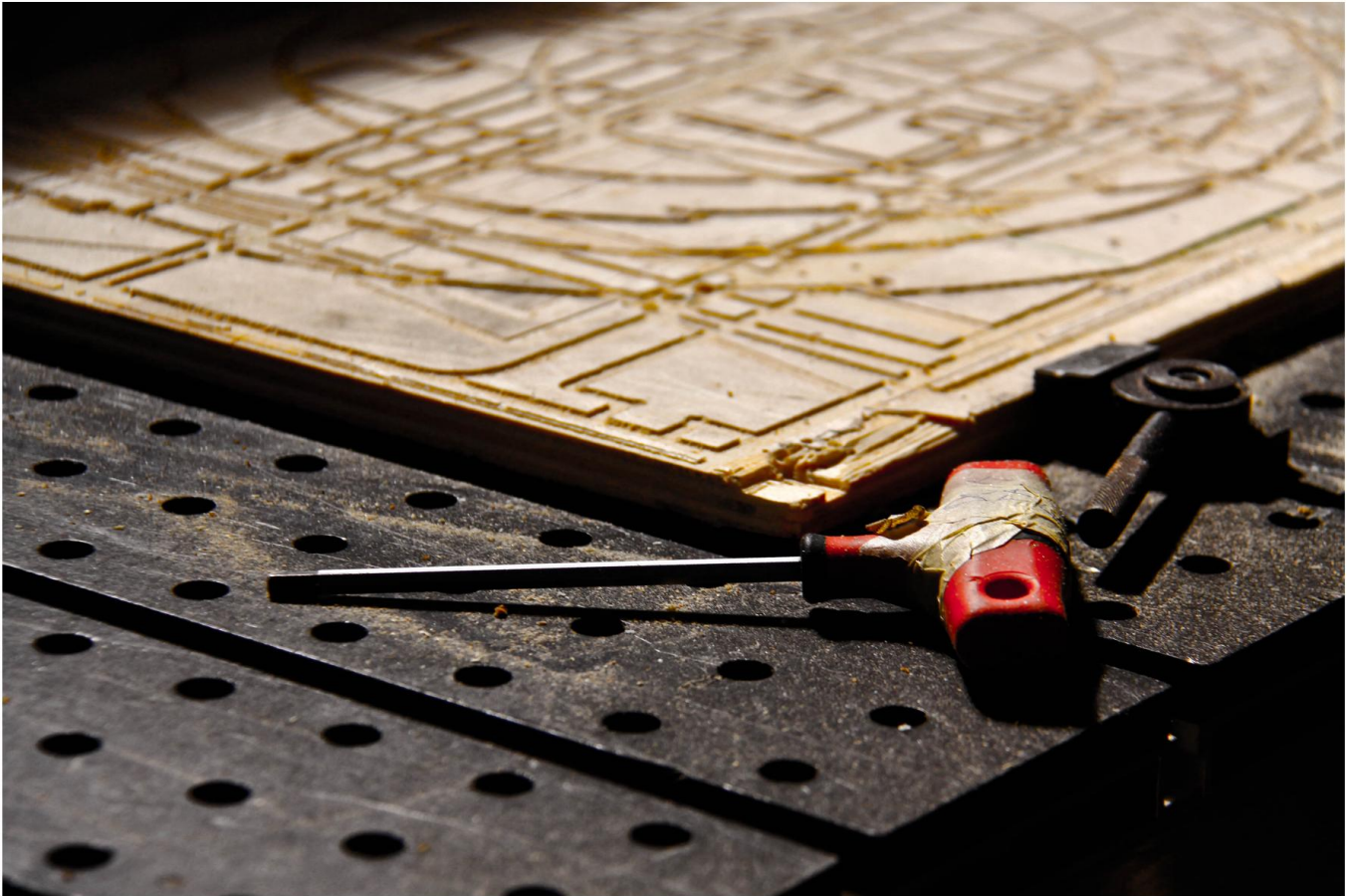
Εικόνες 24_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 25_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Το ερευνητικό εργαστήριο του IAAC πρόσφατα εφοδιάστηκε με ένα νέο τεχνολογικό μέσο, το MATAERIAL. Παραθέτουμε αυτούσια την περιγραφή του: "MATAERIAL – a brand new method of additive manufacturing. This patent-pending method allows for creating 3D objects on any given working surface independently of its inclination and smoothness, and without a need of additional support structures. By using innovative extrusion technology we are now able to neutralize the effect of gravity during the course of the printing process. This method gives us a flexibility to create truly natural objects by making 3D curves instead of 2D layers. Unlike 2D layers that are ignorant to the structure of the object, the 3D curves can follow exact stress lines of a custom shape. Finally, our new out of the box printing method can help manufacture structures of almost any size and shape.

MATAERIAL is the result of the collaborative research between Petr Novikov, Saša Jokić from the Institute for Advanced Architecture of Catalonia (IAAC) and Joris Laarman Studio. IAAC tutors representing Open Thesis Fabrication Program provided their advice and professional expertise. During the course of the research we developed a brand new digital fabrication method and a working prototype that can open a door to a number of practical applications. The method that we call Anti-gravity Object Modeling has a patent-pending status.

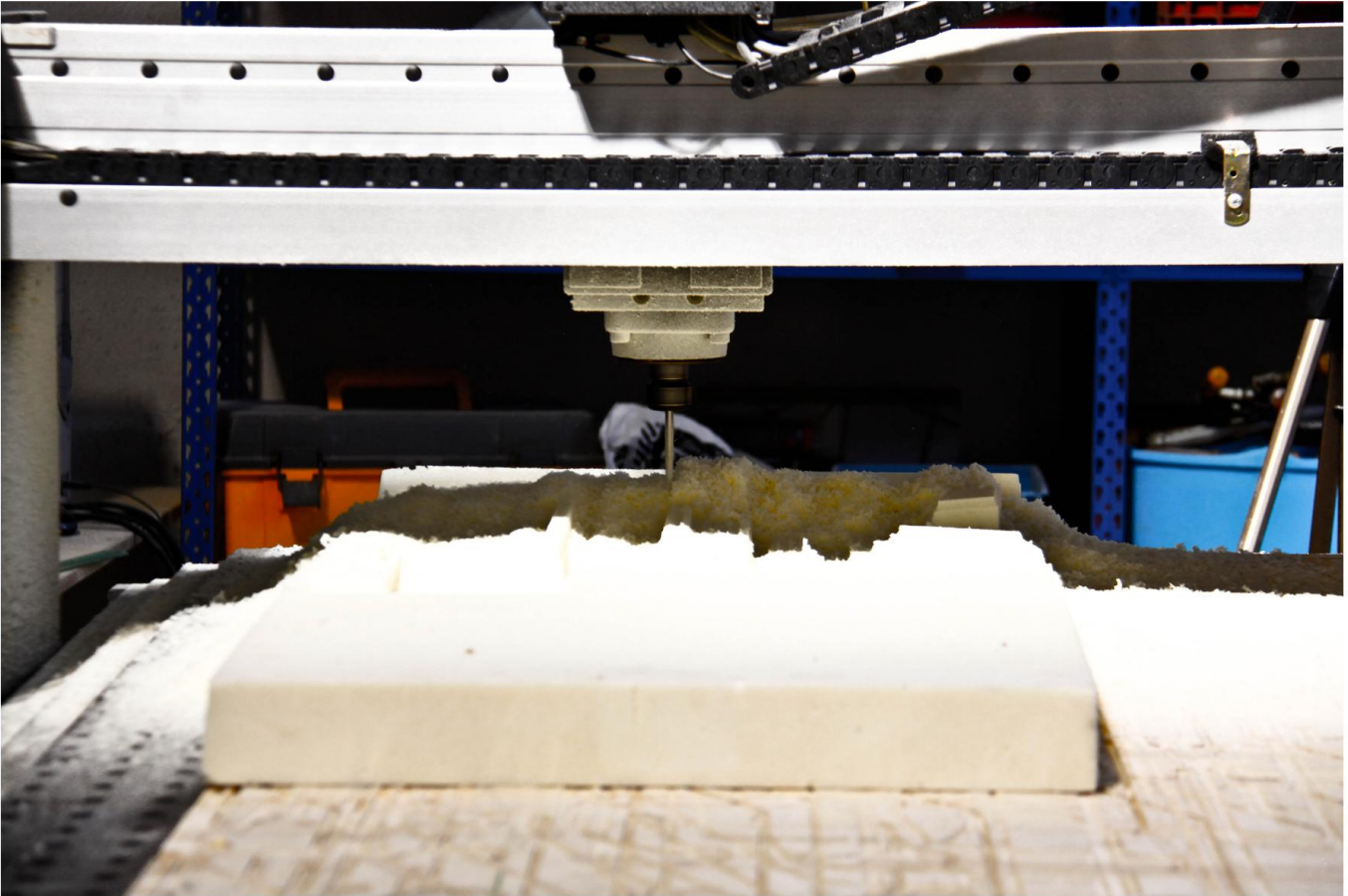

Εικόνες 26_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 27, 28, 29_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Στις συνεργατικές διαδικασίες σχεδιασμού στο IAAC, βλέπουμε ότι ενισχύουν την αρχική τοποθέτηση της εργασίας σύμφωνα με την οποία οφείλουμε να δια-χειριζόμαστε τη ψηφιακή τεχνολογία όχι ως μία υπερπραγματική, φανταστική συνθήκη αλλά ως εργαλείο που προσφέρει την ταχύτερη επίγνωση και ανακύκλωση του πραγματικού ως δια-εργαλειακή διαδικασία (interface), επαναπροσδιορίζοντας έτσι τον ρόλο και των παλαιότερων εργαλείων (σκίτσο, μακέτα, σχέδιο [...]), που έτσι καλούνται να συμμετέχουν ενεργά, πέραν της δικής τους εικονικής / δυνητικής αυτοαναφοράς.

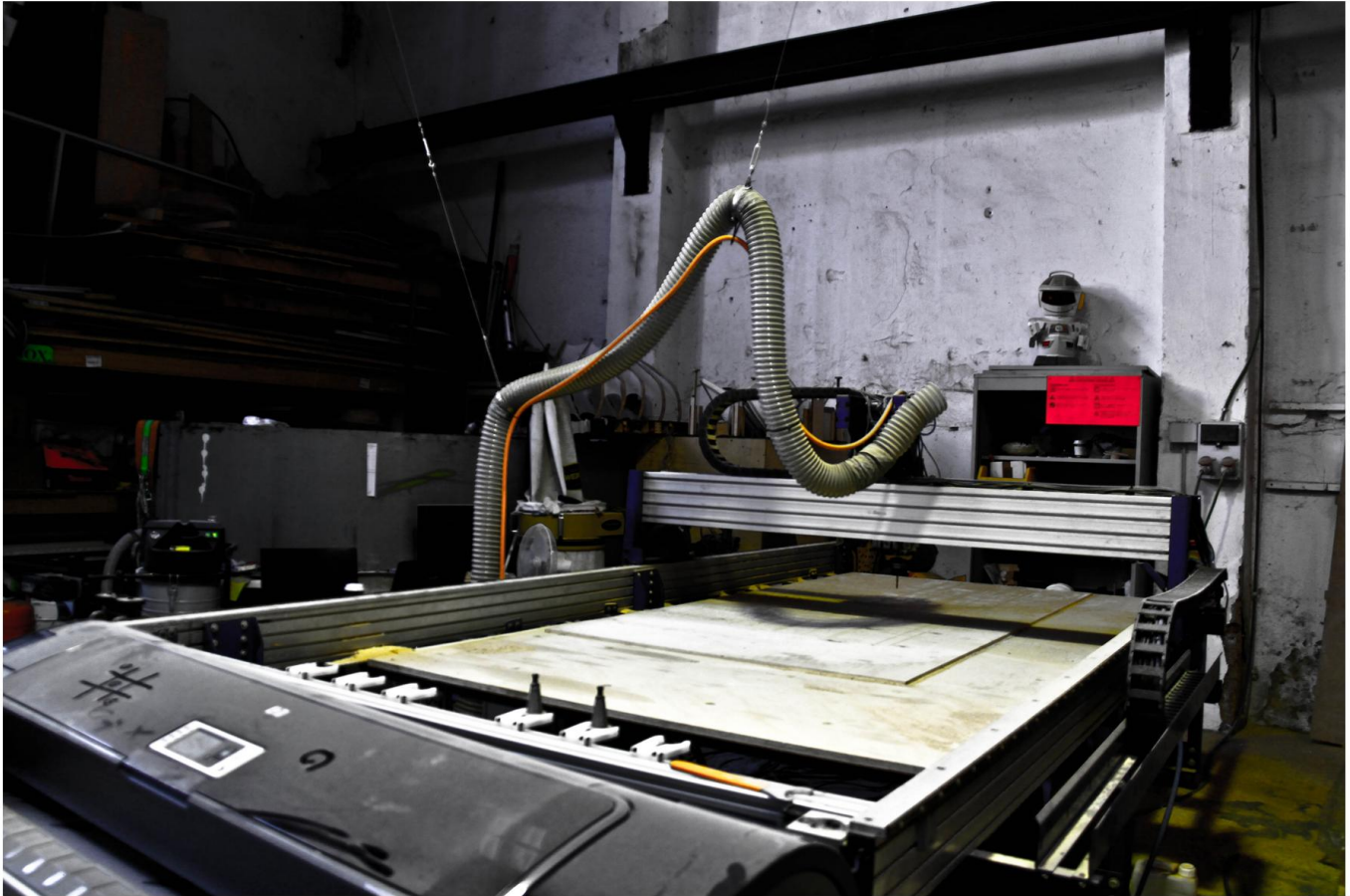

Εικόνες 30_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 31, 32, 33_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23-24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | 3D εκτυπωτής εν δράση. Στον ίδιο χώρο υπάρχουν κοπτικά μηχανήματα laser, ειδικά μηχανήματα «αυλάκωσης» τοπιογραφικών μακετών

Εικόνες 34_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού_Μηχάνημα κοπής Laser [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 35, 36, 37_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23-24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Υπόμνημα | Στην **Εικόνα 36** απεικονίζεται ένα πρόπλασμα από πλαστικό υλικό μεταλλικών ινών με ενσωματωμένους αισθητήρες υγρασίας, φωτός, και καταγραφής ρύπων ανέμου. Βλέπουμε και την δοκιμή ένωσης του υλικού με μια πλατφόρμα ανοιχτών δεδομένων Arduino, η οποία συνδέεται άμεσα με ειδικό λογισμικό σε ηλεκτρονικό υπολογιστή για την ανάλυση των δεδομένων. Το εν λόγω κατασκευαστικό υλικό, που βρίσκεται ακόμα σε στάδιο μελέτης, έρευνας και δοκιμών, είναι τμήμα ενός ευρύτερου προγράμματος που αφορά την ενεργειακή αναβάθμιση υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος στην περιοχή @22Barcelona.

Εικόνες 38, 39, 40, 41, 42_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού_Μηχάνημα κοπής Laser [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

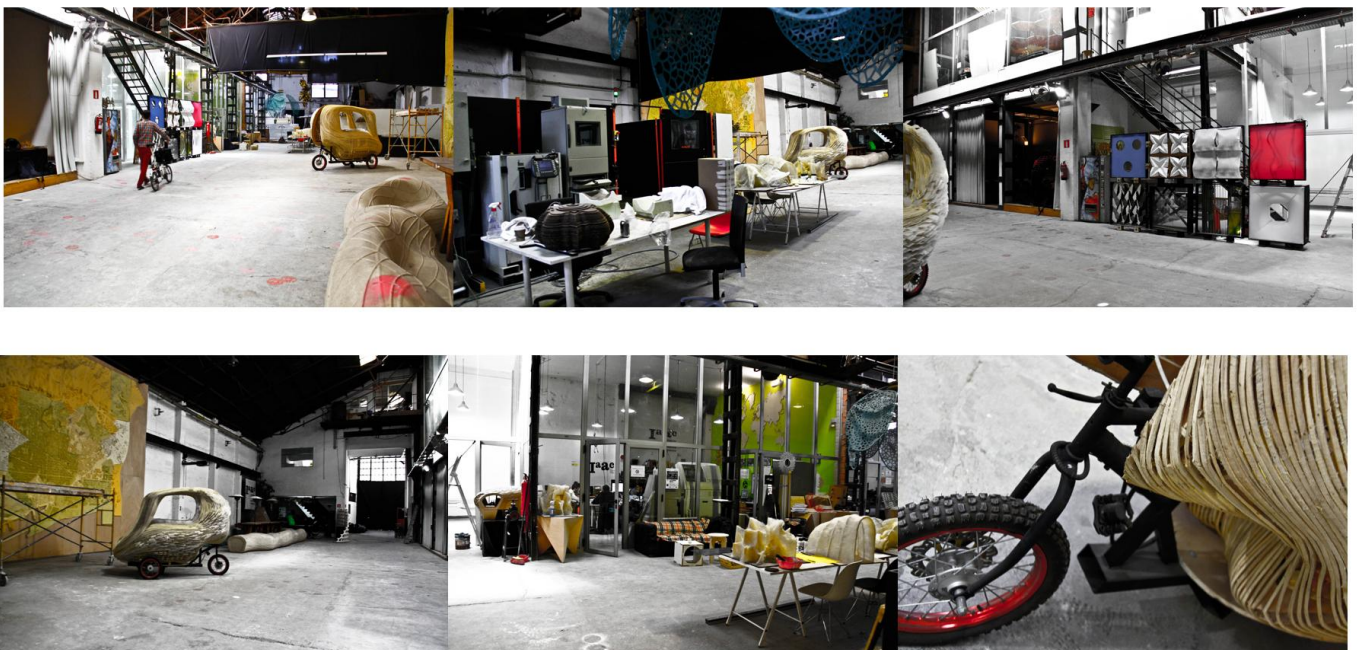
Εικόνες 43, 44, 45, 46_ Αποτύπωση χώρου & εργαλείων αρχιτεκτονικού-αστικού σχεδιασμού [21-22-23 Απριλίου 2013.
Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 47_ Αποτύπωση χώρου [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

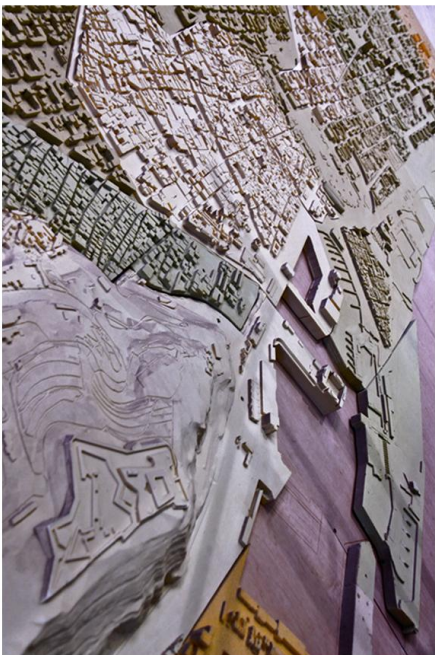
Εικόνες 48, 49, 50, 51, 52, 53_ Αποτύπωση χώρου [21-22-23-24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 54_ Αποτύπωση χώρου [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 55, 56, 57_ Αποτύπωση χώρου [21-22-23-24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

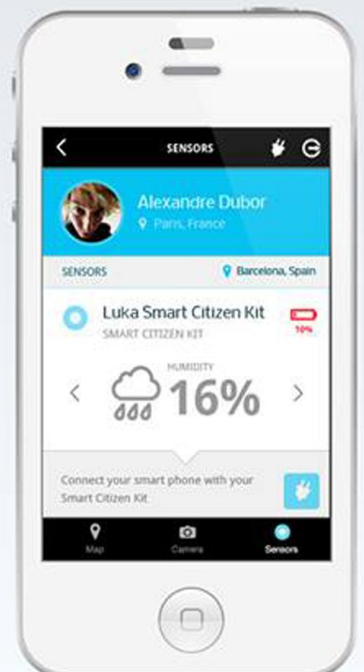
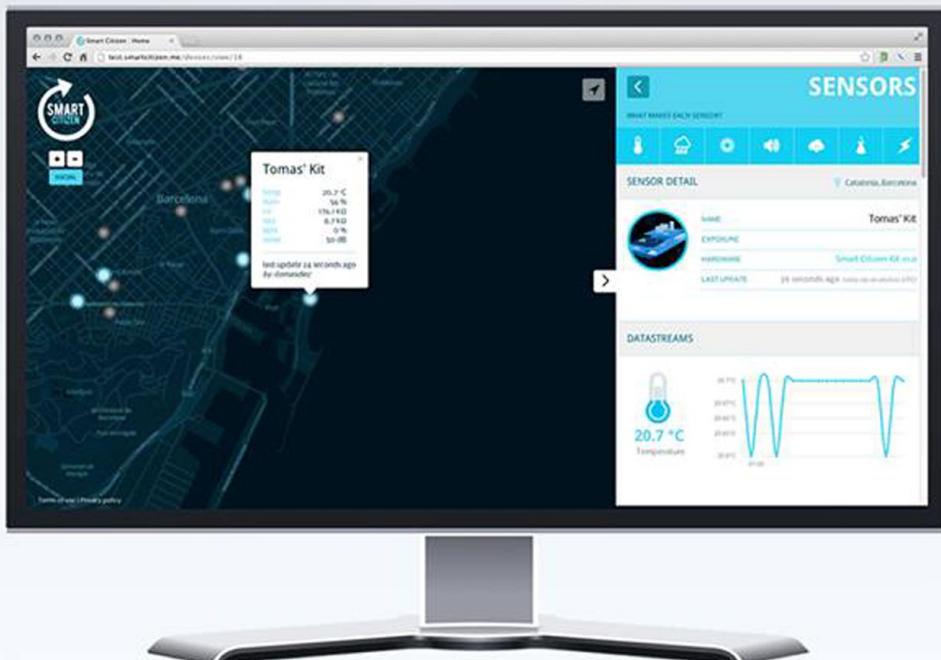

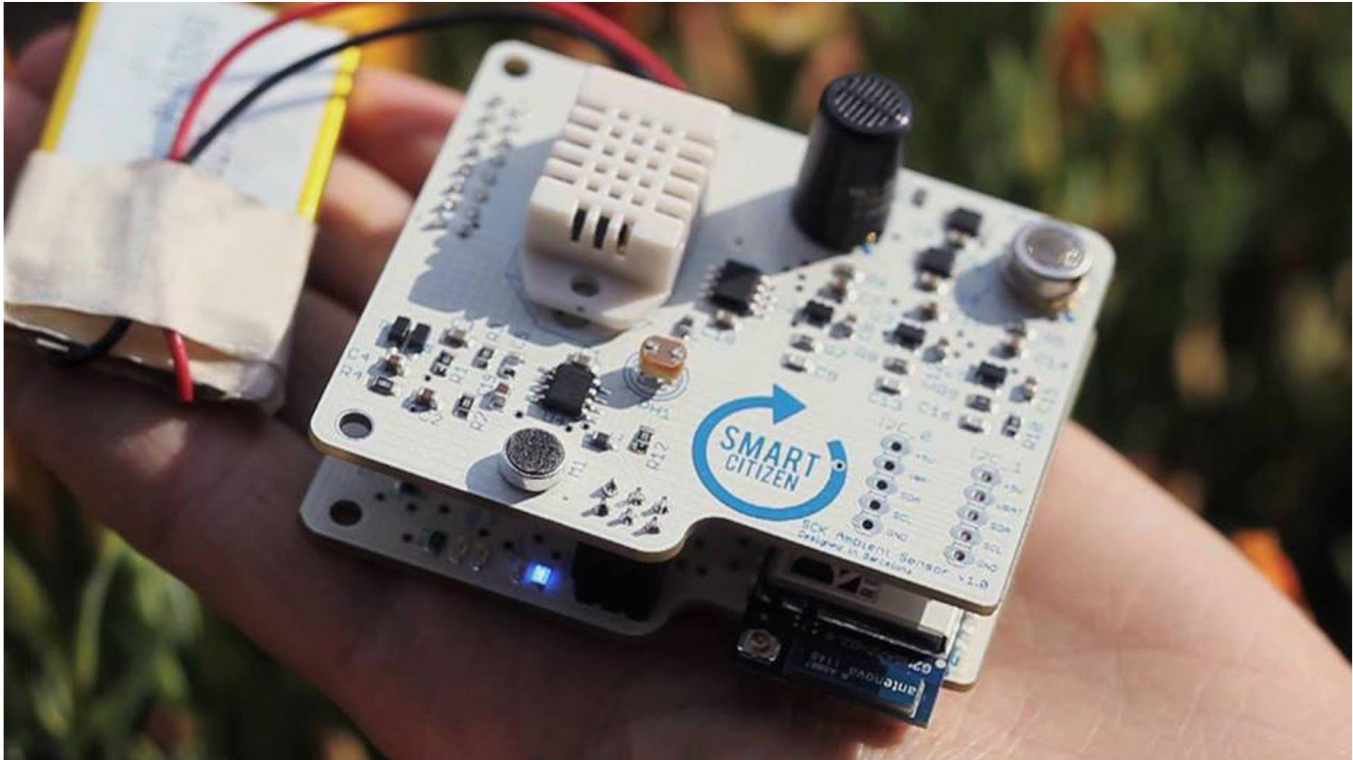
Εικόνες 58_ Αποτύπωση χώρου [21-22-23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala 2013]

Εικόνες 59, 60, 61_ Αποτύπωση Εξωτερικού Χώρου εργασίας [21-22-23-24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala 2013]

IAAC
24 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2013

Εικόνες 62, 63_ Εικόνες από την επίσημη παρουσίαση στο ευρύ κοινό του Smart Citizen Kit [24 Απριλίου 2013.
Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

Υπόμνημα | Στην ανοιχτή παρουσίαση είχαν προσκληθεί και παρευρέθηκαν μεταξύ άλλων πολίτες του άμεσου οικοδομικού τετραγώνου, δημοτικοί και κρατικοί φορείς, ερευνητές και ακαδημαϊκά ιδρύματα, αρχιτέκτονες, πολεοδόμοι, φοιτητές, εταιρίες καινοτομίας ευρυζωνικών δικτύων κ.α.

+

-

SOCIAL

WELCOME TO

SMART CITIZEN

Smart Citizen is a platform to generate participatory processes of the people in the cities. Connecting data, people and knowledge, the objective of the platform is to serve as a node for building productive open indicators and distributed tools, and thereafter the collective construction of the city for its own inhabitants.

Beta Test c277

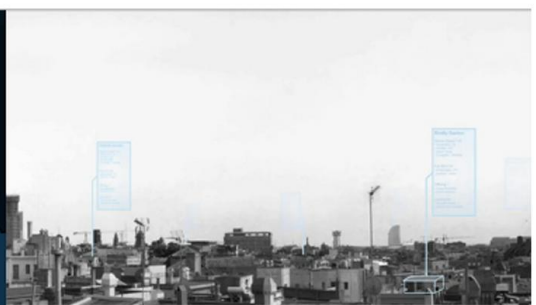
Disclaimer: The platform is currently under several test and modification. No data will be taken seriously in account prior the official release

LOGIN

SENSORS

USERS

ABOUT

Εικόνα 64_ Εικόνα από την επίσημη παρουσίαση στο ευρύ κοινό του Smart Citizen Kit [24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

Εικόνες 65, 66_ Παρουσίαση του Smart Citizen Kit σε επισκέπτες ερευνητές-φοιτητές [22 -23 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

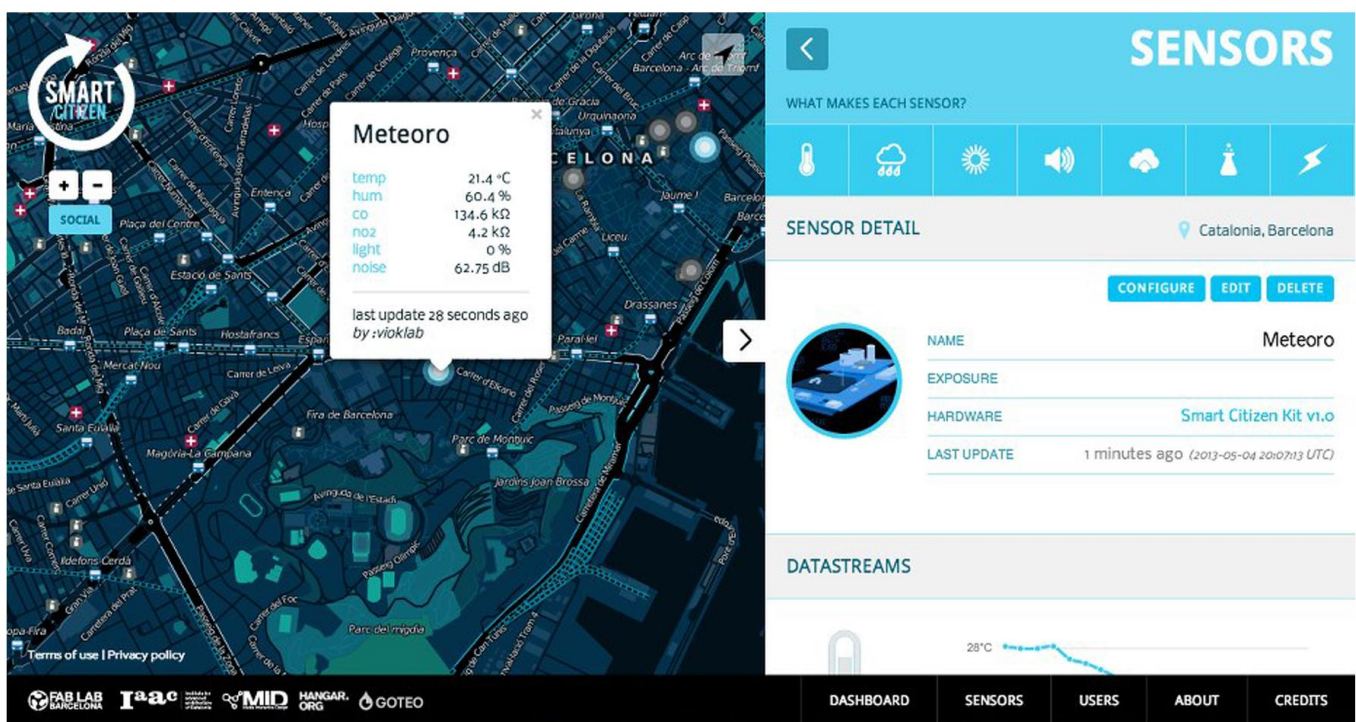

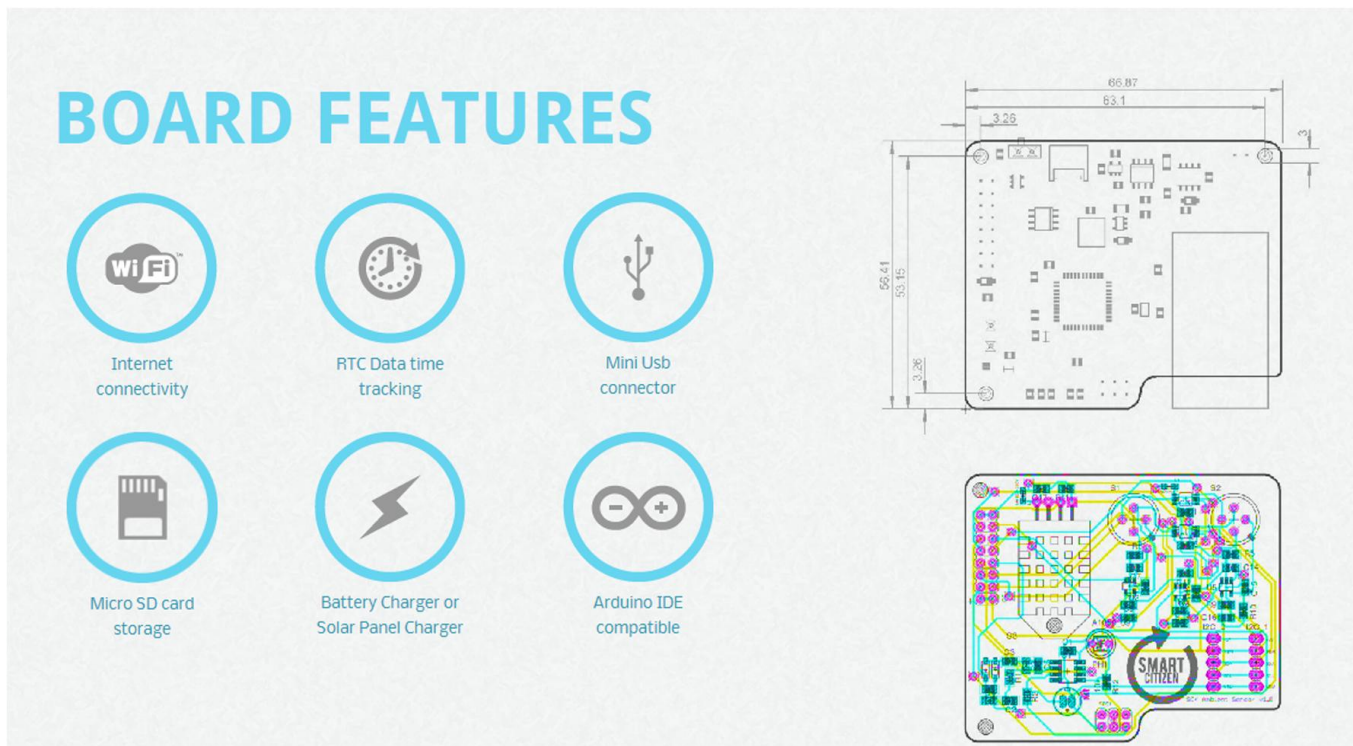
Υπόμνημα | Από την πρώτη δοκιμαστική εφαρμογή του Smart Citizen Project έως και την επίσημη παρουσίασή του στις 24 Απριλίου του 2013, ανά τακτά χρονικά διαστήματα εφαρμόζονταν πιλοτικές δοκιμές με κατοίκους της περιοχής σε συνεργασία με τους ερευνητές - φοιτητές του IAAC.

Εικόνα 67_ Εικόνα από την επίσημη παρουσίαση στο ευρύ κοινό του Smart Citizen Kit [24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

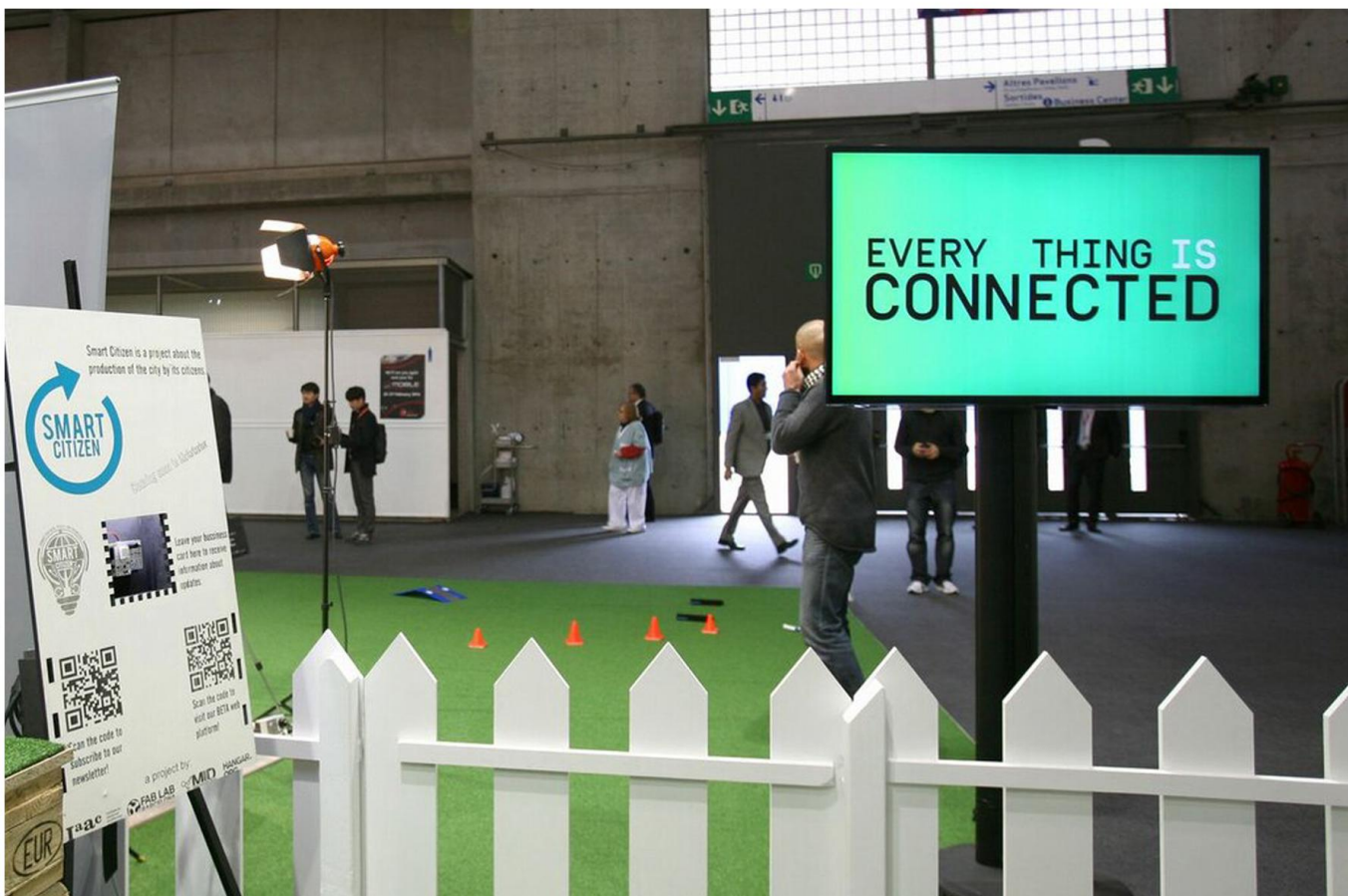
Εικόνες 68_ Παρουσίαση της μορφής και του τρόπου λειτουργίας της ανοιχτής πλατφόρμας εισαγωγής αστικών δεδομένων [24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @ Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

Εικόνα 69_ Εικόνα από την επίσημη παρουσίαση στο ευρύ κοινό του Smart Citizen Kit . Ανάλυση των στοιχείων της πλατφόρμας [24 Απριλίου 2013. Φωτογραφική καταγραφή @Konstantina Gavala / Maria Sfyraiki 2013]

Εικόνες 70_ Συμμετοχή στο Smartgeometry 2013 - Λονδίνο [20 Απριλίου 2013. <http://smartgeometry.org/>]

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

ΜΕΡΟΣ Δ. 01 | Προς έναν απελευθερωτικό λόγο του Άστεως

«Καμιά πολιτιστική ταυτότητα δεν σώζεται αν η αξιακή της βάση δεν είναι τρόπος ζωής της φέρουσας (αυτή την ταυτότητα) πολιτιστικής συλλογικότητας. Όχι θεωρίες, όχι φολκλορικές πανηγύρεις, αλλά τρόπος ζωής».

Λαοκράτης Βάσσης, *Αναζητήσεις Πολιτιστικής Διπλωματίας* 2008

Στην εισαγωγή της εργασίας καταγράψαμε μια πρόθεση: πως το κείμενο τούτο ίσως ξεφεύγει. Άλλοτε θα συμπεριφέρεται σαν ντοκουμέντο, άλλοτε θα στήνει πυκνό θεωρητικό διάλογο και αντίλογο, κι άλλοτε θα παρουσιάζεται ως έκθεμα. Για να μείνουμε πιστοί στο λόγο μας, ως έναρξη του τελευταίου αυτού τμήματος επιλέγουμε το λόγο του Albert Camus που ήδη από το 1942 στον *Μύθο του Σίσυφου* είχε εξαγγείλει το συντελούμενο στον *Πολιτισμό* μας «διαζύγιο ανάμεσα στον άνθρωπο και στη ζωή του»¹. Έκανε λόγο για έναν αστικό πολιτισμό που λέγεται και καταγράφεται ως κάτι που διαβάζεται. Αλλά δεν αφορά την γλώσσα. Που παράγεται ως κάτι που αφορά την σκέψη. Αλλά δεν απασχολεί την σκέψη. Που διαφημίζεται ως κάτι που προσφέρει φαντασία. Αλλά δε ζητάει συνεπίκουρο τη δική μας. Στο ίδιο κλίμα η εργασία επιλέγει ξανά να φωτίσει και τον καυστικό λόγο του Richard Sennett, που κάνει αναφορά σε έναν αστικό πολιτισμό που μιλάει σε μια γλώσσα που πλέον ο δημόσιος άνθρωπος, ο πολίτης δεν την καταλαβαίνει. Με αποτέλεσμα ο *αστικός πολιτισμός* να καταβάλει υπερ-προσπάθεια για να πείσει. Προσπάθεια όμως που τον καθιστά και άγονο. Ο ίδιος μας θέτει το ερώτημα: πως να πράξω αστικό πολιτισμό «Όταν η σιωπή ανάγεται στο μοναδικό τρόπο εμπειρίας της δημόσιας ζωής [...] και η μαζική κοινωνική συνάθροιση βασίζεται στην γαστρονομία του ματιού».² Ο Sennett στο έργο του *Civitas of Seeing* (1989), καταγράφει « [...] την πτώση και παραίτηση του Δημόσιου Ανθρώπου». Αναγνωρίζει ως το μοναδικό χαρακτηριστικό των νέων πολιτών, να είναι αυτό της υποχώρησής τους από τα ζητήματα πόλης, από τον δημόσιο χώρο, και διακρίνει ως τον μεγαλύτερο φόβο τους, από την μια να πάρουν ρίσκα και από την άλλη να ενθουσιάζονται από το κοινωνικό παιχνίδι που γεννά η συναναστροφή με ξένους.

Η έφοδος τόσο των [ΝΨΤ] όσο και των [ΤΠΕ] στο παρόν και στο εν δυνάμει μέλλον παρουσιάζεται με μια τέτοια δυναμική σχέση με το χρόνο της ζωής, της ιστορίας αλλά του ρόλου του πολίτη - υποκειμένου, που αναμένει κανείς να έχει σαν προϋπόθεση και αποτέλεσμα ταυτόχρονους μετασχηματισμούς στη συλλογική φαντασία. Να έχει συνέπειες στον τρόπο που οι άνθρωποι μπορούν να φαντάζονται το μέλλον αλλά κυρίως να το συσχετίζουν με τη συλλογική εμπειρία ενός παρόντος σε διαρκή κίνηση προς το μέλλον. Βέβαια από την αρχή της εργασίας ο κριτικός θεωρητικός λόγος του Henri Lefebvre υποστηρίζει πως για τις πάντα νέες *τεχνολογίες* που προσυπογράφουν τις μυθικές διαστάσεις κάθε εποχής, οφείλουν όσοι ασχολούνται με ζητήματα του άστεως να μελετούν και το κατα πόσο διακρίνονται από την ικανότητα να « [...] επαναπροσδιορίζουν τις μορφές, τις λειτουργίες, τις δομές της πόλης καθώς και τις εγγενείς στην κοινωνία πόλης ανάγκες»³

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Ο Lefebvre επιλέχθηκε ως πρωταγωνιστής του θεωρητικού διαλόγου της εργασίας για το λόγο ότι αρνείται να δει την πόλη και την κοινωνία ως συνεκτικά συστήματα στα οποία οι μεταβολές, οι μετασχηματισμοί και οι αναμορφώσεις έρχονται απέξω. Αναζητά στο εσωτερικό τους την ανάδυση εκείνων των δυνατοτήτων που προσδιορίζουν την μεταβολή, την ρήξη, την συνέχεια ή την ασυνέχεια και τον ριζικό μετασχηματισμό. Για τον Lefebvre μέσω αυτών των δυνατοτήτων (της μεταβολής, της ρήξης [...] κτλ) αναδύονται σημαντικές μορφές της γνώσης του άστεως και ταυτόχρονα αποδυναμώνεται ο κίνδυνος η πόλη να νοείται ως πεδίο κατανάλωσης του τόπου.

Ο έντονα πυκνός διάλογος ή και αντίλογος μερικές φορές μεταξύ του Lefebvre και των Soja, de Certeau, Leach, Castells, Mitchell, Simmel, McLuhan κ.α. ήταν και είναι η συνέχεια μιας αέναης συζήτησης για τον σχεδιασμό της πόλης που μετά το 1960 έχει να επιδείξει (όπως είδαμε) ένα μεγάλο εύρος απόψεων. Η κατάρρευση των πολεοδομικών οραμάτων του μοντερνισμού πυροδότησε μια σειρά από νέα ερωτήματα: Πως μπορεί να συμβιώσει μια νέα και μια παλιά πόλη; Πως μπορεί το τοπικό και το συνολικό να συνυπάρξουν; Πως νέες ανάγκες ενσωματώνονται και διαμορφώνουν τις πόλεις; Πως οργανώνεται το κοινωνικό σώμα στον αστικό ιστό και πως με τη σειρά του τον διαμορφώνει; Και κυρίως με τι τρόπο ο αστικός σχεδιασμός χειρίζεται αυτά τα ζητήματα;

Τα ερωτήματα αυτά στην πλειοψηφία τους έχουν μείνει αναπάντητα, ενώ παράλληλα οι ραγδαίες τεχνολογικές και κατ'επέκταση κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις έχουν προκαλέσει κι άλλα αστικά ζητήματα προς επίλυση. Στις [ΝΨΤ] αποδίδονται ιδιότητες και χαρακτηριστικά μέσω των οποίων υποστηρίζεται πως τα αστικά μεγέθη, οι μορφές και τα όρια είναι δυσδιάκριτα. Πως μεταβάλλονται και διαχέονται καθημερινά διαφοροποιώντας την αντιληπτική κλίμακα της σύγχρονης πόλης, διευρύνοντας την ένταση του ζωτικού της χώρου και το χώρο των συντεταγμένων αναπτυξιακών και μορφοποιητικών της δυνάμεων.

Παράλληλα με τις τεχνολογικές εξελίξεις που εξάπτουν τη φαντασία, ο Lefebvre μας θυμίζει πως πρώτα απ'όλα είναι η κατασκευαστική δύναμη της φαντασίας που ενεργοποιεί και διαφορετικές αναπαραστάσεις του χώρου. Κι ο *απελευθερωτικός λόγος* του Lefebvre πηγάζει από το γεγονός ότι ως πυρήνα σκέψης έχει πάντα μια πόλη στην οποία η αντίληψη του αστικού χώρου γίνεται αντιληπτή ως πολιτισμικού πόρου. Σε αυτή την πόλη η συνθήκη της φαντασίας καθίσταται ενεργό στοιχείο της συσχέτισης. Σε αυτή την πόλη οι εφαρμογές των ραγδαία εξελισσόμενων εφαρμογών των [ΤΠΕ], που συμβάλλουν στην αναδιάρθρωση της αστικής παραγωγής και εμπειρίας, για τον ίδιο είναι ταυτόχρονα και η ευκαιρία ανάκτησης της κεντρικότητας του παιχνιδιού στην αστική συνθήκη. Στο παιχνίδι ο ομοιογενής και τεμαχισμένος χώρος της πόλης μπορεί να συλλεγεί σε τόπους προσαρμοσμένους που δίνουν μορφή σε έναν ανοικτό προβληματισμό για την πόλη και την κοινωνία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Ο Lefebvre κρίθηκε ικανός συνομιλητής των νέων αστικών συνθηκών, καθώς προσπαθεί να *αναγνώσει* εάν και τα αντίστοιχα νέα εργαλεία έχουν ως στόχο τους να κατανοήσουν τη σύγχρονη κοινωνία, να διευρύνουν την αστική εμπειρία και τη γνώση που αφορά το χώρο. Το νόημα των (πάντα) νέων εργαλείων διαπραγμάτευσης του αστικού συνιστά προϊόν μιας αλληλεπίδρασης μεταξύ του καλλιτέχνη (στην περίπτωση μας του αρχιτέκτονα – πολεοδόμου) και του θεατή (στην περίπτωση μας του ενεργού αστικού υποκειμένου, του χρήστη της πόλης). Το νόημα των (πάντα) νέων εργαλείων είναι να παρέχει παράλληλα και τα εφόδια στον θεατή-χρήστη-πολίτη για να εργαστεί, να προσπαθήσει να παράγει κι ο ίδιος νόημα. Για τον Lefebvre η μορφική δομή του αστικού έργου ενοικεί σε αυτήν την αρμονική ισοτιμία, σε αυτήν την συμπερίληψη του άλλου εντός του εαυτού.

Ο *απελευθερωτικός λόγος* του Lefebvre επομένως είχε τον συγκεκριμένο ρόλο του: να παρουσιάσει και να φωτίσει το γεγονός πως ο ιστορικός κύκλος των ανεξάντλητων αστικών θεωριών πάντα κυνηγάει μια ουρά που επιθυμεί η ιδέα της πόλης να είναι μια αναπαράσταση της ελευθερίας ως διαδεδομένες συμμετοχής και επικοινωνίας, ως εκδήλωση του «δικαιώματος στο έργο» και του «δικαιώματος στην προσοικείωση» [Lefebvre 1977: 167]

ΜΕΡΟΣ Δ. 02 | Το ψηφιακό ενεργό παρόν των [ΤΠΕ] μέσα από τις Μελέτες Περίπτωσης

Στην εισαγωγή της εργασίας τέθηκαν μια σειρά προβληματισμών και ερωτημάτων αναφορικά με τη μετάλλαξη της λειτουργίας της πόλης, των τρόπων σχεδιασμού και παραγωγής των δομημένων αντικειμένων της, των εργαλείων αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού, του επαναπροσδιοριζόμενου ρόλου του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου αλλά πρωτίστως των τρόπων συμμετοχής των χρηστών στα ζητήματα του άστεως. Ερωτήματα στα οποία αναγνωρίσαμε τη δυνατότητα ουσιαστικών και έμπρακτων απαντήσεων μέσω κατάλληλης χρήσης, δια-χείρισης, επιμέλειας και διαδικασιών ενσωμάτωσης των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ] στον τρόπο αντίληψης των καθημερινών αστικών πρακτικών αλλά και στους τρόπους παραγωγής της αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής γνώσης και μορφής.

Στο σημείο αυτό κρίνουμε σκόπιμο να επαναδιατυπώσουμε τα σημαντικότερα από αυτά:

- Η αρχιτεκτονική και πολεοδομική παραγωγή, υιοθετώντας ως μέσο εδραίωσής τους τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, σκέφτεται μέσα από *εμάς* ή *εμείς* μέσα από αυτήν;
- Η αρχιτεκτονική και πολεοδομική πρακτική κάνει χρήση των [ΝΨΤ] και των δυνατοτήτων των [ΤΠΕ] «ως εργαλειοθήκες, ως οπλοστάσια; Από τα οποία διαλέγει κανείς ότι χρειάζεται για τους στρατηγικούς του ελιγμούς;»⁴
- Ο αρχιτέκτονας ή ο πολεοδόμος, αφομοιώνει κατά τέτοιο τρόπο τις δυνατότητες των ψηφιακών μέσων ανταποκρινόμενος στο αίτημα της εποχής για αποπροσωποποίηση και άρνηση των δεσμεύσεων της

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

σταθερής υπογραφής του με ταυτόχρονη αναμόρφωση των τεχνολογικών του εργαλείων από στατικά στοιχεία καταγραφής σε είδος σκεπτόμενου χώρου;

- Πως απαντούν οι [ΤΠΕ] στη δυσεπίλυτη ένταση που εμφανίζεται ανάμεσα στις απρόβλεπτες δράσεις του πλήθους και τον παραδοσιακά άκαμπτο αστικό χώρο που τις υποδέχεται;
- «Ποιά μορφή θέλησης επικροτεί η αρχιτεκτονική σήμερα; Θέληση για δύναμη, περιχαράκωση χώρου και ελέγχου με βασικό της όπλο τις νέες τεχνολογίες όχι σαν «δημοκρατικό» όχημα πρόσβασης αλλά ως ηλεκτρονικό περιδέραιο; Ή θέληση που αναγνωρίζεται ως χωρική συνείδηση και όχι σαν πολιτιστική είδηση;»
- Μέσα από τη διαχείριση και χρήση της ψηφιακής τεχνολογίας ως εργαλείων τόσο των αρχιτεκτόνων όσο και των πολιτών, το παραγόμενο αρχιτεκτονικό έργο και το δομημένο αστικό περιβάλλον νοούνται από το δρών υποκείμενο ως αληθοφανή ή άυλα δρώμενα;

Η εργασία τόσο θεωρητικά όσο και πρακτικά επέλεξε να κινηθεί σε τρία επίπεδα:

1. **Στην αναζήτηση των εργαλείων** που μετέχουν στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό και παραγωγή. **Στον τρόπο διαχείρισης και ενσωμάτωσης** (ή όχι) τόσο των [ΝΨΤ] όσο και των [ΤΠΕ] στις διαδικασίες παραγωγής αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής μορφής αλλά και γνώσης.
2. **Στην αναζήτηση του νέου ρόλου** τόσο του αρχιτέκτονα – πολεοδόμου – ακαδημαϊκού όσο και του δρώντος αστικού υποκειμένου, με εφαλτήριο αναμόρφωσης των παγιωμένων ρόλων και καθηκόντων τους τις [ΤΠΕ].
3. **Στον τρόπο και τη δυνατότητα αναμόρφωσης τόσο των [ΝΨΤ] όσο και των [ΤΠΕ]** σε κοινό χώρο διαπραγμάτευσης του σύνολο των αστικών εταίρων προς υλοποίηση συνεργατικών διαδικασιών αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού.

Μέσω των τριών αυτών επιπέδων αλλά και από το γεγονός πως τα μεθοδολογικά και πρακτικά εργαλεία προκύπτουν από τις τεχνολογίες αιχμής και φιλοδοξούν να διαχειριστούν την πολυπλοκότητα αλλά και τις αυτονόητες συνεχείς μεταβολές της σύγχρονης αρχιτεκτονικής και αστικής πρακτικής, επιλέξαμε να μελετήσουμε εκτενώς δυο πεδία μελέτης που ως κεντρικό πυρήνα αναφοράς τους έχουν τον ακαδημαϊκό-ερευνητικό και επιχειρηματικό χώρο του ΙΑΑΚ. Η μελέτη πραγματοποιήθηκε μέσα από προσωπική παρατήρηση, μέσα από «in situ» καταγραφή τόσο φωτογραφικά όσο και με στατική φιλομορφία των εργαλείων εργασίας, των τρόπων διαχείρισης αυτών, του είδους και της μορφής των συνεργατικών διαδικασιών καθώς και των εταίρων που μετέχουν ισότιμα (ή όχι) σε αυτές. Η μελέτη εισήγαγε παράλληλα και έναν πιο προσωπικό λόγο των εμπλεκόμενων στα πεδία μελέτης, μέσω συνεντεύξεων ανοιχτού τύπου με ακαδημαϊκούς εκπροσώπους του ΙΑΑΚ, αλλά και με ανοιχτές συζητήσεις με φοιτητές και πολίτες που μετείχαν στις διαδικασίες των εν λόγω πεδίων. Αυτό μας έδωσε τη δυνατότητα άμεσης ανατροφοδότησης της στατικής καταγραφής των διαδικασιών εργασίας με την προσωπική οπτική των εμπλεκόμενων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Αυτή η έρευνα μας έδωσε τη δυνατότητα να βιώσουμε στην πράξη το λόγο του Lefebvre σύμφωνα με τον οποίο η « [...] πόλη διαβάζεται επειδή γράφεται» [Lefebvre 2007:60]. Στο IAAC και στο ερευνητικό πρόγραμμα *Emergent Territories*, στο εργαστήριο Fab Lab και την προετοιμασία του έργου *Smart Citizen Kit*, καταγράψαμε μια σπονδυλωτή αφήγηση με πολυποίκιλους συνεργάτες να χρησιμοποιούν πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους μέσα για τη δημιουργία κειμένων, σκίτσων, σχεδίων, προπλασμάτων, εικονικών περιβαλλόντων ή τοποειδών εγκαταστάσεων τα οποία αντιμετωπίζονταν όχι ως τελικό προϊόν ή αποτέλεσμα, αλλά ως ενδιάμεσο συνεργατικό στάδιο σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο πραγματικό αστικό ζήτημα.

Αναζητώντας τα εργαλεία και καταγράφοντας τους τρόπους διαχείρισης αυτών, είχαμε εξ αρχής ως οδηγό το θεωρικό λόγο του Lefebvre σύμφωνα με τον οποίο « [...] η επαναπροσέγγιση του *δικαιώματος στην πόλη* γίνεται μέσα από τα εργαλεία διεκδίκησης της εποχής μας». Οι ομάδες εργασίας του προγράμματος *Emergent Territories* με τη συμβολή των καθηγητών τους αλλά και εκπροσώπων διαχείρισης του προγράμματος ενεργειακής αστικής αναβάθμισης @22Barcelona, διαχειρίστηκαν τα σχεδιαστικά τους εργαλεία με τέτοιο τρόπο ώστε να επεξεργάζονται την έννοια του πραγματικού μέσα από την ίδια τη μορφή της ψηφιακής τεχνολογίας, σε αναφορά με τον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό, και σε άμεση συνεργασία και αλληλοσυμπλήρωση από τις δομές των πιο παραδοσιακών σχεδιαστικών εργαλείων. Η συγκεκριμένη καταγραφή συνεργατικών διαδικασιών μεταξύ των εργαλείων αρχιτεκτονικής παραγωγής οδηγούσαν την ομάδα σε κατασκευές και υλοποιήσεις έργων που δεν αντιμετωπίζονταν ως αυτοσκοπός ή κλειστά συστήματα αναφοράς. Αντ'αυτού το παραγόμενο αποτελέσματα απέναντι στην τάση της ιδεώδους και τελειοποιημένης μορφής είδαμε να αντιτάσουν αυτή της συντελεσμένης μορφής. Και στα δυο πεδία μελέτης, η έρευνα κατέγραψε διαδικασίες απαγκίστρωσης της συνθετικής διαδικασίας από την μονοσήμαντη τελειομανή απεικόνιση σχεδιαστικών φαντασιώσεων μέσα στα στενά πλαίσια ενός και μόνου μέσου με παράλληλη διάνοιξη της προς μία διευρυμένη *διαχείριση των μορφών* που συνδυάζει παλαιά και νέα εργαλεία με άξονα το πραγματικό. Η αναζήτησή μας, μας έφερε αντιμέτωπους με συνεργατικές διαδικασίες που χειρίζονται και κατανοούν την ψηφιακή τεχνολογία και τις δυνατότητες των [ΤΠΕ] όχι ως μία υπερπραγματική, φανταστική συνθήκη αλλά ως εργαλεία, ή καλύτερα ως δια-εργαλειακές διαδικασίες, που μέσω και του επαναπροσδιορισμού του ρόλου των παλαιότερων εργαλείων (σκίτσο, μακέτα, σχέδιο, κολλάζ, φωτογραφία, κινηματογραφική απεικόνιση, καλούπια [...] κτλ) που καλούνται να μετέχουν ενεργά, η αξία τους δεν καθορίζεται πλέον από τη δική τους εικονική/δυνητική αυτοαναφορά, αλλά από τη δυνατότητα να λειτουργήσουν ως *μέσο* ενοποίησης μεταξύ νου και σώματος μα και αξιοποίησης της νοημοσύνης του τεχνήματος. Η καταγραφή των εργαλείων αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού στο χώρο του IAAC και της ομάδας του *Smart Citizen Kit*, μας παρουσίασε έναν τόπο όπου αντιστέκεται στον κίνδυνο οι νέες τεχνολογίες να αποεργαλειοποιούν αυτές τις τεχνολογίες, μετατρέποντάς τις σε απλό μέσο εξυπηρέτησης αόριστων (εικονικών, δυνητικών) *νέων αναγκών*. Σε αυτό το πλαίσιο γίναμε μάρτυρες χρήσης και εκμετάλλευσης των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ] ως δυνατότητες παραγωγής συντελεσμένων γεγονότων παρά εξιδανικευμένων αποτελεσμάτων, ως ενόραση παρά στιγμιότυπο φωτορεαλισμού, ως ενεργό αποτέλεσμα παρά πορεία προς το αποτέλεσμα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Όπως ήδη τονίσαμε στο τρίτο κεφάλαιο, καταγράψαμε τις ομάδες εργασίας να κάνουν χρήση του συνόλου των εργαλείων τους ισότιμα με ταυτόχρονες επεξεργασίες σύνθεσης δουλεύοντας από το τέλος προς την αρχή: αξιοποιώντας δηλαδή γρήγορες 3D προσομοιώσεις σε συνδυασμό με πολλαπλά σημεία παρατήρησης μέσω φωτογραφικών συνθέσεων, εξελιγμένου ενεργού κολάζ, δημιουργίας προπλασμάτων με φυσικά κατασκευαστικά υλικά και παρατήρησης αυτών σε φυσικό φωτισμό κ.α. Η έρευνα παρατήρησε επίσης πως αυτή η ισότιμη συνδιαλλαγή και αλληλοπληροφόρηση των νέων τεχνολογικών μέσων με τις πιο παραδοσιακές σχεδιαστικές προσεγγίσεις, αποδίδει στις [ΝΨΤ] την ευεργετική τους (αλλά ξεχασμένη μπροστά στη δύναμη της εικόνας τους) ιδιότητα να δουλεύονται ως πραγματικά / φυσικά εργαλεία προς αποφυγή μονοσήμαντων κωδικοποιήσεων του χώρου.

Αναζητώντας το νέο ρόλο του αρχιτέκτονα, του πολεοδόμου και του ακαδημαϊκού αναγνωρίσαμε μια αλλαγή δεδομένων και πρακτικής. Αναγνωρίσαμε στον τρόπο εργασίας των αρχιτεκτόνων Maite Bravo και Willy Muller την ανάγκη απεμπλοκής του ρόλου τους ως επαγγελματίες αναζήτησης και πρότασης της μίας μοναδικής βέλτιστης λύσης και αντ'αυτού την αναμόρφωσή τους σε συνθετικά εργαλεία. Στην πορεία της εργασίας είχαμε καταγράψει την ανάγκη επαναπροσδιορισμού του ρόλου του αρχιτέκτονα, από σχεδιαστή στατικών οντοτήτων σε δημιουργό, συνθέτη, παραγωγό και οργανωτή σχέσεων στα πλαίσια μιας γενικευμένης επικοινωνίας χωρίς αντικείμενο, χωρίς σώμα, και φορές χωρίς χώρο εγγραφής. Στα πλαίσια αυτά, παρατηρήσαμε πως και οι δυο κατανοούν πως η πρακτική της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας δεν μπορεί αντιμετωπίζεται πλέον ως μια αλληλοδιαδοχή πράξεων οι οποίες θα επιφέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα, αλλά ως μια διαδικασία σχηματοποίησης διαφόρων δυνατοτήτων. Κατανοούν πως ο τελικός στόχος ως αυτόνομη αξία δεν μπορεί πλέον να αποτελεί χαρακτηριστικό της αρχιτεκτονικής δημιουργίας αφού η συνεχής μεταβολή και αναμόρφωση είναι όχι μόνο δεδομένη αλλά με την ενσωμάτωση των [ΤΠΕ] στις εσωτερικές της διαδικασίες αποτελεί και συστατικό της στοιχείο. Μέσα από την καθημερινή καταγραφή του τρόπου εργασίας τόσο της Bravo όσο και των Muller και Tomas Diez, βιώσαμε την αντιμετώπιση της σχεδιαστικής διαδικασίας όχι ως έκφραση της διάνοιας του αρχιτέκτονα-δημιουργού ή του προγράμματος, αλλά ως κριτική στον «εκφρασιασμό» απ' όπου και αν προέρχεται. Και πριν την επίσημη παρουσίαση του Smart Citizen Kit στο ευρύ κοινό, γίναμε μάρτυρες μίας ομάδας αρχιτεκτόνων, ερευνητών, φοιτητών, πολιτών, και εμπορικών εκπροσώπων να αντιμετωπίζουν την σχεδιαστική διαδικασία ως την εμπειρία του ανεπίκαιρου, αυτόματου, αδιάστατου και φυσικού τρόπου, όπου η επικοινωνία δεν αποτελεί ποτέ δεδομένο, ούτε και ατομικό-συλλογικό «δικαίωμα», αλλά υλοποιείται ως συλλογική άσκηση. Είδαμε το ρόλο του αρχιτέκτονα να εξελίσσεται από τρόπο *έκθεσης της πραγματικότητας* σε τρόπο *εύρεσης της πραγματικότητας*.

Ταυτόχρονα, μέσα από τη συμμετοχή των πολιτών από τη μία ως πηγή καταγραφής αστικών δεδομένων στα πλαίσια του έργου του προγράμματος *Emergent Territories*, όσο και στο έργο *Smart Citizen Kit* ως κάτοχοι της ψηφιακής πλατφόρμας και ενεργοί μέτοχοι στο πιλοτικό λανσάρισμά του, ο ρόλος του αστικού υποκειμένου είδαμε να

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

αναμορφώνεται με φυσικό τρόπο σε υπόβαθρο της αλλαγής του αστικού τους περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα έντονη ήταν και η ανάγκη τους να λειτουργήσουν, σε συνεργασία με λοιπούς αστικούς εταίρους, ως ενεργό υποκείμενο που αναγνωρίζει πλέον το ρόλο του στην αναγκαιότητα της χωρικής σκέψης και πράξης. Σημαντικό επίσης είναι και το συμπέρασμα πως μέσω της συμμετοχής τους στα εν λόγω προγράμματα – έργα, κατανοούν πως οι θεμελιώδεις ιδιότητες των ψηφιακών μέσων που κατακλύζουν την καθημερινότητά τους αναδεικνύονται όταν τα ίδια διαχειρίζονται ως μέσα αλληλεπίδρασης μνήμης και επικοινωνίας με στόχο την μορφοποίηση της πολιτιστικής συναίσθησης. Ενός δρώντος υποκειμένου που πλέον κατανοεί τα ψηφιακά μέσα ως επικοινωνιακούς τρόπους που προτάσσουν ως κοινό τους γνώρισμα τη λειτουργία τους ως το ευαίσθητο, συνεκτικό πεδίο μεταξύ των δυνάδων: γεγονότα/απόψεις, αυθεντία/ειδικότητα, προώθηση/ουδετερότητα, λογοκρισία/προβολή, ανα-μορφώνοντάς τες απο αντιθετικά δίπολα σε ζεύγη αλληλοκάλυψης.

Τέλος ως απόσταγμα των παραπάνω η έρευνα μέσα από τα πεδία μελέτης **αναγνώρισε τη δυνατότητα ενσωμάτωσης των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ]** στον αρχιτεκτονικό και αστικό σχεδιασμό ως *μορφική νοημοσύνη*. Ως τη δυνατότητα υλοποίησης ενός οράματος που δεν αφορά μια πιο προσαρμοστική ή πιο ευέλικτη πόλη, αλλά έναν τόπο ο οποίος ενσωματώνει σε πραγματικό χώρο στην ίδια του τη δομή τις επιθυμίες του πλήθους που τον κατοικεί. Όραμα που έχοντας ως μέσω εδραίωσης την εφαρμογή των ψηφιακών τεχνολογιών στη παραγωγή του δομημένου αστικού χώρου, αναφέρεται σε μια πόλη ικανή να μεταμορφώνεται σε ένα απρόβλεπτο σύστημα που υλοποιεί συνεχώς τη διάδραση και αποσταθεροποιείται απο διαρκείς μετατοπίσεις και τοπικές δράσεις. Μετατοπίσεις και δράσεις που ως κινητήρια δύναμη του αστικού συστήματος αναγνωρίζουν τους πολίτες ως συνεκτικά «δίκτυα σχέσεων» μεταξύ ενεργών συστημάτων, ως το «συνεκτικό πλέγμα» περιβαλλοντικών, κοινωνικών και πολιτιστικών συνθηκών. Η μελέτη, παρατήρηση και καταγραφή διαδικασιών αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού πάνω σε πραγματικά ζητήματα του άστεως που τα χαρακτηρίζει η μεταλλασσόμενη και συνεπώς ατελής διάστασή τους, μας επέτρεψαν να βιώσουμε τις [ΤΠΕ] όχι σαν τη φαντασίωση μιας πιο προοδευτικής επιβεβαίωσης, αλλά ως εργαλεία γνώσης του αστικού. Δεν πρόκειται πια για μια αλληλεπίθεση του έργου και του περιβάλλοντός του, σα δύο διακριτές υποθέσεις και οντότητες, αλλά μιας ένωσής τους εντός της ίδιας της διαδικασίας μεταβολής τους.

ΜΕΡΟΣ Δ. 03 | Αντί Επιλόγου

Τα συμπεράσματα της έρευνας παρατηρούμε ότι έχουν τη δυνατότητα να απαντήσουν (επιλέγουμε να μη καταγράψουμε την απόλυτη θέση πως απαντούν) στα ερωτήματα που μας έθεσε ο πυκνός θεωρητικός αστικός στοχασμός τόσο του πρώτου μα κυρίως του δεύτερου κεφαλαίου. Στο δεύτερο κεφάλαιο δημιουργήσαμε ένα πυκνό κείμενο, το οποίο με την πρώτη ανάγνωση φαντάζει με κατάλογο αρνητικών αστικών ιδιοτήτων που απλά και μόνο υπερτονίζουν την καμπούρα του άστεως. Ο ρόλος του όμως υπήρξε συγκεκριμένος: στις ρωγμές του λόγου του, η εργασία επιχείρησε να πάρει το χρόνο της, να βυθιστεί στους αστικούς στοχασμούς που καταγράφηκαν επιλεκτικά εν

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

ήδη θεωριών, θεωρήσεων ή ακόμα και ιδεολογημάτων και να ανασύρει κατ' αυτό τον τρόπο μια ξεχασμένη αστική συνθήκη, αυτή της ενατενιστικής περισυλλογής. Αυτή τη συνθήκη επιλέξαμε και ως τρόπο θεωρητικού αναστοχασμού πάνω στα δομικά ζητήματα του άστεως, αντιστεκόμενοι σε μια γενική τάση της εποχής που υμνεί τη διεσπαρμένη αντίληψη. Ο ρόλος του ήταν όχι να προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε την παραγωγή των συσσωρευμένων *αστικών παθογενειών*, αλλά απλώς να εξετάσουμε τους αναγκαίους, αλλά ποτέ ικανούς όρους μέσα από τους οποίους προκύπτουν, καθόσον το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι αυτό της κατανόησής τους.

Τί κατανοούμε λόγου χάρι από τη θέση του Henri Lefebvre πως το δομημένο αστικό περιβάλλον αντιμετωπίζεται ως « [...] αυτόνομο αντικείμενο;». Πως ο « [...] Λόγος του άστεως οφείλει να προκαλεί εντάσεις ερεθισμάτων, εναλλακτικές σχέσεις με το χρήστη, χωρική πολλαπλότητα και δημιουργικές φυγές;» Πως η « [...] Πόλη απειλείται να χάσει το βασικό της προνόμιο να βιώνεται ως προνομιακό μέσο κοινωνικής διαμεσολάβησης;». Πως η « [...] Πόλη έχει επιβληθεί ως Μονόπολη που ο χώρος της έχει πάψει να κουβαλάει το «άλλο» του;». Πως η πόλη νοείται ως *Καθησυχαστικό Τοπόσημο*;

Τί θέλουμε να μάθουμε από όλα αυτά;

Η απάντησή μας είναι πως επιθυμούσαμε να αναδείξουμε το γεγονός πως απέναντι στα δυσεπίλυτα ζητήματα του άστεως σημασία και βάρος δεν έχει ο χώρος μα τα σώματα που τον κατοικούν, που τον παράγουν. Θέλαμε επίσης να κατανοήσουμε πως στις αποσκευές μας για την υλοποίηση του δεύτερου σκέλους της εργασίας, την έρευνα των πεδίων μελέτης, οφείλαμε να ανασύρουμε και να πάρουμε μαζί μας μια ερώτηση: « [...] Είμαστε μέτοχοι στην πόλη μας; Μετέχουμε στις σχέσεις που την καθιστούν γεγονός;»

Ως βασικός πρωταγωνιστής για την απάντηση της εν λόγω ερώτησης η εργασία έχει θέσει τις [ΤΠΕ] ως δυνητικά αναμορφωτικά μέσα συνεργατικών διαδικασιών αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού. Βέβαια, πάντα θα υπάρχει ο κίνδυνος τα εργαλεία του αρχιτέκτονα και η χρήση ή ο συνδυασμός αυτών, έχοντας ως βασικότερο μεσάζοντα ζύμωσης τις συνεχώς εξελισσόμενες ψηφιακές τεχνολογίες, ανά στιγμές να μην είναι ικανά να διαχωρίζουν το γεγονός ότι η «πληρότητα» του πραγματικού εύκολα αντικαθίσταται από την «πληροφορία» για το πραγματικό και η «διαφορά» από τη «διακριτότητα». Το σίγουρο είναι πως μέσα από τη κριτική θεωρία των Henri Lefebvre και Edward Soja, εντοπίσαμε την κοινωνική ανάγκη πως τα εργαλεία του αρχιτέκτονα-πολεοδόμου οφείλουν μέσα από την κατάλληλη διαχείρισή τους να απαντούν έμπρακτα στην απαίτηση του σήμερα που θέλει το αστικό μας περιβάλλον να παύει πια να ιδεολογικοποιείται, να θεωρητικοποιείται ή να αστικοποιείται, αλλά αντ'αυτού να μετατρέπεται σε υπόβαθρο της ίδιας του της αλλαγής. Παράλληλα καταγράψαμε και το γεγονός πως η σύγχρονη πόλη έχει μετατραπεί σε έναν «αρθρωτό και πολύπτυχο χώρο»,⁵ όπου διαπλέκονται με μη γραμμικό τρόπο κτήρια, περιβάλλοντα, ανθρώπινες συμπεριφορές, προσθήκες, ενθέσεις, «τοποειδείς» επεμβάσεις και νέα ψηφιακά τεχνολογικά μέσα.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Καταγράψαμε την *αστική παθογένεια* που θέλει το χώρο των πόλεων να λειτουργεί ως μια ροή στην οποία υποκείμενα και αντικείμενα συνήθως αναγκάζονται να προσαρμόσουν τις πάντα αμήχανες σχέσεις τους. Και ίσως μια από της ουσιαστικές παραμέτρους των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ] να είναι η αναμόρφωση των συγκεκριμένων αμήχανων σχέσεων σε συνεργατικές διαδικασίες ενσωμάτωσης και συνεχούς ανατροφοδότησης.

Στην ερώτηση λοιπόν για το αν *είμαστε μέτοχοι στην πόλη μας*, τόσο από τον θεωρητικό αναστοχασμό όσο και από την εντατική έρευνα των πεδίων μελέτης αλλά και τις προσωπικές τοποθετήσεις του συνόλου των εταίρων που συμμετείχαν σε αυτά, συμπεράναμε πως η διαδικασία της μετοχής είναι δυνατή μέσω της χρήσης των [ΤΠΕ] ως εργαλεία επαναδιαπραγμάτευσής μας με το χώρο και την πολιτιστική παραγωγή, με τέτοιο τρόπο που έχει κατορθώσει από κίνητρο να μεταμορφωθεί σε αποτέλεσμα. Με τις [ΝΨΤ] να γίνονται αντιληπτές ως κοινωνικές διαδικασίες που ένας πρόσθετος ρόλος τους είναι η μεταστροφή μίας παγιωμένης κοινωνικής πρακτικής που ήθελε το «απρόβλεπτο» να εξαλείφεται, να συμπιέζεται στην αφάνεια ως «*αθέμιτο* συμβεβηκός, ως ρήγμα που χαλάει την ορθολογικότητα».⁶ Η δυνατότητα μιας ζωντανής και *μυθικής* πρακτικής της πόλης, απαιτεί από εμάς να αποχωριστούμε την έως τώρα παρεχόμενη ασφάλεια των προγραμματισμένων χώρων, φτιαγμένων από την εξουσία του άλλου και αλλοιωμένων από το συμβάν. Απαιτεί από εμάς να γίνουμε συν-δημιουργοί του *απρόβλεπτου*. Και ίσως τότε καταφέρουμε ο χώρος να αντικαταστήσει τον υπολογίσιμο χρόνο με τον «ρηγματώδη χρόνο (...) εκείνον που εμφανίζεται ως αφήγηση στον πραγματικό λόγο της πόλης»⁷

Στα πεδία μελέτης είδαμε εν εξελίξει τη διαδικασία της *μετοχής* στα ζητήματα του άστεως. Η υλοποίησή της έγινε πραγματικότητα μέσω της ενσωμάτωσης και της σύμπραξης των νέων ψηφιακών εργαλείων στις αξίες, τις συνήθειες αλλά και τους γνωστούς για τους χρήστες τρόπους χρήσης των πλέον παραδοσιακών εργαλείων καταγραφής, απεικόνισης και αντίληψης του αστικού χώρου. Μέσω αυτής της σύμπραξης οι [ΝΨΤ] ανέδειξαν την ικανότητά τους ως τρόπου επικοινωνίας των πολιτών καθόσον αναγνωρίστηκαν όχι ως μέσα περιορισμού των δυνατοτήτων του πραγματικού χώρου, ή μετάλλαξής του από εν δυνάμει εργαλείο σε μέσο αναπαράστασης, αντ'αυτού διαχειρίστηκαν ως εργαλειακές διαδικασίες που κατορθώνουν να διαχειρίζονται τη πληροφορία της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς ταυτόχρονα ως προϊόν και διαδικασία.

Μέσα από διαλόγους, τις συζητήσεις και τις αντιπαραθέσεις τόσο με τους Maite Bravo, Willy Müller και Tomas Diez όσο και με φοιτητές και πολίτες, η εργασία από την μια αναγνώρισε παγίδες αλλά και οφέλη των πάντα νέων ψηφιακών τεχνολογιών. Ως παγίδες κατέγραψε έναν επικοινωνιακό τρόπο των ψηφιακών τεχνολογιών που στοχεύει να υποδεικνύει το μορφικά «ωραίο» ως πολιτιστική παραγωγή. Αναγνώρισε έναν τρόπο χειρισμού των ψηφιακών μέσων που πουλάει την ιδέα που θέλει τις αρχιτεκτονικές ή αστικές «μορφές» να ανάγονται σε πολιτική χωρίς αντίκτυπο και που περιορίζει το ενεργό φαντασιακό⁸ των ψηφιακών μέσων ώστε η πολιτιστική παραγωγή να συνεχίσει να αντιμετωπίζεται ως καταφύγιο. Και η Maite Bravo πολύ εύστοχα τόνισε πως « [...] αλίμονο αν οι ψηφιακές τεχνολογίες χειρίζονται ως προϊόντα με απώτερο στόχο την κοινωνική απομόνωση».

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Από την άλλη πλευρά, μέσα από τα πεδία μελέτης, αναγνωρίσαμε πως οι τρόποι του «πράττειν», οι πρακτικές ανάκτησης της χαμένης αμεσότητας με το χώρο, η επιτακτική ανάγκη το ίχνος να επανα-υποκαταστήσει την πρακτική και η δράση την ανάγνωση, χρίζουν ως σύμμαχό τους τις νέες τεχνολογίες στις οποίες «ο συνηθισμένος άνθρωπος [...] ο ανώνυμος ήρωας»⁹ έχει πρόσβαση και μέσω των οποίων επιθυμεί να αναμορφώσει την έως τώρα παγιωμένη τάση «Μη εγγίζετε, έργο τέχνης». Και κυρίως μέσα από τη συμμετοχή και τη δραστηριοποίηση του κοινού στην επίσημη παρουσίαση του Smart Citizen Kit η εργασία αναγνώρισε την αναμόρφωση των [ΤΠΕ] σε συνεργατικές κοινωνικές διαδικασίες που κατόρθωσαν να χαράξουν το ίχνος τους, να λειτουργήσουν ως τελεστές νοήματος και να έχουν κοινωνικό αντίκτυπο. Να είναι και να δρουν ως τρόπος σκέψης. Η εργασία επίσης αναγνώρισε και πολίτες που χειρίζονται τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες ως μέσα ενός πολιτισμού (εν γένει) που κατανοεί πως η μαγεία της ψηφιοποίησης έγκειται στο ότι διαμορφώνει ένα περιβάλλον όπου συναντάμε-ανταμώνουμε με αντικείμενα και προβάλλουμε ιδέες. Βέβαια η δυσκολία στην πραγμάτωση αυτής της *μαγείας* εντοπίζεται στην εμποτισμένη στον άνθρωπο συνήθεια να επιθυμεί αντικείμενα πριν από τις ιδέες.

Η Maite Bravo την τελευταία ημέρα έρευνάς μας στο IAAC μας τόνισε πως « [...] Ποτέ –πόσο μάλλον στην εποχή μας, ο ρόλος της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας δεν ήταν να προσφέρει ένα πλαίσιο, να παράγει ένα καθορισμένο μορφικό υπόδειγμα και να λειτουργεί ως κλειστό δοχείο έργων που αντιμετωπίζονται ως δείγματα. Ο αστικός στοχασμός πλέον δε μπορεί να εκφραστεί μέσα από αγωγούς, είτε αρχιτέκτονες είτε πολεοδόμους, που ακόμα θεωρούν πως η «δουλειά» τους είναι μοναχική υπόθεση». Η αρχιτεκτονική και πολεοδομία, ως οι μηχανές της πολιτισμικής παραγωγής, δεν δύναται να αντιμετωπίζονται πλέον ως κλειστοί και άκαμπτοι μηχανισμοί εξουσίας. Το σημερινό υποκείμενο διεκδικεί τη συνομιλία, αναζητά μια μορφή επικοινωνίας που να «επενεργεί στην καρδιά της ανθρώπινης υποκειμενικότητας».

Καθημερινά του *πωλούν* τη διάδραση, τη συμμετοχή και ενίοτε την ίδια την συμπαραγωγή πολιτισμού. Και όλα αυτά με την απόκτηση, κατοχή και χρήση των νέων, έξυπνων τεχνολογιών, μπας και λύσουμε το χρόνιο πρόβλημα της «δυσφορίας στον πολιτισμό». Προκειμένου να γευτούμε τις δυνατότητες των ψηφιακών μέσων ως συν-δημιουργών των καθημερινών μας πρακτικών, χρειάζεται να κατανοήσουμε πως « [...] η Καθημερινή Πρακτική είναι Δυνητική καθόσον συνδιαλέγεται με το χρόνο, την ιστορικότητα και τη προσμονή του μέλλοντος» [Elizabeth Grosz]. Χρειάζεται να αντιμετωπίζουμε κάθε τεχνολογία όχι καταπραΰντικά, για να δίνουμε χώρο σε νέες πιθανότητες ή να ανατρέπουμε πλήρως ορισμένες τάξεις πραγμάτων, αλλά αντ' αυτού να τα υιοθετούμε ως τα εργαλεία που μας επιτρέπουν να ζούμε μέσα στο απόλυτο παρόν και το σημαντικότερο, να μπορούμε να διαισθανθούμε τα προμηνύματα της πολιτιστικής και τεχνολογικής πρόκλησης δεκαετίες πριν επισυμβεί ο μεταμορφωτικός αντίκτυπός της. Χρειάζεται να εντάξουμε στη σκέψη μας έναν ατέρμονο διάλογο -ένα ραντάρ θα μπορούσε να πει κανείς- που να συνδέει το πολιτισμικό παρόν με όλες του τις συνιστώσες, ιστορικές κοινωνικές, τεχνολογικές, διανοητικές, ώστε από τη μια να διασφαλίσουμε τη διαρκή μας παρουσία και συμμετοχή στο γίνεσθαι, και από την άλλη να μη γινόμαστε εμείς τελικά εργαλεία στα χέρια των μέσων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Η εργασία σε πολλά της σημεία έχει επαναφέρει το επίμονο ερώτημα του Malcolm McCullough, «Must media mean remoteness? ». Ο ίδιος αναρωτιέται « [...] τί συμβαίνει όταν οι ΤΠΕ ενσωματώνονται σε πραγματικό χώρο, όταν εκπροσωπούνται σε χωρικές διαδικασίες, όταν το περιεχόμενό τους αναμορφώνεται σε εγχάρακτο αποτέλεσμα. Τι συμβαίνει όταν οι πανταχού παρών νέες ψηφιακές τεχνολογίες επαναφέρουν τις αστικές διαδικασίες πίσω στο ακατάστατο επίπεδο του δρόμου;»¹⁰ Ο ίδιος θεωρεί πως η απάντηση εν-υπάρχει στην έμφυτη στο δρών υποκείμενο ανάγκη για μια *παραγωγή γνώσης* που απαιτεί λιγότερες «διαδικασίες» και περισσότερη «συμμετοχή». Όταν η παραγωγή γνώσης, και δη η χωρική, είναι κάτι που «κάνεις» και όχι κάτι που σου «παρέχεται»¹¹ Στην ίδια ερώτηση ο William Mitchell¹² αναφέρει πως η κοινωνική καινοτομία των [ΤΠΕ], όταν μετατρέπονται σε εγχάρακτες χωρικές πρακτικές, έγκειται στην μετάλλαξη του αστικού χώρου από πεπερασμένη τοποθεσία ικανή να αναγνωρίζεται μόνο μέσω «φυλετικών – ιστορικών δεσμών και νοσταλγίας» σε μια σχεσιακή συνθήκη ικανή να ενεργοποιείται και να μετεξελίσσεται μέσα από το παιχνίδι με τα όρια και τα δίκτυα του άλλου. Με άλλα λόγια μέσα από την επαναπροσέγγιση των εννοιών της διαδραστικότητας, της συμμετοχικότητας και της σχεσιακότητας σε βασικούς χωρικούς παράγοντες των [ΤΠΕ]. Τότε ίσως κατορθώνεται, παραφράζοντας τον Nicolas Bourriaud¹³, η «αύρα» του αστικού χώρου να μετατοπίζεται στο «κοινό του».

Μέσα από τα παραδείγματα μελέτης, αλλά και την πληθώρα και άλλων αντίστοιχων παραδειγμάτων που αναδεικνύουν την ενεργοποίηση του πολίτη σε θέματα του άστεως και της ποιότητας της ζωής του¹⁴ χρίζοντας ως συνεργάτη του τις νέες ψηφιακές τεχνολογίες, η εργασία κατανόησε και κατέγραψε και μια πρόσθετη ανάγκη: το γεγονός ότι οι χρήστης αναγνωρίζει τις κοινωνικές ιδιότητες των συγκεκριμένων τεχνολογιών και συνδιαλέγεται μαζί τους μόνο όταν αυτές μορφώνονται σε ένα από «ορατό αντικείμενο»¹⁵ Τόσο στην παρουσίαση του Smart Citizen Kit όσο και στο ερευνητικό αστικό πρόγραμμα Emergent Territories οι ερωτήσεις, οι παρατηρήσεις και οι συμβουλές των πολιτών συσπειρώνονταν γύρω από μια κοινή απαίτηση: πως αν οι [ΤΠΕ] συνεχίσουν να δρουν μονότροπα ως «θαμμένες υποδομές» χωρίς να μεταφράζονται παράλληλα και σε απτά αντικείμενα προσβάσιμα στο κοινό, τότε θα χαθεί η ευκαιρία ο πολίτης να μπορεί να έχει Λόγο στα ζητήματα του άστεως. Βέβαια στα συγκεκριμένα πεδία μελέτης αναδείχθηκε ή καλύτερα επιβεβαιώθηκε και μια πρόσθετη ευεργετική ιδιότητα της συμμετοχής του χρήστη της πόλης στη διαδικασία του αστικού σχεδιασμού, σύμφωνα με την οποία: «Οι σχεδιαστές οφείλουν όχι μόνο να ενσωματώσουν στο σχεδιασμό νέες τεχνολογίες, αλλά κυρίως να αναπτύξουν πιο χρήσιμες και αποδοτικές συνεργατικές μεθόδους ικανές να αναμορφώνουν την κρυμμένη γνώση και αστική χωρική εμπειρία των κατοίκων σε σχεδιαστικό παράγοντα» [Taylor, 1998 - Innes & Booher, 1999]

Η εργασία μέσα από τις θεωρητικές, φιλοσοφικές και πρακτικές της περιπλανήσεις κατανόησε πως ο πλούτος των [ΝΨΤ] και των [ΤΠΕ], αναγνωρίζεται όταν είναι ικανές να απαντήσουν στην κοινωνική απαίτηση για έναν αστικό σχεδιασμό που υλοποιείται ως «Συνεργατικός Αστικός Σχεδιασμός» με τις πάντα νέες τεχνολογίες να αναμορφώνουν το κοινωνικό δίκτυο της πόλης σε αστικά εργαστήρια. Τελικά καταλήγουμε σε μια αρχική τοποθέτηση της εργασίας πως: Η Πόλη είναι ένα πεδίο άπειρων και ατέρμονων μεταμορφώσεων πέραν του στατικού αρχιτεκτονικού και αστικού σχεδιασμού.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

¹ Αλμπέρ Καμύ, 2007. *Ο μύθος του Σίσυφου*. Δοκίμιο για το παράλογο, Μετάφραση: Νίκη Καρακίτσου-Ντουζέ, Μαρία Κασαμπάλογλου-Ρομπλέν, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη.

² Richard Sennett, 1977. *The Fall of Public Man*, UK. Penguin Books

³ Henri Lefebvre, 2007. *Δικαίωμα στην Πόλη. Χώρος και Πολιτική*, Εκδόσεις Κουκίδα (μτφρ. Πάνος Τουρνικιιώτης – Κλώντ Λοράν), Αθήνα (βλέπε σελ. 51-55)

⁴ Διονύσης Καββαθάς, 04.03.2012. *Πλανήτης Φουκώ*, Το Βήμα | <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=446495>

Ο Δ.Καββαθάς στο εν λόγω άρθρο του γράφει: «*Η Ιστορία δεν λέει την αλήθεια, σκέπτεται πάνω στις αλήθειες των άλλων, χωρίς να προϋποθέτει ότι υπάρχει μια υπερϊστορική αλήθεια των πραγμάτων ή κάποια απόλυτη μεταγλώσσα*». Άρα η Αρχιτεκτονική, η Τέχνη ως μέσα, αλλά και ως τόποι που λειτουργούν ως παράγοντες συνδιαμόρφωσης υποκειμένων, δεν οφείλουν να κάνουν το ίδιο: να μην κηρύττουν πως λένε την αλήθεια, αλλά να σκέφτονται πάνω στις αλήθειες των άλλων;

⁵ Παπαδόπουλος, Λ., Τζιρτζιλάκης, Γ. "Σύγχρονες πρακτικές της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής", ΠΜΣ Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

⁶ Michel de Certeau, 2010. *Επινοώντας στην Καθημερινή Πρακτική. Η Πολύτροπη Τέχνη του Πράττειν*, (μτφρ. Κική Καψαμπέλη), Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα (1^η Έκδοση) (βλέπε σελ. 438-440)

Ο M.de Certeau καταγράφει ως σημαντικό κίνδυνο μιας Πόλης, που έχει συνηθίσει να εξαλείφει το απρόβλεπτο ή να το πετάει έξω από τους υπολογισμούς της, την απαγόρευση της δυνατότητας για μια ζωντανή και μυθική πρακτική της πόλης.

⁷ Michel de Certeau, 2010. *Επινοώντας στην Καθημερινή Πρακτική. Η Πολύτροπη Τέχνη του Πράττειν*, (μτφρ. Κική Καψαμπέλη), Εκδόσεις Σμίλη, Αθήνα (1^η Έκδοση) (βλέπε σελ. 438-440)

Για το M. De Certeau ο «ρηγματώδης χρόνος» νοείται ως «*απροσδιόριστος μύθος, ο οποίος αρθρώνεται καλύτερα πάνω σε μεταφορικές πρακτικές και σε διαστρωματωμένους τόπους παρά στην αυτοκρατορία του προφανούς μέσα στη λειτουργιστική τεχνοκρατία*»

⁸ Κορνήλιος Καστοριάδης, 1981. *Η Φαντασική Θέσμιση της Κοινωνίας*. Εκδόσεις Κέδρος, Σειρά «Προβλήματα του καιρού μας», Αθήνα.

Το ενεργό «φαντασικό», εδώ εννοείται ως «ετερότητα και ως αέναη γενεσιουργός πηγή ετερότητας, που εικονίζει και εικονίζεται, είναι εικονίζοντας και εικονιζόμενο» (βλέπε σελ. 511-512). Εννοείται ως κοινωνικο-ιστορικό και ως ψυχή/σώμα. Και το ενεργό φαντασικό ενεργοποιεί μια κοινωνία η θέσμιση της οποίας είναι κάθε φορά θέσμιση ενός μάγματος σημασιών.

⁹ Michel de Certeau, 1988. *The Practice of Everyday Life*, University of California Press, LTD, London (βλέπε General Introduction xi-xix)

Ο Michel de Certeau υποστηρίζει πως καμιά «εξέλιξη» δεν νοείται μέσω της «*απουσίας φαντασίας που μεταβάλλει τον άνθρωπο σε ανάπηρο της πραγματικότητας.....Αυτός ο «καθημερινός άνθρωπος» είναι αρχαία οντότητα. Είναι ο χαμηλόφωνος διάλογος των πολλών και διαφορετικών κοινωνιών. Προηγείται των κειμένων. Και δεν έχει ανάγκη από αναπαραστάσεις*»

¹⁰ Malcolm McCullough, 2006. *On Urbanism of Locative Media. Media and the City*, Places, College of Environmental Design, UC Berkeley

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ | Το ψηφιακό παρόν των ΤΠΕ: ως επικοινωνιακός τρόπος ενός ενεργού αστικού περιβάλλοντος

<http://escholarship.org/uc/item/84x6m3nf>

¹¹ William Mitchell, 2003. *Me+++*, MIT Press, MA Cambridge

¹² Malcolm McCullough, 2006. *On Urbanism of Locative Media. Media and the City*, Places, College of Environmental Design, UC Berkeley
<http://escholarship.org/uc/item/84x6m3nf>

¹³ Nicolas Bourriaud, 1998. *Esthétique relationnelle*, Les Presses du réel.
« Η αύρα των έργων τέχνης έχει μετατοπιστεί προς το κοινό τους »

¹⁴ <http://blog.bmwguggenheimlab.org/>
<http://www.helsinkidesignlab.org/>
<http://www.cityofsound.com/blog/2013/02/on-the-smart-city-a-call-for-smart-citizens-instead.html#more>
<http://cities.media.mit.edu/>
http://smartgeometry.org/index.php?option=com_community&view=groups&task=viewgroup&groupid=32
<http://crowdcity.com/about/crowdcity>
<http://amsterdamsmartcity.com/projects#themes>
<http://www.playthecity.nl/11349/en/majority-report>
<http://networkingcity.blogspot.gr/2013/03/review-city-sense-shaping-our.html?spref=tw>

¹⁵ Mike Crang and Stephen Graham, 2007. *Sentient Cities: Ambient Intelligence and the Politics of Urban Space*, Information, communication society., 10 (6). Pp.789-817

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A

- Adorno, Th., *Minima Moralia. Στοχασμοί μέσα από τη φθαρμένη ζωή*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια(2^η Έκδοση), 2000
Auge, M., *Non – Places. Introduction to an anthropology of supermodernity.* (μτφρ. John Howe),
London-New York, Verso, 1995

B

- Bauman, Z., *Ο Πολιτισμός ως πράξη*, (μτφρ. Γ. Σκαρπέλος), Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, 1994
Beardsley, C. M., *Ιστορία των Αισθητικών Θεωριών*, (μτφρ. Δ.Κουρτόβικ, Π.Χριστοδουλίδης), Εκδόσεις Νεφέλη,
Αθήνα, 1989
Bishop, C. (ed.), *Participation. Documents in contemporary art*, MIT Press, Cambridge, Mass., 2006
Bourdieu, P., *Η Διάκριση. Κοινωνική Κριτική της Καλαισθητικής Κρίσης*, Εκδόσεις Πατάκη, (10^η Έκδοση), Αθήνα, 2002
Bourriaud, N., *Postproduction: Culture as Screenplay: How Art Reprograms the World*, μετάφρ. J. Hermann, Lukas &
Sternberg, New York, 2002.
Bourriaud, N., *Esthétique relationnelle*, Les Presses du réel, Dijon, 1998
Braudel, F., *Capitalism and Material Life, 1400-1800*. Harper & Row, New York, 1973

C

- Castells, M., *The Rise of the Network Society: The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume 1.
Second Edition. Blackwell Publishing, 2000
Contractor, N.- Monge, R.P., *Theories of Communication Networks*, Oxford University Press, New York, 2003.
Crang, M, and Thrift, N., *Thinking Space*. Critical Geographies, London and New York: Routledge, 2000

D

- Davis, M., *Planet of Slums*. Verso Books, 2006
Davis, M., *Ecology of Fear*. Holt Henry & Co, U.S. 1st Edition, 1998
Davis, M., *Εξυμνώντας τους Βαρβάρους*. Εκδόσεις Ελευθεριακή Κουλτούρα. Αθήνα, 2008
Davis, M., *Πέρα από το Blade Runner – Αστικός Έλεγχος – Οικολογία του Φόβου*. Εκδόσεις Futura, 2008
Davis, M., *City of Quartz: Excavating the Future in Los Angeles*, Vintage. London and New York, 1990
Debord, G., *Η Κοινωνία του Θεάματος*, Εκδόσεις Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2000
De Certeau, M., *The practice of everyday life*, translated by Steven Rendall, University of California Press, 1984, 1988
De Certeau, M., *Heterologies. Discourse on the Other*. Theory and History of Literature, Volume 17. Translated by
Brian Massumi. Foreword by Wlad Godzich. University of Minnesota Press, 2000

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Deleuze, G.-Guattari, F., *Τί είναι Φιλοσοφία*, μτφρ. Σ. Μανδηλαρά, Καλέντης, Αθήνα, 2004
Deleuze, G. – Guattari, F., *Mille Plateaux*, Les Editions de Minuit, Paris, 1980

Ε

Ελύτης, Ο., *Ανοιχτά Χαρτιά*, Εκδόσεις Ίκαρος (6^η έκδοση), Αθήνα, 2004

Φ

Foster. H., *The Return of the Real*, MIT Press, 1996

Γ

Grosz, E., *Architecture from the Outside*, MIT Press, 2001
Guattari, F., *Chaosmose*, Editions Galilée, coll. L'Espace critique, Paris, 1992

Η

Harvey, D., *Social Justice and the City*, Edward Arnold Publishers, London, 1973
Harvey, D., *The right to the city*, International Journal of Urban and Regional Research, 27(4) : 939-941, 2003
Heiddegger, M., *Η τέχνη και ο χώρος*, εισαγ.-μτφρ. Γ. Τζαβάρας, Ίνδικτος, Αθήνα 2006, σσ. 35-36.
Heidegger M., *Η προέλευση του έργου τέχνης*, μτφρ. Γ. Τζαβάρας, Δωδώνη, 1968, σσ.2,11, 33-40.

Ι

Jean – Pierre Vernant. *Μύθος και Σκέψη στην Αρχαία Ελλάδα*. Μέρος Α'. Μετάφραση Στέλλα Γεωργούδη. Εκδόσεις Δαίδαλος, Ι.Ζαχαρόπουλος, 1989
Jean – Pierre Vernant. *Οι Απαρχές της Ελληνικής Σκέψης*. Μετάφραση Ελένη Κακοσαίου-Νικολούδη. Ινστιτούτο του Βιβλίου – Μ.Καρδαμίτσα, 1992

Κ

Καστοριάδης, Κ., *Η Φαντασιακή Θέσμιση της Κοινωνίας*. Εκδόσεις Κέδρος, Σειρά «Προβλήματα του καιρού μας», Αθήνα, 1981
Καστοριάδης, Κ., *Παράθυρο στο Χάος*, (μτφρ. Ε. Τσελέντη), Ύψιλον/Βιβλία, Αθήνα, 2007
Kant, I., *Κριτική του Καθαρού Λόγου*, μτφρ. Α. Γιανναρά, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1979

Λ

Lefebvre, H., *The production of space*, translated by Donald Nicholson Smith, UK. Blackwell Publishing, 1991

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Lefebvre, H., *Critique of Everyday Life. Foundations for Sociology of the Everyday*. Volume II. Verso, London, 2002
- Lefebvre, H., *The Critique of Everyday Life. From Modernity to Modernism (Towards a Metaphilosophy of Daily Life)*. Volume III. Translated by Gregory Elliott, with preface by Michel Trebitsch. Verso London, 2005
- Lefebvre, H., *Writings on Cities*. Translated and Introduced by Eleonore Kofman and Elizabeth Lebas. Blackwell Publishing, 1996
- Lefebvre, H., *Rhythmanalysis. Space, time and everyday life*. Translated by Stuart Elden and Gerald Moore. Continuum, 2004
- Lefebvre, H., *The Survival of Capitalism*. Translated by F. Bryant. London: Allison and Busby, 1976
- Leach, N., *The Anaesthetics of Architecture*. The MIT Press. Massachusetts Institute of Technology Cambridge, 1999
- Leach, N., *The hieroglyphics of space. Reading and Experiencing the modern metropolis*. Edited by Neil Leach. Routledge, 2002
- Leach, N., *Camouflage*. The MIT Press. Massachusetts Institute of Technology Cambridge, 2006
- Leach, N., *Rethinking Architecture. A reader in cultural theory*. Edited by Neil Leach. Routledge, 1997
- Levy, P., *Δυνητική Πραγματικότητα. Η φιλοσοφία του πολιτισμού και του κυβερνοχώρου*. Εκδόσεις Κριτική, Αθήνα, 1999
- Λίποβατς, Θ., *Η ψυχοπαθολογία του Πολιτικού*, Εκδόσεις Οδυσσέας (1^η Έκδοση), Αθήνα, 1990
- Lyotard J.F., *The Inhuman*, (μτφρ. στα Αγγλικά G. Bennington & R. Bowlby), Polity Press, Cambridge 1991, κεφ.3
- Levi, C. Strauss., *Structural Anthropology*. Translated by Claire Jacobson and Brooke Grundfest Schoepf. Basic Books, 1963
- Levi, C. Strauss., *Μύθος και Νόημα. Θεωρία και Μέθοδος*. Μετάφραση Βαγγέλης Αθανασόπουλος. Εκδόσεις Καρδαμίτσα, 1986

M

- Manovich, L., *Language of New Media*, MIT Press, Cambridge Mass. 2001
- Marc, A., *Non-Places. Introduction to an anthropology of supermodernity*. Translated by John Howe. Verso Books, 1995
- McLuhan, M., *Media. Οι προεκτάσεις του ανθρώπου*, Μετάφραση: Σπύρος Μάνδρος, Εκδόσεις Κάλβος
- McCullough, M., *Digital Ground: Architecture, Pervasive Computing, and Environmental Knowing*, MIT Press, Cambridge, 2005
- Mitchell, W., *Me++: The Cuborg Self and the Networked City*, MIT Press, Boston MA, 2004
- Mitcell, W., *City of Bits: Space, Place and the Infobahn*, MIT Press, 1996
- Mike Crang and Nigel Thrift. *Thinking Space*. Critical Geographies. Routledge, 2000

N

- Νίτζε, Φ., *Γενεαλογία της Ηθικής*, Εκδόσεις Πανόπτικον(μτφρ. Ζήσης Σαρίκας), Αθήνα, 2010

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Nietzsche, F., *The Will to Power*, (μτφρ. W. Kaufmann-R.J. Hollingdale), Vintage Books Edition, New York, 1968, σσ.550

P

Perec, G., *Life. A User's Manual.Fictions*. Translated by David Bellos. Vintage, 2003

Perec, G., *Species of Spaces and Other Pieces*. Edited and Translated by John Sturrock. Penguin Books, 1997

R

Rifkin, J., *Η εποχή της πρόσβασης*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα, 2001

S

Sassen, S., *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press. 2001

Sassen, S., *Cities in Word Economy*. Pine Forge Press. 3rd Edition, 2006

Sassen, S. - K.Anthony Appiach, *Globalization and it's Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money*. The New Press, 1999

Simmel, G., *Πόλη και Ψυχή*, (μτφρ. Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου), Εκδόσεις Έρασμος (1^η Έκδοση) Αθήνα, 1993

Sennett, R., *The Fall of the Public Man*, Penguin Books, 1978

Soja, Edward W. *Postmetropolis: Critical studies of cities and regions*. Blackwell Publishing, UK, 2000

V

Vidler, A., *Warped Space: Art, Architecture and Anxiety in Modern Culture*, MIT Press, Cambridge Mass., 2000

Virilio, P., *Negative Horizon*. London-New York: Continium, 2005

Virilio, P., *A Landscape of Events*. Translated by Julie Rose. The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, 2000

ΑΡΘΡΑ-ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ -ΕΙΔΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2006: Ολυμπιακά Κουφάρια.
Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τεύχος 59 – Περίοδος Β' , Άρθρο σελίδας 24: «Το Αιγαίο: Μια Διάσπαρτη Πόλη»
- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, Μάρτιος – Απρίλιος 2003: Εφήμερες Κατασκευές στην Πόλη της Αθήνας.
Περιοδικό ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τεύχος 38, Άρθρο σελίδας 55-59: « Η Αρχιτεκτονική Συνείδηση και η Αρχιτεκτονική σαν Είδηση», του Νίκου Γεωργιάδη

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, Ιούλιος – Αύγουστος 2006: Malls: Λαβύρινθοι Ψευδαισθήσεων
Περιοδικό ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τεύχος 58 – Περίοδος Β'
Άρθρο σελίδας 27: « Νέες Τάσεις στην Αρχιτεκτονική στην Ευρώπη και την Ασία-Ειρηνικό, 2006-2007», του Γιάννη Αισώπου
Άρθρο σελίδας 54: « Από το Αστικό πέρασμα στον αστικό αποκλεισμό: συγκρίνοντας τη στοά, με την εμπορική νησίδα», του Κώστα Μωραίτη
Άρθρο σελίδας 57: « Malls: Η διεθνής εμπειρία», της Ε.Λαϊνά
- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, Ιούλιος – Αύγουστος 2005: Σύγχρονο Αστικό Τοπίο
Περιοδικό ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τεύχος 52
Άρθρο σελίδας 34-35: « Προσεγγίζοντας τη Μετάπολη», του Γιάννη Αισώπου
- ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΕΣ, Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2006: Αρχιτεκτονική και Ψηφιακή Τεχνολογία
Περιοδικό ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Τεύχος 60
Άρθρο σελίδας 55-58: « Η Πραγματική Διάσταση της Ψηφιακής Τεχνολογίας στην Αρχιτεκτονική Σύθεση», του Νίκου Γεωργιάδη
- VOLUME 11, 2007: Cities Unbuilt. Volume 11 is the collaborative project by the Archis Foundation, Rem Koolhaas' AMO and Columbia University
- VOLUME 12, 2007: Al Manakh. Volume 12 is a special edition, a project by Archis, AMO, C-Lab, Moutamarat, on the occasion of the International Design Forum 27-29 May 2007, Dubai
VOLUME 13, 2009: Al Manakh. Volume 13 is produced as a special project by Archis, AMO, C-Lab, NAI, Pink Tank
- Talking Cities, 2006: The Micropolitics of Urban Space. Birkhauser – Publishers for Architecture
- ΜΕΤΑΠΟΛΙΣ, 2001: Η Σύγχρονη (Ελληνική) Πόλη / The Contemporary (Greek) City. Επιμέλεια Γιάννης Αίσωπος και Γιώργος Σημαιοφορίδης. METAPOLIS Press
- AD/ Architectural Magazine, 1998: Tracing Architecture. Νίκος Γεωργιάδης
The magazine introduces and evolves around the psychoanalytic spatial concept of developed by Nikos Georgiadis, inviting architectural work (research and practice) at an international level. Also, here could be found the principles of extended environment and total design on which Anamorphosis grounds its design and research method.
- La Biennale di Venezia. 10 Mostra Internazionale di Architettura, 2006: Cities. Architecture and Society. Volumes I & II. Marsilio
- 10η Διεθνής Έκθεση Αρχιτεκτονικής, Μπιενάλε Βενετίας, 2006: Ελληνική Συμμετοχή: Το Αιγαίο: Μια Διάσπαρτη Πόλη / The Dispersed Urbanity of the Aegean Archipelago. Υπουργείο Πολιτισμού
La Biennale di Venezia. 11th Mostra Internazionale di Architettura, 2008: Architecture Beyond Building. Rizzoli – Marsilio
- Urban Think Tank, 2005: The Informal City: Caracas Case. Prestel Publishing

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γκινουσάτης, Δ., 2011, “Πρακτικές του βλέπουν: Σύντομο σχόλιο για την ένθεση εικαστικών έργων στον δημόσιο αστικό ιστό”, από την έκδοση Εικαστικές Παρεμβάσεις στο Δημόσιο Χώρο, Ζωγραφική επί των Τυφλών Όψεων Κτιρίων της Αθήνας, εκδ. Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών Αθήνας, Πρόγραμμα ΥΠΕΚΑ «Αθήνα - Απτική 2014», σσ.46-59
- Καββαθάς, Δ., 2006, “Δαμαζοντας τα Κύματα”, Το Βήμα, Δημοσίευση: 01/10/2006πηγή: <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=176041>(τελευταίαεπίσκεψη28/6/12)
- Barad K., 2003, “ *Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of How Matter Comes to Matter*”, Signs, JSTOR
- Latour B., 1997, “*On Actor Network Theory: A few clarifications*”, Προσχέδιο άρθρου για την εφημερίδα Soziale Welt. πηγή: <http://www.nettime.org/Lists-Archives/nettime-l-9801/msg00019.html> (τελευταία επίσκεψη 29/12/11)
- Weiser, M., 1991, “*The computer for the 21st Century*”, *Scientific American*, September 1991, p.94-104
- Simmel, G., Nov., 1910, *How is Society Possible?*, *American Journal of Sociology*, Vol.16, No.3, pp.372-391
- Soja, W. E., December 2010, *Spatializing the Urban. Part I, City: analysis of urban trends, culture, theory, policy, action*, *City*, Vol.14, No.6, Routledge
- Komninos, N., Schaffers, H., Pallot, M., Trousse, B., Nilsson, M., Oliveira, A., 2001, *Smart Cities and the Future Internet: Towards Cooperation Frameworks for Open Innovation*,
- McCullough, M., 2006, *On the Urbanism of Locative Media [Media and the City]*, Places, College of Environmental Design, UC Berkley
- Crang, M. and Graham, S., 2007. *Sentient cities: ambient intelligence and the politics of urban space*, *Information, communication society*, 10(6). Pp. 789-817
- Kittler, A. Friedrich and Griffin, M., Autumn 1996, *The City Is a Medium*, *New Literary History*, Vol.27, No.4, Literature, Media and the Law, The Johns Hopkins University Press.
- Latour, B., and Venn, C., Oct 1 2002, *Morality and Technology: The End of the Means*, *Theory Culture Society* 19:247, Sage

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Παπαδόπουλος, Λ., Τζιρτζιλάκης, Γ., περιγραφή του μαθήματος “Σύγχρονες πρακτικές της Τέχνης και της Αρχιτεκτονικής”, ΠΜΣ Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

πηγή: <http://www.arch.uth.gr/mps/course4.php>

www.urban-age.net

www.world-information.org

www.move-forum.net

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

www.metapolis.com
www.actar.es
www.submarinechannel.com/shop
www.labiennaledivenezia.workshop.htm
www.superblog.htm
www.masdarctf.com
www.masdaruae.com
<http://www.tdic.ae>
<http://www.Nakheel.com>
www.nalinteract.com/palms
www.archnewsnow.com
<http://www.InternationalDesignForum>
<http://www.the.world.ae/>
www.istame.gr
<http://www.cphx.dk>
www.elke.ge
<http://www.minoangroup.com/cavosideroresort.htm>
www.ecocrete.gr
<http://eea.eu.int>
www.tourismandproperty.gr
<http://resorts.eea.europa.eu/mediterranean2005>
<http://www.meta-arch.gr>
<http://athens9.net>
<http://sustainablecitiesdk/>
http://www.youtube.com/watch?v=R7cuatm_bqw
<http://www.youtube.com/watch?v=-tHoh2ilSQs>
www.ericsson.com/networkedsociety
<http://www.youtube.com/watch?v=6ctxP6Dp8Bk>
<http://www.youtube.com/watch?v=Kr0elfNs41M>
<http://www.youtube.com/watch?v=hnzrJyNWgDE&list=PL2287A1AA8EFC4A4B&index=11>
<http://www.youtube.com/watch?v=Ssf20Qr9gvM>
<http://www.youtube.com/watch?v=yuMuMnvcYvA>
<http://blog.bmwguggenheimlab.org/>
<http://www.helsinkidesignlab.org/>
<http://www.cityofsound.com/blog/2013/02/on-the-smart-city-a-call-for-smart-citizens-instead.html#more>
<http://cities.media.mit.edu/>

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

http://smartgeometry.org/index.php?option=com_community&view=groups&task=viewgroup&groupid=32
<http://crowdcity.com/about/crowdcity>
<http://amsterdamsmartcity.com/projects#themes>
<http://www.playthecity.nl/11349/en/majority-report>
<http://networkingcity.blogspot.gr/2013/03/review-city-sense-shaping-our.html?spref=tw>

ΦΙΛΜΟΓΡΑΦΙΑ - ΝΤΟΚΙΜΝΤΕΡ

- Dziga Vertov, 1929 : The Man with the Movie Camera. Image Entertainment
- Francis Forf Coppola, 1979: Apocalypse Now. Paramount Home Entertainment
- Wim Wenders, 1984: Paris, Texas. Starz Home Entertainment
- Werner Herzog, 1982: Fitzcarraldo. Anchor Bay Stoudio
- Lars Von Trier, 1984: The Element of Crime. Tartan Video
- Rob Schroder, Alfredo Brillembourg, Hubert Klupner, 2004: Caracas, The Informal City. Submarine
- Σπύρος Παπαδόπουλος, 2006: Notes in Triton. A symposium. Production coordination EMAN PRO
- Ineke Smits, 2009: TRANSIT DUBAI. VOLYA FILMS Production
- Emmanouil Papadopoulos, 2010: Adio Citta
Emmanouil Papadopoulos, 2010: Athens. A little Great City
- Bregtje v, d Haak, 2006: KOOLHAAS: LAGOS WIDE & CLOSE INTERACTIVE JOURNEY INTO AN EXPLODING CITY
- Abu Dhabi: Starchitects
Dubai - UNITED ERAB EMIRATES. THE MEGAPROJECTS/VERSION 2. FLORIAN PRODUCTION

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Η επιλογή της παρακάτω Ειδικής Βιβλιογραφίας, αφορά αναγνώματα από θεματικά πεδία, ποίησης, λογοτεχνίας, διηγήματος και θεατρικά, το κοινό γνώρισμα των οποίων είναι η χωρική γραφή τους. Η επιλογή αυτών, έγινε με την συνδρομή και καθοδήγηση του αρχιτέκτονα κ.Νίκου Γεωργιάδη (ιδρυτικό μέλος των Anamorphosis Architects), και του σκηνογράφου κ.Κώστα Κακογιάννη, στα πλαίσια της επίμονης «ανάγνωσης» μιας έτερης ακαδημαϊκής γραφής

- Gaston Bachelard, 1982: Η ποιητική του Χώρου. 3η Έκδοση. Εκδόσεις Χατζηνικολή
- Gaston Bachelard, 2002: Το Νερό και τα Όνειρα. 2η Έκδοση. Εκδόσεις Χατζηνικολή
- Περικλής Γιαννόπουλος, 2005: Η Ελληνική Γραμμή και το Ελληνικόν Χρώμα. Νεοελληνική Γραμματεία. Εκδόσεις Πελεκάνος

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Χριστίνα Τσίγκου, 2001: Το Πρόσωπο, ο Λόγος και η Σκηνή. Με τις Ευτυχιμένες μέρες του Σάμιουελ Μπέκετ. Σειρά: Σκέψη, Χρόνος και Δημιουργοί. Εκδόσεις Καστανιώτη
- Γιάννης Πεπονής, 1997: Χωρογραφίες. Ο Αρχιτεκτονικός Σχηματισμός του Νοήματος. Εκδόσεις Αλεξάνδρεια
- Γιάννης Τσαρούσης, 1996: Ποιήματα. 1934 – 1937. Α' Ανατύπωση. Εκδόσεις Άγρα
- Οδυσσέας Ελύτης, 2004: Ανοιχτά Χαρτιά. 6η Έκδοση. Ίκαρος
- Italo Calvino, 2003: Οι Αόρατες Πόλεις. Μετάφραση Ανταίος Χρυστοστομίδης. Εκδόσεις Καστανιώτη
- Harold Pinter, 1987: Παλιοί Καιροί. Ένα Ακόμα, και Φύγαμε. Μετάφραση Μάγια Λυμπεροπούλου. Εκδόσεις Δωδώνη
- Adolfo Biou Casares, 1991: Η Εφεύρεση του Μορέλ. Πρόλογος Jorge Luis Borges. Μετάφραση Παναγιώτης Ευαγγελίδης. Β' Ανατύπωση. Εκδόσεις Άγρα
- Edwin A. Abbott, 1999: Flatland. Η Επιπεδοχώρα. Μετάφραση Φωτεινή Μωράκη. Εκδόσεις Αιώρα
- Robert Pinget, 1992: Ο κύριος Συλλογίδης. Μετάφραση Γιώργος Σπανός. Εκδόσεις Opera
- Πέτερ Μπίξελ, 1990: Η Αμερική Δεν Υπάρχει. 7 Ιστορίες Αλλοτρίωσης. Μετάφραση Γιώργος Βαμβαλής. Εκδόσεις Επίκουρος
- Franz Kafka, 2001: Το Κτίσμα. Μετάφραση Αλεξάνδρα Ρασιδάκη. Εκδόσεις Άγρα

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΕΣΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ